

FORRÁSOK A MAGYAR SZÍNPADI
TÁNCMŰVÉSZET TÖRTÉNETÉHEZ
I.

TÁNCMŰVÉSZET ÉS TUDOMÁNY
A Magyar Táncművészeti Főiskola kiadványsorozata
VI.

Sorozatszerkesztő:
Bolvári-Takács Gábor

Konzultatív szerkesztőbizottság:

Fodor Antal
Fügedi János
Lőrinc Katalin
Macher Szilárd
Major Rita
Mizerák Katalin
Németh András
Szakály György

A sorozatban megjelent:

I. Hagyomány és újítás

a táncművészetben, a táncpedagógiában és a tánckutatásban

Szerkesztette: Németh András, Major Rita, Mizerák Katalin és Tóvay Nagy Péter

II. Én, Maja Pliszeckaja

Fordította: Pólya Katalin

III. Perspektívák az új évezredben

a táncművészetben, a táncpedagógiában és a tánckutatásban

Szerkesztette: Bolvári-Takács Gábor, Fügedi János, Major Rita,
Mizerák Katalin és Németh András

IV. A hagyományos tánckultúra metamorfózisa a 20. században

Szerkesztette: Bolvári-Takács Gábor, Fügedi János, Mizerák Katalin és Németh András

V. Kultúra – érték – változás

a táncművészetben, a táncpedagógiában és a tánckutatásban

Szerkesztette: Bolvári-Takács Gábor, Fügedi János, Mizerák Katalin és Németh András

FORRÁSOK A MAGYAR SZÍNPADI
TÁNCMŰVÉSZET TÖRTÉNETÉHEZ
I.

Magyar Táncművészeti Főiskola
Budapest, 2013

Válogatta és közléteszi:

Bolvári-Takács Gábor

Fuchs Lívía

Gara Márk

Major Rita

Tóvay Nagy Péter

Szerkesztette:

Tóvay Nagy Péter

A címlapfotó Pekár Gyula – Molnár Viktor vallás- és közoktatásügyi miniszteri tanácsos részére készített – díszalbuma (A táncz, 1902. OSZK SZT 407.534) borítójának felhasználásával készült. (Tóvay Nagy Péter felvétele).

A kötet az OTKA K81672 számú kutatás keretében jelenik meg.

© Bolvári-Takács Gábor, Fuchs Lívía, Gara Márk, Major Rita, Tóvay Nagy Péter, 2013

ISBN 978-963-85144-8-6

ISSN 2060-7091

Kiadja a Magyar Táncművészeti Főiskola. www.mtf.hu

1145 Budapest, Columbus u. 87-89. Tel. 273-3430

Felelős kiadó: Szakály György rektor

Borító sorozatterv: Berkes Dávid

Nyomdai előkészítés: Tellingner András

Nyomdai munkák: Kapitális Kft., Debrecen

Felelős vezető: Kapusi József

Előszó

Az OTKA Bizottság 2010. január 13-ai döntése alapján a Magyar Táncművészeti Főiskola kutatócsoportja által benyújtott, K 81672 nyilvántartási számú, **A magyar színpadi táncművészet történetének forrásai** című pályázat négy év futamidőre (2010. július 1. - 2014. június 30.) nyert támogatást. A csoport vezetője: Bolvári-Takács Gábor PhD, főiskolai tanár; szenior kutatók: Major Rita tanszékvezető főiskolai tanár, Fuchs Livia főiskolai docens; kutatók: Nagy Péter Miklós PhD, egyetemi docens, Gara Márk tanársegéd, valamint 2010-12-ben Macher Szilárd tanszékvezető egyetemi docens. A pályázat szakmai háttérintézménye a Magyar Táncművészeti Főiskola Tánc Tudományi Kutatóközpontja.

A kutatás célja, hogy különböző megközelítésekkel és időhatárok között, alapkutatás-jelleggel érjen el tudományos eredményeket a színpadi táncművészet hazai története forrásainak feltárásában és feldolgozásában. A kutatáson belül az alábbi témacsoportok különülnek el:

1. A színpadi táncművészet hatása a hazai egyházi kultúrára: a táncról folyó morális vita (1900-1944) és előzményei
2. A magyar színpadi tánc történet forrásai a korabeli tudósítások, kritikák, esztétikai jellegű viták, értekezések tükrében (18-19. század)
3. A színpadi táncművész-képzés magyarországi intézményesülése (1884-1961)
4. Az Országos Színház-történeti Múzeum és Intézet Táncarchívuma egyes leltározatlan és feltáratlan hagyatékainak feldolgozása

Kötetünkben a kutatás első két évében feltárt dokumentumokból szemléztünk. A válogatás, amellyel, hogy tükrözi a kutatócsoport tagjainak érdeklődési területét, eddig publikálatlan, vagy megjelent, de nehezen hozzáférhető tánc történeti források közzétételével segíti elő a Magyarországon még útjait kereső tánc tudomány fejlődését.

A kiadvány címe után I. szám áll, jelezve, hogy a publikálást folytatjuk, s e kötetet reményeink szerint továbbiak követik majd.

Gyulai Mihály

A tánc jutalma (1681)

Gyulai Mihály (Gyulai T. Mihály), református prédikátor. Debrecenben tanult és felsőbb iskolai tanulmányait 1622-ben végezte; 1672-ben tógátus lett.^I Martonfalvi Tóth György tanítványa.^{II} Ezt követően Biharnagybajomban rektor.^{III}

1679-ben részt vesz a szoboszlói zsinaton, amely tiszadobi lelkészként említi. 1683-ig itt tevékenykedik lelkészként, a további életútjáról nem maradt fenn adat. Gyulait általában a református ortodoxia képviselőjeként tartják számon, érdemes azonban megjegyezni, hogy az újabb kutatás szerint az ortodox és puritán kategóriák korántsem használhatók sematikusan: „A 19. századi magyar egyháztörténeti szakirodalom, ahonnan ezek a fogalmaink származnak, túl egyértelműen állapította meg, ki melyik párton foglal helyet.”^{IV}

Művei: Fertelmeskedő, s bujalkodó Tancz Jutalma, az az: Olyan idvességes Lelki Tanítás; mellyben a Tánczolás micsodás vétek légyen Isten ellen bőségessen megtanítatik; és az Isten Szent Könyvéből elégedendőképpen megvilágosittatik; a Tánczolókat miképpen büntesse-meg Isten, előnkben adatik; a Tánczot javalló embereknek ellenvetésre felelet bővön, és igazán nyujtatik; mi légyen azért tisztünk a Táncz helyet előnkben számláltatik. Debreczen, 1681. (RMK I. 1255.); Régen fundamentumban el-készült, és magas Toronyban fel-vonattatott Világ Harangja, a mellyel; a Bölts Praedicator Salamon minden rendben karban, s állapotban lévőket az Isteni tiszteletre öszve gyűjt, es beharangoz: az az: Jozan Tanacs, mellyben, az Isteni szolgálatnak azö idejeben s alkalmatosságában valo végben vitele ugy tanácsoltatik, hogy egyszer s-mind parancsoltatik-is: Hogy e világ Iffiai, legyenek Istennek jo szo hallo Juhai, és szolgálai, avagy; Lelki Elmelkedesek mellyekben; az Iffiaknak az Isteni szolgálatban valo serenseg javaltatik; a bün vétek utáltatik, a véneknek tehetetlenségek erőtelenségek kifejesztetik. Debreczen, 1683. (Kilenc prédikáció a Préd 12:1–9. verseihez).^V

A szöveg átírásának szabályai: A mai nyomdai gyakorlatban nem használt jeleket (f, s, ſ, ß, z, o, u, O, U, ē, ě, ō, ű stb.) jelenleg használatos betűvel helyettesítettem. A c hangértékű cz helyett c-t, a mássalhangzó kettőzés (pl. szsz) helyett a mai, egyszerűsített alakot (ssz) használtam. Az a névelő, az e mutató névmás, az s kötőszó és a ragtalan birtokos jelző mellől az aposztróf (') jelet elhagytam. A lap alján található őrszavakat elhagytam. A rövidítések feloldását illetve saját kiegészítéseimet szögletes zárójelben [] tüntetem fel. A prédikáció szövegét az Országos Széchényi Könyvtárban található mikrofilm alapján közlöm (OSZK, FM2 1605.).

^I A tógás diákok a 17-18. századi protestáns kollégiumok bölcsészeti és teológiai osztályainak nagydiákjai. Elnevezésük onnan ered, hogy papjelöltként a tógának nevezett középkori, hosszú, fekete papi öltözetet kellett viselniük. MAMŰL, IV. 327.

^{II} Martonfalvi Tóth György (1635–1681) puritán tanokkal rokonszenvező református prédikátor. Kezdetben a nagyváradi református kollégium tanára, majd a város eleste után (1660) a debreceni kollégium tanára lesz. Ramus illetve Amesius-kommentárok mellett prédikációelméleti műve is nagy jelentőséggel bír. MAMŰL, VII. 315., Bartók, 1998.219–240.

[A1r]

Fertelmeskedő, s bujálkodó
TÁNC JUTALMA,

az az:

Ollyan idvességel lelki Tanítás; mellyben a
Táncolás micsodás vétek legyen Isten ellen
bőségessen meg-tanittatik; és az Isten Szent
Könyvéből elégedendőképpen meg-világo-
sittatik; a *Táncolókat* miképpen büntesse-
meg Isten, előnkben adatik; a *Táncot* ja-
valló embereknek ellen-vetésire felelet bö-
vön, és igazán nyujtatik; mi légyen
azért tisztünk a *Tánc* helyyet
előnkben számláltatik.

Mellyet közönséges haszonra ki-bocsátott
GYULAI MIHALY, a Dobi
Ecclesiának L[elki]. Pásztor.

DEBRECENBEN,

Nyomtatta ROSNYAI JANOS¹
M. DC. LXXXI.

^{III} Az iskola vezetőjét nevezték rektornak. A rektor megbízatása csak néhány évre szólt, mert általában egy újabb külföldi tanulmányútról hazatérő végzett diák váltotta fel. A rektor pedig rendszerint egy közeli településen lelkészként szolgált tovább. MAMÚL, IV. 346. Trócsányi, 1981. 14–15.

^{IV} Csorba, 2008. 58–59. Szeretném megköszönni Perger Gábornak (Magyar Táncművészeti Főiskola, Nádasi Ferenc Gimnázium), hogy a prédikáció szövegének gondozásában hathatós segítséget nyújtott.

^V Zoványi, 1977. 235.; Szinnye, 1980. IV. 144-145. MAMÚL, 2003–2012. III. 429., Csorba, 2008. 60–61. Gyulai a Világ harangja című művében is megemlíti és elítéli a táncot. Vö. Gyulai, 1683. 3., 11., 14.

¹ Rosnyai János († 1682) nyomdász. Vö. Fitz, 1959., MAMÚL, 2003–2012. X. 160. Az életrajz szépirodalmi feldolgozása: Máthé Lydia: A nagy út vándora (1955). Gyulai-kötete – Fitz ismertetése szerint – tipikus barokk címlappal rendelkezik: „A barokk címlapon 20-25 sor van. A nyomdász egész betűkészlete minden fokozatát bemutatja benne: a főcím betűi vastagok és nagyok, az alcímé kisebbek, a címmagyarázaté még kisebbek. Gyulai Mihály lelképásztor Debrecenben 1681-ben megjelent táncellenes könyvecskéje címlapján 73 szó van. Maga a cím egy főmondatból és nyolc mellékmondatból áll. Megfogalmazása is jellegzetesen barokk: Fertelmeskedő s bujálkodó Tánc Jutalma. Utána jön az » azaz «: alcím és címmagyarázatok hosszú sora. Mondhatni: parókás címlap. Megfelelt a copfos vendégaját és az égszínkéék mentéken számtalan csipkét mutató ízlésnek.” Fitz, 1959. 153–154.

[A1v]

Esai. 5. v. 12.

Jaj azoknak kiknek Lakodalmokban vagyon he-
gedü, lant, dob, sip, és bor, az Úrnak pedig
dolgát nem tekintik meg, és az ő kezének cse-
lekedetét nem gondolják-meg!²

² „Jaj azoknak, [akik jó reggelen részegítő ital után futkosnak, mulatnak estig, bor hevíti őket: és] citera, lant, dob, síp és bor van lakodalmokban, de az Úrnak dolgát nem tekintik meg, és nem látják kezeinek cselekedetét.” (Ésa. 5,11-12.). Az idézet valójában két bibliai sorból van összeállítva.

[A2r]

Approbatio, & Commendatio
hujus Concionis:³

EGo *Matthias Nógrádi*,⁴ Ecclesiarum cis Tibiscanarum, & ultra Inspector; postquam vidissem, & audivissem Reverendi Domini *Michaëlis Gyulai*, pro nunc Concionatoris Ecclesiae Dobiensis conceptus Theologicos circa *damnandas Choreas conceptas*, inveni dignas typis mandandas; Igitur *Lector Benevole* poteris tute, & legere, & discere hos conceptus, ad animæ tuæ salutem, & Proximi ædificationem. Vale! In Debreczen, 1680. die 15. Septembris.

Idem qui supra.

³ „Ezen conciónak jóváhagyása és ajánlása: Én, Nógrádi Mátyás, a Tiszán inneni és túli egyház(kerület) inspektora, miután láttam és hallottam, Gyulai Mihály tisztelendő uramnak, [aki] most a dobi egyház concionátoraként (= lelkipásztoraként) [tevékenykedik] teológiai conceptusait a kárhoztatandó tánc(ok)ról, a megérdemelt engedély megadására méltónak találtam. Tehát, Józszándékú Olvasó, te magad is olvashatod, tanulhatod ezeket a conceptusokat, lelked üdvére és (legközelebbi) rokonaid épülésére. Vale! Debreczenben, 1680. szeptemberének 15. napján. [Aláírás:] Ugyanaz, aki fent. (Perger Gábor fordítása). Kezdetben a tiszántúli egyházkerület elnevezése – az erdélyi tájszemléletből adódóan – Cistibiscana azaz tiszáninnyi volthívták, csak a szatmári zsinattól (1646) kezdődően terjedt el a nyugati tájszemléletet tükröző tiszántúli (Transtibiscana) elnevezés.

⁴ Nógrádi Mátyás (1617-1681): református püspök. Sárospatakon született, majd tanulmányait Léván, Nagybányán, Debreczenben (1633 k.), Olaszliszván, Nagyszombatban, Pozsonyban folytatta. 1639-ben Sárospatakon subscribált, 1642-től seniori tisztelet viselt. 1643-ban Tállyán volt rektor. 1644-től Hollandiában (Leiden, Utrecht) és Angliában tanult. 1647-től tanárként működött Sárospatakon. 1649-től Debreczenben lelkészkedett és tanítóskodott. 1661-től Biharnagybajomban volt lelkész (Később ugyanitt lelkészkedett Gyulai is!). Majd ugyanebben az évben a debreceni egyházmegye esperesévé választották. 1665-ben a tiszántúli református kerület püspökeként tevékenykedett haláláig. Apafinál eredményesen járt közben a debreceni kollégium érdekében, ti. az oktatási intézmény kincstári birtokadományt (cameraticum beneficium) kapott a fejedelemtől. Püspöki tevékenységét centralizációs törekvések jellemzik, bevezeti a könyvek kötelező cenzúráját is. Művei: Prédikálásnak egyenesen folyó rendje, (1650), Lelki próbakö (Debrecen, 1651), Epistolae ad Romanos scriptae brevis explicatio (Debrecen, 1651), Resolutio brevis orationis Dominicae (Debrecen, 1651), Idvesség Kapuja (Kolozsvár, 1672). Verset írt Pápai Páriz Imréhez (1674), Komáromi Csipkés Györgyhöz (1659), Czeglédi István Sion vára című műve elé (1675). Gyászverset írt Mártonfalvi György halálára (1681). Halálára egy kötet is megjelent (Parentatio lugubris, Debrecen, 1681.), amelyben több kortársa verssel tisztelgett az emléke előtt (Gesztli Mihály, Matolcsi Cs. Jeremiás, Rápóti (Pap) Mihály, Szcenzi A. Pál). Vö. Zoványi, 1977. 438—439.; Szinnyei, 1980. IX. 1082—1084., MAMÚL, 2003—2012. VIII. 224., Csorba, 2008. 45-48.

AJANLO LEVEL.⁵

Tiszteletes, túdós:

C S E R N A T O N I J Á N O S⁶ Komám U-
ramnak, a Löki Ecclesiának hűséges Lelki Pasztorá-
nac, kegyelmet az Urtól, és e mostani siralmas
időben bődög meg-maradást!

Tiszteletes Komám U r a m, akarám kegyelmednek jelenteni, hogy már ihon meg[y]en Isten hirével a TANC JUTALMA nap-fényt látni, mellyrü[l] kegyelmeddel egyszer istenessen beszélgettunc vala, a kegyelmed házánál, hogy annac ki-jöv[é]sének fautora⁷, a rágalmozóc ellen paissa lenne. Az[é]rt teccic énnékem hogy ennac homlokára keg[y]el-med nevét függesszem. Nem olly gondolat indított hidgye kegyelmed engemet erre, mint ha olly iteletben vólnéc, hogy a kegyelmed, és másoc lelki *Gileádg*yában⁸ ennél hathatób Balsamum nem vólna; hanem az Isten dicsössége, emberec lelke idvessége, s a kegyelmed szerelme, mell[y]et már sok izben meg-tapasztaltam, legközelebb csak ebben-is, hogy kegyelmed magát igéreti szerént nem vonogatta, hanem in[k]ább ennac ki-bocsáttatására adta, mellyet az Ur vegyen jo neven kegyelmedtül! Ugyanis

⁵ Az 'AJANLO LEVEL.' felirat az eredeti szövegben a következő oldal fejlécében található, jóllehet értelem-szerűen itt volna a helye.

⁶ Csernatonai János XVII. századi tiszalöki lelkész. Korabeli tiszalöki lelkészekre vonatkozó adatok: 1639. június 25. Váradi közzsinat Stephanus Nagyszombati Lökinum, Borovszky, 1898. 634. 1667. június 26-27 Kállói közzsinat, Stephanus Beszermenyi Lökinum, Borovszky, 1898. 646.

⁷ fautor: pártfogó, védő.

⁸ lelki Gileádgában: Gileád, a Bibliában többször előforduló nemzetségnév. (Pl. Jefét, a nagy hőst Gileád és egy parázna asszony nemzette.) Helységnévként (város), földrajzi névként (hegy) is szerepel.

[A3r]

ha már a külső embereknek szivec meg-hidegült [a]z Isten besz[é]d[é]hez, mi egy más
segítvén mutassuc-meg ahoz hűséges indulatinkat. Anna[k]oká[é]rt az Ur Isten adgyon
a kegyelmed lelk[é]ben, s másoc szivébenis ehez a kegyes munkához fel gerjesztő tüzet,
hogy olly indulattal lássa, vegye, takargassa a min[e]mű illik az életnek beszédéhez, és a
minéművel bemutat[t]atik. Legyen! legyen az Ur a kegyelmed jobb keze mellett s[z]
üntelen, terhes és munkás lel[k]i hivatallyában segítséggel; tarcsa-meg Isten az édes
Komám Asszonyt-is az kis nevede[en]y Sarácskával edgyüt jo egészségben kegyelmed
örömére kívánom! Íram Dobon die 6. Januarii. 1681. esztendőben.

Kegyelmed jó akaró Komja G Y U L A I M I –
H A L Y a' Dobi⁹ Ecclésiának Lel. Pász.

⁹ Tiszadob (Szabolcs-Szatmar-Bereg megye).

Exodi. 32. v. 6. 28.¹⁰ egygyüve téve:

*Le-üle a nép enni, és innya, az után fel-kelének
jácodni; Es el-hulla azon a napon, az nép
közzül úgy mint három ezer Férfiu.*

Kezdő beszéd.

Mikoron az Eördög az embert ugyan valóban nagy bűnben, és veszedelemben akarja ejteni, csak kicsinyen kezdi-el, de nagyra viszi osztán. Lássunk erre egy, avagy két példát: Első példa *Kain*, a ki (1) *meg-haragszik*, Gen. 4. v. 5. (2) *el-változik színe*. v. 6. (3) öl, v. 8. (4) *kétségben esik*. v. 13.¹¹ Második példa *Judás Iskariothes*. (1) *Fösvény lopó*. Joh. 12. 5. 6.¹² (2) *El árullya a Christust*. Matth. 26. 15.¹³ (3) *Kétségben esik*. Matth. 27. v. 4.¹⁴ / (4) *Fel-akasztja magát*. v. 5. (5) *Béli ki-omlik*. Act. 1. v. 18.¹⁵ E végre kevesed magával nem is jár az ördög. Luc. 11. 26.¹⁶ *Akkor el mégyen, és melléje veszen más hét Lelkeket nálánál gonoszabbakat, es bé-mégyen, lakoznak ott, és annak az embernek utolsó állapottya sokkal gonoszabb lészen az elsőnél.*¹⁷ Harmadik példa az *Izrael* népe; kivel szintén így cselekedék az ördög a Puszttában bujdosó Izraelitákkal, a mint e részből ki tetszic: (1) A Nagy bűnben, és veszélyben őket ejteni akaró ördög *borju képet csináltat vélek*. v. 1. 4. (2) *Annak nevet adat*. v. 4. (3) *Annak oltárt csináltat*. v. 5. (4) *Néki aldoztat*. v. 6. (5) *Azt nagy örömmel étellel, itallal el-telvén táncolással tiszteltet*. v. 6. (6) E mia véletlen, s váratlan nagy veszély. v. 28.¹⁸ Láddé azért hogy iga[z] ez: t. i. az ördög kicsinyen kezdi el, a bűnben, s nagy veszélyben való ejtést; de nagyra viszi osztán, a mint meg-világosítám, *Kain*,

¹⁰ „Felkelvén azért másnapon jó reggel, áldozának égő áldozattal és hálaáldozattal is; azután leüle a nép enni és inni, azután felkelének játszani.” (2Móz 32,6.) „A Lévi fiai pedig Mózes beszéde szerint cselekedének, és elhulla azon a napon a népből úgy mint háromezer férfiú.” (2Móz 32,28.)

¹¹ „Kainra pedig és az ő ajándékára nem tekinté, miért is Kain haragra gerjede és fejét lecsüggeszté. És monda az Úr Káinnak: Miért gerjedtél haragra? és miért csüggesztéd le fejedet?” (1Móz 4,5-6.) „És szól és beszél vala Kain Ábellel, az ő atyjafiával. És lón, mikor a mezőn valának, támada Kain Ábelre, az ő atyjagiára. és megöle őt.” (1Móz 4,8.) „Akkor monda Kain az Úrnak: Nagyobb az én büntetésem, hogysen elhordozhatnám.” (1Móz 4,13.)

¹² „Miért nem adták el ezt a kenetet 300 dénáron, és miért nem adták a szegényeknek? Ezt pedig nem azért mondá, mintha néki a szegényekre volna gondja, hanem mivelhogy tolvaj vala és nála vala az erszény, és amit abba tesznek vala, elcsené.” (Ján 12,5-6.)

¹³ „Monda: Mit akartok nékem adni, és én kezetekbe adom őt? Azok pedig rendelének néki harminc ezüst pénzt.” (Mát. 26,15.)

¹⁴ „Mondván: Vétkeztem, hogy elárultam az ártatlan vért. Azok pedig mondának: Mi közünk hozzá? Te lássad.” (Mát. 27,4.)

¹⁵ „Miért nem adták el ezt a kenetet háromszáz dénáron, és miért nem adták a szegényeknek? Ezt pedig nem azért mondá [Iskariótes Júdás], mintha néki a szegényekre volna gondja, hanem mivelhogy tolvaj vala, és nála vala az erszény, és amit abba tesznek vala, elcsené.” (Ján 12,5-6.) „Monda [Iskariótes Júdás]: Mit akartok nékem adni, és én a kezetekbe adom őt? Azok pedig rendelének néki harminc ezüst pénzt.” (Mát. 26,15.) „Mondván [Iskariótes Júdás]: Vétkeztem, hogy elárultam az ártatlan vért. Azok pedig mondának: Mi közünk hozzá? Te lássad. Ő pedig eldobván az ezüst pénzeket a templomban, eltávozék; és elmenvén felakasztá magát.” (Máté 27, 4-5.) „Ez [Iskariótes Júdás] mezőt szerze hamisságnak béréből; és alá zuhanván, elhasadt középen, és minden belső része kiomlott.” (Csel 1,18.)

¹⁶ „Akkor elmegy, és maga mellé vesz más hét lelket, magánál gonoszabbakat, és bemenvén ott lakoznak; és annak az embernek az utolsó állapota gonoszabb lesz az elsőnél.” (Luk 11,26.)

[A4r]

Judás, és a bujdosó *Sidók* példájokbul, melyet a Szent Lecke meg-is bizonyíta, a melyet Isten így ir[a]ta–le számunkra: *Le-üle a nép enni és innya*, s a t.¹⁹ Melly fel-vett igékben *Summa* szer[é]nt vagyon, nem egyéb, hanem: a *Sidók Táncának* alkalmatossága, és annak *jutalma*.

Két részei vadnak.

Az első Részében vagyon a *Sidók Táncának* alkalmatossága, imezekben: *Le-üle a nép enni, és innya, az után fel-kelének jácodni*.

Cittkelyenként ezec vadnac az első Részében: (1) A népnek az áldozat után való cselekedete; *Le-üle*. (2) A személyec: *a nép*. (3) A Le-ülésnec vége: *enni, innya*. (4) Azoknak ott nem maradhatásoc: *Fel-kelének*. (5) A Fel-kelesnec vége: *jácodni*.

A második Részben vagyon a *Táncnak Jutalma*, i[m] ezekben: *Es el-hulla azon a napon, a nép közzül, egymint három ezer Férfiu*.

Cittkelyenként ezek vadnac a másodic részben: (1) A Büntetés: *el-hulla*. (2) Ideje: *azon a napon*. (3) Személyec kik közzül: *a nép közzül*. (4) Száma az el-hullottaknak: *három ezer Férfiu*.

Ezek vannak ebben a Sz. Leckében Summás-képpen, Részenként, és cittkelyenként. Lássuk immár rövideden való magyarázattyát e szent igéknec, melyet csak szintén három kivált-képpen való kérdésekben foglaloc.

Magyarázatra való kérdésec:

- (1) Vallyon nem kárhoztattyáé Isten az emberekben az *ételt*, és az *italt*; mert ihén bányia itt, haragszik-is érette hogy a *Sidók* ettek és ittak?
- (2) Mit kell érteni a *jádcáson*, mellyre a jó lakás után fel-költenek vala?
- (3) Tal[á]m azok az *három ezer Férfiak*, csak a *bálványozásért hullottanak-el*, és nem a jádzasért?

¹⁷ „Akkor elmegy, és maga mellé vesz más hét lelket, magánál gonoszabbakat, és bemenvén ott [az emberben] lakoznak, és annak az embernek az utolsó állapota gonoszabb lesz az elsőnél.” (Luk 11,26.)

¹⁸ „Mikor látá a nép, hogy Mózes késik a hegyről leszállni, egybegyüle a nép Áron ellen és mondá néki: Kelj fel, csinálj nekünk isteneket, kik előttünk járjanak; mert nem tudjuk, mint lón dolga ama férfiúnak, Mózesnek, aki minket Égyiptomból kihozott.... És elvevé kezükből [Áron az az aranyfüggőket], és alakítá azt vésővel; így csinála abból öntött borjút. És szóltak: Ezek a te isteneid Izráel, akik kihoztak téged Égyiptom földéből. Mikor látta ezt Áron, oltárt építe az előtt, és kiálta Áron, mondván: Holnap az Úrnak ünnepe lesz!” (2Móz 32,1 és 4-5).

¹⁹ satöbbi.

[A4v]

Felelet az első kérdésre: (1) Tagad[á]s[k]éppen; Nem kárhoztattya az ételt, és az italt magában melly mértékletessen lészen hálaadással, Deut. 8. v. 10. *Mikoron ejendel, és megh elégedendel akkor dicsírded a te Uradat, Istenedet.* 1. Cor. 10. v. 31.²⁰ (Ames lib. 2. c. 20. Th. 15.)²¹ (2.) Allatásképpen; kárhoztattya a Bálványoknak aldoztatot ételben enni, italban innya. 1. Cor. 8. v. 7.²² *Némellyeknek mind e [m]ai napiglan a bálvánt valaminek álitván, mint bálvánnak áldoztatat ugy eszik azt, és azoknak lelki ismértek mivel hogy er[ő]telen meg fertőztetik.* 1. Cor. 10. v. 21.²³ (Ames. lib, 2. c. 13. & 43. Exeg. Ames. lib. 2. fol. 636)²⁴ Ezért haragszik Isten itt a t[ö]bbi között a Sidokra. (3.) A d[ő]z[s]ölést, ételben, italban való mértékletlenséget. Esai. 5 v. 11.²⁵ *Jaj azoknak a kik jó reggel felkelnek hogy részegeskedgyenk, s mulatna a bor mellyet mind estvéiglen, hogy a bor fel-gerjessze ő[k]et!* Rom. 13. 13.²⁶ (Cons. Ames. lib. 3. c. 16. Th. 5.)²⁷ Eztis bánnya felette igen az Ur[a]tt a mint kö[v]etkezendőkbul ki-tetcik. (4) A roszt dologban való szorgalmatosságot, ezekben: *Leüle, felkele.* Esai. 5. v. 18. 1. Pet. 4. v. 3.²⁸ (5.) A modnélkül való ételbul, italbul származott bujalkodást, s annak alkalmatosságát. Jerem. 5. v. 7. 8.²⁹ *Mihels megelégetem őket, azonnal paráználnak, és nagy sereggel paráznánac házába gyűlnek. Mint a kover lovak, mellyek reggel eleget esznek, olyanok voltak, ki ki mind az ő felebaráttya feleség[é]re nyerit.* Ezek azoc a vét[kek] mell[ye]ket itt Isten kárhoztat, az ételnek, s itálnak nevezeti alat, s ezeket bánnya.

Felelet a másik kérdésre. A Táncolást. 1. Cor. 10. v. 7. 1. Sam. 30. v. 16.³⁰ *Ime elszeledtek vala idestova az egész föld színén, es esznek isznak vala, és tancoln[ak]*

²⁰ „Ha azért eszel majd és meglegszel: dicsérjed az Urat, a te Isteneded azért a jó földért, amelyet néked adott.” (5Móz 8,10.) „Azért akár esztek, akár isztok, akármit cselekesztek, mindent az Isten dicsőségére műveljete.” (1Kor 10,31).

²¹ A hivatkozás William Ames / Guilielmus Amesius (1576 – 1633) főművére a *Medulla Theologiae / A teológia vejeje* (Amszterdam, 1623) címet viselő traktátusára utal. A vonatkozó részben (lib. 2. c. 20. Th. 15.) nem szerepel a tánc: Ames, 1634. 351. Létezik a műnek modern kiadása is: Ames, 1997.

²² „De nem mindenki van meg ez az ismeret, sőt némelyek a bálvány felők való lelkiismeretök szerint mind mai napig mint bálványáldozatot eszik, és az ő lelkiismeretök, mivelhogy erőtelen, megfertőztetik.” (1Kor 8,7.).

²³ „Nem ihatjátok az Úr poharát, és az ördögök poharát; nem lehettek az Úr asztalának és az ördögök asztalának részesei.” (1Kor 10,21.).

²⁴ Az első hivatkozás forrása: Ames, 1634. 296. A második hivatkozás: Martonfalvi, 1675. 636. Martonfalvi Tóth György (1635–1681) műve Amesius főművét (*Medulla theologiae*) kommentálja. A vonatkozó fejezet a bálványimádást taglalja.

²⁵ „Jaj azoknak, akik jó reggelen részegítő ital után futkosnak, és mulatnak estig, és bor hevíti őket.” (Ésa 5,11.).

²⁶ „Mint nappal, ékesen járjunk, nem dobozódásokban és részegségekben, nem versengésben és irigységben.” (Róm 13,13.).

²⁷ William Ames: *De conscientis et ejus jure vel casibus*, (Amszterdam, 1630.). Később angol fordításban is megjelent (*Conscience with the power and cases thereof.* 1639). Modern kiadása: Ames, 1975. Amesius idézett művének vonatkozó fejezete (3. könyv 16. fejezet) a részegség témáját tárgyalja. Amesius, 1639. 83.

²⁸ „Jaj azoknak, akik a vétket hazugságnak kötelein vonszolják, és a bűnt, mint szekeret, köteleken.” (Ésa 5,18.). „Mert elég nekünk, hogy életünk elfolyt idejében a pogányok akaratát cselekedtük, járván feslettségben, kívánságokban, részegségekben, dobozódásokban, ivásokban és undok bálványimádásokban.” (1Pét 4,3.).

²⁹ „Oh, miért bocsátanék meg néked? Fiaid elhagytak engem, és azokra esküsznek, akik nem istenek; noha jól tartottam őket, mégis paráználnak, és tolongtak a parázna házába. Mint a hízlalt lovak, fickándozókká lettek, kiki az ő felebarátjának feleségére nyerit.” (Jer 5,7-8.).

[B1r]

*vala.*³¹ (Exeges. Ames. lib. 2. fol. 1066. Cons. Ames 1. 5. cap. 39. Q. 6. R. 1.)³² Kérded: *Miért mondatik hát játéknak?* Felelet. (1) Mert annak tartják a kik azt követik, mint a Sidok a leckében, Amalekiták, és egyéb Pogányok. (2) Mert a miképpen hogy az játékban sok csuff-[s]ág, nevetség, hijában valóság esik; így ebben semmi jó nincsen. Amint ide aláb megvilágosittyc. (3) Mert Isten előtt nem kedves, mivel-hogy testnek munkája Galat. 5. v. 21.³³ *Reszégések, tobzodások, és ezekhez hasonlatosok, valakik ilyen dolgokat cselekesznek, Isten Országának örö[k]ösi nem lesznek.* (Exeges. Ames. lib. 2. fol. 1066:)³⁴

Felelet az harmadik kérdésre: Nem csak; hanem azért (1) Hogy Isten mondotta: *Ne legyenek tenéked én el[ö]ttem idegen istenid.* Exod. 20. v. 3. Még is *borju képet csinál[ta]k.* (2.) Hogy egymást *megh fosztották* és azt bálványra adtak. Exod. 32. v. 25. (3.) Hogy annak áldoztatot ételben ettek, italban ittak. v. 6 (4.) Hogy *táncoltanak.* v. 6. 1. Cor. 10. v. 7. (5) Hogy a *borju képet imádták.* v. 4.³⁵ Ezekért hullottanak-el, s holtanac-meg úgy mint három ezer Férfiak, Asszonyokis hihető. Im hallok azért hogy nem csak a bálványozásért, hanem a Táncolásértis vesztenek el ezek. Ez a Leckének magyarázattya, melly ez három kérdésben, és feleletekben foglaltatot vala. Lássunc immár e Leckébül a magyarázat szerint egy idvességes Tudománt melly így foly.

Tudomány.

A Táncolás olyan rut, és utálatos bujalkodás Istennek előtte, hogy azt el nem szenvedheti, büntetetlen sem hagyhattya, hanem az ellen lévő

³⁰ „Se bálványimádók ne legyetek, mint azok közül némelyek, amint meg van írva: Leüle a nép enni és inni, és felkelének játszani.” (1Kor 10,7.). „Elvezeté azért őket, és imé, azok elszéledének az egész vidéken, és evének, ivának és táncolának az igen nagy zsákmány felett, amelyet a Filiszteusok tartományából és Júda tartományából hozának.” (1Sám 30,16.).

³¹ „Se bálványimádók ne legyetek, mint azok [az Egyiptomból kivonulók] közül némelyek, amint meg van írva: Leüle a nép enni és inni, és felkelének játszani.” (1Kor 10,7.) „Elvezeté [egy amalekita hadifogoly] azért őket [Dávidot és seregét]; és imé, azok [az amalekiták] elszéledének az egész vidéken, és evének, ivának és táncolának az igen nagy zsákmány felett, amelyet a filiszteusok tartományából és Júda tartományából hozának.” (1Sám 30,16.).

³² Az első hivatkozás: Ames, 1675. 1066. A vonatkozó fejezet első része a tánc alapos bírálatát adja, majd a színjátászás elítélésével foglalkozik. A második hivatkozás: Ames, 1639. 214–216. Az idézett fejezet (I.könyv 5.könyv 39. fejezet) a mértéktelen fényűzés részeként tárgyalja a táncot.

³³ „Irgységek, gyilkosságok, részégések, dobzódások és ezekhez hasonlók, melyekről előre mondom néktek, amiképpen már ezelőtt is mondtam, hogy akik ilyeneket cselekesznek, Isten országának örökösei nem lesznek.” (Gal 5,21.).

³⁴ Ames, 1675. 1066.

³⁵ „Ne legyenek néked idehen isteneid én előttem.” (2Móz 20,3.) „És látván Mózes, hogy a nép megvadula, mert Áron megvadítá vala őket, ellenségeik csúfjára.” (2Móz 32,25.).

[B1v]

haragját idő jártában a Táncolokra ki önti.

Innen j[ö] ki: *Leüle a nép enni, es innya, ETc.* Im látod; Táncolána[k] a Sidok buj[a]l-kodván, meg haragvék, esem szenyvedheté Isten, hanem levágata a Lévi fiaival az *Nép közzül ugy mint három ezer férfiakat*, Töb Sz. Irasbeli helyeketis lassunk ennek a Tudománnak igazétásara, s vilagosítására. Exod. 32. v. 35.³⁶ *Mikor az Ur a népet bünteti vala, ez bünért-is bünteti vala.* Esai. 3. v. 17. 18.³⁷ *Azt mondgya az Ur: Mivel hogy a Sionnak Leányi fel-fuval[k]odtanak, és fel-emelt nyakkal járnac, és szemekkel pillognak, idestova poroszkálván járnak, az az: (táncolnac:) nagy zengést bongást szerezne. Azért az Ur meg kopaszittya a Sion Leányinak tetejeket, etc.* A holott Isten pirongattya a táncos Sidókat, táncbéli tulajdons[a]go[k]rol, s magoc viseletlenségekről le irván; fen[ye]geti is őket valóban a követke[z]endő versekben, bé-is töltötte rajtok. Ezech. 25. v. 6. 7.³⁸ *Igy szöll az Ur Isten: M[e]rt hogy kezeddal tapsoltál, es lábaddal toppantottál (az [a]: táncolt[a]) es örülsz léle[k]bül minden meg utálásodbul Izrael földén. Ennek okáért im én ki-nyujtottam az én kezemet te reád, és adlak tégedet ragadományul a Pogány népe[k]nek, és ki-váglak téged a népek koz[z]ül el-vesztele[k] téged a foldekrul, és el-töröllek téged, es meg tudod hogy én vagyok az Ur.*

Az Ammonitáknac vétkeket szemekre hányta Isten melly a T[á]nc; sullyos büntetést-is ir utánna. Sophon. 1. v. 9.³⁹ *Meg-látogatom mind azt-is a ki tombol, az az: (a ki táncol) a más ember küszöbén a napon.* Luc. 21. 34. *Megol[t]almaztatok pedig magatokat, hogy valamikor meg ne nehezedyenek a ti sziveitek a tobzódásnak (az az: táncolásna[k]) részegségnek, és világi szorgalmatosságoknak miatta,*

³⁶ „És megverte az Úr a népet ezért is, amit cselekedtek a borjúval, melyet Áron készített vala.” (2Móz 32,35).

³⁷ „És szól az Úr: Mivel Sion leányai felfuvalkodtak, és felemelt nyakkal járnak, szemekkel pillognak, és aprókat lépve járnak, és lábokkal nagy zengést bongást szereznek. Megkopaszítja az Úr Sion leányainak fejtetőjét, és az ő szemérmöket megmezteleníti.” (Ésa 3,17-18.).

³⁸ „Mert így szól az Úr Isten: Mivelhogy tapsolsz kezeddal és tombolsz lábaddal és örülsz teljes megvetéssel Izrael földje felett: Ennekokáért imé kinyújtom kezemet reád, s adlak ragadományul a népeknek, és kiváglak a népségek közül, és elvesztlek a tartományok közül, eltöröllek, hogy megtudjad, én vagyok az Úr.” (Ezék 25,6-7.).

³⁹ „És megfenyítem mindazt, aki a küszöbön ugrál ama napon, akik erőszakkal és csalárdsággal töltik meg az ő uroknak házát.” (Sof 1,9.).

[B2r]

és nagy hirtelen rátok jöjjön az a nap. Rom. 13. 13. *Mint nappal ékessen járjunk, nem tobzódásokban. ETc.* A holottis a tobzódáson, a táncolás értetic. 1. T[i]m. 5. 6.⁴⁰ *A melly (özvegy Asszony) bujaságban [él], az olyan élvén meg-hólt, az az; heje hujában, táncolásban foglalta magát csak hólt állat az. Jacob. 5. 5.⁴¹ Sirjatoc jajgatással (mert) Gyönyörűségben eltetek e földön, és bujálkodtatok, a ti sziveiteket legeltettéte[k] mint egy áldozatnak napján.* A holott-is e világi gyönyörűségen, s a bújálkodás alatt a táncolás értetik, mellyhez a büntetésis hozzá [sz]abattatic Istentől. Prov. 28. v. 7.⁴²

Fundamentomos okai a Tudománynac.

Első Oka: Mert Isten tiltya. Exod. 20. v. 14.⁴³ *Ne paráználkodgyál, az az ; távoztasdel a paráználkodásra valo alkalmatosságot, jeleit és annak gyümölcseit, azok közzül való a Tánc (Ames. lib. 2. cap. 19. thes. 45.)⁴⁴ Azért a mint gyüölöli Isten a paráznaságot, ugy gyüölöli szinten annak alkalmatosságát, jeleit, és gyümöltseit, ugyan-is szent életre, nem fertelmességre teremtettünk. Ha tiltya bűn, ha bűn, büntetlen sem hadgya hát. Sophon 1. 9.*

Másodic Oka: Mert sok bünökkel vagyon egygyüve kötve ugy mint, (1) Bújálkodással Prov. 7. 18.⁴⁵ *Noh foglallyuc magunkat b[ö]ségesen mind virrattig a szeretetben* (ihon a bújál[k]odás) *mi magunkat vidámitsuk meg szerelemhez való dólgokkal* (ihon a tánc) (2) Szemtelen, orcátlan pará[z]nai nézéssel. Matth. 5. 28.⁴⁶ *Valaki Asszonyi állatra tekint gonosz kívánságnak okáért, immár paráználkodott az ő szivében.* 2. Pet 2. 14.⁴⁷ *Már az ilyen teki[n]tes nem esik é a táncolás kö[z]ben? igen-is; te magad táncoló, l[é]gy b[i-]zonyosságom, katsontással. Prov. 6. 2.⁴⁸ (3) Fajtalan csok-*

⁴⁰ „A bujálkodó pedig élvén megholt.” (1Tim 5,6).

⁴¹ „Dözsöltetek e földön és dobzódtatok; szívetek legeltettétek, mint áldozás napján.” (Jak 5,5).

⁴² „Aki megőrzi a törvényt, eszes fiú az; aki pedig társalkodik a dobzódókkal, gyalázattal illeti atyját.” (Péld 28,7).

⁴³ „Ne paráználkodjál.” (2Móz 20,14).

⁴⁴ Ames,1634. 340. Martonfalvi fordításában: „,Micsoda tartozik a bujaságra? , 2 Pert. 2.14. A hamis Doctoroknak-is szemek rakvák paráznasággal. 2. A hunyorgatás, csokolodás, ölelgetés, tapogatás, táncolás, szerelem ének, szemtelen maga-viselés, és hasonlók. Gal. 5.21. és ezekhez hasonlók. 3. A vendégeskedés, részegeskedés, Rom. 13.13. Ékesen járunk, nem tobzódásokban és részegeségekben. 4. A fajtalan öltözet Prov. 7.10. Egy asszony eleiben méne annak paráznának öltözetiben. 5. A trágár beszéd. Eph. 5.4. Ingyen se neveztessek köztetek a trágárság.”

⁴⁵ „No foglaljuk magunkat bőségesen mind virradatig a szeretetben; vígadjunk szerelmeskedéssel.” (Péld 7,18).

⁴⁶ „Én pedig azt mondom néktek, hogy valaki asszonyra tekint gonosz kívánságnak okáért, immár paráználkodott azzal az ő szivében.” (Mát 5,28).

⁴⁷ „Akiknek szemei paráznasággal telvék, bűnnel telhetetlenek, elhitetik az állhatatlan lelkeket, szívek gyakorlott a telhetetlenségben. átok gyermekei.” (2Pét 2,14).

⁴⁸ „Szádnak beszédei által estél törbe, megfogattattál szádnak beszédivel.” (Péld 6,2).

[B2v]

kal. Prov. 7. v. 13.⁴⁹ *Meg-ragadván azt, meg-csókolá ötet.* Hánszor ragadgyak, ölelik, csókollyák egy mást a táncolók? nincs száma gonosságoknak. (4) Tapogatással. Ezech. 23. 8.⁵⁰ *Es ök tapogatták az ö szüzességének emlőit, és ki-öntötték az ö paráznaságokat ö reája.* (5) Eölelgetéssel. Prov. 7. 13. (6) Tenyér vakarással, (melly paráználkodásra való alkuvás. Ames. Cons. lib. 5 cap. 39. Thes. 22. Q. 5. R. 2. *Quivult cubare, pangis saltem suavium*⁵¹) (7) Tisztátalanságra való alkalmatossággal Gen 34. v. 1. 2.⁵² *Ki-méne pedig Dina a Leának leánya, mellyet szült vala a Jácóbnak, hogy látná annak a tartománnak Leányit* (az az: miképpen táncolnak a Sechemiták Leányi:) *Es mikor látta volna azt Sechem, a Chivi-chamornak annak a tartománnak Fejedelmének Fia, el-ragadá azt, és azzal hálván, meg-szeplösíté ötet.* Ezt szerzé az akkori tánc; hát a mostani? hasonlókat szerez. Judic. 21. v. 23.⁵³ *A Benjamin Fiai vevének feleséget, az ö számok szerint a táncolók köz[z] ü[l], kiket el ragadnak, etc.* (8) Kevelységgel. Ezech. 16. v. 49.⁵⁴ *E' volt álnoksága Sodomának a te húgodna[k], a kevelység, ETc* ugyan-is kevelység nélkül nem lehet a tánc. (9) Eölt[ö]zetben való nyalkasággal. Prov. 7. v. 10.⁵⁵ *Egy Asszonyi-állat eleiben méne annak* (az Ifjunak) *paráznának ékességében.* Innen vagyon már az, hogy a táncolóknak, táncok, s magok viselése, öltözetek kúrvaságokat jelentik. Sirak. 19. v. 28.⁵⁶ ugyan-is a Kurvának, még az öltözeti-is kurva. Mellyrül-is *Cyprianus* így szóll: *Si tu te sumptuosius comas, ET per publicum notabiliter incedas, oculos in te juventutis illicias, suspiria adolescentum post te trahas, concupiscendi ibidinem nutrias, peccandi fomenta succendas, ut ET ipsa non pereas, alios tamen perdas, ET velut gladium te ET venenum videntibus*

⁴⁹ „És megragadá őt, és megcsókolá őt, és szemtelenségre vetemedvén, monda néki:” (Péld 7,13).

⁵⁰ „De az Égyiptombeliektől való paráznaságait is el nem hagyá, mert vele háltak ifjúságában, s ök nyomogatták szüzi keblét, és kiöntötték ő reá paráznaságukat.” (Ezék 23,8).

⁵¹ A tenyérvakarás egyfajta udvarlási szokás volt. Bethlen Miklós is említi: „Segesvároton elmenék részegen egy jó szabású szásznéhoz csak egyedül, kit azelőtt ismertem, csak magát találtam, kezét szorítám, tenyerét vakarítám, s mondom, hogy szeressük egymást...” Bethlen, 1980.616. Ames, 1634. 214. A vonatkozó rész az érintés, a tapogatások, ölelések bűnös voltát taglalja.

⁵² „Kiméne pedig Dína, Leának leánya, kit Jácobnak szült vala, hogy meglátogassa annak a földnek a leányait. És meglátá őt Sekhem, a Khivveus Khámornak, az ország fejedelmének fia és elragadá őt, és vele hála és erőszakot tesz vala rajta.” (1Móz 34,1-2).

⁵³ „És eképpen cselekedtek a Benjámin fiai, és vőnek feleségeket az ő számuk szerint a táncolók közül, akiket elraboltak. És elmentek és hazatértek örökségükbe, és felépítették a városokat, és azokban laktak.” (Bír 21,23).

⁵⁴ „Íme, ez volt a vétke Sodomának, a te öcsédnek: kevelység, eledel bősége és gondtalan békesség volt nála és leányainál, de a szűkölködőnek és szegénynek kezét nem fogta meg.” (Ezék 16,49).

⁵⁵ Péld 7,10.

⁵⁶ „És ha nincs ereje gonoszságot tenni, mihelyt alkalma van, elköveti mégis.” (Sir. 19,28) Megjegyzés: Sirák fiának könyve deuterokanonikus könyv, ezért a protestáns Bibliából hiányzik, csak a katolikus Bibliában szerepel.

[B3r]

*praebeas, excusari non potes, quasi mente casta sis, ET pudica. Redarguit te vestitus improbus, ET impudicus ornatus, nec computari jam potes inter puellas, ET virgines Christi, quae sic vivis ut possis adamari. Fugiant castae virgines, ET mulieres pu[d]jica inestatarum cultus, habitus impudicarum, lupanarum insignia, ornamenta meretricum. Cyprian. pag. mi- hi 155. 156. 157.*⁵⁷ (10) Hivalkodásnak b[ö]ségsével. Ezech. 16. 49. *E vólt alnoksága Sodomának a te húgodnak a kevélység, a kenyérnek elégsége, és hivalkodásnak bősége vólt ő nékie, és az [ö] Leányinak.* (11) Haraggal. Gen. 34. 25. Confer. Gen. 49. v. 6.⁵⁸ *Az ő busoltokban meg-ölték a férfiat és az ő indulatok szerént el-ronták a várast. v. 7. Atkozott az ő haragjok, mert vakmerő vólt; és az ő busulások, mert kegyetlen vólt, ETc* (12) Veszekedéssel. (13) Szitkozódással. (14) Atkozódással. (15) Káromkodással. (16) Hamis, és szü[k]ség kívül való es[k]üvéssel. (17) Verekedéssel. (18) Egy másra való irigységgel; mindezeket a szemmel látott, füllel hallott, (sic!) már meg-esett példák, és dolgok bizonyították. (19) Gyilkossággal. Matth. 14. v. 6. *ET sequen.*⁵⁹ A Tánc ada alkalmatosságot Heródesnek arra; hogy *Keresztelő Iánost meg-ölesse.* (20) Eöléssel való fenyegetődéssel. Gen. 34. 13.⁶⁰ *A Iácóbnak fiaí Sechemnek, és a Chamornak, a Sechem Attyának, szóllának álnokul, ETc.* Láddé melly nagy csomó gonoszság van benne: ilyen temerdek, es sok águ kötelekkel húzzák ám magokra a táncolókat az Istennek haragját. Esa. 5. v. 18.⁶¹ Száll magadban, és itéld-meg micsodás nagy bűn légyen a tánc; ehez képest el-feledkezhetnéké rulla Isten avagy nem.

Harmadik Oka: Mert ördög munkája, a ki eleitül fogván az ember lelkének javára nem igyekezet Johann.

B3

⁵⁷ „Ha pazarlón bodorítottad frizurád, és feltűnően jelensz meg a nyilvánosság előtt, hogy az ifjak szemét magadra csábítsd, hogy a fiatalok utánad sóhajtozzanak, hogy a vágnak kívánságát tápláld, hogy a bűnnek gyújtóanyagát feltűzeld, és hogy magad el ne pusztulj, másokat elpusztítasz mégis, és például kardnak is, bájjalnak (méregnek) is bizonyulsz (mutatkozol) a nézőknek, mentegetőzni nem vagy képes, mintha tisztalelkű lennél és szemérmes. Meghazudtol téged a rosszféle öltözet, a szemérmetlen viselet, nem számíthatod már magad a lányok, Krisztus szüzei közé, akik téged, aki így élsz, nem kedvelhetnek. Kerülik a tiszta szüzek és a szemérmes asszonyok a parázna életmódot, a szemérmetlen viseletet, a bordélyok címereit, a kéjnlök ékességeit.” Gyulai idézete nem teljesen pontos. A citátum Cyprianus: De habitu virginum (A szüzek viseletéről) című művéből való, amely eredeti szövege a következő: „Caeterum, si tu te sumptuosius comas, et per publicum notabiliter incedas, oculos in te juvenutis illicias, suspiria adolescentium post te trahas, concupiscendi libidinem nutrias, suspirandi fomenta succendas, ut, etsi ipsa non pereas, alios tamen perdas, et velut gladium te et venenum videntibus praebeas, excusari non potes quasi mente casta sis et pudica. Redarguit te cultus improbus et impudicus ornatus, nec computari jam potes inter puellas et virgines Christi, quae sic vivis ut possis adamari.” Migne, 1996. IV. 448.

⁵⁸ „És lón harmadnapon, mikor ezek a seb fájalmában valának, a Jákob két fia, Simeon és Lévi, Dínának bátyjai, fegyvert ragadának s bátran a városra ütének és minden férfit megölének.” (1Móz 34,25) „Tanácsukban ne legyen részes lelkem, gyűléstükkel ne egyesüljön dicsőségem, mert haragjokban férfit öltek, s kedvök telve inát szegtek az ökörnek. Átkozott haragjok, mert erőszakos, és dühök, mivel kegyetlen; elosztatom őket Jákobban, és elszélesztem Izráelben.” (1Móz 49,6-7).

⁵⁹ „Hanem amikor a Heródes születése napját ünnepelték, táncola a Heródiás leánya öelöttök, és megtretszék Heródesnek. Azért esküvéssel fogadá, hogy amit kér, megadja néki.” (Mát 14,6-7). Megjegyzés: a szövegben többször előforduló seq. vagy sequen. rövidítés feloldása: sequens: következő.

⁶⁰ „A Jákob fiaí pedig álnokul felelének Sekhemnek és Khámornak, az ő atyjának, és szóllának, mivelhogy megszeplősítette vala Dínát, az ő húgukat.” (1Móz 34,13).

⁶¹ „Jaj azoknak, akik a vétket hazugságnak kötelein vonszák, és a bűnt, mint szekeret, köteleken.” (Ésa 5,18).

[B3v]

8. v. 44. 1. Joh. 3. 8.⁶² Mais az ő munkáját cselekedőkkel edgyüt munkálkodik. Mint az Herodes vendégségeben levő[k]k[el]. Marc. 6. v. 18. & seq. öt nevezetes ördögök voltak, kik munkáldtanak: (1.) Bosszonkodast csináló ördögök. v. 19. *A Herodiás olálkodik vala ő utánna, és igyekezik vala ötet meg-ölni.* (2.) Nagy ehetést, ihatást csináló ördög, v. 21. *Mikoron azért alkalmas ideje jöt volna, mikor az Herodes az [ö] születésének napján az ő főszolgainak, hadnagyoknak, és Galileának fő fő emberinek vacsorát szerzene.* (3.) Táncolásra indító ördög v. 22. *Es bé ment volna a Herodiásnak Leánya; és ott táncolt volna. Etc.* (4) A Táncot [k]edveltető, s hizelkedő ördög. v. 22. 23. *Es a tetcet volna Herodesnek, és a vendégeknék; az Király monda a Leánnak: Kérj én tullem a mit akarsz? és meg adom. Es meg esküvek neki: valamit kéréndesz en tüllem, meg adom neked, ha Országomnak felét kéredis.* (5) ölető ördög, v. 27.⁶³ *A Király azonnal elküldvén az hohért meg-parancsolá, hog a keresztelo János fejét elő hozná.* I[nn]e mondgya mar egy tudos ember, hogy a Tancolok felől igy [sz]ollot volna az ördögh: *Ezek az én pokolra valo kecskéim, a kiket ugráltatok.* Matt. 25. v. 33.⁶⁴ Meg ezek közzül mindenik ördög[g]el, hivatlanis el-mennek a vendégségeknékben, ki ki az ő munkáját végben viszi, ha rá nem vigyaz. Noh azért (:[k]érdlek:) hozzád illiké hát, hogy kereszttyén lévén [ö]rdög munkáját cselekedgyél, a kiben semmi jo nincsen? Nem gondolnám: Azért hogy a Táncolok Isten nyájjának nevezzék magokat a Christusrul; azonban e szép szín alat ördög munkáját cselekedgyek 1. Pet. 2. 16.⁶⁵ (:itild- meg:) az ilyen hypocriták⁶⁶, Istent bosszontok ha büntetetlen maradnának? holot magat Isten bosszuállónak ne-

⁶² „Ti az ördög atyától valók vagytok, és a ti atyátok kívánságait akarjátok teljesíteni. Az emberölő volt kezdetől fogva és nem állott meg az igazságban, mert nincs benne igazság, mikor hazugságot szól, a sajátjából szól, mert hazug és hazugság atyja.” (Ján 8,44) „Aki a bünt cselekszi az ördögből van, mert az ördög kezdetől fogva bűnben leledzik. Azért jelent meg az Istennek Fia, hogy az ördög munkáit lerontsa.” (1Ján 3,8).

⁶³ „Mert János azt mondá Heródesnek: Nem szabad néked néked testvérted feleségével élned. Heródiás pedig ólálkodik vala utánna, és meg akarja vala őt ölni; de nem teheté...De egy alkalmas nap jöttével, mikor Heródes a maga születésének ünnepén nagyjainak, vezéreinek és Galilea előkelő embereinek lakomát ad vala, és ennek a Heródiásnak a leánya beméne és táncola, és megtetszék Heródesnek és a vendégeknék, monda a király a leánynak: Kérj tőlem, amit akarsz, megadom néked. És megesküvék neki, hogy: Bármit kérsz tőlem, megadom néked, még ha országom felét is...És azonnal hóhért küldvén a király, megparancsolá, hogy hozzák el annak fejét.”(Márk 6,18-19, 21-23, 27).

⁶⁴ „Monda neki az ő ura: Jól vagyon, jó és hú szolgám, kevesen voltak hű, sokra bízlak ezután; menj be a te uradnak örömébe.” (Mát 25,33).

⁶⁵ „Mint szabadok, és nem mint akiknél a szabadág a gonoszság palástja,hanem mint Istennek szolgálói.”(1Pét 2,16).

⁶⁶ hypocrita: álszent, képmutató.

[B4r]

vezi. Deut. 32. v. 35.⁶⁷ *Enyim a bosszuállás, és a fizetés.*

Negyedik Oka: Mert Isten jajt kiáltat azoknak kiknek lakodalmo[k]ban vagyon heged[ü], lant, dob, sip, és bor. Esai. 5. v. 12. mellynek todalékja a Tánc. jaj hát annakis a kinek lakodalmában táncolnak. Igaz a Tudom[á]ny mind ezekbül; Lássuk immár mi hasznát vehettyük rövideden Isten engedelmebül:

Első Haszna oktatás vagy tanítás:

Tanuld-meg azért innen: (1) A Táncolok akar mint h[á]nnyák vessé[k] jámborságokat, jó[s]ágokat, de a felöl paráznac és kurvac. Esa. 23. v. 16.⁶⁸ *Végy hegedüt kezeden, kerüllyed a Várost te el feleitetet tisztátalan parázna, énekelly erőssen, hosszan énekelly hogy meg- emlékezzenek te rollad. Jacob. 4. 4.⁶⁹ Parázna Férfiak, és Asszonyi állatok, avagy nem tudgyátoké hogy e világnak barátsága gyűlölséges Isten előtt. Prov. 30. 20.⁷⁰ Mert a Táncolóc, bújálkodóc, fajtalanoc, ördögnc, paráznaságnac, s e' világi gyönyörűségnc kedvéért táncolnac. Mit gondoltoc h[á]t táncolóc? Mert Istennek ellenségi vattoc. Nosza táncot javalló ember mutas énnekem a Sz. Irásbul olyan Isten fél[ö] ugyan valóban keresztyén Asszonyi állatot a ki-valaha táncolt volna; de olyat ám a ki valóban Isten fél[ó]; mert emillyen, amollyan asszonyokat kiknek neve a Sz. Irásban vannak ugyan, s táncoltanak bé sem ve[sz]ék; mint a Sidóké. Esai. 3. 17. 18. Herodiásé, anna[k] Leányajé. Marc. 6. v. 22. s több rosszaké. Hanem ha amollyan jót mutathac légyen szabad táncolni; de ha nem, állyon meg az igazság.*

Ellen-vetések:

Obj. 1. *A Jámbor Férfi, és Asszonyis el járhattya?*

Felelet. A Jámbor Férfi, és Asszony, nem Parázna, és

⁶⁷ „Enyém a bosszúállás és megfizetés, amikor lábuk megtántorodik; mert közel van az ő veszedelmök napja, és siet ami rájuk vár!” (5Móz 32,35).

⁶⁸ „Végy citerát, járd be a várost, elfeledett parázna nő; pengesd szépen, dalolj sokat, hogy így emlékezetbe jöjj.” (Ésa 23,16).

⁶⁹ „Parázna férfiak és asszonyok, nem tudjátok-é, hogy a világ barátsága ellenségeskedés az Istennel? Aki azért a világ barátja akar lenni, az Isten ellenségévé lesz.” (Jak 4,4).

⁷⁰ „Ilyen a paráználkodó asszonyok útja; eszik, azután megtörli a száját és azt mondja: nem cselekedtem semmi gonoszt.” (Péld 30,20).

[B4v]

kurva ugyé? ugy vagyon, bizony nemis szereti azt; De ha el-megyen a tanca le huzd ám rulla a Jámbor nevet (:mint az Isten le-huzá a táncoló Sidokrul:) ugyanis a maga cselekedetivel nem jámbort mutat; hiszem a jó fa, jó gyümölcsöt hoz. Matth. 7. v. 17.⁷¹ Nem-is illik a Sára Leányihoz a Tánc. 1. Pet. 3. v. 6.⁷² *A Sára engedet az Abrahámnac ötet Uránac nevezvén, melly Sárána[k] ti Leányi löttetek mikorok jot cselekesztek. ETc.*

Ob. 2. Lám Mária az Aron nényne táncolt, Exod. 15. v. 20.⁷³ A Sido Asszonyok-is. 1. Sám. 18. 6. 7?⁷⁴

Felelet. Ne hidd: Nem tancoltanak; hanem sippal, dobbal, hála-adó éneket énekeltek, a mint ő nékiek Ceremoniájuc e vala. Exod. 15. 21.⁷⁵ 1. Sam. 18. 7.

Obj. 3. Dávid-is tancolt. 2. Sam. 6. 14.⁷⁶

Felelet. (1) Nem lehet a Dávid akkor való örömet táncolásnac mondani; mert csak olyan az, mint a ki igen nagy kárt vall, s o[sz]tán meg-lelvén, öröm[é]ben ugrik, kezét öszve ütven. Mint az Evangeliumbéli drachmáját el-vesztő, de oszt[á]n meg-lel[ő] kegyes Asszonyi állat cselekeszik vala. Luc. 15. 9.⁷⁷ *örüllyetek én velem, mert meg-találtam a drachmát, mellyet el-vesztettem vala.* (2) Osztán ha ugy volna-is, nem vendegségben, vagy la[k]odalomban; hanem Istenhez való buzgóságában cselekedte ő azt, maga, Asszony nélkül; azért a ti tancotok ezzel nem erőssittetik: *Mi haszna rongyos berhédet uj possztóval foldod.* Matth. 9. v. 16⁷⁸

(II) Ne csudáld azt, hogy az Isten meg-haragutt reánk ennyire mind országostúl, és hogy az ő haragj[á]nak t[ü]ze, mais lobog ellenün[k]; mert ez a sok bünökkel telyes ocsmány vétek uralkodott, uralkodik-is e mái nap köztünk: Mellyet mikor látott volna egy keresztyén ember, azt mon-

⁷¹ „Eképpen minden jó fa jó gyümölcsöt terem; a romlot fa pedig rossz gyümölcsöt terem.” (Mát 7,17).

⁷² (1Pét 3,6).

⁷³ „Akkor Miriám prófétaasszony, Áronnak nénye dobot vőn kezébe, és kimenének utána mind az asszonyok dobokkal és táncolva.” (2Móz 15,20).

⁷⁴ „Kiméne azért a nép a mezőre, az Izráel ellenébe, és megütközének az Efraim erdejénél. És megvereték ott az Izráel népe Dávid szolgái által, és nagy veszteség volt ott azon a napon, mintegy húszezer emberé.” (2Sám 18,6-7).

⁷⁵ „És felele nékik Miriám: Énekeljete az Úrnak, mert fenséges ő, lovat lovasával tngerbe vetett.” (2Móz 15,21).

⁷⁶ „Dávid pedig teljes erejéből táncol vala az Úr előtt, és gyoics efódot övezett magára Dávid.” (2Sám 6,14).

⁷⁷ „És ha megtalálta, egybehívja az ő asszonybarárait, és szomszédait mondván: Örüljete én velem, mert megtaláltam a drachmát, melyet elvesztettem vala.” (Luk 15,9).

⁷⁸ „Senki sem vet pedig jó posztóból foltot az ócska ruhára, mert ami azt kitoldaná, még elszakít a ruhából és nagyobb szakadás lesz.” (Mát 9,16).

[C1r]

gya vala Magyar ország felől: *Nunquá vidi, nec audivi regnum ullum, majori gaudio, ac tripudio periturum, qu[am] Hungariam*, az az: Soha nem lattam, sem nem hallottam, olyan országot, a mely nagyobb örömmel, és táncolással veszet volna el, mint Magyar Ország.⁷⁹ *Miért hát hogy panaszkodtok mikor Isten méltán büntet?* Lament. 3. v. 38.⁸⁰ s az a nagy Isten csudája, hogy még-is nem veszi eszébe magát, hanem mind a két fülére bátran aluszic, örül, vigad, vendéges[k]edic, táncol, tombol, mint ha semmi gondgya nem vólna. Bé-is ivátok bizony zálogba Magyar országot, félő hogy más váltya-ki. Addig táncolátok, ugrálátok ti táncos Magyarok, dicsősségét országtoknak jaj! el-hullatátok; de bizony fel-veszi más (ugy látom) ti utánatok az ő dicsősségét. Oh Isten irgalmasságanak csudaja! Oh Isten hosszú türésének gazdagsága! Oh Isteni nagy várakozás, hogy mind egyig, minket eddig a feneketlen pokolban nem taszitottal! bizonyára méltán cselekedte az Ur, hogy a miboldog állapotunknak fényeskedő napját el-nyugtatta délben! Amos. 8 9.⁸¹ Régentenis így szollottak mi felöllünk: *Hungaria, Regnum Orienti[s] olim, Occidenti[s] que spoliis opulens, tot victoriis tumidum, tot regna complexum, heu quo recidit! De tanto Imperio vix tot reliqua sunt oppidula quot olim regna!*⁸² El eset hát a mi fejünknek Koronája, jaj most nekünk mert vét[k]eztünk! Lam. 5. 16.⁸³ így szolhatunc már mi.

(III) Az Isten a Táncoloknak büntetéseket, s azok ellen valo fenyegetődzesét azért iratta-meg, hogy azt ne kövessük, hanem inkább el-távoltassuk, és megh utálljuk. 1. Cor. 10. v. 11.⁸⁴ *Mind ezek példában lesznek vala rajtok; meg-irattattak pedig a mi intetésünkre, kikre ez utolsó idők jutottanak.* Oh szegény utolsó veszedelmével

⁷⁹ I. Ferdinánd és I. Miksa magyar király nagy műveltségű tanácsosától, diplomatájától, Herberstein Zsigmondtól (1486 – 1566) származó idézet. A mondást idézi Medgyes Pál Sok jajok (1658) című művének előszavában is. Gyulai vélhetően innen hivatkozza. Medgyesi, 1658. 3v., Tarnóc, 1978.101.

⁸⁰ „A Magasságosnak szájából nem jön ki a gonosz és a jó.” (Siral. 3,38).

⁸¹ „Ne rendüljön-é meg emiatt a föld? És ne búsuljon-é annak minden lakosa?! Bizony felindul egészen, mint a folyam, és dagad és apad, mint Égyiptom folyója.” (Ámós 8,9).

⁸² „Magyarország, [mely] egykor Kelet és Nyugat zsákmányban gazdag királysága [volt], [mely] oly sok győzelemtől duzzadt (fel), [mely] oly sok királyságot foglalt magába, óh jaj, mennyire lehanyatlott! Oly nagy birodalomból alig maradt annyi városka, ahány ország volt egykor!” (latin) A mondást szintén idézi Medgyesi. Medgyesi, 1658. 3r.

⁸³ „Elesett a mi fejünknek koronája, jaj most nekünk, mert vétkeztünk!” (Siral. 5,16).

⁸⁴ „Mindezek pedig példaképpen estek rajtok, megirattak pedig a mi tanulságunkra, akikhez az időknek a vége elérkezett.” (1Kor 10,11).

[C1v]

küszködő Magyar Nemzetség! miért vagy hát ilyen lelki va[k], ennyi világában az Evangéliumnac, hogy nem tanulsz mások veszedelmevel, már utollyára magad romlásával? *Oh gonosz Nemzetség, mi az oka, hogy mennél inkább ostoroz Isten, annál inkább nevelitek a bunt.* Esai. 1 4. 5.⁸⁵

(IV) A Tánc az [ö]rdögtül ragadot a Pogányokra, örülök a bálvány imádokra, a bálvány imádokruul ragadot mi reánk, és nem a Christusrul. Miért nem büntetne-meg erette; De inkább tanácsollya, hogy el-távoztassuk. Luc. 21. v. 34.⁸⁶ *Meg-oltalmaztatók magatokat, hogy valamikor meg-ne nehezedyenek a ti sziveitek tobzodásnak miatta, ETC.*

(V) Csuda vakmerőségek vagyon a Táncolóknak. Pro. 7. 11.⁸⁷ hogy az Isten büntető haragjától nem félnek, maga *rettenetes dolog az élő Istének [k]ezébe esni.* Heb. 10. 31.⁸⁸ mint a hegy allyai városok között egyikben eset ilyen dolog: *Egyszer egy deli termetü kurva szabású Asszonnyal addig táncoltak az udvari Nemessek, es a szolgák, hogy mikor ő az udvari szokás szerént terdet fejet hajtott volna az Asszony, velle táncoló személynek, az egész vendégs[é]gben levőknek, kiváltképpen a fő fő vendeknek, le rogyik, es menten szörnyü halált ball;* majd olyan formán mint *Ananias, & es Saphira.* Act. 5. v. 5. 10.⁸⁹ Így bomléc-el, az akkori vendégseg.

(VI) Sok rossz dolog el[e]t a Tánc mia eleitül fogva, esik mais; Azért azt a buzgo kere[sz]tyen meg-utálhattya. Megvil[á]gositok fellyebb. Noh! mit gondoltok hát ti, Istennel, és az ő fenyegető igijével nem gondoló, idvezülendőket botránkoztato, Isten képét meg-mocskolo, bujalkodo Táncolok? Avagy ezzel kedvessebbek vattoké Isten előtt? Nem mondom Isten előtt: hanem az ördögök előtt.

⁸⁵ „Óh gonosz nemzetség, hamissággal megterhelhetett nép, gonosz mag, nemtelen fiak! elhagyták az Urat, megutálták Izráel Szentjét, és elfordultak tőle. Miért ostorozalak tovább, holott a bűnt növelitek? Minden fej beteg és minden szív erőtlen.” (Ésa 1,4-5.).

⁸⁶ „De vigyázatok magatokra, hogy valamikor meg ne nehezedyék a ti szivetek dobzódásnak részegségnek és az élet gondjainak miatta, és váratlanul ratok ne jöjjon az a nap.” (Luk 21,34.).

⁸⁷ „Mely csélcsap és vakmerő az, akinek házában nem maradnak meg az ő lábai.” (Péld. 7,1).

⁸⁸ „Rettenetes dolog az élő Istennek kezébe esni.” 2 (Zsid. 10,31).

⁸⁹ „Hallván pedig Ananiás e szavakat lerogya és meghala, és mindenekben nagy félelem támada, akik ezeket hallják vala...És azonnal összerogyott lábánál és meghala, bemenvén pedig az ifjak, halva találták őt, és kiviven eltemeték férje mellé.” (Csel 5,5 és 10.).

[C2r]

(VII) Igen nagy veszély szokta azokat követni, néha akkor mindgyártis, néha jövődő időben, az kiknek Házass[á]gok táncon végződöt-el. Mert a tudomány ugy tanította. Es a *Job* Fiainak, és Le[á]nyinakis szomorú veszedelmek azt mutatta. *Job*. 1. v. 18. 19. *A Sechemitaknakis* szájokban marada az táncnak az izi. *Genes*. 34. v. 24.⁹⁰ De m[é]g az *Amalechitáknakis* juta benne. 1. *Sam*. 30. v. 16. Azért az táncosok így meg fert[ö]ztetvén a földet, miképpen bírhatná azt. *Ezech*. 33. v. 26.⁹¹ *Ati fegyveretekben állottatok, utálatosságot cselekedtetek, és mindenitek az [ö] felebarátjának feleségét meg fertö[z]tette, és mégis ezt a földet bírnátoké?* Tudodé mit téssen ez táncoló?

(VIII) Valaki[k] a vendégségeket, s lakadalmazásokat, csak a táncol[á]sért, abban levő hejje-hujjáért szeretik, mind azok *Epicurus* unokai. *Esai*. 22. v. 13. Az *Epicurus* Sidok azzal tartják vala: *Együnk, és igyunk*. *Esai*. 56. ult. 1. *Corinth*. 15. v. 32.⁹² Mert *Epicurus* ételben, italban telhetetlen lévén bujalkodo volt: így a táncolok- is bujal[k] odasna[k] tudói. *Judae*. v. 12.⁹³ *Ezek olyanok mint a szeplők a ti keresztyeni lakodalmotokban mikor ti veletek lakoznak, minden becsületesség nélkül, magokat hizlalván. ETc.*

(IX) A jó keresztyén embernek a Táncolás igen nagy lelke g[y]ötrelmére, és nehézségére vagyon. Mert azt mondgya a Tudomány: Bujálkod[á]s Istenis haragszik rájuk a táncért. *Esai*. 3. v. 17. 18. *Mosisis* nehezen [sz]envedi vala *Exod*. 32. v. 21.⁹⁴ *Es monda Moses az Aronnak: Mit tett ez nép teneked, hogy ilyen nagy bűnben keverted őket?* *Sz. Pális*. 2. *Corint*. 12. v. ult.⁹⁵ *Mikor oda menenaek (sic!) ne alázzon-meg az én Istenem és köztetek engemet, és sirassak azok közül sokakat, kik annak annaelőtte vétkeztek, es meg nem*

⁹⁰ „És engedének Khámornak és Sekhemnek, az ő fiának mindenek, akik az ő városa kapuján kijárnak vala, és körülmetélkedének minden férfiú, aki az ő városa kapuján kijár vala.” (1Móz 34,24).

⁹¹ „Fegyveretekben bíztatok, utálatosságot cselekedtetek, és mindenitek az ő felebarátjának feleségét mefertéztette, és a földet örökségül kapnátok?” (Ezék 33,26.).

⁹² „Jertek, hadd hozzak bort és részegítő italt! és legyen a holnap olyan, mint a ma, nagy és dicső felettebb!” (Ésa 56,12.). ”Ha csak emberi módon viaskodtam Efézeusban a fenevadakkal, mi a hasznom abból, ha a halottak fel nem támadnak? Együnk és igyunk, holnap ógyis meghalunk!” (1Kor. 15,32.).

⁹³ „Ezek szennyfoltok a ti szeretetvendégségeiteken, tartózkodás nélkül veletek lakmároznak, magokat hizlalják; víztelen, szelektől hányt-vetett fellegek, elhervadt, gyümölcstelen, kétszer meghalt, és többől kiszaggatott fák.” (Júd 1,12.).

⁹⁴ „És monda Mózes Áronnak: Mit tett néked e nép, hogy ilyen nagy bűnbe keverted?” (2Móz 32,21).

⁹⁵ „Hogy mikor odamegyek, megaláz engem az én Istenem ti köztetek, és sokakat megsíratok azok közül, akik ezelőtt vétkeztek, és meg nem tértek a tisztátalanságból, paráznságból és bujaságból, amit elkövettek.” (2Kor 12,21).

[C2v]

tértenek a tisztalanságbul, paráznaságbul, bujálkodásbul mellyet cselekedtenek. A holott a bujálkodáson a táncolás értetik. Lásd-meg azért melly nehéz a jó l[é]leknek mikor az illyen bujálkodás vagyon az igaz vallásnak valloi között.

(X) Lelki Pásztorok tiis tanullyatok-meg e tudománybul: Hogy szintén olyan lelki ismérettel tartoztok a táncolok ellen feddődni; a melly lelki ismerettel a paráznák ellen dorgáلودni, ugy hogy ha helye volna az *Ecclestica Disciplinának*, a Táncolok szintén ugy megérdemlenék az *Excommuniatiot*⁹⁶ mint a paráznák. kételkedel benne? Ihon az Isten maga *excommunicáltat* három ezer férfiakat; Asszonyokatis. Esai. 3. 17 18. & seq.

Második Haszna Feddés.

(I) Feddi azokat, a kik azt állattják erőssen, hogy nem vétek, [sz]abadossan táncolhat akarki-is: Hol vetted ezt az állatást? Bizony nem az Istentől; hát? az ördögtől, add vissza néki ha jó keresztyén vagy! Mert mennél drágabb árron valtattál-meg a Pogányoknal, annál drágáb, és tisztességebb dolgokat kellene cselekedned; de én félek rajta hogy könnyebben lészen dolga *Tyrusnak és Sidonnak* az ítéletnek napjan, hogy nem mint tinéktek táncolók, Matth. 11. v. 22.⁹⁷ Kik ennyi intés után n[e]m job-bulto[k]-meg. Hebr. 6 7. 8.⁹⁸ *Mert a melly föld, a gyakorta reá szállott záport bé issza, és terem füvet azoknak hasznokra a kik azt mivelik, v[e]szen áldást Istentől: De a melly föld tövisseket és bojtórjánokat terem, meg-vettetett, és az Istennek átkához közel vagyon, kinek vége tüzzel valo meg-égetés l[e]szen.*

⁹⁶ excommunicatio: 'kiközösítés'

⁹⁷ „De mondom néktek, Tirusnak és Sidonnak könnyebb dolga lesz az ítélet napján, hogynem néktek.” (Mát 11,22.).

⁹⁸ „Mert a föld, amely beissza a gyakorta reá hulló esőt és hasznos füvet terem azoknak, akikért műveltetik, áldást nyer Istentől. Amely pedig tövisseket és bojtórjánokat terem és közel van az átokhoz, annak vége megégetés.” (Zsid 6,7-8.).

A Táncot javallók ellen-vetési kö-
vetkeznek; s azokra való
feleletek:

Obj. 1. *Lám Dávid-is hegedült, s hegedűben dicsérte az Istent; azért nekünk is szabad a Dávid Sóltárinak nót[ái]t hegedűn, vagy egyéb vigaság tevő szerszámokon vonatni?*

Felelet. (1) Hegedült Dávid, de nem lakodalomban. (2) Nem-is tánc nót[á]t vont. (3) Hogy hegedűben dics[é]rte Istent, ceremonia vólt az, mellynek ereje el-költ. Coloss. 2. 14⁹⁹ (4) Azért a kinek lakodalm[á]ban hegedű, lant, dob, sip, és bor vagyon, jaj annak. Esa. 5. v. 12. Anna[k]-is jaj a ki hegedű szó mellett mulat, és vigaság tévő szerszámokat gondol-ki mint a Dávid. Amos 6. v. 5. 6. 7. és 5. 23.¹⁰⁰

Obj. (2) Psal. 104. v. 15.¹⁰¹ *Vigasságra bort adc az embernek; az az: a táncolásra; azért szabad táncolni?*

Felelet. Nem jól magyarázod ugy; hanem így: Algyad én lelkem az Urat, a ki bort, olajt, kenyeret ád, az embernek táplálására. v. 27. 28.

Obj. (3) Prov. 31. v. 10.¹⁰² *Gyors serény asszonyi-állatot kicsoda találhat? Ihon a böl[cs] busul rajta hogy gyors, serény asszonyt nem találhat a táncolasra: Azért szabad táncolni?*

Felelet. (1) Nem jól érted, s kerekbe töröd a Szent Irást, mert nem is celoz arra a bölcs, a mire te magyarázod; han[e]m a jó asszonyi-állatot dicsiri, azt pedig a ki nem tud táncolni. (2) Nem busult azon a bölcs, mert ő nem olyan vólt, mint a mostani Magyarok közzül n[é]llyek hogy korbáccsal, bottal, erővel hajtyák az asszonyokat a táncra, a mint ezt elégszer láttam.

⁹⁹ „Azáltal, hogy eltörölte a parancsolatokban ellenünk szóló kézírást, amely ellenünk volt nekünk, és azt eltette az útból, odaszegézvén azt a keresztfára.” (Kol 2,14).

¹⁰⁰ „Keresétek az Urat, és éltek, különben reátör, mint a tűz a József házára és megemészti, mint Béth-Elt, és nem lesz, aki megoltsa. Akik ürommé változtatják az ítéletet, és az igazságot földre tiporják...Távoztasd el tőlem énekeid zaját, hárfáid pengését sem hallgatom.” (Amós 5,6-7 és 23).

¹⁰¹ „És bort, amely megvidámítja a halandónak szívét, fényesebbé teszi az orcát az olajnáknak; és kenyeret, amely megerősíti a halandónak szívét.” (Zsolt. 104,15).

¹⁰² „Derék asszonyt kicsoda találhat? Mert ennek ára sokkal fölülhaladja az igazgyöngyöket.” (Péld. 31,10).

[C3v]

Bóldog Isten melly nagy lelki halyog van a Magyarok szemén!

Obj. (4) Eccl. 3. 4.¹⁰³ *Ideje van a szökésnek; az az: a táncolásnak; azért szabad táncolni?*

Felelet. (1) Ugy a tengerben való szökésnek is. Act. 27. v. 43.¹⁰⁴ (2) Itt a[z]ért csak azt akarja mondani Salamon: Ha az ember t[á]ncolna-is, az-is h[e]jában valóság lenne. Eccl. 2. v. 25. 26. 27.¹⁰⁵ az az: bűn.

Obj. (5) Matth. 11. 17.¹⁰⁶ *Sípoltunk tiné[k]tek, és nem táncoltatok: azért Urunk Jésus Christus javallya a táncot?*

Felelet. Nem követ[k]ezik abbul-is; hanem csak az; hogy a Sidók között is vólt ez a rosz tanc, hitvan [sz]okás; de affélől Istennek akkor sem teccék ez, ma-is nem teccik, mert a hetedik parancsolatban meg-tiltotta: *Ne paráznál[k]odgyál;* és oda foglalta annak minden alkalmatosságát, valamelyek embert arra indithatnák, (Catech. Palat. Q. CIX. cum Responsione.)¹⁰⁷ már ha másut meg-tiltotta, itt miért javallaná? Azért ennek értelme ez: Mi tinektek Sidók olyanok vóltunk mint a Siposok, hogy örömmel prædikál[n]ók az Isten beszédét: de ti nem táncoltatok, az az: a besz[é]det örömmel nem vettétek. Joh. 1. v. 11.¹⁰⁸ *Az k[ö]véi [ö]zzé (sic!) j[ö]ve, és az övéi ötet bé nem vévéc.*

Obj. (6) Joh. 2. 10.¹⁰⁹ *Urunk lakadalomban volt Kánában; mivel hogy azt mondáad, a tánc szokás volt a Sidóknál, ott táncoltanak; mert a szokástok sem hagyhatták-el (mint a tancos Magyarok) Miért nem pirongatta-meg hát őket?*

Felelet. (1) Nem irja szent János, hogy táncoltanak vólna, azért nem-is [k]övétték azt ell. (2) Rosz szakás (sic!) vólt az, s el-hagyatta Urunk vélek, mint ma-is a

¹⁰³ „Ideje van a sírásnak és ideje a nevetésnek; ideje van a jajgatásnak és ideje a szökdelésnek.” (Préd. 3,4).

¹⁰⁴ „De a százados meg akarván tartani Pált, eltiltá őket e szándéktól [ti. a foglyok leölésétől], és megparancsolá, hogy akik úszni tudnak, először azok szökdősenek a tengerbe és meneküljenek ki a szárazföldre.” (Csel 27,43).

¹⁰⁵ „Nincsen csak e jó is az embernek hatalmáboan, hogy egyék, igyék, és azt cselekedje, hogy az szíve lakozék gyönyörűséggel az ő munkájából; ezt is láttam én, hogy az Istennek kezében van. Mert micsoda ehetnék és élhetne gyönyörűségére rajtam kívül? Mert az embernek, aki jó az ő szemei előtt, adott Isten bölcsességet és tudományt és örömet, a bűnösnek pedig adott foglalatosságotaz egybegyűjtésre és az egybehordásra, hogy dja annak, aki jó az Isten előtt. Ez is hiábalóság és az életnek gyötrelme!” (Préd. 2,25-27).

¹⁰⁶ „És ezt mondják: Sípoltunk néktek, és nem táncoltatok, siralmas énekeket énekeltünk néktek, és nem sírtatok.” (Mát 11,17).

¹⁰⁷ Palatinatusbeli Cathecismus, Heidelbergi Káté. Vö. „Annak fejedelme azonkívül, hogy azok közé a német fejedelmek közé tartozott, akiknek joguk volt közreműködni a valamennyiük felett álló »német-római« császár megválasztásában (ezért is viselték a »választófejedelem« címet), – egy középkori császári adományozásból kifolyólag még az a kiváltsága is megvolt, hogy a császár »palatinus«-ának, vagyis »palotai grófjának« a címét is viselte. Ezt azért érdemes megemlíteni, mert az uralma alatt álló terület innen kapja a »palatinusság«, latinul »palatinatus«, német megcsonkolásban »Pfaltz« elnevezést. (A Heidelbergi Kátét is sokszor nevezték régebben »palatinatusi káténak«.) Azóta a Pfaltz, mint állami egység, már régen megszűnt. Az évszázadok folyamán felette elzajlott háborúk során szomszédai osztottak a területén. Bajorország kapta belőle a legnagyobb részt, s az még ma is a »bajor Pfaltz« néven ismeretes a földrajzban.” Victor, é.n. 12. 109. Csak házasságtörést és más hasonló gyalázatot tilt Isten ebben a parancsolatban?

Mivel testünk és lelkünk a Szentlélek temploma, Isten azt akarja, hogy mindkettőt tisztán és szentül őrizzük meg. Ezért megtilt minden parázna cselekedetet, viselkedést, beszédet, (Ef 5,3–5; 1Kor 6,18–20.) gondolatot, vágyat (Mt 5,27–32) és mindent, ami erre ingerelhetne. (Ef 5,18; 1Kor 15,33.). HK, 2013. 55. Ha-

[C4r]

ki tudja annak vétkes voltát, nem hogy cselekedné; de meg nem is né[z]heti. Azért innen sem jó a[z] ki.

Obj. (7) *Meg-lehetne modgyával táncolni?*

Felelet. Mind módgyával, mi[n]d mód nélkül csak ros z a b[o]londság. Psal. 85. v. 9.¹¹⁰ *Meg-hallom mit szöll az Ur Isten: mert k[é]tseg [n]él[k]ü[l] szoll bekess[é]get az ö népének, és a kiket kegyel[m]essegevel környul vett, hogy ne térjenek a bolondságra.*

Obj (8) *Meg lehet embernek maga mulatságában táncolni?*

Felelet. (1) Az olyan táncbéli mulatságban lévőknek jajt kiáltat az Isten. Esa 5. v. 11. (2) Ugy, de lelkedne nézve olyan időt mulac el akkor, mellyet másszor áron sem vehet meg. Eph. 5. 16.¹¹¹

Obj. (9) El-mehet a t[á]ncra az ember Feleségével, vagy Attyafiával; mert így tisztességes dolog táncolni?

Felelet. (1) Ne[m], a táncolásra teremtette Isten a Férfiat, és az Asszont, ha meg nezed: Genes. 2. v. 18.¹¹² Nemis azért adta Isten egyyüve hogy tánczollyana[k], hanem hogy egy-masnak segítségével legyenek 1. Pet. 3. v. 7.¹¹³ Ha én Feleségemmel a táncra mennék (melytől Isten őrizzen!) mivel par[á]zn[á]k dolgát cselekednők, mind a ketten ti[sz]tátalan személyek lennének. No[sz]a hozz egy jó Keresztyén életű Papot, vagy más rendbéli Istenfélő embert él[ö] példájul, a ki valaha feleségével táncolt volna a Sz. Irásbul? osztán légyen szabad embernek feleségével táncolni. Ha penig valamely Prædicátor táncot járnais elégh nagy botrán[k]oztatás volna; de vétkes példát (kérlek) ne köves. Exod. 23. v. 2.¹¹⁴ *Ne k[ö]vessed a sokaságot a gonoszra.* (2) Atyád fiát táncolásban lévő parázna nézessel, tisztátalan gondolattal meg-ferteztedné inkáb?

zánkban a heidelbergi káté „megtartása és tanítása” a szatmárnémeti zsinathoz (1646) köthető. Vö. Bartha, 1965.

¹⁰⁸ „Az övéi közé jöve, és az övéi nem fogadták be őt.” (Ján 1,11).

¹⁰⁹ „És monda [a násznagy] néki [a vőlegénynek]: Minden ember a jó bort adja fel először, és amikor megittasodtak, akkor az alábbvalót: te a jó bort ekkorra tartottad.” (Jn 2,10). Megjegyzés: Jézusnak, anyjának és tanítványainak a mennyegzőn való megjelenését a Jn 2,1-2 említi.

¹¹⁰ „Hadd halljam meg: mit szól az Úr Isten! Kétség nélkül békességet szól az ő népének és kegyeltjeinek, hogy vissza ne térjenek a bolondságra.” (Zsolt. 85,9).

¹¹¹ „Áron is megvegyétek az alkalmatosságot, mert a napok gonoszok.” (Eféz. 5,16).

¹¹² „És monda az Úr Isten: Nem jó az embernek egyedüllenni; szerzek néki segítőtársat, hozzá illőt.” (1Móz 2,18).

¹¹³ „A férfiak hasonlóképpen, együtt lakjanak feleségükkel, az asszonyi nemnek, mint gyöngébb edénynek, tisztességet tevén, mint akik örökös társaik az élet kegyelmében; hogy a ti imádságaitok meg ne hiúsuljanak.” (1Pét 3,7).

¹¹⁴ „Ne indulj a sokaság után a gonoszra, és peres ügyben ne vallj a sokasággal tartva, annak elfordítására.” (2Móz 23,2).

[C4v]

Deut. 27. v. 22.¹¹⁵ *Átkozot valaki k[ö]z[ö]sk[ö]dik az ő hugával az [ö] Attyának, vagy az ő Annyának Leányával. Oh hogy kívánkoznál arra! Jobi. 31. v. 1.¹¹⁶ Az [é]en szemeimmel ugyan szövetséget tettem vala, és miért igyekeztem volna valamelly szüznek meg-szeplősítésére. Holot az test nem arra rendeltet 1. Corinth. 6. v. 13.¹¹⁷*

Obj. (10) *Bizony hát lakodalmat sem kellene sohais csinálni, ha olyan vétek táncolni?*

Felelet. Megh lehet a la[k]odalom, és vendégség hegedü, és tánc nélkül; ugyanis ebben vétkeznek ma az emberek, hogy a lakodalomna[k] végét ördögnek szentelik részegeskedéssel, tombolással, táncolással, és több hejje- hujjával. Nem különben mint a Sidok; Le[ü]lnek enni és innya, ha azt el-unnyák, felkelnek táncolni. Hát nem ugy van? Ez ám a rosz.

Obj. 11. *De bizony annál inkább táncolok, hadd ugyan haragudgyék a jámbor Pap? Csaknem szab ám ennékem rendet abban ha csak Pap?*

Felelet. (1) Az el[ö]t-is ugy volt az; némelyek az Isten Prophétáinak engedtek, jól jartak, mint Josiás. 2. Cron. 34. v. 27. 28.¹¹⁸ *E beszédekre, melyeket hallottál, mivel hogy a te szived igen meg lágyula, [é]es magadat meg-alázád az Isten el[ö]tt, mikoron hallád az [ö] beszédét, ez hely ellen, és annak lakosi ellen, mivel hogy magadat meg alázád előttem, és ruháid[a]t meg-hasoggattad, sírál-is előttem: én-is tégedet meg halgattalak, ezt mondgya az Úr, ETc. Némelyek nem engedtek s el-ve[sz]te[k] mint Acháb, 1. Reg. 22. v. 8. 38.¹¹⁹ *Es monda az Izraélnek Királlya Josaphátnak: vagyon egy férfit, ki által meg-kérdhetjük az Urat: Micheás a Jemla fia: de én gy[ü]ll[ö]l[ö]m [a]zt, mert soha nem jövend[ö]l [é]nnekem jót, hanem gonoszt. Meg-hala az Izraélnek Királlya, meg**

¹¹⁵ „Átkozott, aki az ő leánytestvérével hál, az ő atyjának leányával, vagy az anyjának leányával! És mondja az egész nép: Ámen!” (5 Móz 27,22).

¹¹⁶ „Szövetségre léptem szemeimmel és hajadonra mit sem ügyeltem.” (Jób 31,1).

¹¹⁷ „Az eledetek a hasnak és a has az eledeteknek rendeltetett. Az Isten pedig mindezt, mind amazokat eltörli. A test azonban nem a paráznaságnak, rendeltetett, hanem az Úrnak, és az Úr a testnek.” (1Kor 6,13).

¹¹⁸ „Mivel a te szived meglágyult, és magadat megaláztad az Isten előtt, mikor hallád az ő beszédeit e hely ellen és az ő lakosai ellen; mivel magadat megaláztad előttem, mivel ruháidat megszagattad és sírtál előttem: én is meghallgattalak, ezt mondja az Úr. Íme én téged a te atyáid közé takarítalak, és tétel a te sírodba békességben, és nem látják a te szemeid azt a veszedelmet, amelyet én hozok e helyre és ennek lakóira. És e szint beszéltél el ezt a királynak.” (2Kron 34,27-28).

¹¹⁹ „És monda az Izraél királya Jósafátnak: Még van egy férfiú, aki által megkérdehetjük az Urat, Mikeás, a Jemla fia; de én gyűlölöm őt, mert soha nem jövendöl nekem jót, hanem mindig csak rosszat. És monda Jósafát: Ne beszéljen így a király!...És amikor mosták az ő szekerét a Samária mellett lévő tóban: az ebek nyalták az ő vérét, és paráznák fürödtek ott, az Úrnak beszéde szerint, amelyet szólott volt.” (1Kir 22,8 és 38.).

[D1r]

mosák pedig az ő szekerét, [é]s fegyverét, a Samaria mellett való tóban, és az ebek nyallyák vala az [ő] vérét, ETc. H[a] immar Achábita vagy, s úgy [sz]olla[sz], Isten haragja megyen rád mint Achabra. (2) Az ilyen [sz]ó, a gonoszságban meg-átalkodott engedetlen embernek szava; a kinek meg-fizet az Ur örök veszedelemmel. 2. Thess. 1. v. 8. 9.¹²⁰ (3) Kinek tesz bosszus[á]got véllé, mert *meg l[á]togattya az Ur azt, a [k]i tombol a más ember h[á]z[á]na[k] küszöben.* Sophon. 1. v. 9. Azért azt adom én tenéked tanácsul, hogy *jobb az Isten népével, nyomorgattatni, hogy nem mint a b[ü]n hasznával élni.* Hebr. 11. v. 25.¹²¹

Obj. (12) *Ha akarom hiszem, s ha akarom nem, hogy a tánc vetek volna?*

Felelet. (1) Nem áll az embernek maga hatalmában hogy ha akarjon hidgyen, ha akarjon ne hidgyen, *de jure.* (2) Némellyek mindazáltal az Isten beszédét hitt[é]k, némellyek nem hitt[é]k, *de facto.* Actor. 28. v. 24.¹²² Ma is úgy vagy az; sőt azt mondgya a Christus: hogy mikoron el-jövénd, nem igen talál hitet e f[ö]ldön. Luc. 18. v. 8.¹²³ Már ha hi[sz]ed bűnnek lenni ennyi vilagosításbul jo; hanem ördög s pokol az hihetetlenké. Az [é]n lel[k]em nemis veszekedik teveled.

(II) [F]eddi azokat a Magistratusokat, elől járokat, Birákat, és Eskütteket, a kik a táncolokhoz hunyoritá[n]ak; sőt magokis el-ugordgyak, hogy nem f[é]ltek az Istentől! miért nem tiltyátok-meg? ha immár Isten Fiai vadatok. Psal. 82. v. 6.¹²⁴ Mi[é]rt engeditek-meg; hogy az alattatok levő nép, és kösség ezekkel egy mint temérdek kötelekkel húzzák az Isten haragját egész Országostul reánk? Esa. 5. v. 18. Jaj hát minékünk mert ebben-is vétkeztünk. Lam. 5. v. 16.¹²⁵ Gondollyatok-é hogy titeket e-

[D1v]

¹²⁰ „Tűznek lángjában, ki bosszút áll azokon, akik nem ismerik az Istent, éa akik nem engedelmességek a mi Urunk Jézus krisztus evangéliumának. Akik meg fognak lakolni örök veszedelemmel az Úr ábrázatától, és az ő hatalmának dicsőségétől.” (2Thess 1,8-9).

¹²¹ „Inkább választván az Isten népével való együttnyomorgást, mint a bűnnek ideig-óráig való gyönyörűségét.” (Zsid 11,25).

¹²² „És némelyek hívének az ő beszédének [ti. Pálnak], némelyek nem hívének.” (Csel 28,24).

¹²³ „Mondom néktek, hogy bosszút áll értök hamar, mindazáltal az embernek Fia mikor eljő, avagy talál-é hetet e földön?” (Luk 18,8).

¹²⁴ „És mondtam: Istenek vagytok ti és a Felségesnek fiai ti mindnyájan.” (Zsolt. 82,6).

¹²⁵ „Elesett a mi fejünknek koronája, jaj most nekünk, mert vétkeztünk!” (Siral. 5,16).

zért Isten számadatlan hadna? ingyen se gondollyátok. Már ti is meg nem tiltyátok, az egész kösség-is el nem hadgya, meg nem utallya, a Lelki Pasztorok érettetek, mint Istenhez, és az ő Evangéliom[á]hoz engedtlenekért micsoda lelki-ismérettel könyöröghetnek, én nem tudom; mert attul félnek, hogy azt mondgya Isten nékik, a mit monda Mosesnek a táncoló Sidók ellen. Exod. 32. v. 10.¹²⁶ *Hagy békét nékem, hadd gerjedgyen-fel az én haragom ö ellenek, és töröllyem-el őket.* Jer. 11. v. 14. Csak hogy az óra nem tölt-bé, mert minden bűnök, mellyek azt érdemlenék meg-cselekedve vannak; oh Isten be igazán neveztetel irgalmas Jehovának. Exod. 34. v. 6.¹²⁷

Kérded. *Vallyon mit kellene hát nekünk Magistratusoknak cselekednünk, hogy a táncolást meg-tilthatnók?*

Felelet. (1) Valamennyi hegedű találatnék várasenként, falunként, két felé vágván a fűzfákra kellene függeszteni. Psal. 137. v. 2.¹²⁸ *Sirun[k] vala, a fűzfákra függezttük vala a mi hegedüinket.* Bizony minket az Isten e mái napon nem örömré, s táncolásra hívott; hanem bánatra, siralomra, keserűségre juttatott. (2) A táncot vonó hegedűsöket láboknál fogva fel-akasztani melleje, mint a *Saul háza népe közzül valókat.* 2. Sam. 21. v. 9.¹²⁹ (3) A táncolókat vassal a földhöz szegezni, mint a tisztátalanokat *Phineas.* Num. 25. v. 8.¹³⁰ Hol vattok oh! Isten bosszuját meg-álló *Phineások!* Mert a Lelki Tanítóknak lakadalomnak idején, nincsen olyan becsületek mint a hegedűsöknak, őket házban bé-viszik, a Prédikátorokat ama rosz nyáladék Iffjak bűdös füstöt támasztván ki-füstölik. Oh jó lelkü Prédikátorok, be rosz becsületek vagyon! De szenvedgyetek a Jesus nevéért. Hiszem vagyon példátok; a Christus. 1. Pet. 2. v. 23.¹³¹ *Ki*

¹²⁶ „Azért hagyj békét nékem, hadd gerjedjen fel haragom ellenük, és töröljem el őket: Téged azonban nagy néppé teszek.” (2Móz 32,10).

¹²⁷ „És az Úr elvonula őelőtte és kiálta: Az Úr, az Úr irgalmas és kegyelmes Isten, késedelmes a haragra, nagy irgalmasságú és igazságú.” (2Móz 34,6).

¹²⁸ „A fűzfákra, közepette, oda függesztettük hárfáinkat.” (Zsolt. 137,2).

¹²⁹ „És adá azokat a Gibeoniták kezébe, akik felakaszták őket a hegyen az Úr előtt. Ezek tehát egyszerre heten pusztulának el, és az aratás első napjaiban, az árpaaratás kezdetén ölettek meg.” (2Sám 21,9).

¹³⁰ „És beméne az izráelita férfi után a sátorba, és általdőfe mindkettőjüket, mind az izráelita férfit, mind az asszonyt hason. És megszűnék a csapás Izráel fiai között.” (4Móz 25,8).

¹³¹ „Aki szidalmaztatván, viszont nem szidalmazott, szenvedvén nem fenyegetőzött, hanem hagyta az igazságosan ítéltre.” (1Pét 2,23).

[D2r]

mikor szidalmaztatnák, senkit nem szidalmaz vala, és mikor szenvedne, senkit nem fenyeget vala, hanem annak hadya vala a bosszuállást, a ki igazán itél.

(III) Az olytatén Lelki Pásztorokat-is feddi, a kik jollehet Mennydörgésnek fiainak nevezetnek ugyan. Marci 3. v. 17.¹³² de affelől ez ellen, az ocsmány bujálkodó tánc ellen nem dörögenek, félvén attul, hogy az Urak, vagy a kösség előtt [k]edvetlenségben jutnak; tudodé mi léssen jutalmok a félelmeseknek, a kik Isten *Prófétái* lévén, az emberektül meg[-i]jdednek. Apoc. 21. v. 8.¹³³ *A kénköves tó jutalmok léssen. Oh a nagy Istenért nyissátok-fel szemeiteket! míg időtök vagyon reája ne lopjátok-el az igét.* Jerem. 26. 2. Hanem *mind alkalmas, mind alkalmatlan időben rajta legyetek, feddőgyetek, dorgálódgatok, és incsétek a népet minden szelidséggel, és tanítással. Mert léssen olly idő, mellyben az igaz Tudománt el nem szenvedik[k]: hanem az ő tulajdon kívánságok szerint ő magoknak gyűjtenek tanítókat, mivel hogy az ő fülök viszketnek.* Bizony igaz ez, bé-is tölt, s minden napon telten telik. 2. Tim. 4. v. 2. 3.¹³⁴ Ugy Profétál a Szent Pál; hihető hogy Mich[e]ást cap. 2. [v.] 11.¹³⁵ nézte vala-meg. *Mondhatnád: Eléggé munkálkodnám benne, de nem fogadgyák?* Felelet. Vagy [f]ogadgyák vagy nem; de affelől ne szünnyél-meg; mert *ha Izraél ő hozzá nem mégyen-is, mindazáltal az Urnak szemei előtt dicsőséges leszesz.* Ésa. 49. 5. Matth. 19. v. 28.¹³⁶ *Jesus monda nékiek: Bizony mondom néktek, ti kik engedelmes köv[et]etek, amaz ujjonnan való születéskor, mikor ülénd az embernek fia, az ő dics[ö]sséges székeibe, ti-is ültök tizenkét székekben, és meg-ítelitek az Izraélnek tizen[k]ét nemzetségét.* Micsoda már ennél jobb?

(IV) Feddi amaz gonosz és fajtalan erkölcsű Atyákat,

¹³² „És Jakabot, a Zebedeus fiát, és Jánost, a Jakab testvérét; és Boanerges nevet ada nékik, amely azt teszi: mennydörgés fiai.” (Márk 3,17).

¹³³ „A gyáváknak pedig és hitetleneknek, és utálatosoknak és gyilkosoknak, paráznáknak és bűbajosoknak, és bálványimádóknak, és minden hazugoknak, azoknak része a tüzzel és kénkövel égő tóban lesz, ami a második halál.” (Jel. 21,8).

¹³⁴ „Hirdesd az igét, állj elő vele alkalmas, alkalmatlan időben, ints, feddj, buzdíts teljes béketűréssel és tanítással. Mert lesz idő, amikor az egészséges tudományt el nem szenvedik, hanem a saját kívánságaik szerint gyűjtenek magoknak tanítókat, mert iszket a fülök.” (2Tim 4,2-3).

¹³⁵ „Ha valamely szélházi és csalárd így hazudoznék: Prédikálok néked borról és részegítő italról, ez volna e népnek profétája.” (Mik 2,11).

¹³⁶ „És most így szól az Úr, aki engem anyám méhétől fogva szolgájává alkotott, hogy Jákobot Ő hozzá megtérítem és hogy Izraél hozzá gyűjtessek; hiszen tisztelt vagyok az Úr szemeiben és erősségem az én Istenem!” (Ésa 49,5) „Jézus pedig monda nékik: Bizony mondom néktek, hogy ti, akik követtek engem, az újjászületéskor, amikor az embernek Fia beül az ő dicsőségének királyi székébe, ti is beültök majd tizenkét királyi székbe és ítélitek az Izraél tizenkét nemzetségét.” (Mát 19,28).

[D2v]

Anyákat, a kik Fio[k]at, [és] L[eá]n[y]o[k]at m[é]g kicsiny korokban tánra tanítt[ák], bujál[k]odásra szoktatt[ák]. Jobi. 21. v. 11.¹³⁷ *Az [ö] apro fiokat, mint a sereg juhokat, ugy bocsáttyá[k]-ki, és az [ö] magzatt yok táncolnak.* Ugy hogy am[a] közbeszéd bé teli[k] rajtok: *A miném[ü] az Anyya, olyan a Le[á]nya-is.* Ezech. 16. v. 44.¹³⁸ *Maga a Gyermekeket ugy kellene szintén [ö]rizni a fajta[]an erkölcsöktől, mint a teritön a buzát.* L[e]szen mire menetek gonosz szülék, kik magzatitoknak ezzel tekeritek-ki nya[k]okat, nevelvén öket Isten bosszuság[á]ra, holott *vessz[ö], és dorgálás adna nekik b[ö]lcseséget.* Prov. 29. v. 15.¹³⁹ *Nézd- meg csa[k] tobzódó fiu, vagy l[e]ány, mi vagyon meg-irva te [el]lened.* Deut. 21. v. 18. 19. 20. 21.¹⁴⁰ *Mikor valakinek gonosz er[kö]lcs[ü], és engedetlen fia lezend, a ki az ő attya, és anyya szavanak nem enged, és meg dorgálándgyák [ö]tet, és nem engedend nékik: A[k]kor [m]eg fogván azt, az ő Attya, és az ő Anyya, vigyék [ö]tet a városnak v[é]neihez, az ő lakó hell[yé]nek kapujába. Es annak a városna (sic!) Véneinek ezt mondgyá[k]: Ez a [m]i fiunk gonosz er[kö]lcs[ü], és ellenünk rugodoz[o], ne[m] engedelmes a [m]i szonknak: tobzódo [é]s részeges. Ak[k]or annak a városnak minden emberi [kö]vekkal meg kövezzék a[z]t, és meg hall[y]on, és ilyen modon ki tiszttsad a gonoszt te közzüled, hogy az eg[é]s[z] Izraélnek népe meg hallya, és meg rém[ü]llyön.*

(V) A [k]ik a táncot vonó hegdűsökre s táncoló személyekre költik pénze[k]et, ét[e] le[k]et, italo[k]at, ugymint haszontala (sic!) helyre, ama tékozló Fiuval. Luc. 15. v. 13. De tanuld meg, még jövend[ö]ben büntetetlen nem maradsz azért-is, hanem vagy magad, v[al]gy maradé[k]od, de azt a t[é]kozl[á]st bizony meg-koplalod, mint a té[k]ozló fiu éhel halá[s]ra juta. Luc. 15. v. 17.¹⁴¹ *En pedig éhel halok-meg.*

¹³⁷ „Kieresztik, mint nyáját, kisdedeiket és ugrándoznak az ő magzataik.” (Jób 21,11).

¹³⁸ „Ímé, valaki közmondással él, rólad veszi azt, mondván: Aminémű az anya, olyan a leánya is.” (Ezék 16,44).

¹³⁹ „A vessző és dorgálás bölcseséget ad; de a szabadgyára hagyott gyermek megszegyeníti az ő anyját.” (Péld 29,15).

¹⁴⁰ „Ha valakinek pártütő és makacs fia van, aki az ő atyja szavára és anyja szavára nem hallgat, és ha megfenyítik, sem engedelmeskedik nékik: az ilyet fogja meg az ő atyja és anyja, és vigyék az az ő városának véneihez és az ő helységének kapujába: És ezt mondják a város véneinek: Ez a mi fiunk pártütő és makacs, és nem hallgat a mi szónkra, tobzódo és részeges: Akkor az ő városának minden embere kövekkel kövezzék meg azt, hogy meghaljon. Így tiszttsd ki közzüled a gonoszt, és az egész Izraél hallja meg és féljen!” (5Móz 21,18-21.).

¹⁴¹ „Nem sok nap múlva aztán a kisebbik fiú, összeszedvén mindenét, messze vidékre költözék; és ott eltékozlá vagyonát, mivelhogy dobzódva élt.” (Luk 15,13). „Mikor aztán magába szállt, mondta: Az én atyámnak mily sok bérese bővölködik kenyérben, én pedig éhen halok!” (Luk 15,17.). Megjegyzés: A történetben a tékozló fiú nem hal éhen.

[D3r]

A Keresztelő [Já]nost meg [ö]let[ö], hosszú vendégséget indító, a táncolást kedvell[ö] *Herodes Antipas*-is *Cajus Caligulatul* Országából számkivetésre [ú]zettetvén *Herodiással* együtt nagy szeg[é]lynységre jutván, élhel halának-meg mind [k]etten; így [k]opl[a]ltatá meg Isten őket a gyilkosságot s[z]erz[ö], kurv[á]llkodo táncért. (Joseph. Histor. Antiq. Judaic. lib. 1. c. 21.)¹⁴² Mit gondoltok hát ti táncolok Patronusi. Isten sz[é]p áldásinak pazérloi? Hiszem jobb volna, hogy azt adnátok ajtotok el[ö]tt álló, szépen kérő szegényeknek mert *k[ö]l[c]s[ö]nbe esznek*. Prov. 19. v. 17.¹⁴³ s a kölcsönt Isten más[k]or vissza fizetné. Matth. 25. v. 40. Melly lelki ör[ö]mötökre [sz]olgál[n]a.

(VI) Meg feddetnek azokis, kik azt mondgyák; *Lakodalomban, vendégségben enni, es innya nem mennek, ha a táncolás kedvé[é]rt oda nem sietnek*. Oh gonosz léleknek, gonosz [é]rtelme, s valodi bolonds[á]ga. Jerem. 5. 4.¹⁴⁴ Hiszem a tánc az ember életének nem táplálója, hanem inkább rontója, Isten haragjának [sz]aporítója; de a kenyér, és a bor, a testnek táplálására rendeltetett [Ist]entül. Psal. 104. v. 15. Azért a mennyiv[e]l az Isten áld[á]sa jobb, az Isten átkánál, hetven hét annyival. jobb az [é]tell, és az itall a táncnál; Hallodé tánc szerető ember mit, tészen az?

(VII) Meg-feddi meg a vén embereketis némellyiket ez a Tudomány; kik gono[sz] példa adoi az iffjaknak, úgy hogy míg jelen lenni lattyák Lelki Tanítókat, előttök h[á]nyják, vetik [k]er[esz]ténys[é]ge[k]et, jámborságokat, bünt gyűlölő voltokat, de ha önnét el-megyén az Isten Szolgája teli torokkal ki-ályák: *iffjak hol vattok? mi[é]rt nem táncoltok, csak tor ez, szép vendégs[é]g, ha ti nem ugrotok?* Ah vén lator, hypocrita, mi ha ne csak nével vagy keresztyén, cselekedetteddel pogány! Err[ü]l sem feletkezik el Isten,

¹⁴² Joseph. Histor. Antiq. Judaic. lib. 1. cap. 21. Téves hivatkozás. Ezen a helyen Dina – táncellenes prédikátorok körében egyébként igen népszerű – története található. Heródes Antipas és Heródiás száműzésének története Iosephus Flavius: A zsidók története című művének 18. könyvének 7. fejezetében olvasható: „Gaius (...) míg Heródeszel beszélgetett (...), egyúttal Agrippa levelét is elolovasta, amelyben azzal vádolta Heródest, hogy (...) most Artabanossal szőtt összeesküvést Gaius ellen (...) Gaius (...) kénytelen volt az összeesküvés vádját is elhinni; tehát megfosztotta Heródest tetrarchiájától (...) Heródest életfogytiglani száműzésre ítélte és a galiai Lugdunumot jelölte ki lakóhelyéül.” (Révay József fordítása). Mikor Heródiás önként követte férjét a száműzésbe, Caligula őt is száműzte és megfosztotta vagyonától. Éhhálalukról itt nem esik szó. Iosephus Flavius, bár isteni büntetésnek tekinti száműzésüket, azt nem Salome táncával vagy Keresztelő János megölésével indokolja, – melyekről nem tud, – hanem Heródiás bátyja, Agrippa elleni irigységével. Flavius, 1966. 412. (A zsidók története, 18.7. 2.) Másutt (18.5,2) Keresztelő János kivégzésével kapcsolatban a következőket írja: „Némely zsidó azon az állásponton volt, hogy Heródes hadseregének pusztulását [az Aretas arab királlyal vívott háborúban] Isten haragjának kell tulajdonítani, mert így sújtotta őt a megérdemelt büntetéssel János meggyilkolásáért, akit Baptistésnek neveznek. Ugyanis Heródes kivégeztette ezt a derék embert, aki a zsidókat arra oktatta, hogy tökéletességre törekedjenek, legyenek igazságosak egymás iránt, és jámborak Isten iránt, és csak akkor mártózzanak meg...Seregestül tódultak hozzá az emberek,...ezért Heródes attól tartott, hogy ennek a férfiúnak a tekintélye, akire úgy látszik mindenki hallgatott, a népet még majd lázadásba kergeti; ennél fogva jobbnak látta még idejében eltenni őt láb alól, mintsem hogy valamilyen fordulat következze be... Heródes bilincsbe verette Jánost,..Macharius várába vitette és kivégeztette.” Flavius, 1966. 394–395. (A zsidók története, 18.5. 2.)

¹⁴³ „Kölcsön ad az Úrnak, aki kegyelmes a szegényhez, és az ő jótéteményét mefizeti néki.” (Péld. 19,17).

¹⁴⁴ „Én pedig ezt mondom vala: Bizony szerencsétlenek ezek; bolondok, mert nem ismerik az Úrnak útját, Istenöknek ítéletét!” (Jer. 5,4).

[D3v]

mint a több latorságidrul. Esai. 22. v. 14.¹⁴⁵ *Es ez a seregeknek Istenének f[ü]leibe ment; Bátor ha meg-bocsáttatik néktek ez hamisság, míg meg haltok: azt mondgya a Seregeknek Ura Istene. olyanok volnátok mint az öreg Barzillai.* 2. Sam. 19. 36.¹⁴⁶ *Oh adna Isten olyanokat!*

(VIII) Meg feddi ez a tudomány még az Iffjakatis, azért hogy nem fogadgyák a szép intést, mikor efféléül el-intetnének. Prover. 5. v. 20. 21.¹⁴⁷ *Miért bujdosnál szerelmes fi[a]m az idegen után, és ölelnéd melljét az idegennek? Holot az Urnak szeme előtt legyenek mindennek az [ö] utai, és kinek-kinek ösvényit [esz]ében veszi.* Eccl. 12. 1. 2.¹⁴⁸

Harmadik Haszna Intés: Intetnek azért négyféle Emberek innen:

(I) Azok kik a táncnak gyönyörűségében éltenek eddig, akar Férfiak legyenek, akar Asszonyi állatok, legyen elég már vessetek véget, néki. 1. Pet. 4. v. 3.¹⁴⁹ *Elég mi nekünk hogy az mi életünknek ez előtt valo idejében a Pogányoknak akarattok szerint éltünk, mikor járnánk bujálkodásokban, gonosz kívánságokban, részegségben, tobzodásokban, és a bálványoknak undok tiszteletiben.* Féllyetek az Istentül! oh a nagy Istenért ne szerencsétessétek lelketeket ebben a bűnben! ne jádcatok az Istennel, mert a ti játéktok bizony siralomra fordul. Jacobi. 4. v. 9.¹⁵⁰ *K[ese]rjetekek bűnös[ö]k, és tisztítsátok meg sziveiteket, gyászollyátok, és sirjatok, a ti nevéstétek, siralomra fordullyon, és örömtöök [k] eserüségre.* Mint a Sidoknak a miképpen a leckébül meg-tanulhatátok.

(II) A Magistratusok, és Birák, hogy a bujálkodo táncnak ki-irtásában munk[á]-kodgyanak igaz szivel; mint a Mose[s] a miképpen munkálkodék. Exod. 32. v. 26. 27.¹⁵¹ *Meg-állá Moses a Tábornak kapujába, és monda:*

¹⁴⁵ „És megjelenté magát füleimben a seregek Ura: meg nem bocsáttatik e bűn tinéktek, míg meg nem haltok; szól az Úr, a seregek Ura.” (Ésa. 22,14).

¹⁴⁶ „Egy kevés ideig óhajtana a Jordánon átmenni a királlyal a te szolgád; miért adna nekem a király azért ily nagy jutalmat?” (2Sám 19,36).

¹⁴⁷ „Mert az Úrnak szemei előtt vannak mindebkinek útai, és minden ösvényeit ő rendeli. a maga álnokságai fogják meg az istentelent, és a saját bűnének köteleivel kötöztetik meg.” (Péld. 5,20-21).

¹⁴⁸ „Örvendezz a te ifúságodban, és vidámitson meg téged a te szíved, a te ifúságodnak idejében, és járj a te szívednek útáiban, és szemeidnek látásiban; de megtudd, hogy mindezekért az Isten tégedet ítéltre von! Vesd el a haragot a te szívedből, és vesd el a gonoszt a te testedből; mert az ifúság és a hajnal hiábavalóság.” (Préd. 12,1-2).

¹⁴⁹ „Mert elég nekünk, hogy életünk elfolyt idejében pogányok akarátat cselekedtük, járván feslettségben, kívánságokban, részegségekben, dobozódásokban, ivásokban és undok bálványimádásokban.” (1Pét 4,3).

¹⁵⁰ Jak 4,9.

¹⁵¹ „Megállá Mózes a tábor kapujában és monda: Aki az Úré, ide hozzám! és gyűlének hozzá mind a Lévi fiai. És szóla nékik: Ezt mondja az Úr, Izráel Istene: Kössön mindenitek kardot az oldalára, menjetek által és vissza a táboron, egyik kaputól a másik kapuig, és kiki ölje meg az ő atyafiát, barátját és rokonságát.” (2Móz 32,26-27).

[D4r]

Valaki az Uré én hozzám jűjjon, és gyűlenek ő hozzája mind a Lévi fiai. kiknek monda: Ezt mondgya az Izraelnek Ura Istene: kössön mindenitek fegyvert az ő oldalára, és mennyetek által. s jűjjetek vissza a táborban, egyyik kaputul fogva az másik kapuig, és ki ki mind ölyyemeg az ő attyafiát, baráttját, és rókonságát.

(III) A Lelki Pásztorok, hogy ez ellen a rut vétek ellen szavokat fel emellyék, mint az hangos trombita, kiáltsák-ki (a táncoló) népnek bűnét, az Jácob házának hamisságát. Esai. 58. v. 1.¹⁵² Busullyanakis *Illyéssel*. az Isten dicsőségének porban valo hev[erésén]. [1]. Regum 19. v. 10.¹⁵³

(IV) Az Atyák, és A[ny]ák, hogy az ő Fiokat, és Leányokat (kik olyanok volnának mint ékes oszlopi a Templomnak. Psal. 144. v. 12.)¹⁵⁴ Ne tanicsák a fajtalan s bujálkodo táncra, ne nyissanak nékik utat a paráználkodásra; hogy meg ne szégyenicsék őket. Prov. 29. v. 15. Serkenyetek-fel azért minden Rendek e bűnnek álmabul, *lám-meg világosodot tinéktek a Christus*. Ephes.

5. v. 14.¹⁵⁵ *Adgyon azért Isten az ötet [ke]resőknek értelmet mindenekben*. Pover. 28. ´(sic!)
v. 5.¹⁵⁶ *Amen!*

V E G E

(A prédikációt közléteszi: Tóvay Nagy Péter)

¹⁵² „Kiálts teljes torokkal, ne kíméld; mint a trombita, emeld fel hangodat, és hirdesd népemnek bűneiket, és Jácob házának vétkeit.” (Ésa 58,1).

¹⁵³ „Ő [Illés] pedig monda: Nagy búsulásom van az Úrért, a Seregek Istenéért, mert elhagyták a te szövetségedet Izráel fiai, a te oltáraidat lerontották, és a te prófétáidat fegyverrel megölték, és csak én egyedül maradtam, és engem is halálra keresnek.” (1Kír 19,10).

¹⁵⁴ „Hogy fiaink olyanok legyenek, mint a plánták, nagyokká növe ifjú korukban, leányaink, mint a templom mintájára kifaragott oszlopok.” (Zsolt. 144,12).

¹⁵⁵ „Annak okáért mondja: Serkenj fel, aki aluszol, és támadj fel a halálból, és felragyogott tenéked a Krisztus.” (Eféz. 5,14).

¹⁵⁶ „A gonoszságban élő emberek nem értik meg az igazságot, akik pedig keresik az Urat, mindent megérteneik.” (Péld. 28,5).

Irodalomjegyzék

Ames

1634 William Ames: *Medulla Theologiae*. Amszterdam, 1634. (reprint: *The Marrow of Theology*. Grand Rapids, Mich.: c1968, *The Marrow of Theology*. Baker Books, 1997.)

Ames

1639 William Ames: *Conscience with the power and cases thereof*. 1639 (reprint: William Ames: *Conscience with the power and cases thereof*. Amsterdam, Theatrum Orbis Terrarum, 1975.)

Bartha

1965 A Heidelbergi Káté története Magyarországon. Budapest, A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztája, 1965.

Bartók

1998 Bartók István: „Sokkal magyarabbul szólhatnánk és írhatnánk” Irodalmi gondolkodás Magyarországon 1630-1700. között. Budapest, Akadémiai-Universitas, 1998.

Bethlen

1980 Bethlen Miklós: Bethlen Miklós élete leírása magától. In: *Kemény János és Bethlen Miklós művei*. Szerk.: V. Windisch Éva. Budapest, Szépirodalmi, 1980. 399–981.

Csorba

2008 Csorba Dávid: „A' sovány lelket megszépíteni.” *Debreceni prédikátorok (1657-1711)*. Debrecen, Hernád, 2008.

Flavius

1966 Josephus Flavius: *A zsidók története*. Budapest, Gondolat, 1966.

Fitz

1959 Fitz József: *A magyar könyv története 1711-ig*. Budapest, Magyar Helikon, 1959.

HK

2013 A Heidelbergi Káté. Szerk.: Magyar Református Egyház Generális konventjének kátészerkesztő bizottsága. Budapest, Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 2013.

MAMŰL

2003–2012 Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. I- XIII. Főszerk.: Kőszeghy Péter. Budapest, Balassi, 2012–2003.

Martonfalvi

1675 Martonfalvi Tóth György: *Exegesis libri secundi medullae Amesianae*. Debrecen, 1675.

Mártonfalvi

1679 Mártonfalvi Tóth György: *Tanító és cáfoló teológia*. Debrecen, 1679.

Migne

1996 Jacques- Paul Migne: *Patrologia Latina*. Brepols, Turnholt. 1996. (reprint)

Medgyesi

1658 Medgyesi Pál: *Sok Jajjokban, s' bánatos szível ejtett könyhullatásokban merült, ... Magyaroknak, egy-néhány kesero Siralmi*. Sárospatak, 1658.

Szinnyei

1980 Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. Budapest, 1909. (reprint: Budapest, Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesulese, 1980–81.)

Tarnóc

1978 Tarnóc Márton: *Erdély művelődése Bethlen Gábor és a két Rákóczi György korában*. Budapest, Gondolat, 1978.

Trócsányi

1981 *A Pápai Kollégium története*. Szerk. Trócsányi Zsolt. Budapest, Tankönyvkiadó, 1981.

Victor

é.n. Dr Victor János: *A Heidelbergi Káté 1–85. kérdés-feleletének magyarázata*. h.n. é.n.

Zoványi

1977 Zoványi Jenő: *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*. Budapest, Magyarországi Református Egyház Zsinati Osztályának Sajtóosztálya, 1977.

Szemelvények a Magyar Museumból és a Hasznos Mulatságokból

A közölt szövegek válogatásának alapvető szempontja az volt, hogy megmutassuk milyen nézeteket ismerhetett meg a művelt közönség a felvilágosodás korában a művészetek meghatározásának és rendszerezésének területén. Fontos látni azt, hogy nem csupán a reformkor élt azzal az igénnyel, hogy rendszerező-kritikai szemlélettel közelítsen a művészetek felé, hanem már jóval korábban, éppen a felvilágosodás elveinek jegyében elindult az a folyamat, amely a művészetelmélet megalapozásához vezethetett.

A két forrásból válogatott szövegek alkalmasak arra, hogy megmutassák a tánc helyét és szerepét a 18. és a 19. század eleji gondolkodásban, amely elsősorban azokra az európai eszmetörténeti forrásokra épül, amelyek mértékadóan határozták meg az európai tudományos törekvések magyarországi meghonosításának folyamatát, amelynek nyomán azután a hazai elméleti kezdeményezések is kibontakozhattak.

Az első magyar folyóiratban, a Magyar Museumban¹ 1792-ben megjelent írások a muzsikáról, a tánc és a muzsika összefüggéseiről, illetve az ún. szépmesterségekről és ezek sorában a táncról szólva, egyértelműen mutatják a felvilágosodás eszmeiségét és tudományszemléletét. Versegly Ferenc², aki maga is gyakorló zenész volt, fontosnak tartotta a kor talán egyik legfontosabb művészetelméleti könyvének, Johann Georg Sulzer (1720-1779) svájci származású, német matematikus, esztéta és filozófus 1771 és 1774 között megjelent enciklopédikus összefoglaló munkájának - *Allgemeine Theorie der schönen Künste in einzelnem, nach alphabetischer Ordnung der Kunstwörter auf einander folgenden Artikeln abgehandelt* - szakmailag pontos fordítását közkinccsé tenni, úgy, hogy ehhez olykor a saját gondolatait is hozzátette. Mellesleg Sulzer műve olyan szerzőkre hivatkozik, mint Arbeau, Cahusac vagy a kortárs Noverre, tehát a tánc történet szempontjából többszörösen is fontos és érdekes lehet. Ugyanakkor a Sulzer könyvére való hivatkozás azt is mutatja, hogy változik a kulturális tájékozódás iránya, ekkorra leginkább a francia és német források lesznek a mértékadók.

A későbbi a Hasznos Mulatságokból³ válogatott szövegek pedig már egy korai magyar művészetesztétika formálódását mutatják, amely majd a reformkor nemzeti mozgalmaiba illeszthetően „kijelöli” a magyar nemzeti tánc szerepét a nemzeti érzés fontos megjelenítőjeként. Sőt, Kultsár István,⁴ aki a magyar felvilágosodás korának egyik valódi

¹ Magyar Museum: Kassán szerkesztett irodalmi folyóirat a 18. század végén. Ez volt az első jelentős magyar nyelvű folyóirat, amelynek munkatársai között ott találjuk Kazinczy Ferencet, Batsányi Jánost, Versegly Ferencet.

² Versegly Ferenc (1757-1822): költő, nyelvész, teológus.

³ Hasznos Mulatságok: A Hazai és Külföldi Tudósítások melléklapjaként 1817-ben indult, ismeretterjesztő folyóirat.

⁴ Kultsár István (1760-1828): író, szerkesztő, kiadó és színigazgató.

polihisztora, folyóiratában szerkesztőként, de később gyakorló színigazgatóként is fontos szerepet töltött be a színpadi táncművészetről alkotott nézetek formálásában.

Verseghy és Kultsár munkássága és a körülöttük kialakult értelmiségi körök kezdeményezései a művészetelmélet területén előkészítik és összekapcsolják a felvilágosodás eszmei törekvéseit a reformkor szellemi-művészeti küzdelmeivel. Ugyanakkor egy művelt nemzet megteremtésén is fáradoztak, amelyhez elengedhetetlen volt a sajtóban végzett kultúraközvetítő fáradozásuk.

A SZÉP MESTERSÉGEKRŐL.⁵ **(Lásd: Sulzers Allgem. Theorie. Art. Künste.)**

A Szép Mesterségeknek Eredete és Mivólta.

A Szép Mesterségeknek neve alatt, a mint tudva van, a Költés, Ékesen-szóllás, Kép-írás, Kép-faragás, Építés, Kertészség, Epetsélés, Tántz, Muzsika, és ezeknek külömb-féle ágai, értetődnek. A ki ezeket a Mesterségeket leg-először szépeknek nevezte, által-látta minden bizonnyal, hogy azoknak mivólta a kellemetesnek a hasznossal való öszve-szerkesztésében, avagy azoknak az állapotoknak meg-szépítésében áll, mellyeket a közönséges mesterség köz haszonra fel-talált. Valóban leg-természetesebben-is meg lehet eredeteket magyarázni abból a hajlandóságból, melly arra késztet bennünket, hogy azokat az állapotokat, mellyekkel naponként élünk, meg-szépítsük. Vóltak minden bizonnyal tsupán tsak hasznos épületek, és tsak a szükséges állapotoknak ki-fejezésére szolgáló nyelvek, minek-előtte az emberek arról gondolkodtak vólna, hogy amazokat a rend és egy-mértékűség, ezeket pedig a helyes hangzás által, kellemetesebbekké tegyék.

Valamennyi szép Mesterségek tehát, mind a finomabb lelkeknek a szelíd érzések-re-való és velek született hajlandóságából támadtak. Az a Pásztor, ki a maga bottyának vagy ivó poharának leg-először szép formát adott, vagy azokra tzifraságokat vágott, a Kép faragást; az a vad Ember pedig, kit szerentséebb elméje arra birt, hogy fel építettő kunyhóját rendbe szedgye, és részeinek illendő arányozattyára vígyázzon, az Építő-mesterséget találta fel. Úgy szintén, a ki leg-először azonn fáradozott, hogy a mit másoknak el akart beszélni, azt renddel és kellemetességgel mondgya-el, az, a maga Nemzeténél az Ékesen-szóllásnak szerzője vólt.

A szép Mesterségeknek mivóltát tehát ebben a szükséges állapotoknak megszépítésében, nem pedig (a mint olly sok-féle-képpen taníttatik) a Természetnek valamelly határozatlan követésében kell keresni.

E gyenge és a Természetben-fekvő tsirákból, szorgalmas dajkálás által, maga virágoztatta-ki lassanként az Emberi Ész a szép Mesterségeket, és elvégre drága gyümölsőkkel tündöklő és meg-betsülhetetlen fákká nevelte. A Mesterségeknek sorsa szinte olyan vólt,

⁵ Magyar Museum, 1792. II. kötet, II. negyed. XVIII. 165-187. Debreczeni, 2004. I. 339-348. A szöveg átírásának szabályai: a mai nyomdai gyakorlatban nem használt f jelet jelenleg használatos betűvel (s) helyettesítettem. Az a névelő mellől az aposztróf (') jelet elhagytam.

mint akármely egyéb emberi leleményeké. Ezek sokszor csak a tsupa esetnek mivei, és első kezdetekben igen tsekélyek voltak, de a lassanként-való ki-dolgozás által felette hasznosak, és erre-való nézve fontosak-is lettek. A Geometria elejinten csak nyers és rendetlen, Föld-mérsekelés, az Asztronomia pedig a hivalkodó embereknek tsupa újság után való esdeklésből támadott foglalatosságok volt. Arra a felségre, mellyben ezek a Tudományok most vagynak, és ama különös hasznokra, mellyekkel az Emberi Nemzetnek kedveskednek, csak eredeti állapottyoknak eszes és lassanként-történt tágíttása által jutottak.

Ha tehát tellyes-bizonyos volna-is, hogy a szép Mesterségek, kezdetekben tsupán csak a szemnek, vagy egyéb érzékenységeknek gyönyörködtetésére intézett próbák voltak: távól lényen mind-az-által töllünk, hogy azoknak egész betsét és leg-főbb tzéllját csak ebben a gyönyörködtetésben keressük. Ha az embernek betséről helyes ítéletet akarunk ejteni, nem első gyermek-korában, hanem tellyes férjfiúi esztendeiben kell ötet meg-visgálnunk.

Itt tehát leg-először azt kell ki-nyomozni: mik lehetnek, egész mivóltokra nézve, a szép Mesterségek; és mitsoda hasznokat lehetne azokból az Emberi Nemzetre reményelni? Ha nekünk egynehány gyenge, vagy könnyen-gondolkodó Agyvelejűek azt mondgyák, hogy tsupán csak a gyönyörködtetést tárgyazzák; és, hogy azoknak végső tzélljuk az érzékenységeknek és a képzelésnek múlatásából áll: visgáljuk-meg, ha valylyon a józan Ész a szép Mesterségekben nem talál-e valamit, a mi fontosabb volna? Lásuk-meg, mitsoda hasznát veheti a Böltseség először ama hajlandóságnak, melly a mesterségre-született embereket arra ösztönözi, hogy mindent meg-szépítsenek; az-után pedig annak a természet szerént-való készségnek, melly az embert képessé teszi arra, hogy a Széptől meg-illetődgyék?

Hogy ezt a fel-tett tzélt el-érjük, nem szükséges mélyebb vagy hosszasabb eszmélkedésre botsatkoznunk. A Természetnek visgálásában sokkal közelebb útat találunk annak meg-lelésére, a mit keresünk. Ez az első és leg-főbb Mester, és az ő tsudálatos rend-tartásiban mindent fel-találunk, a mi az emberi Mesterségeket a leg-nagyobb betsre és leg-főbb tökéletességre emelheti.

Az egész Teremtésben minden arra látszik tzélozni, hogy a szem és a többi érzékenységek minden-felől kellemetesen érdekeltesenek. Minden állapot, mellyel élünk, azon-n-kívül hogy hasznos, szép-is egyszer-s mind. Még azok az alkotmányok is, mellyek nem egyenesen hozzánk tartoznak, tsupán csak azért tetszenek, szép formák-szerént ábrázolva, és szép színekkel fel-ruházva lenni, mivel naponként szemeink előtt forognak. A Természet, e minden-felől reánk tolódo kellemetességek által, kétség kívül arra a szelídségre és érzékenységre akarta, egy-általlyában, szíveinket vezetni, melly a mértékletlen maga-szeretéből és a hathatós indulatokból támadni szokott vadságot a kegyesség által meg-mértékli. A szépségek, egy bennünk-fekvő finomabb érzékenységgel szoros szövetségben állanak. Ez, a Természetben mindenütt elő-akadó színeknek és szavaknak érdekléseitől mind-úntalanul ingereltetik, és így fel ébred bennünk lassanként a gyengédebb érzés; a lélek és a szív buzgóbban kezdenek munkálkodni; s nem csak a gorombább hajlandóságok, mellyek az oktalan állatokban-is meg-vagynak, hanem még a

szelídebb indulatok is, tehetősb iparkodásra gerjesztetnek. Ez által, valóságos emberekké leszünk; tehetősségünk meg-gyarapodik, mivel körülöttünk a bennünket-érdeklő állapotok-is meg-szaporodnak; a bennünk-fekvő erők egy közönséges buzgásra gerjednek; fel-emelkedünk a porból, a nálunknál-felsőbb Valóknak nemességéhez közelítünk; és a Természetet már nem egyedül-arra-valónak találjuk, hogy baromi szükségünket meg-elégítse, hanem, hogy lassanként a mí valóinkat-is, a felsőbb vele-való élés által, meg-nemesítse.

A Természet azonban, ezzel az alkotmányoknak közönséges meg-szépítésével meg nem elégedett: hanem a kellemetességnek teljes erejét kivált-képp az olyan állapotokba tette, melyek a mí boldogíttatásunkra leg-szükségesebbek. Sőt a szépséggel és rútsággal egy-általlyában arra él, hogy velünk a jót és a rosszat meg-ismertesse: mire-nézve, amannak magához-vonszó kellemetességet ad, hogy szeressük; ennek pedig ellenes erőt, hogy útáljuk. Mi szükségesebb az embernek boldogságára és leg-fontosabb hívatallyának bé tellesítésére a társaságos szövetségeknél, melyek a viszontag-való gyönyörködtetések által köttetnek? de kivált ama boldog egyesülésnél, mely által a még a nagyobb társaságokban-is magános ember olly társat talál, a ki vele mindent meg-oszt: örömeit, midőn vele együtt-érzi, meg-szaporítja; gondgyait meg-enyhíti, és minden fáradtságot meg-könnyebbíti? És hová-is helyeztetett a Természet több kellemetességet, mint az emberi formába, mely által a sympathiának leg-erősebb szövetségei köttetnek? jól-lehet, a szépségnek leg-hathatós ingerléseit oda gyűjtötte még-is, a hol a leg-boldogabb egyesüléseknek végbe-vitelére leg-szükségesebbek. A léleknek tökéletessége és a szívnek szeretetre-méltó kegyessége melyek valamennyi vonzó erők között a leg-erősebbek, még az élet nélkül-való szerbe-is értelmesen bévagnak nyomva, a mint majd alább meg-látandgyuk, mikor a szépségről értekezni fogunk. – Azt sem kell azonban el-felejtenuünk, hogy a Természet az olyan állapotoknak, melyek egyenesen és magokban ártalmasak, egy bizonyos vissza-űző és ellenes erőt adott. Az ostobaságot, mely a lelket le-nyomja, és le-alázza; a fenékkal-fordultt gondolkodásnak módgyát; és a szívnek gonoszságát szinte olly hathatós, de undorodást- és útálatot-gerjesztő vonásokkal festette-le az emberi ábrázatra, mint a léleknek jóságát. A Természet tehát a külső érzékenységek által kétféle-képp illeti szívünket: a jóra tudni-illik ingerli, a rossztól pedig el-ijeszti.

Az eddig tett jegyzések nem hagynak többé bennünket a szép Mesterségeknek belső bényegekről és mire-valóságokról kételkedni. Midőn az emberi leleményeket meg-szépíttyük, azt kell tselekednünk, a mit a Természet az alkotmányoknak szépítésével visz végbe; és szinte abból a szándékból kell a mesterséges miveket meg-szépíttenuünk, mellyből a Természet a Teremtés miveit meg-szépítette.

A szép Mesterségeknek tehát első kötelességek az, hogy a Természetnek segedelmére légyenek, és azokat a mesterséges állapotokat, melyek szükségünknek meg-elégítésére fel-találtattak, mind meg-szépítsék. Ő-hozzájok tartozik, hogy lakásainkat, kerteinket, házi eszközeinket, de kivált nyelvünket, úgy-mint valamennyi lelemények között a leg fontosabbikat, kellemetességekkel fel-ruházzák; valamint azokkal a Természet mindent fel-ruházott, valami tsak számunkra alkottatott. Nem ugyan egyedül tsak azért, (a mint némelylek vélik) hogy ezekben a kellemetességekben gyönyörködgyünk, hanem inkább,

hogy a lelkünk és szívünk, a szépnek, jól el-rendelttnék, és illendőnek szelíd érdeklései által ki-palléroztatván, meg-nemesíttessenek.

De még fontosabb kötelesség az, másodszor: hogy a szép Mesterségek, a Természet példája szerint, kivált-képp a leg-valóságosabb javakat, mellyektől a mí bóldogságunk egyenesen függ, a szépségnek tellyes erejével úgy fel-fegyverkeztessék, hogy azoknak kedvességére ellent-állhatatlanul ragadtassunk. Cicero azt látszik L. 1. de Officiis kívánni, hogy fija elejébe az erköltsi Tökéletességnek képét látható formában állíthatná; bizonyosan el-hitetvén magával, hogy így ő abba ki-mondhatatlan indúlatossággal belé-szeretne. Ezt a fontos szolgálatot nekünk a szép Mesterségek valójában meg-tehetik. Az Igazság, és az erköltsi Tökéletesség, úgy-mint az embernek leg-szükségesebb javai; szintén a leg-fontosabb tárgyak-is, mellyeknek leg-bájolóbb erővel való fel-fegyverkeztetéséről szorgalmazkodni, a szép Mesterségeknek kivált-képpen való tisztí kötelességek.

De még abban is kötelesek el-végre az ő nagy Mesterjeket, a Természetet, követni, hogy minden ártalmas állapotokat oly formákba öltöztessenek, mellyek azokat hathatósan meg-útáltassák velünk. A gonoszást, a szarvas bűnöket, és mindent, a mi az erköltsi embereknek ártalmára lehet, oly érzékeny formákban kell nekik előnkbe állíttaniok, mellyek figyelmetességünket ugyan fel-gerjesszék, de úgy, hogy, minek-utánna azokat jól szemünkbe vettük, örökre meg-útálljuk. Ezzel a fortéllal a Természet igen helyesen él. Ki tartóztathattya-meg közülünk magát, hogy a gonoszásznak jeleivel megbélyegezett fizionomiát szinte oly nyomozó figyelmetességgel meg ne visgállya, mint a minémüvel magát a szépséget nézni szoktuk? A földi Mesterek tanítója, a Természet, azt akarja ezzel, hogy szemünket a rosszról el ne fordítsuk előbb, hanem csak, minek-utánna bennünk a tellyes utálatást fel-gerjesztette.

Ezekben a jegyzésekben fekszik minden, a mit a szép Mesterségeknek mivóltokról, tzéllýokról, és mire-valóságokról mondhatunk. Az ő mivóltok, avagy belső bélyegiek, és természet-szerént-való hívatallyok az, hogy képzelésünk tárgyainak Eszthetikabéli, vagyis oly érzékeny erőt adgyanak, melly bennünket meg-illeszen. Leg-főbb és leg-közlelbb-való tzéllýok, a szíveknek hathatós illetése. A haszon pedig, melly, ha velek helyesen élünk, belőllek származni szokott, egy-általlyában a léleknek és a szívnek ki-pallérozásából, s meg-nemesíttéséből áll. Az elsőt még itt egy kevéssé meg-világosíttjuk; a két utólsóról pedig majd a következő tzikkelýekben értekezünk.

Hogy a szép Mesterségeknek mivóltok az érzékeny erőnek, avagy az Eszthetikabéli tökéletességnek, a képzelésbéli tárgyakkal való közléséből áll, ki-tetszik akármellyik mesterséges mű-darabból, melly ezt a nevet meg-érdemli. Mi által lesz a beszéd, poézisbéli költeményé, vagy az embernek járása, tánttázá? Mikor érdemli-meg valamelly festés, hogy képnek?, vagy valamelly szerszám tartós pengése, hogy muzsikabéli darabnak neveztessek? Mi-képp lesz a ház az Építő-mesterségnek mű-darabjává? Mind ezeket bizonyára csak akkor esméri magok saját miveiknek a szép Mesterségek, ha a Mesterrektől ki-dolgoztatván, érzékeny kellemetességek által képzelésünket magokra édesíttik. A Történet-író a meg-esett dolgot úgy beszélli-el, a mint igazán meg-történt; a Poéta pedig úgy, s mint gondollya, hogy szándéka szerént a szívet leg-hathatósabbban meg-illetheti. A közönséges Rajzoló úgy tészi szemünk elejébe a látható tárgyat, a mint magában

vagyon, a Kép-író pedig úgy, a mint külső érzékenységinket leg-erősebben meg-érdekli. Míg a közönséges ember a benne fel-lobbanó indulatot minden meg-fontolás nélkül-való járása, vagy ugrása, és tagjainak vonogatásai által mutatya-ki; addig a Tántzos ennek a járásnak, ugrásnak, és tag-vonogatásnak szépséget és rendet ad. A szép Mesterségeknek meg-írt mivóltokról tehát nem kételkedhetünk. Lássuk már most azoknak leg-főbb tzellyokat.

A Szép Mesterségeknek Tzellyok, és leg-főbb Hasznok

Szinte olly bizonyos az-is, hogy a szép Mesterségeknek leg-közelebb-való tzellyok, a szíveknek hathatós illetése. Meg nem elégesznek ők azzal, hogy azt, a mit előnkbe terjesztenek meg-értsük, és könnyen meg-fogjuk; hanem azonn vagynak kivált-képpen, hogy az előnkbe-állított tárgyak által a lelkünk és szívünk mozdulásba hozattassék. Mire-nézve, úgy állítyák azokat előnkbe, a mint érzékenységeinknek és képzelésünknek leg-inkább tetszenek. Még akkor-is, mikor szívünkbe fájdalmas töviseket akarnak eresztetni, a fülnek az ékes hangzással és harmoniával, a szemnek pedig a szép formákkal, a világosságának és az árnyéknak kellemetes változtatásával, s a színeknek ragyogásával hízelkednek. Mosolyognak még akkor-is, mikor szívünket keserűséggel akarják meg-tölteni. Így ők, míg minket arra kényszerítenek, hogy magunkat az elő-állított tárgyak érdekléseinek egészen oda engedgyük, lelkünknek valamennyi tehetségeit annál könnyebben meg-hódítyák. –Valóságos Szírének ők, kiknek énekétől ellent-állhatatlanul el-ragadtatunk.

De a szíveknek efféle meg-hódítyása tsak egy más, távolabb-való és felségesebb tzel-nak, el-érésére szolgál, mellyhez egyéb-képpen nem juthatunk, hanem ha a szép Mesterségeknek bájoló erejével helyesen élünk. E felségeseb tzelra-való intézés nélkül a Múzsák tsak veszedelmes Tsábíttók volnának. Kitsoda kételkedhetik tsak egy szempillantásig-is, hogy a Természet az érzékeny kellemetességnek el-fogadására-való tehetséget lelkünknek nem egy más felségeseb szándékból adta légyen, hanem tsak egyedül azért, hogy bennünket az efféle kellemetességben-való rendetlen gyönyörködésre edesítsen, és érzékenységeinknek az illyetén hiú kedvezésekkel hízelkedgyék? Ha senki sem mérészli azt állítyani, hogy a Természet a fájdalom érzésére-való tehetséget tsak egyedül azért adta légyen nekünk, hogy bennünket kínozzon: ki hitesse-el magával, hogy a kellemetesnek érzésére való tehetség ellenben tsak a múlandó tsiklandást tárgyazza? Tsak a gyenge-fejúek nem veszik észre, hogy az egész Természetben a tökéletességre és tehetőségre tzeloz minden. Úgy szinte tsak a könnyen-gondolkodóMesterek hitethetik-el magokkal, hogy hívatallyoknak meg-feleltek, ha talán a léleknek tehetségeit kellemetes képek által, minden felségeseb tzel nélkül fel-ingerlették.

Fel-jegyzettük már előbb, a mi a nélkül-is világos, mire fordítyta a Természet a Szépnek kellemetességeit. Jelei ezek mindenütt, és mint-egy edesgető horgai, a jónak. Így a szép Mesterségeknek-is az érzékeny kellemetességekkel arra kell élniek, hogy azok által figyelmetességünket a jóra vonnyák, és hogy bennünket ennek szeretetére fel-gerjeszenek. Ez az ő távolabb-való, de leg-felségesebb tzellyok; és tsak ebben a tekintetben fontosak ők az Emberi Nemzetnek, tsak így érdemlik-meg, hogy a Bóltsektől és az Or-

szágló Fejedelmektől dajkáltassanak: mivel így a bölts Politikának szorgalmatossága által az emberek boldogításának leg-jelesebb eszközeivé lehetnek. –

Tegyük-fel, hogy a szép Mesterségek abban a tökéletességben, mellyre alkalmazhatók, valamelyik Nemzetnél közönségesek lettek, és visgályuk-meg el-végre azokat a külömb-féle hasznokat, mellyek belőlők erre a Nemzetre származni fognak. Valamit az ember az ilyen Tartományban lát, vagy hall, az a szépségnek és a kellemetességnek béllyegeit mind magán viseli. Itt az embereknek lakó helyei, az ő házaik; a mivel élnek, a mi körülöttük vagyon, és kivált-képp amaz el-kerülhetetlenül szükséges, és olly annyira tsudálatos eszköz, mellyel az ő gondolatyaikat és hajlandóságaikat másokkal közlik, a Nyelv: a jó ízlésnek és az elmének szorgalmatos munkálkodása által mind szép, mind tökéletes. Semmit nem láthat a szem, semmit nem hallhat a fül, hogy egyszer-s-mind a belső érzékenységek-is a rendnek, a tökéletességnek, és az illendőnek érdekléseitől meg ne illetődgyenek. Mindenik tárgy az ollyan állapotoknak vizsgálására ingerli a lelket, mellyek által ki-palléroztatik, meg-nemesíttetik, míg az alatt a kellemetes érzések, mellyek mindenik tárgytól fel-ébresztetnek, a szívnek minden rejtekeit egy bizonyos nemes érzékenységgel egészen bé-töltik, s el foglallyák. A mit a Földnek leg-kiesebb vidékiben a Természet végbe visz, azt tselekszik a szép Mesterségek ott, a hol meg nem romlott sугárokkal tündöklenek. Az ollyan emberben, a kinek lelke és szíve, a meg-írtt mód szerént, a tökéletességnek minden-féle nemeitől szünet-nélkül illettetik, a lelki tehetségek szükség-képpen ki-fejtődnek, és egyenként ki-is palléroztatnak; a természet-szerént való nyers embernek ostobasága és érzéketlensége ki-párolog lassanként belőlle; és egy ollyan állatból, melly talán nem külömben vad vólt, mint akár-melly egyéb erdei állat, valóságos ember formáztatik, a kinek lelke számtalan kellemetességekkel bir, és gondolkozása módgya által valamennyi ember-társaitól szeretetet érdemel.

A melly kevesen vagynak, a kik által-látnák és meg-ismérnék, olly tagadhatatlanul igaz, hogy az ember az ő belső formálásának leg-fontosabb részét a szép Mesterségeknek köszönheti. Ha egy részről azt az észet, és mérészséget tsudáalom, mellyel a régi Cynikusok, egy ollyan Népnek közepette, melly a szép Mesterségekkel való vissza-élés által a puhaságba és mértéktelen pompába merült vólt, a nyers Természetnek eredeti állapottyára vissza-térni igyekeztenek: más részről az ő hál adatlanságok, mellyel a szép Mesterségeket olly alá-való-képpen illették, egész haragomat fel-gerjeszti. Honnan vetted Diogenes! azt a finom elméséget, mellyel Polgár-társaidnak esztelenségeit olly élesen meg-tsúfoltad? Honnan támadott benned az az érzésbéli sikeres tehetség, melly veled az esztelenségeket, ha mindgyárt a böltseségnek formájába vóltak-is rejtve, olly elevenen meg-érezettete? Mi képp hitethetted-el magaddal, hogy Athénában, vagy Korinthusban, a nyers és bárdolatlan természetre egészen vissza-térhess? Nem nyilván-való lehetetlenség-e, hogy egy ollyan Tartományban Cynikus légy, a hol a szép Mesterségek az ő egész erejeket ki-terjesztették? Előbb egy italt kellett volna venned Lethe vizéből, melly szívedben a szép Mesterségeknek minden érdekléseit és nyomdokit el-törölyye: de az-után a Görögök között többé nem élhettél vólna, hanem hordódat a Szittyai Népeknek leg-kissebb és leg-alább-való csoportyához kellett vólna hempelygetned, hogy ott magadnak egy ollyan lakó-helyet találly, mellyben állományaid szerént élhess és gondolkodhassál. És te,

jobb Diogenes az újabb Görögök között, tiszteletre- és tsudálkozásra-méltó Rousseau! Ha előbb a Múzsáknak mindent vissza-adtál volna, a mivel nékik tartoztál, minek-előtte ő ellenek nyilván-való panaszodat meg-tetted; ez a te vádolásod bizonynyára senkit meg nem illetett volna. A te egyéb-aránt nagy szíved nem érzette, vagy leg-alább nem akarta meg-vallani, mennyivel tartozzál azoknak, a kiket Hazádból számkivetni akartál.

A szép Mesterségeknek leg-közelebb-való tzélyok tehát a szíveknek hathatós illetéséből; távolabb-való tzélyok abból, hogy ezen illetések által bennünket a jónak szeretetére gerjessenek; a leg-főbb haszon pedig, melly belőlök származik, a léleknek pallérozásából, és a szívnek nemesíttéséből áll. – Lássuk már most különösebben azokat a hasznokat, mellyek a szép Mesterségekből a Polgári Társaságokra származhatnak.

A szép Mesterségeknek polgári Hasznaik

Az eddig tett jegyzések tsak egy-általlyában a szép Mesterségeknek ama leg-közönségsőbb foganattját illeték, melly a pallérozott és nemes érzékenységből, avagy, ismérete-sőbb neve szerént, a szépnek ízléséből áll. És tsak ezen egy haszon-is elégséges lehetne, a hál-adatos embert arra birni, hogy a Múzsáknak templomokat és óltárokát építsen. Az olyan Nép, melly a Szépnek ízlésével bir, általlyában szóllván, mindenkor tökéletesebb emberekből áll, mint-sem az, melly még a jó ízlésnek erejét nem érzette. De a szép Mesterségeknek ezen drága és meg-betsúlhetetlen foganattya, tsak merő készület még, ama felségsb hasznokra, mellyek azokból származni szoktak. Még ennél-is sokkal betesebb gyümöltsoket hoznak ők; jól-lehet tsak az olyan földben, melly a jó íz által szorgalmatosan miveltetik.

Az olyan Nemzetnek, melly bódog akar lenni, szükséges elősször, hogy jó, és mind nagyságához, mind tartományához szabott törvényei légyenek. Ezeknek szerzése az értelemhez tartozik. – Szükségs másodszor; hogy az ilyen Nemzetnél, bizonyos fő vélekedések és képezetek, mellyek a valóságos nemzeti karaktert támogassák, olly eleven formákban, a mint tsak lehetségs, minden egyes Polgárnak szemei előtt forogjanak, hogy azoknak segedelmével nemzeti szív-bélliyegét mindenkor fenn-tartsa; valamint el-végre az-is, hogy a fontosabb alkalmatosságoknál, holott a túnyaság, vagy a hathatós indúlat a kötelességgel ösze-ütközök, mindenkor kéznél légyenek az afféle módok és eszközök, mellyek a kötelességnek indítóbb kellemetességet és ingerlőbb erőt adgyanak. És ezt a szolgálatot a szép Mesterségek leg-szerentségsében meg-tehetik. Ezer alkalmatosságok van nékik arra, hogy az említett fő vélekedéseket és képezeteket mind-úntalanúl fel-ébresszék, és el-törölhetetlenké tegyék; és tsak ők képesek egyedül, a meg-írt különösb alkalmatosságoknál az embert, minek-utánna már előre szívet a finomabb érzékenységre el-készítették, egy belső édes erőltetés által kötelességének tellyesíttésére kényszeríteni. Tsak ők egyedül, kik különösb munkájuk által a derekasb szívnek akármellyik tökéletességét, hajlandóságát, vagy helyesb tselekedetét, tellyes kellemetességgel fel-ruházva, előnkbe állíthattják. És, ha ezt meg-tselekszik, mellyik érzékeny lélek állhat ellent az ő vonszó erejeknek? vagy, ha bájoló erejeket arra fordíttyák, hogy a szarvas vétkeket, a gonoszságot, vagy az ártalmasb tselekedeteket, természettyeknek útálatosságára, és kö-

vetkezéseiknek veszedelmességére nézve, előnkbe terjesszék, kitsoda lessz olly vakmerő, hogy azokhoz a maga szívében tsak egy szikrányi hajlandóságot-is meg-szenvedgyen?

Az ollyan embert, a kinek képzelő tehetsége a Szépnek érzésére, és szíve a jóhoz-való hajlandóságra elegendő-képpen el vagyon készítve; a szép Mesterségekkel-való bölts és helyes élés által mindenre fel-birhattyuk, a mire egyéb-aránt alkalmas. A Filozofus a fáradságosan ki-nyomozott gyakorlás-béli valóságokat, az Országok Szerzőji az ő törvényneiket, az Emberi Nemzetnek Baráttya az ő jó-voltú plánumait, az országló Fejedelem az ő nemes igykezeteit, mellyek által a Polgárral a maga saját boldogságát meg-éreztetni, és őtet arra birni akarja, hogy tulajdon hasznát betsüllye; soha bizonyyára szerentsésemben közönségesekké nem tehetik, mint-sem ha azokat a szép Mesterségek Dajkájinak, a Mestereknek, által adgyák. Ezek a Férjfiak, kik a Múzsákkal szoros szövetségben állanak, mint annyi Orfeusok, az embereket, még akarattyok ellen-is, de szelíd és kellemetes erőszak által, szorgalmatos tellyesíttésére fogják birni valamennyi kötelességeiknek, mellyek az ő boldogságokat elő-mozdíttyák.

A szép Mesterségek tehát el-kerülhetetlenül szükséges Társai annak a Böltsségnek, melly az emberek boldogságáról szorgalmatoskodik. Ez ugyan jól tudgya, minek kellene az embernek lenni? sőt ki is jegyzi néki az útát a tökéletességre, és az evvel szükség-képpen egybe-kaptsoltt boldogságra. De erőt, ennek a nehéz és sokszor meredek útnak meg-járására, nem adhat. Ezt tsak a szép Mesterségek egyengethetik-meg, tsak ezek hintik-bé virágokkal, mellyek az ő kellemetes illattyok által az Útazót vándorlásának folytatására ellent-állhatatlanul édesíttik.

És ezek a ditséreték nem olly hiúk, hogy tsak egy szempillantásig tündérkedgyenek, az-utánn pedig, mihelyt az észnek sугári reájok esnek, könnyű gözelékek gyanánt el-oszollyanak. A miket mí a szép Mesterségekről mondunk, azok valóban az emberi természettel-is minden-képp meg-eggyeznek. Az értelem semmit sem tesz egyebet, hanem hogy velünk a tárgyat meg-ismérteti; és az efféle ismértetésben semmi ollyas erő nem fekszik, melly bennünket a foglalatosságra ingerelne. Ha azt akarjuk, hogy valamelly valóság erre nézve tehetős légyen, meg kell azt a jónak formája alatt, nem annyira az ésszel ismértetni, mint-sem inkább a szívvel éreztetni, mert tsak az illyen éreztetés ingerli-fel az embernek kívánó tehetségeit. Ezt magok-is által-látták a Stoikusok. Mert, ámbár az ő leg-főbb ingyekezetek oda tzélozott, hogy minden érzést meg-fojtsanak, és az egész lelket tsupa ésszé változtassák: az ő Fiziologiájok még-is, melly most Metafizikának nevezetik, teli volt képekkel és költeményekkel, mellyek a képzelő tehetség által az érzést fel-ingerellyék; sőt, egy felekezet sem volt ennél szorgalmatosabb abban, hogy az észnek állíttásait Eszthetikabéli, avagy érzékeny erővel fel-ruházza. A vad ember tsupa goromba érzékenységből áll, melly a baromi életet tárgyazza; az ollyan ember, a millyent a Stoikusok formálni akartak, de nem formálhattak, tsupa ész, tsupa eszmélkedő, és soha nem foglalatostkodó Való lett volna; az pedig, a kit szép Mesterségek formálnak, mind a kettő között szintén közepett áll: az ő érzékenyessége pallérozott, és ollyan, melly az embert az erköltsi életre nézve tehetössé teszi.

De mindent meg kell azonban vallanunk. A szép Mesterségeknek ingerlő erejével könnyen vissza lehet élni az emberek romlására. Mert a pallérozott érzékenységből

veszedelmes következtetések támadhatnak, ha csak állandó-képpen az észnek vezérlése alatt nem marad. A Szerelmeseknek tündéres tzeltsapásai, a relígyioi és politikabéli indulatoskodások, az eszelős Felekezeteknek, Szerzeteknek és egész Népeknek fenékkal-fordított lelke, mi egyéb vallyon, hanem-ha józan észtl el-hagyatott, és a mértékletlenségig űzött finomabb érzékenysége? És innen származik a Sziberítákéhoz hasonló puhaság-is, melly az embert egyg ereje-szakadtt, el-kényeztetett, és útálatos alkotmánnyá tészi. Mívóltára nézve, egyg és ugyan-azon érzékenységg, melly a Bajnokokat és a Bolondokat, a Szente-
ket és a Gonosz-tévőket formállya. És, ha a szép Mesterségeknek ereje áruló kezekre jut, akkor ez a jeles orvosság halálos méreggé válik; mivel sokszor még a gonoszságok-is a Tökéletességnek szeretetre-méltó formájába öltöznek. Mire nézve a meg-tsalattatott ember belső részességében szinte a Tsábítottak karjai közzé tántorog, hol bizonyos veszedelmét leli. A Mesterségeknek tehát szükség-képpen az ész vezérlése alatt kell maradni.

Kivált-képpen-való hasznaikért meg-érdemlik, hogy azokat a Politika minden lehetséges módokkal támogassa, serkentesse, és a Polgároknak valamennyi rendei közzé el-terjessze. Mivel pedig azokkal vissza-is lehet élni, szükséges, hogy foglalatosságainak ismét a Politika határokat-is vessen. Tsak már a jó ízlésnek hasznaira és a rossznak káraitra nézve-is, a hol igazán bölts Törvény-szerzés vagyon, meg nem kellene a Polgároknak engedni, hogy házaik vagy kerteik által, mellyeknek külső és belső részeiben édesgető pompa, de egyszer-s-mind rendetlenség, illetlenség, vagy éppen esztelenség-is uralkodik, az ő Polgár-társaiknak helyes ízlését meg-rontsák. Meg nem kellene senkinek engedni, hogy mesterségét űzze, míg ennek próbájin kívül, eszének és derekas gondolkozása módgyának-is jeles próbájit nem adná. A Törvény-szerzőnek fontos kötelessége arra vigyázni, hogy nem tsak a nyiván-való épületek és emlékeztető jelek, hanem még a gépelyes mesterségeknek-is valamennyi látható tárgyai, a jó ízlésnek bélyegét magokon visellyék: valamint arról méltán szorgalmatoskodik, hogy nem tsak a pénz, hanem még az értzből-való eszközök-is, igaz értékeiknek bélyegét magokon hordozzák. A bölts Fejedelem nem tsak azonn iparkodik, hogy a nyilván-való pompák, ünneplések és szokások, hanem még a magánosb ünnepek és a különösebb szokások-is, a szép Mesterségek által Polgárok szíveit, mennél hathatósabban és hasznosabban lehet, meg-illessék.

De kivált-képp a leg-nemesebb foglalatosságinknak leg-közönségesebb és leg-fontosabb szerszáma, a Nyelv, különös figyelmettséget érdemel azoktól, a kikre a Polgárok boldogságának gondviselése bízattatott. Az egész Nemzetnek ki-mondhatatlan káraitra vagyon, ha az ő anyai nyelve vad, gyomos, nyers, hajthatatlan, és a finomabb érzéseknek, s az elmésebb gondolatoknak ki-fejezésére alkalmatlan. Nem nevelkedik-e az ész, a jó ízlés, valamint az ezekkel való józan élés, szinte azon mérték szerént, a mi képp a Nyelvnek tökélettsége gyarapodik? Hiszen a Nyelv, belső mívóltára nézve, nem-is egyéb, hanem a testi jelekbe öltöztetett ész és ízlés. Miért kellene tehát az illy fontos állapotot a tsupa esetre, vagy az eszelős Agykaponyáknak rongálására hagyni? Ha igaz az, hogy Párisban a negyven tagokból álló híres Akadémia tsak azért állíttatott-fel, hogy a nyelvnek mivelése által a Frantzia Nemzetnek ditsőssége ki-terjesszessék: a Szerző ezt a dolgot bizonynyára tsak leg-gyengébb világosságában látta. Többet nyert ő ez által a tsupa tündöklő ditsősségnél, úgy-mint a józan észnek és a jó ízlésnek gyarapodását, és az egész Nemzetre-való

ki-terjedését. A mí Országainkban erre nézve hihetetlen a gondatlanság. Ama fontos eszköz, mellyel az embert az oktan állatok alatsónságából ki lehetne vonni, tsupa semminek tartatik. Akármelлык Esztelennek szabad, a kalendáriumokban, könyvekben, futó darabokban, prédikáziókban, az egész Nemzettel egy olyan nyelven gagyogni, melly vadsággal, szarvas hibákkal, kábságokkal teli van. Még az Országlók Felségének-is, midőn a parantsolatokban az egész Néppel, mint ennek Attyai, s Vezérei, beszéllenek, olly beszédet tésznek ajaki közzé, melly rendetlenségekkel tömve van, és a jó ízlésnek minden leg-kisebb nyomdoka nélkül-is szűkölködik. A Néző-játékban majd tsak nem valamennyi szép Mesterségek mind egybe kaptsollyák erejeket. Egyedül tsak ebből-is meg-betsülhetetlen eszköz válhatnék az embernek ki-pallérozására: és a Teátrum még-is többnyire szinte az, melly sok helyekenn a jó ízlést leg-inkább meg-rontya. Nem kelle-ne-e, valamint a pénznek, úgy a szép Mesterségek miveinek hamisítottása ellen-is büntető törvényeket szabni? Mi-képp lehessenek a szép Mesterségek igazán hasznosak, ha velek visszaélni, minden bolondnak meg-engedtetik?

Ha a szép Mesterségekkel arra, a mire természettyek szerint alkalmasok, úgy-mint az emberi bóldogságnak elő-mozdítottására akarunk élni; szükséges, hogy a velek-való élésnek helyes módgya az Országlásnak politikabéli szisztémájába, mint ennek mivólti része, bé-vétessék: hogy azoknak mivelése, a köz jót eszközlő foglalatosság gyanánt, a közön-séges tárházból támogattassék; és hogy el-vége az ő mű-darabjaik még a leg-közönsege-sebb Polgároknak alatsón kunyhójikba-is bé-hassanak.

Ezeket a javallásokat némelлык Ál-Politikusok sikeretlen állításoknak, és talán még a Filozofusok-is haszontalan elme-futtatásoknak fogják tartani. De hiszen mí sem tart-hattyuk azokat egyebeknek mind-addig, míg a Politikának mostani lelke és mostani vélekedései, meg-másolhatatlan törvény és valóságok gyanánt, uralkodni fognak. A hol a külső hatalom, a kész kintsek, és a mik ezeket meg-gyarapították, az Országnak leg-főbb és majd tsak nem egyetlen egy ügyei gyanánt vadásztatnak; ott mí-is azt javasollyuk, hogy a szép Mesterségek számkivettessenek, és a Politikusoknak, kik a köz ügyeket vi-selik, a Római Poétával azt kiáltyuk: O! Cives, Cives! quaerenda pecunia primum est, Virtus post nummos.

Nem lessz talán haszontalan munka, ha itt a szép Mesterségeknek hajdani és mostani sorsait rövideden le-rajzollyul, és azzal a képpel, mellyet róllok az eddig-tett jegyzésekben le-festettünk, öszve-hasonlítyuk.

XI.
AMUZSIKÁRÓL.⁶
(Lásd: Sulzers allg. Theor. d. s. K. Art. Mus.)

A Muzsikának az emberi szívre való hathatós ereje

Ha ezek a módok és eszközök minden különös esetben okosan öszve-kapcsolatnak, és egyes erővel a Muzsika tzellyának el-érésére intézettek, a muzsika-darab olly hathatóságot nyer, hogy az érzékeny lelkeknek leg-rejtekebb részeibe mélyen bé-enyszik, s azokban akármelly indulatot nagy hevességre lobbant. Melly nagy légyen az említett módok által jól el-rendeltt és egy helyesen meg-béllyegezett egészbe öszve-vontt hangoknak ereje, kiki, ha egy kevés érzékenysége vagyon, tsak azokból a hathatós változásokból-is észre veheti, mellyeket az emberben a külömb-féle tántz-melodiák, ha különös béllyegeik szerént helyesen vagynak készítve, okozni szoktak. Lehetetlen ezeket a nélkül hallani, hogy az ember a benne-uralkodó lélektől el ne ragadtassék. Akarattya ellen arra kényszerítetik, hogy a mit azoknál magában érez, azt a testnek mozdulásai és a tagoknak külömb-féle vonogatásai által külső-képpen-is ki-fejezze. Tapasztalásból tudgyuk, hogy muzsika nélkül a tántz nem sokáig tarhat: a muzsika tehát a testet mozgásra készleti, és minden bizonynyal olly testi erővel bir, mellytől a mozdulásra szolgáló inak meg-ragadtatnak. Igen hihető, hogy a muzsika által a vérnek kerengését valamennyire meg-akadályoztatni, vagy ellenben elő-mozdítani lehet. Isméretesek a történetek, mellyek némelly nyavalyákra nézve a Muzsikának gyógyító erejét bizonyíttyák; és jól-lehet ezekben sok ollyas tudósítások találatnak, mellyek a mesékhez nagyon közelítenek, az mind-az által, a ki a Muzsikának test-mozdító erejét pontosabban meg-visgállya, leg-kissebbet sem kételkedik, hogy a Muzsika némelly nyavalyákat meg-enyhíthet, némellyeket pedig meg-gyarapíthat. Hogy az ollyannokat, a kik az eszelősségben súlyosb nyavalygásokat szenvednek, a Muzsika által valamennyire meg-szelídíteni, az egészséges embert pedig olly hathatós indúlatra lehet lobbantani, hogy majd-nem a dühösségnek leg-alsó gará-dittsáig ragadtassék, senki okosan nem tagadhattya.

Ki-tetszik ezekből, hogy a Muzsika a hathatóságra nézve a többi Mesterségeket mind fellyül-haladgya; mivel egytől sem tapasztallyuk, hogy a szívet olly sebessen és olly el-lent-állhatatlanúl meg-ragadná. Nem említtem én itt a Görögök régi Paennyainak, vagy akármelly rendetlen öröm-kiáltásának ki-mondhatatlan erejét: a ki a Muzsikának hat-hatóságát magában akarja érezni, nem szükséges egyéb, hanem hogy az Operában egy ollyan Áriát vagy Duétot hallyon, melly a poézisra, dalra, harmoniára, és az elő-adásra nézve minden-képp tökéletes. A mint Salimbeni egy illyen Adagiót énekelt, egynehány ezer Hallgatók álmélkodó el-ragadtatásban úgy állottak, mint-ha kövekké váltak volna. Hallyuk ez iránt Rousseau jegyzéseit, dans la Julie. T. I. p. 48. „A mint ötet énekelni hallottam, úgy-mond, egy meg-írhatatlan gyönyörűség foglalta-el lassanként egész lel-kemet. – Minden szavára lelkemben egy kép, vagy szívemben egy indúlat támadott. Az éneknek tündöklőbb és erős ki-fejezésekkel tellyesebb részeinél, mellyek által a leg-heve-

⁶ Magyar Museum, 1792. II. kötet, III. negyed. XI. Debreczeni, 2004. I. 405–407.

sebb indulatoknak rendetlensége le-festetik, s egyszer-s-mind valóban fel-is gerjesztetik, a muzsikának, a dalnak, és a követésnek képezettyei egészen el-enyésztek elmémből. Ezekről el-felejtkezvén, úgy tetszett, mint-ha magát a fájdalomnak, a haragnak, és a kétségben-esésnek saját szavát, magokat a jajgató Anyákat, meg-tsalattatott szerelmese- ket, dühösködő Tiránnusokat hallottam volna, és belső meg-rezzenésem miatt alig hogy helyemen veszteg maradhattam. – Nem! az ilyen érzés soha sem félig-való, vagy minden indulat nélkül maradunk, vagy mértékletlen tűzre lobbanunk; vagy semmit nem hallunk egyebet értelmetlen zörgésnél, vagy az indulatoknak oly szélvész hóborgását érezzük, melly bennünket el-ragad, s mellynek lelkünk ellent nem állhat.”

A kik a Muzsikának tsudálatos erejéről való tudósíttásokat, mellyek a régi Íróknál olvastatnak, egészen kétségeseeknek tartják, azok vagy soha tökéletes Muzsikát nem hallottak, vagy belső érzékenység nélkül szűkölködnek. Az bizonyos, hogy az indulatoknak hevesége az inak mozgásitól és a vérnek sebesebb-kerengésétől származik; azt pedig, hogy a muzsika, valamint az inakat, úgy a vért-is mozgásba hozza, senki nem tagadhaty-tya. Mert a hang a levegőnek mozgásából állván, melly a hallásnak felette ingerelhető szerszámaikat nagyon meg-ragadgya, lehetetlen, hogy a testet meg ne illesse; a mi annyival bizonyosabb, mivel tudgyuk, hogy még az élet-nélkül-való szereket, az ablakokat, sőt, Rousseau jegyzése szerént, Dictionnaire de Musique. art. Musi. még az erős falakat-is meg-rezzenti. Nem kételkedhetünk tehát arról-is, hogy az érzékeny inaknak és a vérnek meg-indíttása által az indulatokat-is oly heveségre gerjesztheti, a millyenbe azokat semmi egyéb Mesterség nem hozhattya. A ki a Muzsikának tsudálatos erejéről való tudósíttásokat olvasni akarja, fel-talállya azokat Bartolini munkájában a Régiek Sípjaikról, és a Párisi Akadémiának gyűjteményében.

Nem mind mese bizonyára, a mit a Görög hagyomány Orpheusról mond, ki a Görögöket a Muzsika által a vadságból ki-ragadta. Mitsoda jobb módot lehetne valy-lyon annak végbe-vitelére választani, hogy egy vad Nép néminemű figyelmetességre és belső érzékenységre hozattassék? A mi a testi szükségeknek meg-elégíttésére kívántatik, a-nélkül az ilyen vad emberek többnyire nem szűkölködnek; de annyi ész ellenben és annyi okosság ő-bennek nem találtatik, hogy azt, a ki velek az erköltsökről, a religióról, és a polgári rend-tartásokról értekezni akar, meg-hallgassák. Erre tehát őket a nagyobb bővelkedésnek ígérese által birni nem lehet. A Poézis pedig, valamint az Ékesen-szóllás, az ő szíveiket meg nem illethetik; úgy szintén a Kép-írás sem, a mellyen leg-felgyebb-is talán tsak a szép, ragyogó színeket fognák szemlélni, mellyekben semmi ki-fejezés nem találtatik. A muzsika ellenben bé-hat nállok, mivel az inakat meg-ragadgya, és a -mellett sokat-is mondhat nekik, mivel szíveikben, akarattyok ellen, külömb-féle indulatokat tá-maszt. A felgyebb-émlített tudósíttások tehát, ha mindgyárt történetbéli hitelesség nélkül volnának-is, természetes igazsággal minden-képpen bővelkednek.

Ennél a világos elsőségnél, melly a Muzsikának minden egyéb Mesterségek előtt adatik, azt még-is fel-jegyezni el nem múlathattuk, hogy annak foganattya sokkal mú-landóbbnak látszik, mint-sem a többi Mesterségeké. A mit egyszer láttunk, úgy szinte, a mit az olvasott vagy hallott beszéd által meg-értettünk, azt emlékezetünkbe könnyebben vissza idézhetgyük, mint a tsupa hangokat. Innen van, hogy a Kép-írástól és a Poézistól

fel-ébresztett érzéseket magunkban meg-újíthatjuk, ha mindgyárt azoknak művei előttünk nintsenek-is. De a muzsika-darabokat többször kell hallani, ha azt akarjuk, hogy foganattyok állandó legyen. Akkor ellenben, mikor valamely hirtelen és múlható érzést kell támasztani, ezt a tztelt a Muzsika, akármely egyéb fortélyoknál, sokkal könnyebben és bizonyosabban el-éri.

Az eddig-tett jegyzésekből önként következik, hogy ezzel a Mesterséggel a Politika a leg-fontosabb foglalatosságoknak végbe-vitetésére igen szerentsésen élhetne. Melyly ki-mondhatatlan nagy hiba tehát, hogy a Muzsika tsupán tsak hivalkodó emberek mulatságának nézettetik! Kell-e vallyon több ennél, annak meg-bizonyíttására, hogy az olyan század, melly egyéb-aránt a tudományokra, a gépelyes mesterségekre, és az elmés-ségnek műveire nézve felette gazdag, józan okosság nélkül, melly amazokkal hasznosan élni tudna, nagyon szűkölködhetik?

A SZÉP MESTERSÉGEKNEK RÖVID TÖRTÉNETEI. a)⁷

(Lásd: Sulzer. Allg. Theor. Art. Künste.)

1. A szép Mesterségek a hajdani Napkeletieknél.

Nem kell a szép Mesterségekről azt vélni, hogy ezek, mint a gépelyes lelemények, vagy szerentsés eset által, vagy a regula szerént való eszeskedésnek segedelmével elmés Férjfi-aktól találtattak-fel, és hogy azután születéseknek helyéből más Országokba által terjedtek legyen. Hazabéli palánták ezek minden tartományban, hol az ész ki-fejtődni kezd: fáradtságos dajkálás nélkül nőnek, de, valamint a földnek gyümöltsei, az ég-vonásának mineműsége szerént, melly alatt ki-tsiráznak, és a nevelés szerént, melly azoknak adatik, külömb-féle formákat vesznek magokra, és a kietlen vidékekben virágzás nélkül maradván, kevésre betsültetnek.

Valamint most a Földnek akármelylyik Népe, mellynek annyi esze vólt, hogy magát az első vadságból ki-fejtse, a Muzsikát, Tántzot, Ékesen-szóllást és Poézist esméri; szinte azon-képp ismérték ezeket a Nemzetek az előbbeni esztendő-ezredekben-is, miólta az emberek eszesen elmélkedni kezdetek. Nem szükséges mí-nékünk a végre, hogy a szép Mesterségeknek első eredeteket és nyers állapottyokat lássuk, az Emberség történeteinn által a leg-homályosabb régiségekbe hatnunk; olyanok vóltak ezek a leg-régiebb Egyiptusbélieknél és Görögöknél, a minéműek most a Hurónoknál. Az embereknek hajlandóságokat arra, hogy az érzékeny érdekléseknek tárgyait, mellyek hatalmokban vagynak, meg-fínomítsák és kellemetesebbekké tegyék, ki-ki esméri, a ki az emberi elmének járását meg-visgálta. Miképp tette meg ez, természet-szerént-való és történetbéli alkalmatosságoktól vezéreltetvén, a mesterségnek mindenik ágában az első nyers próbákat? könnyű által látni, és majd, ha idővel a Poézist, Kép-írást, Tántzot, és Építő-mesterséget egyenként elő-vesszük, meg-is írom bővebben, a mint a Muzsikáról már meg-tselekedtem.

⁷ Magyar Museum 1792. II. kötet utolsó negyed. 403-413. Debreczeni, 2004. I. 442-447.

A szép Mesterségeknek nem csak fő ágait, leg-alább első zsenéjekben, hanem még egyes tsemetjüket-is fel-találni olly Népeknél, mellyek között soha semmi-féle szövetség nem volt. Tudgyuk, hogy a Khinábelieknek komédiájok és tragédiájok vagyon, és hogy a néző-játéknak e két-féle neme még Perunak régi lakossinál-is esméretes volt, kik az egyikben Inkássainak tetteit, (Historie des Yncas de Garcil. da Vega Lib. II. chap. 27.) a másikban pedig a közönséges életnek jelenéseit állították elő. A Görögök, kiket a nemzeti büszkeség nagy ditsekedésekre vezetett, (Graeci omnia sua in immensum tollunt. Macrob. Saturn. L. I. c. 24.) valamennyi szép Mesterségeknek fel-találását magoknak tulajdonítják; de a józan-gondolkodású Görögöknek egyike meg int bennünket, hogy az ő leg-régiebb tudósításainak vígyázva hidgyünk.⁸ Könnyű által látni, hogy a Görögök, kik még akkor, midőn más nemzetek már nagy virágzásban voltak, makkal éltenek; nem voltak az elsők, kik a szép mesterségeket űzték.

Jól-lehet bizonyos az, hogy a szép Mesterségeknek első zsenéjét minden-féle Nemzeteknél fel-találjuk; az út mind-az-által, mellyet az embereknek az első próbáktól fogva, mellyeket csak a nyers természetnek kell tulajdonítatni, egész addig, mikor azoknak gyakorlása regulákra vonattatik, és a Mesterek ezt meg-tanultt mesterség gyanánt űzni kezdik, meg-járniok kellett, olly hosszú, hogy méltán meg lehet még azt a kérdést tenni: mellyik Nemzet volt, melly ezenn az útonn leg-először által-esett?

De a leg-régiebb Népeknek eredetéről, rend-tartásaikról, és mesterségeikről kevesebbek a hozzánk érkezett tudósítások, hogy sem ezen kérdésre meg-felelhessünk. Közönségesen, de még is tellyes hitelesség nélkül, a Khaldéusok, vagy ollykor az Egyiptusbéliek tartatnak elsőknak, kik a Rajzoló Mesterségeknek külömb-féle ágait methodice űzték. Az bizonyos, hogy valamint e két Nemzetnél úgy a Hetríriabélieknél-is a szép Mesterségek amaz időkben, mellyekre az, a mit az embereknek igaz történeteikből tudunk, semmi érezhető világosságot nem terjeszt, már virágoztak. Ábrahám idejében a Rajzoló-Mesterségek a Khaldéusoknál ki-ütötték volt már első bimbójokat, és Egyiptusban Sesostris idejében, ki a Zsidó Törvény-szerzőnek, Mózesnek, egy-idősse volt, az Építő-mesterség nagy virágra jutott volt. Lásd WINKELM. Gesch. der Künste des Alterthums I. Th. I. Cap.

Mennyire vitték légyen e Nemzetek a Görögök előtt a szép Mesterségeket, meg nem határozhattuk. Az Egyiptusbélieknek és a Persáknak ollyan épületeik és kertyeik voltak, mellyek leg-alább a külső pompára és nagyságra nézve mindent fellyül-haladtak, a mit az-után a Görögök tsináltak. És a Zsidó nép az Ékesen-szóllásból és Poézisből nevezetes darabokat mutathat, mellyek az efféle görög munkáknál régiebbek.

2. A Görögöknél.

Úgy látszik, hogy a tulajdon-képpen való Görög-Ország a szép Mesterségeket ama Kolóniájától vette, mellyek Ióniában és Itáliában el-terjedtek. Az Ióniabéliek minden bizonnal a szomszéd Khaldéusoktól, nagy Görög-Országra pedig a határos Hetríria-béliektől származtatnak. Statuas Thusci primum in Italia invenerunt. Cassiodor. A

⁸ Strabo, a ki feletrébb okosan azt jegyzi-fel, hogy a tudósításoknak leg-régiebb gyűtőji a Görög mythologia által sok valótlanságokra tsábítottak. Libro 8.

leg-régiebb görög építésnek maradványai a régi Poestumban magokon viselik az Egyiptusi ízlésnek jeleit. Sőt, még a Régiak írásiban is fel-találjuk annak nyomdokát, hogy a Po-ézés a tulajdon-képpen való Görög-Országra részént Nap-nyúgotból származott légyen, részént pedig Nap-keletből, és még az Éjszaki részekből is.

De jól-lehet a szép Mesterségek mint kül-földi gyümölcsök plántáltattak-által a görög földre: bizonyos még-is, hogy ezen szerentsés ég-vonás alatt, és a tsudálkozásra méltó Görög Elmének dajkálása által, olly szépségre és olly ízre jutottak, a minemüre más tartományban sem az-előtt, sem az-utánn fel nem emelkedhettek. Görög-Ország a szép mesterségeknek valamennyi ágait leg-felsősebb virágzásokban és leg-tökéletesebb szépségekben látta, és ebben századokig fenn-is tartotta, sőt bizonyosságul ezer példákat lehetne elő hozni, hogy azokat egy ideig igaz tzellyokra fordította. Mire nézve e Tartományt a szép mesterségek kivált-képpen való hazájoknak méltán nevezhetni.

Minék-utána e lelki és szívbéli ritka adományokkal bővelkedő Nép, szabadságát el-vesztvén, a Rómaiak igája alá jutott, a szép mesterségeknek fények is el-alkonyodott. A Rómaiaknak elméjük, kik a Görög birodalomnak esete utánn egynéhány százakig a Világon uralkodó Nemzet vóltanak, nyersebb vólt, hogy-sem a szép mesterségeknek fényét fenntarhatta volna; jól-lehet a Görög mesterek és műdarabok közikbe plántáltattak légyen. E nép az emberi észnek tökéletes állapotásával, mint a Görögök, soha sem birhatott, mivel characterében az első és leg-fontosb helyet az uralkodásra való vágyódás foglalta-el. A szép mesterségeknek mivelése tehát a Rómaiaknak plánumával, mellyhez tetteiket alkalmaztatták, meg nem eggyezett, és így a tsupa esetre hagyattatott. A Múzsák Rómába soha sem idéztettek, hanem tsak úgy szenvedtetek-meg, mint oda-folyamadott jövevények.

3. A Rómaiaknál és a Római Birodalomnak romladékiból támadott Országokban, a XVI. századig

Úgy látszik ugyan, hogy azokat Augustus az országlás plánumába fel-fogadta légyen. De a belső pezsegés miatt, melly a szabadsághoz való szeretetnek el-fojtásától a Rómaiak elméjükben okoztatott, nyughatatlanabbak vóltak az idők, hogy-sem a szép Mesterségek a görög tündöklést vissza-adhatták volna. A mi azonn kívül az emberi léleknek erejéből fenn-marada, az mind más tárgyakra intéztetett, mint-sem az elmének pallérozására. Az uralkodó felekezetnek elég dolga vólt, hogy hatalmát a kéznél-lévő külső erőltetések által fenn-tarthassa; azok, a kik a le-nyomatást belső háborodással érzették, nem gondolkodhattak egyébről, hanem ezen hatalomnak alattomban való vesztegetéséről; a harmadik felekezet pedig, melly e félelmes pezsegésnek nézője vala, tsak azonn vólt, hogy az állapotoknak illy mostoha környül-állási között a lehetséges nyúgodalomban maradhasson. Ezen utolsó felekezetnek kezeiben vala a mesterségre való elme, és pénzért adatott vala el. Azok, a kiknek hatalmok még nem eléggé erős lábonn áll vala, az el-adó Mestereknek fáradságait arra fordították, hogy a kéj szerént való uralkodást kellemetességekkel fel-ruházzák; és az ő parantsolattyakra, ama Nép részének, melly tsak szenvedő vala, egész figyelmetessége a szabadságról el-vonattatott, és a mulatságokra vezetett. Eb-

ből szükség-képpen annak kell vala következni, hogy a szép Mesterségek nem tsak igaz tzellyokról el-utasíttassanak, hanem még ama fő regulájikra nézve-is, mellyekenn egész tökéletességek nyugszik, meg-vesztegettessenek.

Ezen időtől fogva tehát napról napra alkonyodának, míg amaz alatsónságra le-dőltek, mellyben olly sok századokonn által hevertenek, s mellyből magokat mind eddig fel nem emelhetik.

Igaz ugyan, hogy ezen egész idő alatt a külső láttatra nézve némúnémű virágban maradtak; gépelyes része mindenik mesterségnek a Mestereknek műhelyeikben fel-tálatott, de a lélek és az íz el-enyészett lassanként belöllek; a Mestereknek rendgye, akár-mellyik nemét tekéntsük a szép mesterségeknek, félbe nem szakadt; a pogány Istenségeknek le-rontatott templomai helyett egyházak építtetek, az Isteneknek és Bajnokoknak státuájik helyébe a Szenteknek és Mártiroknak képei tétettek. A Muzsika a theatromból a templomba, és az ékesen szóllás az Ügyészek székéről a prédikálló székekbe vitett. A szép Mesterségeknek egy ága sem esett-le, de lassanként mind el-hervadtak, míg el-végre olly formákba öltözködtek, mellyekből előbbeni szépségeket magunknak semmi módon le nem képezhettyük.

Ollyan vólt az ő sorsok, mint bizonyos ünnepléseké, mellyek eredettyek korában fontosak és felséges-tzelúak vóltak, lassanként pedig olly szokásokká változtak, mellyeknek sem okokat nem adhattyuk, sem értelmeiket ki nem nyomozhattyuk. Szint azok vóltak ezen időkbén a szép Mesterségek a régi időbéliekhez képest, a mik most a Vitéz Rendek a hajdaniakhoz képest: tsak a külső jelek, a pántlikák, és a tsillagok maradtak-fenn. Ez vólt az oka, hogy a szép Mesterségek nem tsak a külső szépségre, hanem még a belső erőre nézve-is meg-fogyatkoztak.

Némelly Könyv-szerzők olly móddal írják meg a szép Mesterségeknek történeteit, melly nékünk hihetővé tehetné, hogy egynehány századokig egészen elvesztek. De ez a történetbéli valósággal ellenkezik. Augustus idejétől fogva egész X Leo Pápáig egy század sem vólt, melly Poétákat, Kép-írókat, Kép-faragókat, Kő-metszőket, Muzsika-szerzőket, és Néző-játékosokat ne mutathatna. Sőt úgy látszik, hogy a Rajzoló Mesterségekben imitt-amott egy szerentsésb elme, még a szépségnek és jó íznek a mesterségekbe való vissza téríttésére nézve-is, próbákat tett légyen.⁹ *De fáradságának foganttya nem messze

⁹ Itt Sulzer illy jegyzést téssen: „Egynehány eftsztendők előtt Hervordiában IV. Henrik Császárnak egy Diplomáját láttam, mellynek petsettyén a Császár feje olly szép, mint-ha az első Császárok idejében metszettek volna. És a régi egyházi könyvekben, mellyek Nagy Károlynak s az ő utána országlott Fejedelmeknek idejéből valók, olly metszett köveket találni ollykor, mellyek nem minden szépség nélkül szűkölködnek. Még ennél-is váratlanabb vólt a tudósíttás egy Tót-származású éjszaki népnek, a Vendusoknak, kik az-előtt Pomerániában laktak, a rajzoló mesterségekben való alkalmasságáról. Egy szinte nem rég közre jött munkában (Thunmanns. Untersuchungen über die Geschichte einiger nordischen Völker. Berlin 1772. 8. Seite 290. 291.) a következő tudósíttást olvasom, melly a Bambergai Püspöknek, Ottónak, régi Életéből van véve: Stettinben négy templomok vóltak. de az eggyik ezek közül tsudálkozásra-méltó mesterséggel vólt építve és fel ékesítve. Valamint belől, úgy kívül a véső-mesterségnek műdarabjai látszanak benne, (sculptura, relievo, Schnitzwerk.) mellyek a falakból ki-állottak, és embereket, madarakat, s más állatokat képeztek, a természetet olly szorossan követvén, hogy az ember majd nem eleveneknek tartotta. A Történet-író, a ki ezt beszéli, a templomot maga látta, és olly Férfjú vólt, ki a Császári udvart ismérte, a kinek tehát méltán hívelt adhatunk.

terjedett. Valamint az erköltsöknek romlása a XII. és egynehány következő századokban meg-foghatatlan garábitsig le-ment, úgy a szép Mesterségekkel való élés-is sokkal mély-lyebb alatsónságra dőlt, mint a minőt most magunknak tsak képezlehetnénk-is. A szent és ajtatos könyveknek képeiben, és ama faragott bálványokban, és metszésekben, mely-lyekkel a templomok és prédikálló-székek fel-ékesítettettek, olly gyalázatos rajzolások voltak, melyek most még az ollyan helyekenn-is, hol a leg-gorombább bujaság üzettetik, botránkoztatók vólnának. Hihető azonban, hogy ezen bal szokás nem árthatott, mivel a mesterségnek illyetén zab-szüleményei minden Aestheticabéli, avagy édesgető erő nélkül szűkölködtek.

4. A XVI. századtól fogva mostanig.

E szomorú vadságnak közepette azonban, meg-hasadt imitt-amott a szép Mesterségeknek egynehány ágaira nézve a jobb ízlésnek szürkülettye, a mint ezt majd idővel, a Po-ézésnek és az Építésnek történeteit röviden meg-írván, elő-adandom. De tsak a XVI. században jött-fel ismét a világos nap, melly a maga fényét a szép Mesterségeknek egész környékére ki-terjesztette. Már régen ez előtt figyelmetesekké tett a szép mesterségeknek egynehány ágaira némelly Olasz szabad Városokat a gazdagság, mellyet magoknak a ke-reskedés által szerzettek. A Görög Építésnek és Kép-faragásnak egynehány darabjai Pízába, Florentziába és Genuába hozattak, mellyeknek szépségét az ott valók érezni, az-után pedig helyel-közzel követni-is kezdték. De még fontosabb foganatúak voltak a Görög Költésnek és Ékesen-szóllásnak darabjai, mellyek nem sokára az-után Nap-ke-letről Olasz-Országba folyamodott Görögök által lassanként ismértesekké lettek. Itt vólt már látni, hogy a mesterségnek ezen ágaira nézve az ízlésnek gyümöltsei érni kezde-nek, a mi az Olaszokat arra ösztönözte, hogy még azokat-is, a mik a többi ágakból imitt-amott fenn-maradtak, szomorú romladékaikból ismét elő-keressék. A Mesterek ízlése újjolag élesedni kezdett; a ditséret és ditsősség, mellyet némellyek a régi mű-daraboknak követése által nyertek, a buzgóságot másokban-is fel-gerjesztette: és így a mesterségek a porból ismét fel-emelkedtek, és Olasz-Országból lassanként egész Nap-nyúgotra, sőt, még az Éjszaki részekre-is ki-terjedtek. Észre vétetett egy-általlyában mindenütt, hogy a régi Mesterségnek darabjai a leg-jobb példák, és hogy ezekhez kell magokat azoknak tartani, a kik valamennyi szép mesterségek darabjainak leg-tökéletesebb formát akarnak adni. Mivel pedig egyszer- s mind a józanabb Politika nagyobb nyúgodalmat-is hozott az Országokba, melly ezeket állandóbb lábra tette, ez által a szép mesterségekhez való szeretet-is meg-gyarapodott. Így jutottak ezek lassanként ama virágzásra, mellyben őket most lenni látjuk.

XX. A MUZSIKÁRÓL.¹⁰ (Lásd: Sulzers Allg. Theor. Art. Musick.)

A Muzsikának eredete és mivólta.

Ha ennek a kellemetes Mesterségnek mivóltát és valóságos természetét igazán meg akarjuk érteni, azonn kell lennünk, hogy annak eredetét a Természetben keressük-fel. Ez nekünk annyival könnyebb, mivel a Muzsikát néminemű-képpen még most-is naponként támadni látjuk, és az éneklésnek az ízlés által-való első és nyersebb pallérozását a fél-vadságú Nemzeteknél még most-is fel-találjuk.

A Természet, a hallásnak érzékenysége és a szív között szoros, és felette-atyafiságos szövetséget szerzett. Mindenik indulat tulajdon hangok által ismérteti-meg magát, és ezek a hangok a Hallgatónak szívében éppen azon indulatingos érzést szokták fel-lobbantani, a melyből származtatnak. A belső szorongatásból eredő kiáltás ijedésbe hoz bennünket, és az örvendező szózatok mí-bennünk-is örömet okoznak. A gorombább érzékenységek, az ízlés, a szaglás, és az illetés, nem ébreszthetnek-fel egyebet vak gyönyörűségnél, vagy kedvetlenségél, melyek önnön magokat, amaz ugyan a vele-való-élés, ez pedig az útálás által, fel-emésztik; a nélkül, hogy a léleknek emelkedésére vagy leg-kisebb szolgálatot tehessenek. Az ő egész tzellyok tsupán tsak a testet illeti. De az a mit velünk a hallás és látás éreztet, a léleknek és a szívnek tehetőségére tzeloz, és ebben a két érzékenységben okos és erköltsi tselekedetekre indító eszközök fekszenek. E két nemes érzékenység közül a hallásnak sokkal hathatós ereje vagon. Egy harmoniátlan hang szer-felett kellemetlenebb, és sokkal nagyobb háborodást okoz bennünk, mint-sem egy hasonló harmoniátlanágú szín; és az égi szívárványnak színeiben uralkodó kedves harmonia sokkal alább-való hathatósággal illeti szívünket, mint-sem szinte annyi és egymással szinte olly szorossan meg-eggyező hangok, p. o. egy tiszta orgonán a hármashang-eggyezések illetni szokták. A hallás tehát, az indulatingoknak gerjesztése, mindnyájok között leg-alkalmasabb érzékenység. Kitsoda mondhattya, hogy valaha ő-benne a harmoniátlan és ellenes színek fájdalmas érzéseket okoztak légyen? De a harmoniátlan hangok a hallás szerszámaid olly ellenesen meg-ragadhattyák, hogy a Hallgató majd tsak nem kétségbe-esésre hozattatik.

Ez a külömbiség minden bizonyal onnan származik, hogy ama szer, melly által a hallásnak inai mozgásba hozattatnak, úgy-mint a levegő-ég, sokkal gorombább és testiebb, mint a világosságnak elementoma, melly a szemet illeti. Mire-nézve, a hallásnak inai hathatóság tsazításokat vévén, ugyan-ezeket az inaknak egész szisztémájára el-terjeszthetik, a mi a látásnál meg nem történik. Ebből az-után könnyű meg-érteni azt-is, mi-képp légyen lehetséges, a hangok által az egész testet, és következendő-képpen a lelket-is, olly hathatósan meg-érdeklenni. Hogy a hangban ezt a nagy erőt fel-találhassuk, sem mélyebb eszmélkedésre nintsen szükségünk, sem hosszasabb tapasztalásra. A leg-vigyázatlanabb ember-is észre veheti.

¹⁰ Magyar Museum, 1792. II. kötet, II. negyed. 202–216. Debreczeni, 2004. I. 353–359.

Ha tovább még azt-is meg-gondoljuk, hogy némelykor az indulatba hoztatott ember ebben az állapotban hosszabb ideig örömet meg-marad, és hogy magában az indulatos érzést erőre hozni, s külső-képpen-is, mennél jobban lehet ki-mutatni igyekezik, a mint ezt az örömben, s némelykor a haragban, s a többi indulatokban-is, meg-történni tapasztaljuk: könnyen által-láthatjuk, mi bírhatta sokszor a leg-nyersebb embereket, sőt, még a meg-fontolásbéli tehetség nélkül szűkölködő gyermekeket-is arra, hogy az indulatos, és egymást fel-váltó külömb-féle hangoknak sora által, magokban, vagy más emberekben valamely indulatot nagyobb-nagyobb gerjedésre lobbantani iparkodgyanak.

Ez ugyan még nem valóságos dal, hanem csak ennek első és természet-szerént-való bimbója: de ha még egynehány könnyű jegyzésekkel és egy kevés ízléssel össze-kaptsoltatik, a valóságos dalt látjuk belőle származni. Ezek a jegyzések a mértékre-vett mozdulásnak s a rithmusnak erejét, és mind a kettőnek a hangokkal való szoros szövetségét illetik.

A mértékre-vett mozdulás, mely egyenlő idők alatt egyenlő közeget halad, és a lépéseket erősebb dobbantás által egyenként fel-osztja és érezhetőkké teszi, nagyon mulatságos, és a fárasztó munkát, vagy az egyéb-aránt únalmas tárgyra-való figyelmeteséget ki-mondhatatlanul meg-könnyebbíti. Tudgyák, vagy érzik ezt, az alább-való-eszű emberek-is, mire-nézve, a fáradtságos mozdulásokat, melyeknek hosszabbban kell tartani, p. o. mikor valamely terhet visznek, vagy húznak, taktusra és egyenlő lépésekben végzik. Innen van azoknak taktusra-vett mozdulásuk-is, kik a hajókat húzzák, vagy a víz tetején evező-lapátokkal előbbre taszítják, a mint már hajdan Ovidius-is fel-jegyzette (Trist. L. IV. Eleg. 1.) „Ez az oka, úgy mond ő, miért énekel, az agyagos kavitsra görnyedve meg-homorodván, a ki a késedelmes hajót a folyó-víz ellen húzza, és a ki a lassú evezőket melléhez egyenlő-képpen vezetvén, s a vizeket mértékre vevén, karjait fáradtságosan forgattya.”

De még jobban fel-vidámítja az embert az a taktus szerént való mozdulás, ha benne a ritmus-is fel-találtatik: az az, ha a mindenik lépéshez vagy taktushoz tartozó kicsiny haladásokban, az erőre és gyengeségre nézve, külömb-féle változások vannak, több lépésekből nagyobb tagok formálódnak, a mi az egy-formaságnak külömb-féleséget ad. Innen támad a ritmusbéli rend a Kovácsok pörölyözésében, és a Tséplők veréseiben. Ez által a munka nagyon meg-könnyebbedik, mivel az elme, ama gyönyörűség által, melyet a külömb-féleséggel össze-kaptsoltt egy-formaságban talál, a munkának folytatására hathatósan fel-ébresztetik.

Ezt a taktus szerént-való és ritmusbéli mozdulást szorosan össze lehet kapcsolni a hangoknak egy bizonyos sorával; mivel az efféle sor a mozdulást, természete szerént, magába foglalja: és így már, a taktusra-és ritmusra-vett valóságos dalnak eredetét, mivoltát, és a tánttal-való természetes szövetségét-is, fáradtság nélkül által-láthatjuk. Sőt, egy kevés eszmélkedés után, melyre bennünket az eddig tett jegyzések önként fel-segíttenek, még azon sem tsudálkozhatunk, hogy a Muzsikát a leg-vadabb Népek-is könnyen fel-találták, és hogy annak pallérozásában még egynehány lépéseket-is tettek.

A Muzsika tehát oly mesterség, mely az emberi természetre van fondálva, s a melynek következendő-képpen változhatatlan regulái vannak, melyeket szükség-képpen

szemeink előtt kell tartanunk, ha muzsikabéli darabokat készíteni, vagy ennek a mesterségnek pallérozásában munkálkodni akarunk. A regulának változhatatlanságát ugyan, valamint a többi szép Mesterségekben, úgy a Muzsikában-is, nagyon ellenzi egy közönséges elő-ítélet; de a mellynek helytelensége leg-ottan ki-tetszik, ha azt egy kevésbé szemesebben meg-visgáljuk. Azt mondgyák tudni-illik némelyek, hogy „a Khínai Lakos az Európai Muzsikában semmi gyönyörűséget sem talál; az Európai Lakos ellenben a Khínai Muzsikát ki sem állhattya: nem igaz tehát, hogy ennek a Mesterségnek a közönséges és mindenütt-egyenlő emberi természetben fondáltt, és így változhatatlan reguláji vólnának”. De lássuk erre a feleletet.

Ha a Muzsikának semmi egyéb tisztí nem vólna, hanem hogy egy szempillantásig tartó örömet, félelmet, vagy ijedést ébresszen, erre akármely örömkialtás, vagy belső szorongatásból eredő hang, melly egyszerre több emberektől tétetnek, minden-képp elegendő vólna. Ha valamely sokaság örvendezve, vagy meg-ijedve egyszer- s-mind fel-kiált, ez által hatalmasan meg-ragadtatunk, bár-melly regulátlanok, zavarttak, rendetlenek, és harmonia nélkül-valók légyenek-is a szózatok, mellyekből az efféle kiáltás áll. Erre semmi regula nem kívántatik. De az ilyen kiáltás tartós nem lehet, és ha tovább tartana-is, nem sokára egész erejét el-vesztené, mivel a reá-való figyelmetesség hamar el-enyészne bennünk. Arra tehát, hogy a hangoknak ereje és hathatósága tartós légyen, szükséges, hogy mértékre vétessenek: mert a mérték egyedül, melly figyelmetességünket hosszabb ideig le-kötelezheti. Érzi ezt, ha által nem láttya-is, minden ember, a kiben csak egy morzsányi érzékenység vagyon: a Burét és a Kaschinz a Szibériai pusztákban, az Irokéz és az Indiai szinte úgy, mint a finomabb hallású hajdani Görög. (Lásd: Gmelins Reise. 3. Th.) A hol pedig mérték, avagy metrum és ritmus találtatik, ott rend és regula szerént-való fel-osztás-is vagyon. Erre nézve tehát valamennyi Nemzetek mind egyenlő fő és fundamentális regulákat követnek. De mivel a mérték számtalan változásokat szenvedhet, a-nélkül, hogy mérték lenni meg-szűnnyön: ezekre-nézve mindenik Nemzetnek saját ízlése-is lehet, a mint a külömb-féle Népeknek tántz-melodijáikból nyilván ki-tetszik. A különös ízlések tehát külömb-félék lehetnek, de a rendnek és egy-mértékűségnek (Symmetria, Ebenmaass.) közönséges és fő reguláji mindenütt egyenlők.

Hogy pedig az egyik Nemzet a frissebb, a másik a lassúbb mozdulást szereti, hogy a vad Népek nem annyi változást, és nem olly határozott egy-mértékűséget keresnek, mint azok, a kik a Szépnek érzésében gyakorlottabbak: hogy némely emberek a hangokban több dissonantiát el-viselnek, mint-sem mások, kik a sok hangoknak elegyülésében az Eggyest érezni jobban meg-szokták, hogy erre való nézve a közönséges és fundamentális regulákat a különös esetekre mindenik Nemzet a maga tulajdon módgya szerént alkalmaztattya, a miből a különös reguláknak külömb-félesége támad: ez igen természetes, és az ízlésnek egy-általlyában tetszésünk szerént-való változhatóságát semmi-képpen meg nem mutattya. Nem láttyuk-e még magunk között-is, hogy azok, a kiknek finomabb és gyakorlottabb hallások még a kitsinységeket-is meg-érzi, több regulákra arra vigyáznak, mint mások, a kik az észre nem-vett regulákat csak az-utánn nyomozzák-ki, és ki-nyomozván követik-is, minek-utánna a hallásban nagyobb készségre jutottak? A különös ízlések külömb-félesége tehát, valamint a többi Mesterségekben, úgy a Muzsikában-is,

meg nem mutattya, hogy azoknak regulájik nem ez emberi természetre fundálva, és nem is változhatatlanok légyenek.

A Muzsikának leg-főbb tzellya, és el érésére szolgáló módgyai.

Az eddig-tett jegyzésekből, hogy a Muzsika, belső mivóltára nézve, nem egyéb, hanem olly hangoknak egymás-utánn folyó sora, mellyek indúlatos érzésből támadnak, és ezt következendő-képpen le-is festik, s a mellyek el-végre arra-való erővel birnak, hogy az indúlatot másokban is fel-lobbantsák, hosszabb ideig fenn-tartsák, táplálják, és hatóhatósá tegyék. Most már tehát azt kell kivált-képpen meg-visgálnunk: mire vihethi a Muzsikát a tapasztalás, a jó íz, az eszmélkedés, a mesterség és mire lehetne annak mű-darabjait a polgári életben leg-hasznosabban fordítani?

Leg-főbb tzellya, az indúlatoknak fel-gerjesztéséből és táplálásából,— erre szolgáló módgyai és eszközei, a hangoknak külömb-féle folyamattyaiból állanak; hasznos alkalmaztatása pedig akkor intéztetik-el leg-helyesebben, ha mű-darabjai a nagy Természetnek az indúlatok iránt-való nemes szándékait elő-mozdíttják. A elsőről itt értekezünk: a harmadikat pedig akkorra hagyjuk, minek utána majd a Muzsikának az emberi szív-re-való hatóhatós erejét értelmesebben meg-magyaráztuk.

A Muzsikának most- említett tzellyéről nem kételkedhetünk, mihelyt az bizonyos, hogy a Muzsika abból a természetes ösztönből származott, melly az embert sok ízben arra kisétteti, hogy magában valamely indúlatot erőre hozni, és hosszabb ideig fenn-tartani iparkodgyék. Minden indúlatok közül, úgy látszik, hogy az öröm vólt az első, melly a dalra okot adott; az utánn pedig az a természet-szerént-való ösztön, hogy az ember a súlyosabb munkánál magát fel-vidámítsa. Mivel ez kétféle-képpen történetik-meg, úgy-mint a munkának tsupa könnyebbítése által, midőn a figyelmetesség, a külömb-féleségekkel fel-váltott egy-formaságoknak segedelmével, a súlyosról kellemetes tárgyra vezetetik, vagy pedig a valóságos vidámítás által, mellyet a hatóhatós moz-dulás, és az elevenességgel-teljes hangok, okozni szoktak: a Muzsika az első esetben az érzékenységeknek meg-ragadására és néminemű bájolására, a másodikban pedig a testi és elmebeli tehetségeknek fel-ébredésére tzeloz. Az érzékeny, szomorú és ellenes indúlatokat a természetes Muzsika, elejintem vagy tellyességgel nem, vagy leg-alább ritkán, tárgyoza. De minek-utána tapasztalták, hogy a Mesterség az efféle indúlatokat-is felette hatóhatósan le-festheti, következendő-képpen a Hallgatók szívében-is fel-ébredetheti: a Muzsikát el-végre ezeknek gerjesztésére-is kezdették fordítani. Mivel, tovább az egyes embernek több vagy kevesebb elevenése, és az a különös mód, mellyel magokat az ő indúlati külső-képpen ki-mutatni szokták, az ő erköltsi szív bélyegével, avagy karakterével, leg-nagyobb szövetségben állanak: a Muzsika sokszor az egyes embernek, sőt, az egész Népeknek nemzeti erköltsit is, a mennyire ezeket érezni lehet, értelmesen le-festheti és ki-fejezheti. Innen van, hogy a nemzeti dalok, és a velek össze kaptsoltt tántzok, a Nemzet erköltsit híven le-rajzollják. Frissek ezek a dalok és tántzok, vagy komorak, szelídek vagy háborgók, kellemetesek vagy fáradttságosak, elevenek vagy tsúnyák, tiszta-mértékűek vagy nyers hibákkal tellyesek, valamint magok a nemzeti erköltsök.

Hogy pedig a Muzsika az értelemnek (intellectus) olyatén tárgyait-is le-fesse, mellyek az indulatokkal, tsupán tsak mivóltoknak észbéli és mélyebb ismerete által, vagy éppen semmi szövetségben nem állanak; erre elégséges okot a Muzsika természetében nem találunk. A gondolatoknak és képezeteknek ki-fejezésére a nyelv, avagy beszéd találtatott-fel ennek, és nem a Muzsikának kötelessége, hogy oktasson, és a képzelő tehetség elejébe képeket fessen. Az ilyen festés a Muzsika tzellyával egyenest ellenkezik. Egy-általlyában tehát a Muzsika meg nem illetheti az embert, mint gondolkozó vagy képzelődő, hanem tsak egyedül mint érző és indúlatos Valót: mert a Muzsika nem a gondolatoknak, sem a Természetben elő-akadó tárgyoknak, vagy eseteknek, hanem egyedül tsak az indulatoknak nyelve. Amiből az következik, hogy az olyan muzsika-darab, melly semmi-féle indulatot nem ébreszt, az igaz muzsika-műnek nevét meg nem érdemli. Bár-melly mesterségesen follyanak egymás-után a hangok, és bár-melly fáradttságosan, s a leg-nehezebb regulák szerént helyesen szerzett légyen a harmonia: az olyan darab még-is, melly szíveinkben indúlatos érzést nem támaszt, semmit sem ér. A Hallgató, a kinek kedvéért valamely muzsikabéli darab készítettett, ha egyéb-aránt a Mesterséget nem érti-is, tsak érzékeny szíve legyen, leg-ottan meg-ítélheti, ha jó-e, vagy rossz? Ha azt az ő szíve meg nem érti, bizvást mondhattya felőle, hogy tzellyához alkalmaztatva nem lévén, semmit sem ér: ha pedig érzi, hogy szívét a darab meg-illette, tétovázás nélkül jónak nevezheti, mivel tzellyát el-érte. Mert egy-általlyában, a mi a maga tzellyát el-éri, az mind jó. – Azt azonban, ha az efféle darab nem lehetne-e még jobb? ha a Muzsika-szerző, a mesterségnek vagy jó ízlésnek fogyatkozása miatt, meg nem gyengített-e, vagy meg nem rontott-e benne valamit? és több efféle kérdéseknek meg-fejtését haggya a Hallgató azokra, kik a mesterséget mélyebben értik. Mert tsak ők ismérik a fel-tett tzelra vezető módokat, és így ezeknek nagyobb vagy tsekélyebb erejéről-is helyes ítéletet tsak ők ejthetnek.

A Muzsikának itt meg-írtt tzellyára, nagyon szükséges, valamint a Mestereket, úgy a Muzsikának Kedvellőjit-is, meg-emlékeztetni: mivel amazok sokszor egész igyekezeteket arra fordíttyák, hogy magoknak tsupa mesterkéltt állapotokkal, úgy-mint külömb-féle szaladozásokkal, ugrásokkal, haszontalan és még-is fáradttságos harmoniákkal, tapsolást szerezzenek: a Muzsikának Baráttjai pedig a ditséretet többnyire tsak arra pazaroltyák, a ki olly mesterségesen játszott vagy énekelt, a mint a kötélén tántzoló Tündér, vagy a ki a szerzésben olly sok akadályokat meg-győzött, mint a ki ló-hátonn-állva sebessen nyargal. Mennyivel természetesebb, Agyezilaussul a filemilének valóságos énekét többre betsúltni, mint-sem az olyan muzsika-darabot, melly ezt a madarat majmozni akarja?

A tzel után, azok a módok, mellyek ennek el-érésére szolgálnak, s a mellyeknek ismeretéből és alkalmaztatásából a tulajdon-képpen-való Mesterség áll; a bővebb vizsgálást leg-inkább meg-érdemlik. Itt tehát arra a kérdésre kell meg-felelnünk: mi-képpen lehet a hangokat az indulatoknak értelmes nyelvévé tenni? és mi-képpen kell azokat úgy össze-szerkeztetni, hogy azok által a Hallgató indulatba hozattassék, ugyan-abbán egy ideig fenn-tartassék, és egy bizonyos kellemetes erőszak által arra kényszerítettessék, hogy ebben az állapotban örömet meg-maradgyon? Ennek a kérdésnek meg-fejtésében foglaltatik a muzsika-mesterségnek egész theoriája. Az erre-való módok és eszközök tehát rövideden a következők:

1.) A dal, avagy az egyes hangoknak sora, a mennyire tudni-illik ezek, az indulatnak különös természete szerént, halkkal vagy frissebben, mélyen vagy magassan, gyengén vagy erőssen, vonítva vagy taszítva, mélyen a mellyből vagy tsak a torokból, nagyobb vagy kisebb közekben egy-mástól el-különözve, és a muzsikabéli menésnek több vagy kevesebb egy-formaságával elő-adatnak. Az ilyen hangoknak rövidebb sora, melodiás ízetskének, vagy muzsikabéli gondolatnak neveztetik. Ki-ki által-láttya, hogy taméntalan sok ilyen ízetskéket lehet ki-gondolni, mellyek valamennyien mind egy bizonyos indulatnak, vagy ezen indulat különösb árnyékozásának, bélyegét magokon viselleyk. Az illetén ízetskéből el-végre egy Egész támad, mellyet dal-nak nevezünk. Könnyű meg-fogni, továbbá, hogy ezen ízetské, avagy muzsikabéli gondolatok, már a szelidebb gyönyörködést, vagy az elevenebb vídamságot, vagy az ugró örömet: már ellenben a szív-re-ható érzékenységet, vagy a komorabb szomorúságot, vagy a hathatós keservet, vagy pedig a dühösködő haragot s a t. értelmesen ki-fejezhetik; és hogy következendő-képpen az indulatokat tikkelyetlen hangokban le-festeni, nem lehetetlenség. Ezeknek el-végre akármellyik nemét egy, vagy több szózatban-is elő lehet adni; melly szerént a fel-gerjesztendő indulat-is a Hallgatót vagy gyengébben, vagy erőssebben el-fogja, és szívét vagy meg-nyúgosztallya, vagy meg-rezzenti. Az efféle melodiás gondolatok tehát, ha indulatós hangokból állanak, avagy, egy szóval: a dal, az első módgya és eszköze a Muzsikának, mellyel fő tzélyát, az indulatoknak gerjesztését el-érheti.

2.) Második eszköze a tónus, avagy a hangnak neme, mellyben valamely muzsikabéli gondolat elő-adatik. A szívnek indulattjai, az ember szavának szerszámaival felette szoros szövetségben vagynak. A torok ezek által már szűkebbre, már tágasabbra nyitattik; és így, már tisztább és harmoniásabb, már tompább és zavartabb hangot ad. Ezt ki-ki világosan észre veheti, ha valamely indulat-ra-lobbant embernek beszédét vígyázva hallgattya. Ha tehát a külömb-féle hang-vezetők közül, mellyeknek mind-eggyike különös bélyeggel bir, mindenkor az választatik, mellynek hangzása mindenik magános gondolatnak saját bélyegével meg-eggyez, ez által az indulatnak ki-fejezése felette nagy erőt és hathatóságot nyer. Mire-nézve, a hangnak nemei, avagy a tónusok, és modulátziók, mellyeknek segedelmével a magános gondolatok az indulatot külömb-féle árnyékozások által nagyon fel-emelhetik, a Muzsika tzélyának el-érésére második mód és eszköz gyanánt szolgálnak.

3.) A harmadik eszköz, a dalnak mozdulásában-való mérték, avagy a metrum és ritmus, mellyek egy-általlyában az egy-formaságot külömb-féleségekkel elegyítik. A dal ez által olly szépséget, avagy gyönyörködtető tulajdonságot nyer, melly a hallás érzékenységét arra ingerli, hogy a hangok folyamattára örömet és félbe-szakasztás nélkül figyelmezzon. De a ritmusnak azonn-kívül, még az indulatoknak ki-fejezésére nézve-is, felette nagy ereje van.

4.) A Muzsikának negyedik módgya és eszköze a mellyel az indulatok gerjesztését végbe-viheti, a harmonia, melly a fő dalt késérni és támogatni szokta. Ez a ki-fejezésekre nézve ki-mondhatatlanul nagy erővel bir. Vagynak nyúgosztaló harmoniák, és vagynak ellenben olyanok-is, mellyek a tsikorgó dissonántziák által, kivált ha a taktusnak leg-hathatós részeire tétetnek, és a fel-öldözásban egy darab ideig fenn-tartatnak, a Hallgató

szívét nagy nyughatatlanságra gerjeszthetik: a mint ezeket, majd annak idejében jobban meg-magyarázzuk. Így tehát a Hallgatót tsak a tsupa harmonia által, már elégedésre, vagy nyughatatlanságra, már ijedésre és szorongatásra, már szomorúságra vagy vídám-ságra ébreszthettyük.

I.
**„Vagy csak követik a mozgásban lévő természetet
(tánc, színjátzás).”¹¹**

Tánc

Szép-mesterségek

Egy a szép-mesterségek közül a tánc is, amennyiben az tanult, nem természeti lépésekben, ugrásokban, fordulásokban, testhordozásban áll; hozzájárulván a muzsikának idő-mértéke (taktus), amelyben a hasonló testmozgásoknak változtatva és a kiszabott időre kell visszakerülni. Mindazáltal, bár reguláztatnak is a táncnak lépései, van azokban mindenkor annyi természetes eredetiség, amely a különböző nemzeteket eléggé címezi. Vegyük fel ezen alkalmatosságokkal a magyar nemzeti táncot.

A magyar tánc egy nevezetlen magyar író által az ő német munkájában kétféle-re osztatik. Ezek közül elsőbb a vitézi tánc (verbunkos), melyet csak férfiak, többnyire sarkantyús csizmában s karikában szoktak táncolni. Második a társaságos tánc; amelyet a menyegzőkben, multságokban, férfiak és fejérszemélyek egyetemben járnak. Egy különlegessége ezen utóbbinak az, hogy ebben a kiállott táncos férfi, minekutána egy karikát járna magában, megáll az ülő fejérszemélyek közül valamelyik előtt, s azt nem szóval, nem hízelkedő kéréssel (mint egyéb táncokban szokás), hanem vagy csupa tekintetével, vagy kézkendőjével hívja ki. Egyébiránt mind a kettő eléggé mutatja a magyarnak szabad, nem erőszakos s állandó, nem szeles karakterét, melyért is több benne mindeddig a természeti, mint a regula, s magyarnak kell lennie, aki jól táncolhatja. – Szépen írja le ezen nemzeti táncokat egy koszorús poétánk ezen versekben:

„A magyar egy Pindár, valamerre ragadja az
oestrum,
Lelkesedett tüzzel nyomja ki indulatait.
Majd lebegő szellő, szerelemre fel olvad
epedve,
S búja hevét kényes mozdulatokba szövi.
Majd maga fellobbantva kiszáll a bajnoki
táncra

¹¹ Hasznos Multságok, 1817. január 3–5. Kultsár, 2010. 38–39.

(Meg veti a lánykát a diadalmi dagály)
S rengeti a földet; Kinizsit látsz véres a-
jakkal.
A testhalmok közt ugrani Hőseivel,
Titkos törvényt mesterség nem szedi rendbe,
Tsak maga szab törvényt, s lelkesedése ha-
tárt.
Ember az, a ki magyar tánchoz jól terme,
örüljön!
Férjfi erő, s lelkes szikra feszíti erét.”¹²

De el nem hallgathatni a magyar tánc harmadik nemét, melyet méltán sereges táncnak nevezhetünk. Midőn tudniillik két sorba vagy kerékbe állnak a táncos felek, s előbb ki-ki a maga párjával ékes mozgásokat és forgásokat térszen, azután az egész sereg páronként összefogódzva forog, míg végre megint ki-ki a magáéval sebes pergéssel a táncnak véget vet. Hihető, hogy ezen sereges tánc adott okot régibb eleinknél azon mondásra: Három a tánc! Mert a három osztálynak különböző a tempója, vagyis szaporasága: úgymint lassú, friss, szapora, melyek közül az elsőt lejtősnek is nevezték. A különös magyar táncokról, úgymint cickatánc, gyertyatánc, lapockatánc, vánkostáncról itten most szó nem lehet.

Reményelem, hogy a tisztességes mulatságokban gyönyörködő szépnem kedvesen veszi tőlem azon jelentést, hogy Pesten a táncmesterek a magyar táncokat is tanítják, és Ehrenstein már magyar baletteket is próbált. Illik minden nemzetnek magát és nemzeti tulajdonait megbecsülni.

*Van-e befolyása a nemzeti táncnak a nemzeti karakterre?*¹³

Az emberi természet tulajdona, hogy örömét, vagy fájdalmit hangok vagy mozgások által jelentse, de amint az emberi helyheztetések vannak, úgy különbözőféle érzéseket más-más tárgyak gerjesztenek; azért a nemzetek különbözőségéhez képest, mint-hogy az ő érzéseiket különbözőféle tárgyak gerjesztik, a hangnak és mozgásnak is különbözőféle kitörései szoktak lenni. A hangokból támadtak az énekek, a mozgásokból a tánc. Valamint tehát az éneklés megkülönbözteti a nemzeteket, úgy megválasztja a tánc is. Az első érzéseket bennünk azon tárgyak gerjesztik, melyeket kiskorunktól fogva kedvező helyheztetésekben láttunk, hallottunk. Ezen érzések velünk növekednek, erősödnek, és a hosszas szokás által mintegy természetünké válnak, úgyannyira, hogy ha ezen érzésekre az arányos mozgásoktól magát valaki megfogná, mintegy természetén tenne erőszakot; ellenben mintegy magával megegyező kellemetes érzést tapasztal az, aki megindult szívének hevesebb érzéseit azoknak megfelelő mozgásokkal kijelenti. Nem lehet tehát tagadni, hogy természetes ösztön fakasztja ki belőlünk azon mozgásokat, amelyeket első neveltetésünk-től fogva a házi és hazai tárgyak bennünk gerjesztettek.

¹² Berzsenyi Dániel: A táncok.

¹³ Hasznos Mulatságok, 1823. január 57–60. Kultsár, 2010. 41–44.

De valamint idő jártával az emberi nemzet tökéletesedvén a hangoknak, vagyis az éneknek nemzeti tulajdonságához képest bizonyos rendet és módot szabott; úgy a mozgásoknak, vagyis a táncnak idővel bizonyos rendje és módja lett közönségessé a nemzeteknél, melyet az illendőségnek, tetszetősségnek és nemzeti helyeztetéseknek elevebb érzése tett közönségessé, s ugyanezen elevebb érzés elterjedése terjesztette el a nemzeti táncokat. Ebből következett utóbb, hogy noha minden nemzet a természeti szépet akar-ná követni, de mégis a maga helyheztetéséhez képest ugyanezen szépnak érzését más-más jelekkel nyilatkoztatná ki. Így támadtak már a zsidóknál az istenes táncok, így a görögöknél és rómaiaknál, valamint az újabb nemzeteknél is a nemzeti táncok. Ha tehát a házi és hazai dolgok és példák érzéseiből eredtek a nemzeti táncok, nem lehet kételkedni, hogy viszont ezen táncok ugyanazon érzésekre gerjeszthetnek, mint amelyekből eredtek. Ehhez képest, ha a nemzeti karaktert azon gondolkodások és érzések formálják, amelyek bennünk kisdedkorunktól fogva meggyökeresednek, és ha ezen érzéseket a mindennapi tapasztalás nevelheti, kétségkívül fogatos leszén a nemzeti táncnak gyakorlása is a nemzeti karaktereknek megerősítésére, annyival is inkább, mivel minden nemesebb érzésű ember azt, ami nemzetének tulajdona, úgy tekinti, mint magáét, és annak böcsben tartása által, önnön magát is böcsültetni érzi, emellett pedig, minthogy a korán való tapasztalás és a gyakori látás-hallás a szívéhez könnyebben utat nyit, sokkal kelleme-tesebben is érzi a nemzeti táncnak benyomását, úgyannyira, hogy ha nincsen egészen elragadtatva az idegen példák által, egész készséggel azokhoz kapcsolja magát, kikkel az egy eredet, egy haza, egy törvény és közjuss őt összeköti. Az ilyen közkedvelést, sok dologban az állatok példája is mutatja, annyival inkább természetesen várhatni tehát, hogy az ember, akinek országa és hazája vagon, aki nemzeti szokások között növekedett fel, a nemzeti tánc által is a maga tulajdonaiban megerősödik.

Óhajtani kell tehát, hogy a szülők hazánkban is ne idegeneket, hanem hazafiakat neveljenek, és erre nézve gyermekeiket, ha csakugyan a táncokban gyakoroltatni kívánják, a nemzeti táncban is gyakoroltassák. Csak úgy lehetnek egész magyarok, ha még a multságukban is a nemzeti formákat velük megkedveltetik, és azok különbféleségét nemzeti célokból velök éreztetik, nehogy olyanok legyenek a hazában, mint a bujdosók, kiknek sem országuk, sem hazájuk nem lévén, azok iránt, akikhez jutnak, semmi vonzó-dást nem éreznek, és így mindenütt idegenek. Böcsüljük meg magunkat, böcsüljük meg minden nemzeti szokásainkat, és így várhatjuk azután, hogy bennünket az idegenek is mint erős karakterű nemzetet megböcsüljenek.

*Magyar táncnóták.*¹⁴

Mikor, és kik kezdték a magyar táncnótákat, időjártával kik gyakorolták, és micsoda eszközök összehangzásával éreztették a társaságbeli örömmek indulatait? Azt a história nekünk fenn nem tartotta, de hogy a magyar táncnótáknak is kezdődni s tökéletesedni kellett, azt az emberi elmének kifejlése és a mesterségek tökéletesedése megfoghatóvá teszi. Homályos nyomait a magyar táncnak és így a nemzeti táncnótáknak is abból gyanít-

¹⁴ Hasznos Multságok, 1823. február, 89–93. Kultsár, 2010. 44–45.

hatjuk, hogy az első uralkodó-házból lévő királyaink, ha talán nem egyedül, de bizonyosan főképpen magyar nyelven beszéltek, és így mulatságaikat is leginkább magyar nyelven gyakorolták, mellyel kétség kívül a magyar muzsika is össze volt kapcsolva. (...) A magyaroknál is a nemzeti énekek és nemzeti muzsikák kétség kívül megmaradtak, mert valamint a testi bélyegeket az egyes nemzetségekre általszállni látjuk, úgy a nemzeti mulatságok is firól fira, nemzetségről nemzetségre terjedniük természetes következés; mind azért, mivel ki-ki gyenge korában ezt mások példájából beszíván örömeztőbb úzi, mind azért, mivel nemzeti tulajdonának tartván, ehhez büszkeségből is inkább ragaszkodik. Így lett az, hogy a nemzeti katonaság még a táborban is a nemzeti táncokat gyakorolná, és Kinizsi Pál fényes győzelmét gazdag vendégséggel-mint régi eleink az áldomásokkal-és tulajdon nemzeti táncsal ünnepelné. Így lett az, hogy Mátyás királynak udvarában tulajdon nemzeti énekesek tartatnának, kiktől elválhatatlanok a nemzeti muzsikások. – Nem adhatjuk ugyan elő, hogy az udvari mulatságok alkalmával miként járták a nemzeti táncokat vagy azokra való ébresztést micsoda hangeszközök serkentették, de úgy látszik, hogy nem tévedünk el, ha azt állítjuk, hogy az udvari táncok a nemességre, a nemességtől a köznépre elterjedtek, és így a menyegzők és víg mulatságok által, ha nem is egész mivoltukban, de mégis az ő nemzeti tulajdonságaikban időről-időre átszállottak; úgyhogy atyáink idejében a lejtőst, vagyis a lassú nemzeti nemes táncot még szélteben lehetett látni, amelyet a szaporább és a következő friss tánc szokott berekeszteni, és ugyan innen közmondássá vált: Három a tánc! Ezen háromféle időmérték (tempó) valamint hogy az öröme emelkedését igen gyönyörűen előadja, úgy a nemzeti mulatságoknak is különös tulajdon életet adott, amely azokat minden más nemzetek táncmulatságai felett böcsöské tette. Mert mind páronként való járással, mind a párok között való felváltogatással, mind végre az egész táncos társaságnak összefogódzásával és különböző fordulásokkal való megkeverésével, valamint a szemet, úgy az érzést is, kiváltképpen gyönyörködtette. Volt még mind a régiebb, mind az újabb időkben kelete a vitézi táncnak is, melyet még a mi időkben a katonaságra édesgető vagy csábító legénység gyakorlott, s ugyanonnan verbunkos táncnak neveztetett. Ez az előbb említett társaságbeli táncról abban különbözik, hogy rendszerént csak férfiak járták, noha gyakran megesett, hogy némely heroinák a vitézek közé keveredvén, s azoknak jeles lépéseit, forgásait és ugrásait követvén, kellemes szögdécseléssel a társaságnak nagy gyönyörűséget szereznének. – Ezek voltak a magyar nemzeti táncnak különbözőségei, amelyeket azon ifjaink számára kívántunk feljegyezni, akik a mostani gondatlan nevelés által minden mulatságokat és táncokat ismernek, csak azt nem, amely őket tulajdonképpen illetné, noha az illendő magyar táncban ki-ki méltán büszkélkedhetnék. A nemzeti tánc nótái igen sokfélék, de mindegyikben megkülönböztető karakter a három fertály taktus, és annak vagy 6, vagy 16 és 24 száma, melyeknek jeles példáját adta Csermák Ferenc az ő hat magyar táncáiban, amelyeket én 1804-ben kimetszettem, s közönségessé tettem.

Nevezetes tulajdona a magyar muzsikanak, hogy közönségesen négy eszköz által gyakoroltatik, úgymint: két hegedű, egy bőgő és egy cimbalom által, noha ezek mellett az újabb időkben többféle fúvó eszközök is hozzá alkalmaztattak. A magyar táncmuzsikát hazánkban leginkább cigányok gyakorolták, de van több példánk, hogy magyarok,

sőt, zsidók is bandákat állítottak. Tudtomra híresek voltak a galántai és gácsi cigánybandák és a toponári zsidók, valamint gróf Rédeinek bandája is, de alig volt egynek-egynek szebb alkalmatossága nevezetesebb környülállásokban magát megkülönböztetni, mint Bihari társaságának, amely e közelebbi múlt 30 esztendő alatt az országgyűlések, insurrekciók és más nevezetes történetek alkalmatosságával, még a felséges udvar előtt is a magyar táncnótákat kellemesen érezte. Bihari, ez a most is jeles muzsikus, nem csak tiszta és kedves vonásaiért, hanem azért is emlékezetet érdemel, hogy termékeny elmével bírván több új magyar nótákat készített, melyek mások által kottára tétetvén és kinyomván, neki tartandó dicsőséget szereznek.

Táncrajzolás (koreográfia).¹⁵

Így nevezetik azon mesterség, amely a táncokat jelekben adja elő; éppen úgy, mint az ének kottákban taníttatik. Aki a táncot tökéletesen le akarná rajzolni, annak a következő pontokra kellene tekintenie: 1.) Az útra, amelyet a táncosok követnek, vagyis a figurára, 2.) ezen útnak vagy figurának részecskéire, amelyek a muzsikának egy-egy időmértékére (taktus) esnek, 3.) az időmérték kisebb részeire, 4.) a lábnak, a karnak és az egész testnek állására, és végre, 5.) a mozdulatokra.

Ezek közül az utat lerajzolni éppen nem nehéz, mivel hogy lineákban minden utat kiadhatni. Miképpen lehessen pedig a többit rajzolat alá venni, annak megértésére szükséges tudnunk a következőt: a táncnak törzsökrészei, a lábnak és karnak állása, a csupa mozdulat haladás nélkül és a haladó mozdulat, vagy lépés. (Schritt). Mindazokat, amelyek ezekhez tartoznak, nem csak figurákban ábrázolhatni, hanem még azon felül a mozdulat sebességét is meg lehet határozni. Azért mindezen táncrészekre bizonyos jelek találtak, amelyeknek összefüggésükből szinte oly érthetővé tétethetik valamely tánc, mint akármely ének a hozzáértőnek kották által. Ezen mesterség nem régen találtatott fel, de történeteit mégis homály fűdi.

Arcajárás, testhordás és kellem.¹⁶

(...) az arc járása gyakran oly elevenen képzi az ember belső létét, hogy abból az ő érzeményeit sokkal könnyebben kiismerhetni, mint bármi beszédből. Semmi szó ki nem fejezheti oly hathatósan sem a kedvet, sem az unalmat, sem a szerelmet, sem az utálatot, mint az arc járása. Innen fő tárgya ez azon szép-mesterségeknek, melyek a szemre munkások. Népszószólónak, színjátszónak egyedül az arcának járása, s a testnek alkalmaztatása azon eszköze, mellyel gondolatainak erőt és életet adhat, és éppen úgy a képíró csupán a testnek alkalmas helyzetése által lelkesítheti meg néma kézművét. (...) Nem lehet eléggé ajánlani a szószólónak s a színjátszónak, hogy amennyire lehet, arca és testjárása is beszélő, jelentő legyen. (...) Csak az hajtja meg a szívet egyenesen, amit látunk a beszélőben, amit pedig hallunk tőle, elsőben értelmünkbe, és értelmünkéből mehet által a szívbe.

¹⁵ Hasznos Mulatságok, 1817. június 364–365. Kultsár, 2010. 46–47.

¹⁶ Hasznos Mulatságok, 1818. szeptember 167–171. Kultsár, 2010. 60–61.

Egy a legfontosabb közönséges tanácsok közül, melyeket a szép arca-és testjárásra adni lehet, ebben áll: „Soha a szószóló egyes magányos szóhoz ne keressen különös testállást, vagy tulajdon arca-és testfordulatot, mert egy szó magában csupa megfogás (conceptus), mely az értelmet, nem a szívet érdekli. Egész mondás, egész érzet kívánja meg az indulatnak nyelvét, a testnek a tárgyhoz alkalmazását, melynek akkor is nem a tárgynak ujjal kimutatásában, hanem a tárgyérzésnek megtestesülésében vagy testi kijelentésében kell állnia. Ezen parancsolat csak a szószólót illeti, a színjátszónak más a törvénye. A szószólónak tudni kell, mit mondott, mit beszél most, s mi vagyon még hátra beszédéből, mivel azt neki jól meg kellett fontolni azért is, valamint beszédének, úgy testjárásának is egyezni kell mind magával, mind egymás között. A színjátzó pedig úgy érdekeltetik mindentől, mint váratlantól, mint amit ő előre nem láthatott, ami őt meglepi, s szívet meghatja, melyért neki sokkal többet szabad, mint a szószólónak. (...)

A tánctanulás nagyon sokat tesz a testjárás kimívelésére. (...) A test minden részének, s minden állásának meg van a maga kellemé. Mennyi kellem lehessen a karnak, a lábnak, kinyújtásában, meggyőződhetik az ember felőle, ha egy kellemes személynek táncát megnézi, és el fogja hinni bizonyosan, hogy a kellem szinte oly tulajdonok lehet a test ezen részeinek is, mint a nyaknak s a főnek. A táncban lehet szembetűnővé mindaz, ami a karnak s lábnak mozdulataiban bájos, ami szép. (...) Egy szeretetre méltó asszonynak minden testjárásában, módjában, tettében felette sok kellem vagyon. (...)

Kétféle kellemet lehet megkülönböztetni, melyek bizonyos tekintetben ellenébe állanak egymásnak: egyik a magasabb-, másik a közkellem. Az utóbbit bírják az ékes személyek, amaz pedig a bölcs s a nemes erkölcsű asszonyoké. A közkellemnek valami vonzó ereje vagyon, mely szerelmet s gyönyörűséget szerez, a magasabb kellem pedig, tiszteletre kötelez, s parancsol. Vannak olyanok, akik különböző életkorban most egyikkel, majd másikkal bírnak, sőt, akik mind a kettőt egyszerre bírják. Miben álljon a kellemnek valósága, nehéz ugyan meghatározni, de annyi még is bizonyos, hogy mozdulat nélkül semmi kellemnek nincs helye.

Irodalomjegyzék

Debreczeni

2004 *Első folyóirataink: Magyar Museum I-II.* Szerk.: Debreczeni Attila. Debrecen, Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója, 2004. (Csokonai Könyvtár, Források)

Kultsár

2010 Kultsár István: *Tudósítások és hasznos mulatságok: válogatás a Hazai és külföldi tudósítások, valamint a Hasznos mulatságok cikkeiből.* Kolozsvár, Kriterion, 2010.

(A dokumentumokat közléteszi: Major Rita)

Szemelvények a Brada-művészalbumból

A következő cikkgyűjtemény forrása, a Brada-művészalbum, a Magyar Táncművészeti Főiskola Vályi Rózsi Könyvtárának tulajdonában van. Az album tulajdonosa Brada Rezső (1906-1948), a Magyar Királyi Operaház magántáncosa volt. A kötetben kivágatok találhatóak beragasztva Brada Rezső és édesapja, az ugyancsak balettművész Brada Ede (1879-1955) munkásságából.

A kivágatok alapján az érdeklődő sok mindenre rácsodálkozhat az operaházi balett történetéből, és egyben a két világháború közti hazai színházi újságírás kaleidoszkópjával is találkozik. A maitól gyökeresen eltérő hangvételű cikkek egy letűnt kor lenyomatai. Hivatásos táncírók nem lévén Magyarországon, jobbra érdeklődő, kulturális területen működő újságírók, zeneesztéták tollából jelentek meg cikkek, tudósítások. A válogatásba bekerültek az 1920-as évek erősen bulvárízű írásai és tudományosabb igényű megírt cikkek egyaránt. Fals az a korábbi évtizedekben politikailag kialakított kép, amely egyedül Jemnitz Sándort (1890-1963), a Népszava szerzőjét tartotta elfogadható kritikusként. Éppen ezért két, ma már teljesen ismeretlen kulturális újságíró – Gajáry István és Dietl Fedor – munkásságából kerültek be cikkek.

Ne csodálkozzon senki azon, hogy a szemelvényekben éppen a táncról esik a legkevésbé szó. A zenén kívül a látványon át mindenről bőven írnak, leginkább a kellemes, kifejező, szép, kecses jelzőkkel jellemzik a táncot. Legvégül felsorolják a darab közreműködőit. Ennél felületesebb a napi, híradó-jellegű újságírás, amely távirati stílusban ad hírt arról, hogy valamilyen bemutató következik vagy éppen megtörtént. Igaz, az ilyen rövid hírek minden egyes napilapban megjelentek, tehát a hírek sokkal több emberhez jutottak el.

A cikkeket az albumban való elhelyezkedésük alapján, többé-kevésbé kronológiai sorrendben adjuk közre. A nevek írásmódját a mai magyar nyelvhez igazítottuk, ebben a Magyar Színházművészeti Lexikon (főszerkesztő: Székely György, Akadémiai Kiadó, Budapest 1994) illetve néhányszor a Magyar Táncművészeti Lexikon (szerkesztette Dienes Gedeon, Planétás Kiadó, Budapest, 2008) szócikkeit vettük alapul.

Hárommilliós deficittel nyílik meg ma este az Opera Húsz új magánénekest szerződtettek. Sztrájkol a balettkar.

– Az Est tudósítójától –¹

Gaál Gaszton minapi beszédében, amelyben a kormány pénzügyi politikáját támadta, megemlékezett az Operaházról is, a megcsonkított kis Magyarországnak szerinte felesleges fényűzéséről, amely az országnak nagyon sok pénzt pócsékolja el. A pénzügyminiszter, aki csak annyiról tud, hogy erre az évadra húsz milliót szavaztak meg az Operaház fenntartási költségeire, megnyugtatta a nemzetgyűlést, hogy a költségvetés keretén belül a legtakarékosabban vezetik az Operát. A pénzügyminiszter kétség kívül nincs kellően tájékozódva az Operaház pénzügyi politikáját illetően, és valószínűleg nem is tudja, hogy a húszmilliós költség-előirányzatot a vezetőség még az évad megnyitása előtt átlépte három millióval. Deficittel kezdődik az Operaház szezonja.

Az anyagi differencia mellett elkerülhetetlen a művészi is. Újdonságokat az idei évadra sem ígér a vezetőség, sőt egyenesen kijelenti, hogy bemutatókra nincs pénze. Különös dolog, hogy akkor, amikor már az évad elején hárommilliós mínusz mutatkozik az Operaház költségvetésében, van pénz arra, hogy egy sereg új és felesleges tagot szerződtessenek a régiek mellé, arra azonban nem futja, hogy egy Dohnányinak, egy Hubaynak új művét bemutassa a színház.

Mert mi okozza a hárommilliós deficitet? Ez év őszén, mikor az új vezetőség, élén ifj. báró Wlassics Gyula² kormánybiztossal átvette az intézkedést, harmincöt magánénekes és énekesnője volt az Operaháznak, annyi, amennyivel kitűnően el lehet adminisztrálni a legjobb operaházat is. Ma pedig, mire felcsendül a Hunyadi László szezonavató nyitánya, kereken ötvenöt magánénekes és énekesnője van a színháznak. A budapesti Operaháznak több magánénekes van, mint akár a bécsinek, akár a berlininek.

Húsz új tagot szerződtetett báró Wlassics Gyula, köztük olyanokat, akik teljesen kezdők, és most kerültek ki Anthesz György iskolájából. Nem szerződtette az Operaház Burián Károlyt, aki nagyon szeretett volna visszajönni hozzánk, és nem szerződtette a régiek közül Adler Adelinát sem, aki szintén nagyon hasznos és értékes tagja volt a múltban, de szerződtetett annyi harmad- és negyedrangú új tagot, hogy ma összesen tizenkét baritonistája és tíz mezzoszoprán énekesnője van, holott például a bécsi operaház beéri az utóbbiakból négyel is.

Ez a tömeges felesleges szerződtetés eredményezi a hárommilliós többletet és ez az oka annak, hogy ma, amikor minden téren a magyar nemzeti kultúrát kívánják fejleszteni, éppen az Operaház vonul vissza ettől a munkától és nem hozhatja színre Hubay Jenőnek, Dohnányi Ernőnek, Szabados Bélának új operáit, amelyek már évek óta készen várják előadásukat. Tudomásunk van róla, hogy Dohnányi Ernő is, Hubay Jenő is külföldi operaházak részére kötötte le most készülő új műveit.

A hárommilliós deficit mellett egyéb kisebb-nagyobb bajok is vannak az Operaházban. Elégedetlenek a balettkar tagjai is, akik között valóságos kis palotaforradalom van.

¹ A cikk vélhetően 1920/21-ben született.

² ifj. br. Wlassics Gyula (1884-1962) kultúrpolitikus arisztokrata, 1920 és 1925 között a színházak, köztük a Magy. Kir. Operaház irányítója különböző beosztásban.

Nirschy Emília³, az Operaház volt prímabalerinája a múlt év végén megvált az intézettől. Mindenki azt hitte, hogy a helyébe a vezetőség az Operaház egyik régi nevelését fogja szerződtetni. Már ki is szemelték az utódot Ptasinszky Josephine⁴ személyében, aki a múlt évben a Faust egyik előadásán aratott nagy sikert. Helyette azonban a kormánybiztos Zöbisch Ottó balettmester javaslatára prímabalerinának szerződtette Lieszkovszky kisasszonyt⁵, a Kristálypalota volt táncosnőjét. A balett-kar a napokban panaszra ment Wlassics kormánybiztoshoz, aki azonban kijelentette, hogy a szerződtetés befejezett dolog és nem tűr semmiféle panaszt. Az operaházi táncosnők most egyelőre nem járnak próbákra és a legközelebbi napokban testületileg mennek panaszra Haller István kultuszminiszterhez, hogy tőle kérjék a rajtuk esett sérelem orvoslását.

Erkel Ferenc gyönyörű harmóniái mellett ilyen diszharmóniák is szólalnak meg az Operaház megnyitó estjén.

Újabb botrány az Operában **(A prímabalerina elszerződött a Fővárosi Orfeumhoz)⁶**

Az Operaháznak, úgy látszik, minden napra esik egy botránya. Legjobb erői otthagyták az Operát, énekesük nincs, a fegyelem teljesen megbomlott, a tagok állandóan beteget jelentenek, úgy, hogy egyik kudarc a másikat éri ebben a nagy hagyományú nemzeti kultúrintézményben.

Nirschy Emília, prímabalerina távoztával az Operaháznak két első rangú balerinája maradt. Az egyik Ptasinszky Pepi, a tizenhét éves gyönyörű táncosnő, Brada Ede balettmester tanítványa, akit Nirschy Emília helyébe szerződtettek, és óriási sikert aratott a Faustban, és a Coppéliában. A másik prímabalerina Lieszkovszky Aranka, Nádasi Ferenc⁷ felesége.

Zöbisch Ottó balettmester mindent elkövetett, hogy a nagytehetségű Ptasinszky Pepit háttérbe szorítsa. Állandóan kis szerepeket adott neki, és a nagyobbakat Lieszkovszky Arankára bízta, akiről ugyan mindenki elismeri, hogy tehetséges, de betegeskedése miatt nehezebb feladatokra nem alkalmas.

– Ha nem tetszik, menjen el az Operától! – mondotta Zöbisch a méltatlankodó Ptasinszky Pepinek. Ilyen állapotok uralkodnak az Operaháznál. Ahelyett, hogy támogatnák csekély számra lepadt tehetségeinket, meg nem értéssel és egyéni intrikákkal kezelik a magyar művészet ügyét.

³ Nirschy Emília (1889-1976) 1901 és 1920 között az Operaház táncosnője, később prímabalerinája. Niccolo Guerra növendéke, A fából faragott királyfi ősbemutatóján (1917) a Királykisasszony megformálója.

⁴ Ptasinszky Josephine (1905-?) művésznévén P. Pepi 1920-28 között vezető táncosnő. A Málvácská királykisasszony címszerepe és a Petruska Balerinája voltak a legmeghatározóbb szerepei.

⁵ Lieszkovszky Aranka (?-?) Az Opera balerinája az 1907 és 1920 közötti időszakban, Nádasi Ferenc első felesége

⁶ Virradat, 1920. október 23.

⁷ Nádasi Ferenc (1893-1966) Az Operaház művésze, majd hosszú ideig külföldön turnézott. 1936-ban hazatért, saját stúdióját majd az operaházi balettiskolát vezette. Elévülhetetlen érdemeket szerzett a hazai balettművészek nevelésében, amelyet az Állami Balett Intézetben is folytatott.

A Fővárosi Orfeum igazgatója végignézte a Faust és a Coppélia előadását, és följánlott Ptasinszky Pepinek húszezer korona havi fizetést, ha elszerződik a Fővárosi Orfeumba. Ptasinszky Pepi, akinek az állam havi 2500 koronánál többet fizetni nem tud, megunta az örökös zaklatást és mellőzést, és elfogadta a nagyszerű ajánlatot. A szerződést alá is írták, és Ptasinszky Pepi november elsejétől fogva már a Fővárosi Orfeum színpadán fog fellépni.

A Virradat munkatársa fölkereste a művésznőt, aki az operaházi állapotokról a következőket mondta: – Wlassics Gyula báró azért szerződtetett, hogy Nirschy Emília helyébe lépjek, aki Berlinbe távozott, és onnan Amerikába készül. Ennek dacára Zöbisch Ottó állandóan háttérbe szorított, és többek között kijelentette nekem: – Prímabalerina az Operánál csak az lehet, aki az én kezeim alól került ki. Ezen kívül is állandóan kellemetlenkedett nekem Zöbisch. A próbák alatt többszöri kérésem ellenére kinyitatta az ablakokat, úgy, hogy annyira meghűltem, hogy tíz napig feküdnöm kellett. Sokszor megtörtént, hogy sírva mentem haza, és már annyira el voltam keseredve, hogy szerettem volna végleg lemondani a színpadról.

–Mindezt elmondtam a bárónak, aki megígérte, hogy intézkedni fog, de nem történt semmi. Nekem nagyon fáj a dolog, de megmaradtam azon szándékom mellett, hogy kis fizetéssel is kifutok az Operaháznál, és tovább szolgálom a magyar kultúra ügyét. Fényes ajánlatokat utasítottam vissza. Végre aztán betellett a mérték, és elszerződtem a Fővárosi Orfeumhoz. Semmi szín alatt sem térek vissza az Operához. A Fővárosi Orfeum után Bécsbe készülök, onnan pedig Berlinbe. Nem a magam ügyét nézem, de végtelenül elszomorít az a tudat, hogy az Operaháznál a fiatalok nem tudnak érvényesülni.

Ehhez a tényhez nincs mit hozzátenni. Odajut a magyar művészet, hogy kiszorítják a kultúra palotáiból, és orfeumok, kabarék, bárók csábító alanyai lesznek úrrá a meg nem becsült tehetségek fölött.

Udvary Ferenc: Ki az a Ptasinszky Pepi?

Házi botrányok az Operában⁸

Thália temploma, a m. kir. Operaház újabban különös, részleteiben pikáns, eredményeképpen megdöbbenő esetek színhelyévé avanszálódott. A kis papnők, műnyelven balletpatkányocskák világában ugyanis oly dolgok fordulnak elő, mely egy utolsó brettlinek is szégyenére válna. Az, hogy egyes tehetséges tagokat holmi favoritokkal szemben háttérbe szorítanak, bár nem helyes, de művészi körökben uzussá vált törvény. Ellenben a jó erkölcsök, a színház szigorú belső rendszabályainak figyelmen kívül hagyása, színházhoz nem tartozó „műbarátoknak” női öltözőkben való – mondhatni: állandó – bekvártélyozása igazán meg nem engedhető. Utóvégre a nemzeti kultúra templomában, hol 6-16 éves kislányokat, a tiszta művészi ambíciók tüzeiben kell jellemben, tudásban erősíteni, valósággal nevelni, tűrhetetlen, hogy az illegitim szerelem ülje orgiáját, szedje a győzelem

⁸ Pesti Tükör, 1922. szeptember, 10. sz. 5–8.

pálmáját. Mi minden kommentár nélkül közöljük le a száraz tényeket. Az illetékesek kötelessége levonni a konzekvenciát, vagy rendet teremteni...ha még egyáltalán nem késő.....

Pepi nagy nő lesz

Néhány évvel ezelőtt egy középmagas, csinos arcú, lengyel fruska került az opera balettkarába. Névszerint: Ptasinszky Jozefin. A kis jövevény, kit nemsokára mindenki Pepinek nevezett, jó modora, kellemes megjelenése miatt csakhamar közszeretnek örvendett. Különösen fölöttesei bizalmát sikerült megnyernie tüneményes gyorsasággal. Pepi egy-kettőre leszedte a lábáról, akit akart. Legyen az férfi, vagy női nemhez tartozó egyed. Szóval így nőtt befolyása napról napra, míg egyszer csak kitűnt: Pepi nagy nő az Operában! Mintegy két éve annak, hogy ez a megállapítás közhellyé vált. Utóvégre, hogy Pepi ügyes piruettjeivel, fess szpagátjával könnyen beletáncolta magát néhány celebritás szívébe hagyján, de hogy mint a „nagy nő” kollégái fumigálásával, terrorisztikus háttérbe szorításával kezdte interregumát kifejezni – ehhez már néhány szó is hozzá férhet.

Minden szerep Pepihez vezet

A laikusok nemigen tudják, hogy az operai balettnél bizonyos speciális táncokat kizárólag egyes klasszikus szólótáncosnők vezetnek. Hagyományos szokás, hogy ezen kipróbált erővel beállított darabokat csakis az illető szólótáncosnők közreműködésével, illetve vezetésével adnak elő. Mióta azonban Pepi dirigál az Operában ez a rendszer fenekestül felfordult. Nincs többé ízlés, belátás, csak a Nagy Nő akarata. Hálás balett-szerepet csakis ő lejtethet. Az egész műsort ő sajátította ki. Így többek között még a régi együtteseknél is kiveszi a vezető táncot a volt szólótáncosnők lába alól. A Pierette fátyola c. balett röprizénél – melyet most tanulnak újra össze – Harmath Boriska szerepét vette át. Épp úgy Keresztesy_Mariska fortáncát, a Carment szintén magának adatta. Ily körülmények között valóságos darázs-fészekhez hasonlít a kis balerinák parfümös otthona, melynek kulisszái között egyedül

Pepi jár hátraszegzett fejjel, kollégái köszönését figyelemre sem méltatva. Mikor azonban – esetenként – előfordul, hogy Pepi sürgős magánügyei lebonyolítása végett egyszerűen beüzen, hogy ma nem játszik, akkor sem a volt szólótáncosnők kapják vissza régi szerepeiket eljátszani, hanem kizárólag Pótz Malvinnak szabad Pepi helyett beugrani. Köztudomású ugyanis, hogy Pótz Malvin nem a legszebb nő, valamint euritmia tekintetében is sok kiválóbb táncosnő van nála még a balettnél. Így ha ezután be is ugrik Pepi helyett, nem kell félnie erős rivalizálástól.

Angol úr „magyar gatyában”

Csak párosan szép az élet, mondja a nóta. Tartja Pepi. A szív vadregényes kertjében ő inkább a ködös Albion tájáról származó virágok felé húz. Egy szó mint száz, egy angol

úr az, kit kegyeivel, illetve szimpátiájával kitüntetett. Ebben utóvégre is nincsen semmi. Az, hogy egy táncosnő kivel barátkozik, speciel az ő dolga. Pepi azonban nem privát ügy- darabnak tekinti szívügyét, mert lépten-nyomon magával hordja őt, nem csak a színházig, de a próbákra is.

A Nagy nő barátját, úgy ő, mint pedig az Operánál mindenki csak így szólítja, az angol, Mi is ragaszkodunk ehhez az elnevezéshez hát. Pepi az angolját mindig az öltözőjében tartja. Számára mindig megnyílik Pepi ajtaja, és jó sokára nyílik ki újra. Elvégre ez már viszont az ajtó dolga. Természetesen a balettkar tagjai, 6-16 éves kislányok, kiknek szemük láttára folynak le ezen jelenetek, akik mindenről informálva vannak, illő reverenciával adóznak a jelzett ajtó előtt, s kis szívükben fellobban a vágy: „Istenkém, Istenkém, mikor lesz nekem is külön öltözőm a földszinten, s benne az angolom vagy a franciám...” Mert ugyebár ilyen viszonyok között nem is csodálható, ha a balettkar tagjai egész természetesnek tartják, hogy a művészi érvényesülés kelléke nem a tehetség, hanem egy pénzes barát! E véleményt pedig maga az Opera vezetősége erősíti meg leginkább, midőn ahelyett, hogy a házi szabályokra való tekintettel Pepinek tudtára adnák: a barát nem tartozik a női öltöző szigorúan vett berendezési tárgyai közé, férfinek női öltözőbe még a lábát sem szabad betenni! – szó nélkül tűri ezen anomáliákat! Sőt! A Mályvácska előadásán „az angol” magyar inget, magyar gatyát húzott, és mint statiszta kecmergett a m. kir. Opera színpadán, a címszerepet kreáló Pepi körül. Hogy hol öltötte magára a jelmezt, s hol vette le?! nem tudható... S mindez serdületlen leányok szeme láttára történik.

Csak a Pepi ruháira van pénz

Mi sem következik ezek után, minthogy Pepi a jó erkölcsök csószje. Akire ő egyszer ki mondja a vétót, annak egyszer s mindenkorra: passz! Az elveszett, meghalt. Annak soha többet nem nyílik az érvényesülés lehetősége. Az többé nem lesz szólótáncosnő. Panaszra nemigen lehet menni, mert ha Pepiről van szó, minden illetékes ajtó bezárul, vagy ki sem nyílik, akárcsak egy Nagy nő öltözőjénél... Nem így ellenben, ha neki van valamire szüksége. Akkor nem lehet ráismerni a vezetőség szokott üzleti rigorozitására. Míg a személyzet 2000-3000 koronás fizetések mellett tengeti életét, külön fellépések esetén 100 koronás napi díjakat kap, és valósággal szétmállik rajtuk a ruha, Pepinek majd minden új számhoz új ruhát csináltatnak. Így például a Mályvácskára, melyet e szezonban ismét felújítanak, s melyet a többi táncosnők természetesen a tavalyi ruhákban játszanak, Pepinek ismét új ruhákat készítenek. A Faustra szintén vadonatúj ruhák készülnek a Nagy nő idomaira.

Inflagranti tettenérés – botrány nélkül

Különösen e ruhaügyekből értetődik, hogy Pepinek csudamód nagy befolyása van az Opera egyik teljhatalmú potentátjára. Félreértések kikerülése végett, már most meg kell jegenznünk, ez azonban nem Máder igazgató. Valaki más. Tény, hogy ez a bizonyos

Nagyúr szintén meleg rokonszenvvel viseltetik a Nagy nő iránt. És megfordítva. És viszont. Többek közt egy alkalommal a Nagyúr kijelentette Pepinek – ma nem látogathatom meg. De mégis úgy adódott a helyzet, hogy ráért, és felszaladt az Operába, a kulisszák titokzatos világában szokott biztos kézzel nyitott be Pepi öltözőjének oly sokat emlegetett ajtaján. Bár ne tette volna. Mert, mint valamikor a bibliai Lót felesége... a Nagyúr és majd sóbálvánnyá változott a szemei előtt feltáruló panoráma láttára. Hogy mit látott, mit nem? Az ő titka maradt volna, ha Pepi el nem beszéli jó egynéhány ismerősének: hogy azért megmaradt „az angol” is, a Nagyúr is... csak 2 hétig nem köszöntek egymásnak.

Eddig a cikk. A magunk részéről volna néhány kérdésünk az Opera vezetőségéhez, elsősorban br. Wlassics intendáns úrhoz.

–Van-e tudomása a méltóságos úrnak ezen visszaélésekről? S ha nincsen, ki gátolta meg addig abban, hogy tiszta szemmel láthassa a balettnél levő anomáliákat. Meddig fogja túrni Pepike pipiskedését? És az igazi tehetségek mesterséges mellőzését? Milyen módon akarja visszaállítani az Operaház régi jó hírnevét?

Szerény nézetünk szerint báró Wlassics – ki mit sem tud háta mögött lefolyó botrányos esetekről – ezek után ismert rokonszenves modorával, de teljes eréllyel rendet fog teremteni, úgy a nagyközönség, mind pedig a sérelmet szenvedett táncosnók meglegedésére.

Ami a kedves angol bácsit illeti, hozzá csak annyi szavunk van: Hogy hogyan éli világát Pesten, kinek rendez be 6 szobás lakást az Andrássy úton, ehhez senkinek semmi köze. Bár nekünk nagyon szimpatikusak az angolok, de ez még nem jogosít fel senkit arra, hogy egy műintézet házi törvényeit megszeghessék. Az nagyon szép, ha valaki mecénás, és rokonszenvez a balettel, de ezt tessék a nézőtérrel csinálni, ne pedig magyar gatyába öltözve az Opera színpadáról.

Sztravinszkij Igor bevonulása a budapesti Operaházba⁹

Az Operaház ma este megnyitja kapuit az új zeneirodalom egyik legismertebb, és talán legérdekesebb egyénisége előtt. Bemutatja a Petruskát, Sztravinszkij Igor reprezentáns pantomimjét, amely eddig már bejárta a világ összes nagy zenei színpadjait. A zeneirodalom szempontjából ez igen jelentős esemény, a modern muzsika rajongói számára pedig valóságos ünnep. Az „oroszk Bartókja” – ahogyan zenesztétikusaink Sztravinszkijt nevezik – ebben a művében is nagy koncepciójú szerzőnek bizonyul, aki a mesterségbeli tudás teljes vértetével áll ki a porondra.

Zenekara a meg nem alkuvó, frazeológiájában mindig új, a hangszerek játékában sokszor meglepő színekkel mesterkedő, fölényes és szellemes muzsikust mutatja be. Az atonális muzsika keleti fejedelme remek ritmusokkal játszik, fegyvere a humor, sőt a gúny. Mesteri például, ahogyan a Lanner-keringőt travesztálja. Van egy témája, amelyet a vadászkürt, a fagott és a fuvola csevegnek el. Ez a zenekar (kissé nehezen ugyan) a la-

⁹ Esti Újság, 1926. december 12.

ikus számára is megközelíthető annyi színnel, ritmussal és változatossággal szórakoztat.

A Petruska színpadi játéka (A. Benois munkája) kitűnő alkalmakat nyújt a zeneszerzőnek. A témája nem új. A varázsló megeleveníti a marionetteket, akik tragikus szerelmi harcot vívnak, amíg visszakerülnek kis színpadukra. A varázsló azonban megretten mérész játékatól, mert a szerelmében szerencsétlen Harlekin alakja fenyegetően kísérti.

Az Operaház nagy felkészültséggel mutatja be az újdonságot. Színpadi képei hatásosak. A főszereplők: Ptasinszky Pepi, Andor Tibor, Brada Rezső, és dr. Dalnoky Viktor artisztikus mozgásaikkal és mimikájukkal magyarázzák a szemnek azt, amit a fül megkíván. A betanítás nehéz munkáját Rékai Nándor végezte lelkesedéssel, és csaknem kielégítő eredménnyel. A tegnapi főpróba nagyszámú közönsége megértve, vagy meg nem értve a mű jelentőségét, érdeklődését nem vonta meg az ünnepélyesen installált Petruskától.

Kern Aurél: Petruska Sztravinszkij balettje az Operában¹⁰

Annyi bizonyos, hogy Sztravinszkij Igor muzsikája nem a zene szépségideálja. Ha azonban elfogadjuk a zenei naturalizmus létjogát, amiben benne van a rúttnak, mint esztétikai tényezőnek az elismerése is, – a Petruska zenéjét korszakot jelző, nagyszerű alkotásnak kell mondanunk. Hogy élvezhessük, felejtünk el sokat, jóformán mindent, ami eddig a muzsikában konzervatív alapon gyönyörűséget szerzett nekünk. Dallam (a szó régi értelmében) melegség, érzelem, a formák és szimmetriák finom játéka, lelket üdítő harmónia: – mindezt hiába keresnők a fiatal orosz titán művészetében. Aki ilyesmire vágyik, menekedjék ettől a művészettől. Még az utat sem fogja megtalálni, mely élvezéséhez vezet. A benne rejlő szépséget, tartalmat még kevésbé. A huszadik század muzsikája, mindaz, ami modern, és-vagy alapja és kiindulópontja a jövőnek, vagy pedig átmenet egy még ismeretlen jövő felé: egészen más tényezőkön épül. Szín erő, ritmus, hihetetlenül felfokozott kifejezés, realizmus, naturalizmus, kendőzetlen igazságok keresése, a végsőkig fokozott idegingerek: ezek a muzsikájának alapelemei. Kétségtelenül a mai kor lelkületéből fakadtak, hiszen minden nemzet szimfonikus zenéjében felbukkannak, sőt, a jazzbandben népies kicsinyített tükörképük mutatkozik. Tehát nem lehet napirendre térni a kérdés fölött. A mai kor nem is veszi idegenkedéssel, a fiatalság meg éppenséggel rajongva fogadja a zenei fejlődésnek ezt a fordulatát. A Petruska is ma este viharos, nagy sikert aratott. Tömérdek taps volt, a közönség zöme tapsolt, s a szereplőknek, karmesternek, balettmesternek sokszor kellett a lámpák előtt megjelennie. Sztravinszkij, s vele együtt az egész ultramodern zenei irány visszhangot kelt már, és hiábavaló.

Nagyon sokat nyom a latba a mai sikernél a Petruska rendkívüli színpadi hatása. Igaz, hogy valósággal nehéz volna Sztravinszkij zenéje mellett a színpadi akciót elejteni. Az orosz vásár nyüzsgése oly elevenen, plasztikusan megvan az orkeszter festésében, a zene csodálatos ritmikus ereje oly ellenállhatatlan, hogy a színpad, minden szereplő szinte ösztönszerűen mozgássá, cselekvéssé váltja át, amit Sztravinszkij diktál és szuggerál

¹⁰ Magyarország, 1926. december 12.

neki. Ez a partitúra egy zengő kinematogram, melyet a rendezőnek egyszerűen le kell olvasnia és akcióvá változtatnia. Ami Gábor Józsefnek, ki a darabot beállította, pompásan sikerült is. Vannak apró banalitások, például a dadák tánca, mindegyik egy-egy csecsemővel a karján, kiket méltán féltünk az agyrázkódástól. Vagy az a jelenet, mikor a féltékeny szerecsen formálisan kettészeli Petruskának, a paprikajancsinak a koponyáját, s mikor aztán az eleven színészt ügyesen kicserélik egy bábuval: Petruska feje széthull, mint egy bonctani preparátum. Ezek fonák dolgok. De az egész játék roppant eleven, a képek színesek- majdnem túl színesek – és festőiek. A paprikajancsit Andor táncolja ügyesen és sok színészi ötlettel, Ptasinszky Jozefin bájosan groteszk balerina és a fiatal Brada eleinte mulatságos, aztán félelmetes és vad a szerecsen szerepében.

A muzsikát, melyet többször, legutóbb tavasszal a szerző jelenlétében hallottunk hangversenyeken, s mely nem más, mint az orosz népzene, egy hatalmas, a legteljesebb művészet eszközeivel megalkotott egyvelege, ez alkalommal Rékai Nándor dirigálta. Ragyogó színeket és lenyűgöző ritmusokat varázsolt elő az orkeszterből.

H. GY.: Tánc a tanári oklevélért **Huszonhét táncanárjelölt vizsgája a Vigadóban¹¹**

Táncvizsga a Vigadóban. De nem amolyan piknikes, charlestonos, reggelig tartó vigaság. Komoly táncérettségi. Fiatal hölgyek és urak bizottság, miniszteri biztos előtt adnak számot arról, hogy mit tudnak. Aki megállja a vizsgát, tanári oklevéllel távozik innen.

A jelöltek a helyzethez illő komolysággal, és –valljuk be –izgalommal állnak a pompás tornászsorba. A hölgyek fekete szoknyában és fehér blúzban, az urak fekete nadrágban és fehér ingben, de valamennyien kipirult arccal vonulnak a közönség és a bizottság elé.

Tomcsányi miniszteri tanácsos úr beszéde nyitja meg a Magyar Országos Táncmesterképző Tanfolyam gyakorlati záróvizsgáját, bizony ilyen hosszú neve van hivatalosan annak az alkalomnak, amelyért ennyien eljöttünk a Vigadóba.

Megkezdődik a vizsga. A huszonhét tanárjelölt együttesen mutatja be a különféle tánclépéseket. A táncvilágtörténelem kronológikus rendjében összeállított bemutató során a polka, mazurka, keringő után eljutunk a modern táncokig. Végre ismerős zene: charleston! Tehát mégis Pesten vagyunk 1927-ben, már-már kételkedni kezdtem benne.

Új fejezet: a magyar tánc. Mégsem halt meg és a közeljövő táncanárai, hiszen éjfél előtt valamennyien azok lesznek, gondoskodni fognak arról, hogy ne is halhasson meg a következő években.

Az idei huszonhét vizsgázó között találjuk Vécsey Elvira bárónőt és Brada Rezsőt, aki az Operaháznak régi táncosai, azonkívül demokratikus rendben és harmóniában vegyül a többiek közé Ferdinándy Gyula volt belügyminiszter leánya.

A táncok időrendbeli felosztottságát most földrajzi tagozódás váltja fel. Hollandi, spanyol tánc. Utánuk egy angol duett, amelyet igazi művészettel és finomsággal mutatnak be Andrasowszky Lili és Adorján József, régi táncdinasztia fiatal tagja. Színes sorban

¹¹ Újság, 1927. március 17.

vonulnak fel a többi nemzetek. Orosz muzsika ütemeire csodálatos érettséggel és a zene minden eredetiségét érzékeltetve táncol egy orosz kompozíciót Rahmer Emmy. Azután újból magyar csárdásmuzsika, palotás.

Most már csak egy beidegződött súlyos félreértést kell eloszlatnom. Tartozom ezzel a táncmesterképző akadémiának, tanárainak és növendékeinek. Ha valahol azt méltóztatik hallani túlságosan átszellemülten és egybeforróan táncoló párról, hogy:

– Úgy táncolnak, mint a profik!

Kérem, ne tessék elhinni. A tánc professzionistái általában nagyon decensen mozgó emberek. Senkinek sem lehet kifogása ellenük, még a legszigorúbbnak sem. Ez az a tanulság, amit mi szegény, robotos, tánchoz bizony alig jutó laikusok magunkkal hoztunk a mai vizsgáról, a Vigadóból.

Gaubier nyilatkozik az operai incidensről, munkájáról és terveiről¹²

Gaubier Albert rövid operaházi pályafutása alatt is meg tudta szerezni művészetével a budapesti közönség szeretetét és becsülését.¹³ Manuel de Falla táncjátékának a betanításánál olyan teljesítményt nyújtott, amely feltétlen elismerésre kész. Éppen ezért sajnálatos, hogy a kitűnő művész és az Operaház vezetősége között az ismeretes kellemetlen incidensből kifolyólag áthidalhatatlan ellentétek keletkeztek és Gaubier nem lép már fel többé az Operaházban, ahol tudásának, energiájának és tehetségének még sok hasznát vehették volna. Őt magát azonban kevésbé érinti a dolog, mivel a jövő hónaptól kezdődően már megvan az új szerződése külföldre. Megkértük a kitűnő táncművészt, hogy az Újság olvasói részére ismertesse a sajnálatos affért a saját nézőpontjából.

– Hogy az elején kezdjem- mondta Gaubier, – engem nem a pénzszerzés vágya, hanem a művészi ambíció hozott az Operaházba. Ha pénzt akarok szerezni, elszerződöm valamelyik varietébe, ahol busásan megfizetik a művészetemet. Ide pusztán csak a művészetért jöttem, hogy szépet és jót csináljak. Sarkallt az ambíció, fűtött a lelkesedés, hogy minél tökéletesebben hozzuk színre Falla balettjét, és aki látja, mindenki azt mondja az Operaház előadására, hogy igazán nagyszerű. Nap-nap után, reggeltől késő délutánig, sőt, ha a színház játérendje engedte, késő estig próbáltunk három hónapon át. Nem panaszkodhatom, a közreműködők mind szívesen fogadták azt, amit mutattam és szorgalmasan gyakorolták lépésről lépésre a táncokat. Sok kitűnő tehetséget is találtam közöttük.

– Ez a nagy munka, a három hónapi folytonos próba természetesen az idegeimre is hatott, de hát melyik művész nem ideges? Kissé megviselt idegzettel kaptuk az első zenekari próbát, amikor Failoni¹⁴ karmesterrel már differenciáim támadtak. A balett

¹² Újság, 1929. január 8.

¹³ Albert Gaubier (1908-1990) lengyel-svéd származású táncos, aki 1927-ben táncolt a Gyagilev vezette Orosz Balettben. Az ő betanításában, koreográfiájában került sor Budapesten A háromszögletű kalap című balett bemutatójára.

¹⁴ Sergio Failoni (1890-1948) kiváló olasz karmester, aki 1928-tól vezényelt az Operaházban. Második felesége Klier Nelly balerina volt.

ugyanis nem olyan, mint az opera, vagy más zenei mű. Itt a tempóknak mindig ugyanazoknak kell maradniok, mert egy mozdulat, ami az egyik tempóban szép és hatásos, lassúbb tempóban unalmas és szögletes, gyorsabban pedig komikus lehet. A balettben minden tánc, minden mozdulat a zenéből indul ki. Ezért azután nem lehet a tempót megváltoztatni, mert akkor a mozdulatok és táncok a hatásukat veszítik. Én ragaszkodtam azokhoz a tempókhoz, amelyeket Falla is használ, aki nem egyszer dirigálta már saját maga a darabját. Failoni más és más tempókat vett s ragaszkodott hozzá, hogy a tempók megállapítása az ő szuverén joga. Radnai igazgatót kértem erre fel, hogy hasson Failonira a tempókat illetőleg. Ő meg is ígérte, de kisebb tempóbeli eltérések még az előadásokon is mutatkoztak, amik persze csak növelték a súrlódási felületet Failoni között és köztem.

– A feszült és ideges hangulatot a bemutató sikere nem szüntette meg. Amikor az emlékezetes szerdai előadás előtt kértem Failonit, hogy zenekíséret nélküli táncomat ismét illesszük be, azt hittem, rendben van a dolog. Nyugodtan bele is kezdtem a táncba – amely nem stepp, ahogyan írták, hanem egy nehéz, kopogós tánc, aminél a kopogást nem a talpával, hanem a sarkával csinálja az ember –, amikor egyszerre csak bevág Failoni és játszik a zenekar. Azt hittem, leszédülök. A nézők most mind azt fogják hinni, hogy én nem tudom a dolgomat, én hibáztam el a szerepemet. Természetes és érthető, hogy ilyen körülmények között idegességem a tetőpontjára hágott, s bizony nem is tudom, hogy miket mondhattam a színpalak mögött. Egy azonban biztos: nem akartam kimenni többet a közönség elé és nem akartam folytatni az előadást. Valaki azután úgy lökött ki erővel a színpadra, amikor ismét a jelenésem következett.

– Nem rekriminálok és nem is akarok nagy kázust csinálni ebből az egész ügyből, de azt mégis szeretném, hogy ha a balett, amelyet betanítottam, úgy menne tovább, ahogyan én tanítottam be. Ehhez ugyanis a művészi reputációm fűződik. Nem adhatom oda a nevemet, mint betanítóét olyasvalamihez, ami nem tőlem származik, mint ahogy idegen tollakkal sem akarok ékeskedni. Ragaszkodtam ahhoz, hogy írják ki a színlapra, hogy a molnár szólótáncának a koreográfiáját Mjaszin¹⁵ készítette. Ezt ugyanis változtatlanul átvettem tőle, mert szebbet és jobbat nem tudnék csinálni. Az a koreográfia azonban, amelyet Brada Rezső táncol a molnár szerepében nem Mjasziné és nem is tőlem való, így tehát a nevemet sem adhatom hozzá, mint betanítóét. Ez az ő egyéni tánca, amely az én művészi felfogásomat nem fedi. Én különben is alkalmasabbnak tartom erre a szerepre Kőszegi Ferencet,¹⁶ aki tudja is a szerepet. Ide karakter táncos való, s Kőszegi az. A balettben is vannak különböző táncosok: az egyik klasszikus táncos, a másik jellemtáncos, és így tovább. Már most, ha például egy klasszikus táncossal táncoltatnak egy olyan szerepet, amely karaktertáncosnak való, akkor ez rendesen úgy hat, mintha egy operában a basszus szerepét tenoristával énekeltenénk, ami ugyebár lehetetlenség. Ezért az előadásért nem is vállalom a felelősséget, mert ez nem az én munkám. Én tiszta

¹⁵ Leonyid Mjaszin vagy Léonide Massine (1896-1979) orosz táncos és koreográfus, a Gyagilev vezette Orosz Balett vezető művésze. Jelentős művei közé tartozik többek között a Parade (1917) és A háromszögletű kalap (1919), mindkettő Picasso díszleteivel és jelmezeivel.

¹⁶ Kőszegi Ferenc (1903-?) 1921-1962 között az Operaház művésze. Remek klasszikus technikája és színészi képessége a két világháború közti időszak vezető művészévé avatta.

művészetet akarok és akartam, s azt szeretném, ha az, amit teljesítettem, s amiről minden hozzáférő el is ismerte, hogy jó, változatlanul jó is maradna.

Ebben a hónapban egy önálló táncest keretében búcsúzóan a budapesti közönségtől, s azután külföldi szerződésnek teszek eleget. A jövő évadban azonban ismét ellátogatok ide, a tehetségek hazájába, ahol mindig jól éreztem magamat.

Van több balett-ötletem is, aminek egy részét talán addigra meg is fogom valósítani. Egyelőre csak úgy köszönök el: a viszont látásra.

„Nem vagyunk orfeumban!”

Radnai Miklós fölmentette operaházi alkalmaztatásából Albert Gaubier-t¹⁷

Albert Gaubier az elmúlt szezon végén nagy sikerrel vendégszerepelt, mint balett-táncos a budapesti Royal Orfeumban. Itt meglátta a jeles táncost egy budapesti impresszárió, akinek közvetítésével Albert Gaubier bekerült balett-táncosnak az – Operaházba.

Az Operaházban azonban nem kezdhetette el azonnal működését, mert szanatóriumba kellett mennie, ahol megoperálták, s ahol hosszú időt töltött. Teljes felgyógyulása után három hónapon keresztül részt vett a Háromszögletű kalap című balett próbáin és elég szép sikerrel lépett a pesti közönség elé a balett bemutatóján is.

Albert Gaubier képességéről megoszlott a kritikusok véleménye. Bizonyos azonban, hogy túlnyomó részt olyan kritikák jelentek meg a francia táncosról, amelyek nem voltak a leghízelgőbbek. Albert Gaubiert nagyon bosszantották ezek a kritikák, s talán éppen ennek a következménye volt az, hogy Gaubier a Háromszögletű kalap legutolsó előadásán nyílt színpadon annyira elvesztette önuralmát, hogy egy vélt sérelem kapcsán lekiáltotta a zenekarba Failoni karmesternek:

– Das ist Schweinerei! (Ez disznóság!)

Ezt meghallotta a nézőtéren ülő Radnai Miklós¹⁸ igazgató és – Albert Gaubier, ma már nem tartozik az Operaház kötelékébe.

Albert Gaubier kijelentette a Magyarországi munkatársának, hogy a balettben van egy száma, amelyet zene nélkül táncol. Ezt a számot egyszer már kihagyták, a második előadásán ismét eltáncoltatta, a Háromszögletű kalap utolsó előadásán azonban éppen akkor, amikor hozzá akartam fogni a tánchoz, Failoni karmester egyszerűen tovább ment a zenekarral.

– A közönség azt hihette rólam, – mondja – hogy nem tudom szerepemet. Felháborodtam és mértéktelen dühömben lekiáltottam a karmesternek valamit, hogy mit, azt nem tudom. Az

Operaházhoz még egy estére szóló szerződés kötött, én azonban megjelentem Radnai igazgatónál és felbontottam szerződésemet. Budapesten még egy táncestélyt adok, s azután Párizsba utazom.

¹⁷ Pesti Napló, 1929. január 5.

¹⁸ Radnai Miklós (1892-1935) A Zeneakadémia tanári pulpitusáról nevezték ki 1925-ben az Operaház igazgatójává. Igazgatása alatt élte az intézmény az aranykorát, amelyet európai színvonalú, igényes művészi munka és nagy fegyelem jellemezett. Zeneszerzőként jegyzett balettje Az infánsnő születésnapja.

Radnai Miklós a következőket mondotta a Pesti Napló munkatársának: –Az az elmaradt tánc, amelyet zenekíséret nélkül táncolt a Háromszögletű kalap bemutatóján Gaubier, nincs semmi féle kapcsolatban sem a balettel. Ez egy stepp-tánc, a dzsiggelésnek egyik fajtája, amelyet a közönség tapsára, mint ráadást táncolt el Gaubier a premieren. A bemutatón szemet hunytam ez előtt a szokatlan produkció előtt, de az csak természetes, hogy a további előadásokon nem hagytam steppelni Gaubier-t. A Háromszögletű kalap utolsó előadásán, amikor Failoni átugrotta ezt az önkényes ráadás-számot, Gaubier szörnyű dühbe jött, hangosan kiabált a kulisszák [mögül].

A háromszögletű kalap Balettbemutató az Operaházban¹⁹

A modern táncművészet, amelynek eredeti megnyilatkozásait már esztendőkkal ezelőtt hirdette az Orosz Balett és amelyet a háború előtt Reinhardt kísérelt meghonosítani Európában, most a magyar Opera színpadára is eljutott. Szombaton este Manuel de Falla, a legújabban feltűnt spanyol zeneszerző Háromszögletű kalap című táncpantomimje már az új tánctechnika látványos és tündöklő külsőségeiben került színre az Operaházban.

A verizmus és a naturalizmus, amelynek összes megnyilvánulásai még egy szimbolikus történet előadását is közelebb hozzák a közönséghez, a látványos revü hódító korszakának idején elavult naivitásnak tünteti fel a múlt század végi balett cikornyás táncprodukcióit. Falla tánckölteményének célja nem egyéb, mint hogy a zeneértő közönségnek és a tánc rajongóinak egyaránt örömet szerezzen, mert az egyetlen felvonásba összesűrített, egymást váltó jelenetek szédületes forgataga és vakítóan káprázatos színpompája lüktető életet és lendületet visz az előadásba, amely megragad és lenyűgöz.

A darab története egyszerű spanyol humoreszk, amelyet Alarcon novellájából írt át Sierra. A Háromszögletű kalapot, a hatalom jelvényét itt a csámpás corregidor viseli kopasz fején. A szép molnárné körül legyeskedő, kivénült Don Juan csúfos kudarcának és siralmas elpáholtatásának történetét viharos gyorsasággal pergeti le számtalan szellemes és művészies táncfigurában az Operaház balettkara. A főszereplő ezúttal is orosz táncscsillag, Albert Gaubier, aki nemrégiben még Gyagilev művészegyüttesével szerepelt Budapesten. Gaubier bravúros táncművész. Mozdulatai, arcjátéka és taglejtései annyira kifejezőek, hogy alakításában a feleségére féltékeny molnár lelkivilágának minden legcsekélyebb mozzanatát viszi a színpadra. Gaubier művészete azonban annyira egyéni, hogy helyenként nem talált kapcsolatot Falla zenéjével és bár minden elismerésre méltó ízléssel tudott megállni az akrobatizmus határán, az orosz művész teljesítménye talán inkább káprázatos volt, mint átszellemült. Gaubier nem Nizsinszkij²⁰ utóda!

¹⁹ Nemzeti Újság, 1928. XII. 30.

²⁰ Vclav Nizsinszkij (1889-1950) az Orosz Balett csillaga 1909 és 1913 között. Táncosként és koreográfusként olyan művek kötődnek a nevéhez, mint A rózsza lelke vagy a Petruska (mindkettő Fokin koreográfiája) illetve az Egy faun délutánja, a Játékok illetve a Tavasz áldozat (saját művei). Dementia praecox miatt az 1920-as évektől már nem lépett színpadra, életét különböző elmeegógyintézetekben töltötte. Felesége a magyar Pulszky Romola volt. Nizsinszkijt adta vissza a XX. század elején a színpadi férfi tánc becsületét. Előadásai legendások voltak.

Mint rendező és koreográfus, ugyancsak a vendégművész végezte az újdonság színpadi beállításának munkáját. Ezen a téren is szép teljesítményt nyújtott Gaubier, mert a szebbnél szebb színhatásokban kibontakozó táncképek összbenyomása, a tömegjelenségek példás ötletességgel való megoldása olyan művészi élményben részesítették a közönséget, amelyet a régi fogalmak szerint való balettől alig várhatott. Az Operaház balettkarának tagjai közül elsősorban a corregidort alakító Harangozó Gyula szereplése volt figyelemreméltó. Ez a fiatal táncművész ritka tehetség, akinek fejlődése az átlagon messze felülemelkedő pályát jósol számára. Bájos és rendkívül finom volt Misley Anna a molnárné szerepében, a többiek közül a nagy tehetségű Brada Rezső, Raksányi Juliska, Bordy Bella²¹ kecses és ízléses táncjelenetei kitűnőek voltak. A táncköltemény egyetlen dalát Némethy Ella nagy művészettel énekelte.

Az Operaház balettkarának összes tagjait megilleti az elismerés nem csak egyéni szépségükért, hanem azért a lelkes igyekezetért, amellyel alkalmazkodtak Gaubier útmutatásaihoz. Érdekes újítás volt egyébként az is, hogy a balettkar tagjai valamenynyien sarkos cipőben lejtették el Falla zenéjére a sokszor igen bonyolult spanyol táncokat.

A kitűnően sikerült bemutató hőse azonban Sergio Failoni karnagy volt, aki magával ragadó lendülettel és klasszikus művészi tudással vezényelte Falla sokszínű dalamos zenéjét és mint annyszor, ezúttal is partitúra nélkül vezette végig az együttest és zenekart a modern spanyol zeneszerző alkotását. A színpadi kép gyönyörű volt és Oláh Gusztáv²² díszleteinek csillagos ege az andalúziai falvak tavaszi varázsát vetítette a közönség elé.

Gajáry István: Csongor és Tünde Weiner Leó táncjátéka az Operaházban²³

Valamikor régen, még a jó békeidőkben egy pompás karcolat jelent meg Az Újság-ban. Az író azt mutatta be igen szellemesen, hogy még az eléggé hű fordítás is mennyire megváltoztat valamely verset, s Ady egyik költeményének egy szakaszát addig fordítgatta magyarból németre és viszont, amíg egészen más vers nem lett belőle, amelynek semmi köze sincs az eredetihez.

Ez a karcolat jutott az eszembe a Csongor és Tünde táncjáték bemutatóján. Vörösmarty megkapó drámai költeményéhez annak idején Weiner Leó, a magyar zeneszerzőgárda külföldön is elismert kiváló tagja írt ötletes és finom kísérő muzsikát, amely úgy a hangversenytermekben, mint a poetikus darab előadásain szép sikert aratott. Az Operaház vezetősége ehhez a zenéhez szöveget íratott Márkus László főrendezővel, és így táncjáték lett a kísérő muzsikából.

²¹ Bordy Bella (1909-1978) a tárgyalt időszak legjelentősebb karakter balerinája, aki sokrétű kapcsolatrendszerével a balettre irányította a figyelmet. Korának kétségtelen sztárja volt, filmekben is szerepelt.

²² Oláh Gusztáv (1901-1956) Korának kimagasló művésze, az Operaház díszlet- és jelmeztervezője, rendezője. A balettelet szürke eminenciása, aki aktívan alakította a budapesti balett sorsát.

²³ Újság 1930. nov. 9.

Márkus László²⁴ a hivatott író készségével, és a gyakorlati színházi ember avatottságával végezte el feladatát, de keze és fantáziája természetesen kötve volt. Ragaszkodnia kellett az eredeti meséhez, amelyet azonban nem ültethetett át színpadra a maga teljességében, mivel a már meglevő zene alá kellett dolgoznia. Így azután Vörösmarty művének gazdag anyagából vajmi kevés jutott csak a szövegbe, amely az eredeti darabnak csupán néhány motívumát menthette át a táncjátékba, ezt is erősen leegyszerűsítve és átstilizálva.

A táncjáték koreográfiáját Jan Cieplinski,²⁵ a stockholmi operaház balettmestere készítette. Munkája nem egyenlő értékű. Ritmus és élénkség van ugyan a színpadi mozdulatokban, ezek azonban nem mindig domborítják ki a szöveget. Vajmi gyakran még az a néző sem tudja, hogy mi történik a színpadon, aki Vörösmarty művét alaposan ismeri. Ez azonban még kisebb baj volna, ha a színpadi rész legalább olyankor, amidőn nem érti a néző a cselekményt, mindig megkapóan szép lenne. De nem mindig az. Igen sikerült és hatásos is az ördögök és manók tánca, s a tömegjelenetek általában jobbak, mint amikor csak egy-két szereplő van a színpadon. Ilyenkor a darab bizony nem egyszer unalmassá válik.

S ezen még Weiner Leó muzsikája sem segít. A finom zenei ötletek kellő érvényesülését zavarja és meg is nehezíti a színpad, amely mégis csak megosztja és részben magára hívja a figyelmet. A néző nem tudja magát teljesen elvonatkoztatni a színpadi részről, s ezért a zene ötletsziporkái sem hatnak úgy, mint a hangversenyteremben. Azonkívül a színpadi játékkal kapcsolatosan a zene lírai, különösen pedig szerelmi részét túlságosan hűvösnek és mesterkéltnek érezzük. Az őszinte, forró szenvedély hiányát a szerelmi ketős munkájában a színpad domborítja ki. Weiner Leó egyébként értékes és szellemes zenéjének sokat árt ez a beállítás, mert hiányosságait élesebben aláhúzza, jó tulajdonságait pedig tompítja, ahelyett, hogy kiemelné.

A legszebbek az előadásban ifj. Oláh Gusztáv díszletei, amelyek ötletes és megkapó képeket tárnak a néző elé. A szereplők tehetségük és tudásuk legjavát állították a siker szolgálatába. Brada Rezső mint Csongor bebizonyította, hogy nem csak nagyszerű táncos, de kitűnő mimikus is. Szalay Karola szépsége és mozdulatainak üde bája Tünde szerepében érvényesült kiválóan. Vécsey Elvira, Keresztes Mariska, Hamala Irén, Erdélyi Géza és Pintér Margit alakításai szintén teljes dicséretet érdemelnek. A zene betanításáért és elvezényléséért Rékai Nándor karnagyot illeti elismerés. A közönség elég melegen fogadta az újdonságot, s a szereplőkkel együtt a szerzőt és Cieplinski balettmestert is többször kitapsolta.

Az új táncjáték után Hubay Jenő nagysikerű lírai dalműve, A cremonai hegedűs került színre. Szabó Lujza, Laurisin Lajos, Svéd Sándor, Losonczy és Pusztay szereplésével. Ők is sok tapsot kaptak az előadást temperamentumosan és gondosan vezénylő Fleischer Antal karmesterrel együtt.

²⁴ Márkus László (1881-1948) díszlet- és jelmeztervező, rendező, Radnai Miklós halálától az Operaház igazgatója (1935-1944)

²⁵ Jan Cieplinski (1900-1972) lengyel balettmester, koreográfus. Jó képzettségű táncos, aki mind az Orosz Balettben (1925-27), mind Anna Pavlovánál táncolt. 1931-től többször, hosszabb időn keresztül dolgozott a budapesti Operaházban. Elvárás volt vele szemben, hogy magyar baletteket készítsen, ezek közül az első volt a Csongor és Tünde (1930)

Gajáry István: Miklós napja Díszelőadás az Operaházban²⁶

E díszelőadás műsora a nemzet imádságával, a Himnuszal kezdődik, s az ifjúság üdvözlő beszédén és néhány hangversenyszámon kívül két magyar darabot prezentál a Kormányzónak: Poldini Ede derűs kis operáját, a Csavargó és királyleány-t, amely már hosszabb idő óta nem szerepelt a játékrendben és egy újdonságot: a Pesti karnevál című táncjátékot, amelyet Liszt Ferenc magyar rapszodiáiból, és más szerzeményeiből állítottak össze.

Az Operaház kiváló művész-igazgatójának, Radnai Miklósnak régi vágya és programja, hogy Lisztnek, a nagy szimfonikus komponistának helyet szorítson az Operaház játékrendjében is. A Pesti karnevál, amely a kiegyezés korának hangulatát, a magyar tánc, a magyar virtus diadalát viszi bájos és megkapó miliőben, egy farsangi multság keretében színpadra, az első kísérlet e szép program megvalósítása terén.

S ezt a kísérletet csak teljes siker koronázhatja, mert Liszt csodálatos muzsikája, izzó ritmusú, remek rapszodiái kétségkívül még jobban magukkal ragadják a szíveket a színpad illusztráló, színes keretében, mint amikor csak zongorán vagy zenekaron csendülnek fel. Biztosítja a hatást Szikla Adolf karnagy kegyeletes zenei feldolgozása is, valamint Szemere Árpád művészi rendezése, Brada Ede pompás koreográfiája, s a szereplők lelkes, odaadó játéka.

Az ifjúság ünnepéhez illőn, az Operaház balettkarának ifjú, tehetséges tagjai személyesítik a Liszt-pantomim hálás szerepeit, a régi Pest és a régi Bécs egykori figuráit, s az előadást is egy kitűnő ifjú dirigens: Ferencsik János, az Operaház nagy reményekre jogosító karmestere vezényli. A Kormányzó névünnepe így egyszerre az ifjúság, a Giovinezza ünnepe is. A magyar jövő ünnepe, a szebb és jobb jövőké, amelynek eljövételén senki sem munkálkodik annyit, mint az a férfiú, akit a szombati estén a magyar művészet és a magyar közönség együtt ünnepel.

Liszt muzsikája teljes fényében ragyog az operaszínpadon. Pompás ritmusai, eleven, életteli dallamai ma is megkapják a hallgatók lelkét. Igen jól számított az Operaház vezetősége, amidőn ehhez az ügyesen összeállított Liszt-egyveleghez szöveget és koreográfiát készítettett és ezt a munkát Szemere Árpádra és Brada Edére bízta, mert mind a ketten legelsőrangú munkát végeztek. A szöveg maga kiválóan domborítja ki a muzsika szépségét, és anélkül, hogy túlságosan előtérbe nyomulna, mindig érdekel és mindig leköti a néző figyelmét.

1867 farsangjának egy báli estjét tárja elénk a színpad. Az Európa-szálló (a mai főkapitányság épülete) báltermében gyülekezik össze a bálozó fiatalság a komoly gardeokkal, a kiegyezés évének magyar viseletében. Díszes katonai egyenruhák teszik tarkává a férfiak csoportját, míg a lányok az akkori divat szépséges ruháiban pompáznak. Kedves szerelmi jelenet játszódik le az egyes táncok között. Egy bécsi kislányt meghódít egy daliás huszártiszt tüzes csárdásával, s a dolog vége természetesen eljegyzés. Az igénytelen kis történetet nagyszerű rendezői ötletekkel fűszerezi Szemere Árpád, gyönyörű díszletekkel

²⁶ Magyar Színpad, 1930. december 5.

támasztja alá ifjabb Oláh Gusztáv és pompás ruhákkal ékesíti Pauszpertl Terka²⁷ művésze. Brada Ede koreográfiája teljes elismerést érdemel. A körmagyar, a csárdás, a nagy mazur, a keringő és a galopp egytől-egyig nagyhatású táncok, amelyek gyönyörködtetik és lebilincselik a nézőt. A színpad mindig változatos és szép. Liszt Ferenc muzsikája mellett kétségtelenül a fent említett művészi vezetőké a nagy siker oroszlánrésze. De méltán osztozhatnak velük a sikerben a szereplők is. Szalay Karola,²⁸ aki a bécsi leány szerepét játssza, bájos közvetlenségével, ragyogó fiatalságával és tökéletes táncával most is mindenkit meghódít. Bordy Bella, az egyik magyar leány megszemélyesítője szintén teljes dicséretet érdemel. Szép tánca és fiatalságának üde bája nagy sikert biztosított számára. Kőszegi Ferenc délceg huszártisztje, Harangozó Gyula²⁹ kedvesen játszó bécsi úrfija, Brada Rezső bálrendezője, Szabó Józsa bálanyája, Kodolányi Alajos ezredese, továbbá Vera Ilona³⁰ és Mátrai Irén két bálozó leánya mind elsőrendű alakítások.

Külön dicsérettel kell megemlékeznünk az előadást vezénylő Ferencsik János karmesterről, aki maradéktalanul juttatta érvényre Liszt Ferenc muzsikájának minden szépségét. A közönség igen melegen fogadta az újdonságot, és tapsaival nagyon sokszor a lámpák elé szólította a szereplőkkel együtt Szemere Árpádot, Brada Edét és Ferencsik karmestert is.

A díszelőadás egyébként a Himnusszal kezdődött, amelyet a közönség állva hallgatott végig. Utána Gedényi Mihály, a Turul Szövetség országos vezére köszöntötte határos üdvözlő beszéddel Horthy Miklós kormányzót. Az újdonság után a budapesti egyetemi énekkarok néhány élvezetesen előadott száma gyönyörködtette a közönséget, Vaszy Viktor karigazgató avatott vezetése mellett, majd Poldini bájos egyfelvonásosának, a Csavargó és királyleánynak pompás előadásával végződött a díszelőadás.

Gajáry István: Opera³¹

Delibes Leo egyik legszebb és legnépszerűbb alkotását, a Coppéliát illesztette ismét játékkrendjébe szombaton este az Operaház. Ez a gyönyörű zenéjű és kedves szövegű darab, amely a múlt század második felének színpadi művei között igen előkelő helyet foglal el, a romanticizmus jegyében fogant. Éppen ezért táncában és előadásának külső formáiban is jobban kellene alkalmazkodni a zene romanticizmusához. Az Operaház előadásának az egyetlen hibája, hogy ezt nem teszi. A táncok kissé túlságosan stilizáltak és távol állanak attól a formától, amit a Coppéliában mindig elképzeltünk. Cieplinski

²⁷ Pauszpertl (később Nagyajtay) Teréz (1897-1978) Az Operaház varrónőjéből lett a ház jelmeztervezője. Pályájának további része főként a Nemzeti Színházhoz kötődik.

²⁸ Szalay Karola (1911-2001) Bordy Bella mellett az 1930-45 közötti időszak nagy sztárja. Jó technikájú lírai balerina.

²⁹ Harangozó Gyula (1908-1974) zseniális karaktertáncos, aki az 1920-as évek közepétől aratott átütő sikert. Koreográfusként 1936-ban mutatkozott be (Csárdajelenet), részben jellegzetes karakterbalettjeiből épült fel a „magyar repertoár”, később (1950-60) a balettegyes igazgatója is.

³⁰ Vera Ilona (1911-1943) Jó klasszikus felkészültségű, elsősorban lírai balerina. Harangozó Gyula első felesége.

³¹ Újság, 1932. május 16.

balettmester ugyan sok ötletet, színt és temperamentumot vitt a koreográfiába, de talán az újszerűség keresése miatt vétett a stílus ellen. Színpadra mindazonáltal szép és gyönyörködtető.

Különösen pompás a második kép eredeti és hatásos táncaival. Ifjabb Oláh Gusztáv díszletei inkább a táncokhoz, mint a zenéhez alkalmazkodnak. A szeniális fiatal művész szintén nem Delibes romanticizmusából indult ki, amidőn díszleteit megtervezte, de ha ettől a stílusbeli tévedéstől eltekintünk, ő is gyönyörű munkát alkotott. A színház ezúttal a táncjáték harmadik képéből is nyújt némi ízelítőt. A harmadik képből idáig csak a finálét szokták játszani, a második kép végére illesztve. Ezúttal a megkapó nagy keringőt is játsszák és a színpad ismét visszatér az első kép színhelyére. Sajnos, hogy a nagy táncgyűttest és a pompázó ünnepi felvonulást nem illesztették bele a darabba. A harmadik képet ugyanis sehol sem játsszák a maga teljes egészében, csupán a párizsi nagy operaházban. A mi Operaházunk, noha a jóakarát megvolt benne, nem tudta idejében megszerezni a kép zenei anyagát, amelyet a párizsi nagy operában kellett volna lemásoltatni. De így is szép munkát végzett a színház a bájos balett felújításával, és végre ismét sikerült egy állandó műsordarabbal gazdagítani a játékkrendet.

A szereplők egytől-egyig kitűnőek. Szalay Karola nem mindennapi tehetsége Swanilda szerepében pompázik. Brada Rezső kitűnő Ferenc, Harangozó Gyula pedig ötletes Coppélius. A többiek közül főleg Vécsey Elvira, Keresztes Mariska, Vera Ilona, Bordy Bella, Kőszegi és Andor Tibor táncait kell különös dicsérettel kiemelniük. Az előadást Berg Ottó vezényelte színesen és lendületesen. Ugyancsak ő hangszerelte a harmadik felvonás keringőjét stílusosan és jól hangzóan. A közönség igen melegen fogadta a felújítást, és sokat tapsolt a szereplőknek. A balett előtt Kodály Zoltán Székelyfőnöje került színre az ismert előadásban.

Az Elssler Fanny színpada³²

Az Operaház szombaton, április 8-án mutatja be az Elssler Fannyt,³³ Nádor Mihály és Faragó Jenő táncjátékát. Az új balett, melynek előadása ötnegyed órát vesz igénybe, hat képből áll. Mind a hat kép a biedermeier Bécsben játszódik, anno 1830. Az első kép Elssler Fanny szobája. A második kép a színház folyosója. A harmadik a színház színpada és nézőterének egy része. A negyedik kép a schönbrunni park. Ötödik kép, lugas a parkban és a hatodik kép, a schönbrunni park gloriettje. A hat kép egyfolytában pereg le, szünetet nem tartanak közöttük.

A gyönyörű díszleteket ifjabb Oláh Gusztáv tervezte, aki a darabnak rendezője is egyben. Ma délelőtt házi főpróbát tartottak az Operaházban az Elssler Fannyból, és a táncjáték mély hatást gyakorolt a jelen voltakra. Szalay Karola mint Fanny, Zsedényi, a reichstadti herceg szerepében, és Brada Ede, aki szerelmes táncost, Stuhlmüller Alojzit

³² 8 Órai Újság 1933. április 5.

³³ Fanny Elssler (1810-1884) osztrák-magyar származású, igen temperamentumos táncosnő. A cachucha nevű szólójával a romantika korának egyik leghíresebb táncosnőjévé vált.

játssza: már ezen a főpróbán is nagy sikert arattak. Igen tetszett az Elssler Fanny színpada, a stílusos és korhű kiállítás is, és az egyes képek közül különösen a valcer ébredése és Fanny búcsúja a Sasfióktól

Gajáry István: A mai színházi est

Elssler Fanny

Az Operaház újdonsága³⁴

A száz év előtti Bécs egyik legnépszerűbb alakja kétségtelenül a bájos és nagyszerű táncosnő, Elssler Fanny volt. Az ő életének egy epizódját viszi színpadra Faragó Jenő szövege, amelyet Nádor Mihály zenésített meg.

Ferenc osztrák császár és magyar király uralkodásának utolsó éveiben Bécs városa a középpontja volt az európai politikának. Itt kötötték a nagy nemzetközi szövetségeket, innen indultak ki a politikai és diplomáciai intrika szálai, amelyek azután egész Európát behálózták. Itt töltötte szomorú fiatalságát a Sasfiók, a nagy Napóleon egyetlen gyermeke, I. Ferenc unokája. Vele kapcsolatos Elssler Fanny életének az az eseménye, amelyet a szerzők a színpadra visznek.

Metternich herceg, a nagyszű és nagyhatalmú kancellár, hogy a reichstadti herceget minél jobban Bécshez kapcsolja és hogy feledtesse vele a francia trón felé röpdőső álmait, könnyű szerelmekkel szeretné szórakoztatni a fiatal Sasfiókot. A reichstadti hercegnek azonban nem tetszenek a bemutatott nők. Metternich kívánságára Gentz meghozza az áldozatot és lemond saját szerelméről, Elssler Fannyról, az államérdek kedvéért. A reichstadti herceg tényleg beleszeret a gyönyörű táncosnőbe, csak hogy múló szórakozás helyett mély vonzalom és őszinte nagy szerelem ejti hatalmába a két fiatal lelket. Elssler Fanny megfeledkezik arról, hogy ő voltaképpen osztrák nő és hajlandó elősegíteni a Sasfiók szökését. Metternich éberségét azonban nem lehet kijátszani. Megakadályozza a szökést és szétválasztja a fiatal párt. A Sasfiók szomorúan tér vissza a gloriétten át a schönbrunni kastélyba, Fanny pedig ott marad fájdalmával és csupán régi barátainak a vigasztalása menti meg újra az élet és a művészet számára.

Kissé komplikált ugyan ez a mese táncjáték számára, de nem annyira, hogy meg ne lehetne érteni. Ahol véletlenségből mégsem ért meg valamit a néző, ott bőven kárpótolja őt a szép látnivaló és Nádor Mihály élvezetes muzsikája.

A kitűnő zeneszerző már nem újonc az Operaház színpadán. Donna Anna című dalművével néhány év előtt szép sikert aratott itt. Az Elssler Fanny muzsikájában eltalálta azt a hangot, amelyet a darab szövege megkíván. Dallamos, finom, ötletes ez a muzsika. Benne van a bécsi kedélyesség, de művészi köntösbe öltöztetve, hogy a magasabb igényű hallgató se találjon benne semmi közönségeséget, vagy banalitást. Nádor Mihály nem tartozik a spekulatív zeneszerzők közé. Őszinte, szívből jövő muzsikát ír. Zenéje éppen ezért meggyőző erővel hat. Meleg dallamai nemes ívelésűek, ritmikája változatos, harmonizálása érdekes és kifejezőerővel teljes, hangszerelése pedig ragyogó és sokhelyütt

³⁴ Újság 1933. május 9.

kápráztató. Az újdonság legfőbb értéke kétségtelenül az ő muzsikája. Másik nagy értéke pedig feltétlenül ifjabb Oláh Gusztáv sok nagyszerű díszlete. Valósággal szemkápráztatóak ezek a díszletek. Egyszerű eszközökkel rendkívüli hatásokat tud elérni ez a zseniális fiatal művész. A negyedik és ötödik kép nyílt változása a schönbrunni parkban, egyike a legszebben megcsinált színpadi feladatoknak.

De nem csak mint díszlettervező, hanem mint rendező is elismerést érdemel ezúttal ifj. Oláh Gusztáv, mert színesen, elevenen és mozgalmasan viszi színpadra a magyar szerzők újdonságát. A táncokról, sajnos már nem mondhatjuk ugyanezt. Ez a darab igazi táncos balett, a szöveg és a zene szerint. Ide megkapóan szép magán- és együttes táncokat kellett volna a koreográfusnak készítenie. Cieplinski Jánost azonban úgy látszik, teljesen cserben hagyta a fantáziája. A legtöbb táncegyüttes nemcsak hogy sablonos, de egyúttal érdektelen és kevéssé gyönyörködtető, holott a második képbeli bolerónak, a negyedik kép komikus-táncának, vagy pedig a nagy keringőnek elragadó, színes és mozgalmas táncegyütteseknek kellene lenniök.

A szereplők egytől-egyig kitesznek magukért. Szalay Karola rendkívül bájos és kedves a címszerepben, amelynek minden lehetőségét pompásan aknázza ki. Húgát Bordy Bella személyesíti meg, aki aránylag kis szerepéből is értékeset és jelentőset tudott csinálni nem mindennapi képességeivel. Vécsey Elvira, aki a legnagyobb szerepben egyike az Operaházban, szintén egy jelentéktelen szerepben vonja magára a figyelmet. Toronyi Gyula és Kőszegi Ferenc valóságos kabinetalakításokkal gyönyörködtetnek, Brada Rezső pedig remek táncain kívül sikerült és illúziót keltő játékaival is kitűnik. A reichstadti herceg szerepében Zsedényi Károly³⁵ elég ügyesnek bizonyult. Mally Gyöző, Csányi László és Simonyi Jenő egészítik még ki az együttest, teljes sikerrel. Az előadást maga a zene szerzője vezényelte, aki mint kitűnő karmester egyúttal leghivatottabb tolmácsolója is művének, amelynek minden szépségét felszínre hozta. A közönség melegen fogadta az újdonságot, s tapsaival igen sokszor a függöny elé szólította a szereplőket és a szerzőket, ifj. Oláh Gusztávval együtt.

Gajáry István: József legendája Strauss-bemutató az Operaházban³⁶

Az Operaház nagy gonddal és nagy áldozatkészséggel készült az előadásra. Fülöp Zoltán díszletei gyönyörűek és ruhái is káprázatosak. Strauss Richard zenéjének minden szépségét remekül juttatja érvényre Fleischer Antal mesteri vezénylése. A legkisebb hatás sem sikkad el nála. A rendezés és a koreográfia már nem mindenütt ilyen kitűnő, de mégis egyike Cieplinski János legjobb munkáinak. Hibája, hogy néhol kissé zavaros, másutt pedig, főleg egy-két tömegjelenetben a színpadi mozgás nem felel meg tökéletesen a zenének. Ahol ugyanis a muzsika erős forgatagot kívánna, ott a szereplők egy része nem mozog, közvetlenül utána pedig, nyugodalmassabb zenénél, általános a mozgás. A táncok

³⁵ Zsedényi Károly (1910-2001) Érzékeny, intellektuális magántáncos az Operaházban, 1945-47 között Szegeden dolgozott, 1948-ban kivándorolt az USA-ba.

³⁶ Újság, 1934. január 27.

sem mind sikerültek tökéletesen. Helyenként megkapóan szép Cieplinski koreográfiája, másutt viszont kissé lapos és kifejezéstelen.

Az előadás középpontjában Walter Rózsi Putifárnéja áll. Nagyszerű mimikája, amint sokáig mozdulatlanul rámered Józsefre, az érzések széles skáláját tükrözi vissza arcán. Játéka kifejező erővel teljes, pár tánclépése pedig finom és nemes ívelésű. Zsedényi Károly, a címszerep személyesítője, már nem gyönyörködtet valami kiváló alakítással. Arca merev és kifejezéstelen jóformán a darab egész folyamán. Tánca sem ragad el igazán, nem tudja velünk elhiteni, hogy ő az a József, aki egy asszonyt ilyen nagy és végzetes szerelemre tud lobbantani. Szalay Karola kedves és bájos egy táncosnő szerepében, Mally Győző, Kiss Ilona, Kovács Miklós, Zöbisch Ottó és a többiek szintén jól állják meg helyüket. A közönség melegen fogadta az újdonságot, és szívesen ünnepelte az előadás minden tényezőjét.

A József legendája után a Salome került színre, ugyancsak Walter Rózssal a címszerepben. A kitűnő énekesnő ismert és sokszor méltatott pompás alakításával ezúttal is beigazolta, hogy milyen nélkülözhetetlen tagja a színháznak, amidőn két ilyen óriási feladatnak egy estén át kiválóan meg tud felelni. Jochanaant először énekelte Farkas Sándor s intelligens, minden részletében jól kidolgozott alakításával méltán rászolgált sikerére. A Salome előadását Rékai Nándor vezényelte, művészi gondossággal.

Jemnitz Sándor: József legendája³⁷

Közép-Európa 1910-es végső békebeli éveinek utolsó nagy művészeti eseményei közé tartozott a cári orosz balett-együttes sokak számára máig felejthetetlen körútja. Pavlova, Karszavina, Niszinszkij, – ki ne emlékeznék rájuk, ha csak egyszer is láthatta hódítóan tökéletes táncművészetüket!

Richard Strauss, mint megannyi más fogékony lelkű zeneszerző, ihletet merített ebből a cárizmus alatt is már bámulatra méltóan kollektívvé fejlődött orosz művészetből. Ezeknek a fő- és mellékszereplők között különbséget nem tevő, és ezáltal minden mozzanatukban egységes teljesítményeknek és általános hatásuknak köszönhetjük a magunk részéről Bartók Béla Fából faragott hercegét is.

De Richard Strauss nem lett volna kora materializmusának gyermeke, ha képzeletét elsősorban nem a látottak bizáncian pazar látványossága kapta volna meg. Balettet akart írni a nagyszerű oroszoknak ő is, de a pazarnál még jóval pazarabbat. Zenekarának létszámával is túl kívánt tenni minden eddig hallottakon. Hiszen itt még tekintettel sem kellett lennie netalán túlharsogható énekesekre.

Ilyen körülmények között jött létre a József legendája: gróf Harry Kessler és Hugo von Hoffmannstahl, a balett szövegírói, aranyba mártották és selyembe göngyöltették József és Putifárné történetét. Számukra az egyiptomi udvarnál kifejtendő pompa lehetőségei sem voltak eléggé szemképráztatók. Szövegvivükben előírják, hogy a díszletek és jelmezek

³⁷ Népszava, 1934. január 27.

Paolo Veronese stílusában tartandók és az 1530 körül uralkodott divatot követik: az egyiptomiak velencei jelmezt viselnek, az ifjú József és a kalmárok – akik őt Putifár elé viszik – a 16. század keleti stílusában jelennek meg.

József e szövegkönyv szerint – minden hagyomány ellenére – meghal: a női büszkéjében megsértett Putifárné máglyára dobhatja kikoszarozóját és az ifjú aszkéta lelkét hatalmas szárnyú arkangyal viszi föl a mennybe. Putifárné e megdicsőülés láttára saját nyakláncával fojtja meg magát. Richard Strauss tíz évvel korábban és tíz évvel frissebb erővel hasonló női sorsot zenésített meg: Salome királykisasszony ugyancsak szerelmi visszautasításért áll bosszút, Johanán próféta fejéért, vérdíjért táncol, és végül legalább ezt a neki többé ellenállni nem tudó levágott fejet csókolgathatja. Putifárné még ettől a végső elégtételtől is elesik, mert József kiröppen karjai közül és égnek száll.

Siralmas vadromantika ez: messze esik tőlünk, akik számára a művészet nem azonos többé a gyermekhátat borzongató alkonyati dajkamesékkel. A mai ember a klasszikus művészet szabad levegője után vágyik és legalább a művészet birodalmában szeretné megtalálni azt a rendezettséget, amit fölforgatott életében hiába keres... Viszont a békebeli, nyugodalmas közönségnél jól elkelt valami kis rémítő idegcsiklandozás. Strauss Richard, az aktualitások híres ismerője, tudta ezt és bevált receptre dolgozott. Néhány jelenete még ilyen sablonmunka közben is szépen sikerült, de az egész fáradtan, erőszakoltan és meggyőződéstelenül hat.

Az Operaház előadását Cieplinski János balettmester tanította be, aki itt valóságos tárházat adja hibáinak. Együttesét szédítő dühöngő roham szállta meg. Csoportjainak minden egyes tagja szüntelen izgalomban ugrándozik jobbra-balra, rúgkapál, rohan-ficánkol és szemlátomást fő feladatának tekinti, hogy két helyen legyen egyszerre. Ahol fesszes csoportritmus köti – mint a boxolók, vagy a máglyalakók jelenetében –, ott sikerült, sőt, erős megoldások jutnak e nyugtalan és nyugtalanító balettmester eszébe. De mihelyt szabadon alkothat, már is cserebogarakat kívánunk oda, amelyek egyszerre három pár lábbal mozoghatnak.

Zsedényi Károly túl gyorsan jutott föl a címszerepek polcára. Itt sokkal több technikára, testi kigyakorlottságra és kifejezőképességre van szükség. Józsefnek bensőségesnek, költőinek kell lennie: ez az egyetlen, ami e történések kincsvoltát enyhítheti.

Walter Rózsi elismerésre méltó sokoldalúságot bizonyított, amikor előbb Putifárné esetét táncolta el, majd szünet után a Salome címszerepében lépett fel, és a rokon hajlamú leányzó érzelmeiről énekelt.

A látványos díszleteket Fülöp Zoltán tervezte, második színpadi képe határozottan érdekes. Fleischer Antal karnagy precízen, de nem épp jellegzetesen szólaltatja meg Richard Strauss vezérkönyvét. Pedig ez a muzsika szinte túlságosan értelmes és folyamatosan magyaráz. Adjuk meg neki a magáét.

Jan Cieplinski az Opera lengyel balettmestere hirtelen elhagyta állását Súlyos kifogást támasztott a balett egyik férfitagja ellen³⁸

Operaházi körökben régen suttozzák már, hogy Jan Cieplinski, az Opera lengyel származású balettmestere elhagyja állását és nem fogadja el Radnainak azt az ajánlatát, hogy további három éven keresztül betöltse a balettmesteri funkciókat. Jan Cieplinski akit rendkívül megszerettek az Operaháznál és akit nemrégén tüntetett ki díszoklevéllel a Magyar Táncművészek Egyesülete a magyar tánc terén kifejtett érdemei elismeréséül, szombaton bejelentette Radnai igazgatónak, hogy nem reflektál a felkínált szerződésre és azonnal elhagyja állását.

Hivatalosan kifelé Cieplinski távozását úgy tüntetik fel, mintha ez a fiatal és rendkívül tehetséges balettmester megunt volna a magyar Operaháznál nem túlságosan változatos funkcióját és tisztán művészi okok kényszerítik arra, hogy országot és színházat cseréljen. Akik azonban jól ismerik az ügyeket, tudják, hogy Cieplinski távozásának sokkal súlyosabb és mélyrehatóbb okai vannak.

Emlékezetes még az a botrány, amely néhány hónappal ezelőtt zajlott le az Operaházban és amely alkalommal az Operaház egyik elbocsátott táncosa súlyos vádakkal illette – természetesen teljesen alaptalanul – az Operaház egyik főfunkcionáriusát. Ebből az afférból kifolyóan Cieplinski súlyos kifogást emelt az Operaház balettkarának egyik férfitagja ellen, akit azonban nem tudtak, vagy nem akartak elejteni a színháznál. Így inkább Cieplinski távozott. Elutazása előtt beszélgettünk a kítűnő balettmesterrel, aki mosolyogva – bizonytalan cáfolattal – tért napirendre a dolgok felett és kijelentette, hogy Varsóba utazik, ahol a lengyel Operaház első balettmestere lesz, és a varsói ünnepi játékokat rendezi.

Kiepura barátjának meglepő ultimátuma az Operaház igazgatójához Cieplinski balettmester távozásának érdekes kulisszatitkai³⁹

Néhány soros hír közölte a közönséggel, hogy Cieplinski Jan balettmester felbontotta szerződését a m. kir. Operaházzal és külföldre távozott. A MAI NAP értesülése szerint a rövid újságközlemény háttérében különös események húzódnak meg. Tudni kell, hogy Cieplinski úr a montecarloi Gyagilev Orosz Balett kórusának tagja volt két évig. A rendkívül ambiciózus fiatalember minden próbán notesszel a kezében vett részt, rengeteg jegyzetet készített és az volt a vágya, hogy balettmester legyen. Ezt rövidesen el is érte: egy évvel később Stockholmban tűnt fel, mint a svéd opera balettmestere. Stockholmban csak rövid ideig működött Cieplinski, mert egyik legjobb barátja, Kiepura Jan, a világhírű tenorista ajánlatára három évvel ezelőtt meghívták Budapestre.⁴⁰

³⁸ Hétfői Napló, 1934. július 2.

³⁹ A Mai Nap, 1934. július 4.

⁴⁰ Jan Kiepura (1902-1966) Világhírű lengyel tenor, Eggerth Márta férje.

A lengyel balettmester Budapesten a Csongor és Tünde táncainak betanításával debütált – mérsékelt sikerrel. Valószínűleg előkelő pártfogójának, Kiepurának köszönhető, hogy a m. kir. Operaház szerződtette. Mint táncos is fellépett a Carmenben és a Seherezádéban, de nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Legutóbb a Tata tóvárosi szabadtéri előadás Csongor és Tündéjének táncrendezését bízták Cieplinskire, aki havi 1200 pengő törzsfizetést húzott attól az Operaháztól, amely egymás után csökkentette kiváló magyar tagjainak a fizetését, nem is beszélve az elbocsátott és a 120-160 pengős fizetéssel szerződtetett tehetségekről. Cieplinski fizetésén felül 30-40-50 pengős tiszteltdíjat kapott esténként az általa betanított balett-darabok külön tantemjeként.

Az Operaházban mint összeférhetetlen, kötekedő, ideges embert ismerték Kiepur barátját, akinek azért kellett távoznia az énekes színházból, mert feltűnő hangú ultimátumot intézett Radnai Miklós igazgatóhoz a szezon befejezése előtt. Az Operaház igazgatójához intézett követelő hangú levélben Cieplinski kijelenti, hogy csak abban az esetben hajlandó továbbra is az állami színház kötelékében maradni, ha elbocsátják az Operaház egyik legtehetségesebb fiatal táncosát, akivel nem rokonszenvez. Cieplinski furcsa ultimátumában többek között tiltakozik az ellen, hogy az Operaház vezető állásban lévő egyik kitűnősége beleszóljon balettjeinek koreográfiai és szcenikai részeibe. Érthető, hogy az éles hangú beadvány hatása alatt Radnai Miklós elvesztette türelmét és jóindulatát, s igen helyesen útilaput kötött a törtető és egyeduralomra vágyó lengyel balettmester talpára. A balettmester távozásával kapcsolatban egyébként megbízhatatlan hírek kerültek forgalomba, amelyek szerint Cieplinskinék állítólag része volt abban az áldatlan pletyka-áradatban, amely hónapokkal ezelőtt élénken foglalkoztatta, sőt, megbotránkoztatta a közvéleményt. A botrányba annak idején ugyanazt az operaházi vezető személyt igyekeztek belekeverni, aki ellen most a lengyel balettmester intrikáló ultimátumában kifogást emelt...

Gajáry István: Díszelőadás az Operaházban Az Álmos és a Szent fáklya bemutatója⁴¹

Horthy Miklós kormányzó névünnepe alkalmából díszelőadást rendezett csütörtökön este a Magyar Nemzeti Diákszövetség kötelékébe tartozó magyar egyetemi és főiskolai ifjúság. A díszelőadás keretében két újdonság került színre, mintegy névnapi ajándékkul az állam fejének. Bemutatták Mosonyi Mihály Álmos című operáját és Dohnányiné Galafrés Elza⁴² Szent fáklya című tánclegendáját, amelyet férjének a zenéjére írt a kitűnő szerzőnő.

Az Álmos hetven év előtt készült opera, s ha akkor színre kerül, ma talán egyike azoknak a reprezentatív magyar értékeknek, amelyeket állandóan elő lehet adni, minden ünnepélyes alkalomkor. Hetven év alatt azonban óriásit haladt a világ. Nagyon változott az ízlés, s akkor még kezdetleges színházi kultúránk ma már a nyugati orszá-

⁴¹ Újság, 1934. december 7.

⁴² Galafrés Elza (1879-?) színésznő, koreográfus. Dohnányi Ernő zeneszerző felesége, A szent fáklya koreográfusa.

gokéval is bátran felveheti a versenyt. Nem szabad felednünk, hogy amikor Mosonyi Mihály az Álmos című operát megírta, a Traviata, Rigoletto, Trubadúr és Verdi több más alkotása már évek óta diadallal járta be az egész művelt világ operaszínpadait, hogy Mozart örök életű dalműveiről, továbbá Rossini, Donizetti és mások operáiról ne is beszéljünk. Itt Magyarországon már szintén megkezdődött az operairás, s a Hunyadi László sikere után kedvet kaptak a szerzők arra, hogy ezzel a műfajjal erősebben kísérletezzenek. Már megszületett a Bánk bán is, amikor Mosonyi Álmosa elkészült. Mindazonáltal nem szabad ezt a művet úgy tekintenünk, mintha ma is élő és reprezentáns alkotása lenne a magyar zenei kultúrának, csupán csak annak, ami valójában is: értékes zenetörténeti ereklyének.

Zenében tagadhatatlanul sok a szép és értékes rész. Nem egy olyan, amely ma is megfogja a lelkeket és ma is meggyőző erővel hat. A partitúra tekintélyesebb része azonban bizony meglehetősen megfakult már. Ami pedig a szöveget illeti, az akkoriban is igen kezdetleges volt, amikor Mosonyi ezt a művet megírta. Szigligeti Ede, a múlt század színpadi irodalmának ez a kivételes tehetségű alakja, nem foglalkozott eléggé az operaszövegek technikájával és úgy látszik, nem is fordított túlságos nagy gondot erre a művére. Eseménytelen, cselekménytelen sorstragédia ez a librettó, amelynek vérszegénységét még a legjobb muzsika sem tudja ellensúlyozni. Abban az időben, amikor Jókai Móric a Hunyadi László szövegéről Hunyadi Laci operaszöveg címen írt erőteljes, levágó kritikát, ez a gyenge opera-librettó nemigen állhatta meg a helyét. De Mosonyi Mihály képzeletét sem ragadhatta annyira magával, hogy a múlt századnak ez a nagy zenei alakja örök életű művet komponálhatott volna rá.

Mosonyi zenéje invenciózus, ötletes, finoman megcsinált komoly és tartalmas muzsika. Különösen a karrészek igen szépek benne. Természetes, hogy a szöveghez való alkalmazkodás miatt nem lehet eléggé változatos és drámai, mert hiszen maga a librettó sem az. Ebből a muzsikából sokat merítettek néhányan, s a hallgató szinte meglepetve vette észre, hogy nem egy népszerűvé vált alkotás egyes részleteinek a gyökere ide nyúlik vissza. A maga egészében azonban a zenei rész sem több zenetörténeti érdekességnél. Leszámítva néhány jelenetnek a gyönyörű muzsikáját, általában kissé egyhangú ez a zene és mélyebb nyomokat ma már nem hagy a lelkünkben. Semmi esetre sem ragad úgy el, mint a Bánk bán zenéje, azt azonban megmutatja, hogy ha Mosonyit abban az időben szóhoz engedik jutni, elsőrendű operaszerző vált volna belőle.

Az előadás egyike a legjobbaknak. Márkus László rendezői zsenialitása sikerrel igyekszik a szöveg hibáit tompítani, és előnyeit minél jobban érvényre juttatni. Az ő érdeme, hogy a mai színpadon ennyire is megállja ez a mű a helyét. A szereplők egytől egyig tehetségük és tudásuk legjavát állítják a siker szolgálatába. Palló Imre fenséges Álmos Fejedelem, Závodszy Zoltán hatásosan éneklő Árpád szolámát, Budanovits Mária és Bodó Erzsébet kiváló művészete pedig Álmos, illetve Árpád feleségének az alakjában érvényesül. Kádár főpap Losonczy György jellegzetes alakítása. Réthy Eszter ezüstös csengésű értékes hangja, nagy énekkultúrája és nem mindennapi tehetsége a tündér alakjában jutott megfelelő feladathoz. Lendvai Andor, Tutsek Piroska, Kőszeghy Teréz és Diósy Edit szintén pompásan illeszkednek bele a kitűnő együttesbe. A darab betanítása és vezénylé-

se Berg Ottó kiváló munkája, a koreográfia Brada Rezső sikerült műve, a díszletek pedig ifj. Oláh Gusztáv zsenialitását dicsérik.

A másik újdonság a Szent fáklya tánclegenda, amelynek szövegét Dohnányiné Galaf-rés Elza férjének már megvolt zeneszámaira írta. A *Ruralia Hungarica* és a Szimfonikus percek az alapjai ennek a muzsikának, de Dohnányi Ernő néhány kisebb átvezető részt is írt még ebbe a művébe. Maga a történet kissé zavaros, de eléggé poétikus. A parasztle-gényt el akarja csábítani a lép lidérce. Ellenáll neki, előveszi övéből a kancsukát (amelyet tudvalevőleg minden falusi paraszt az övében hord) s úgy a szépséges lidérc leányzót, mint társnőit szétkergeti. Szerelmesével boldogan fekszik le a pásztortűz mellé. A lidércek azonban nem nyugosznak. Eloltják a pásztortűzet s magukkal hurcolják a parasztle-gényt, akit most már a kancsukája sem tud megvédeni tőlük. Szerelmese imádkozik és Szűz Máriához könyörög, aki egy fáklyát ad át neki. Ezzel az égő fáklyával leszáll a leány a víz alá, felgyújtja a lápot és kiszabadítja szerelmését a lidércek hatalmából, a lép helyén virágos rét keletkezik és kis gyermekek táncolva adnak hálát az Egek Urának. Ez maga a történet. Amit az ember nem ért meg belőle, az sem káros, mert a szép színpad és a sok pompás tánc káprázatos látványa bőven kárpótol a megértés hiányáért, Dohnányiné Galaf-rés Elza remek koreográfiát készített a muzsikára. Minden mozdulat szervesen ösz-szefügg a zenével. Minden frázisra megtalálja a legtökéletesebb és legkifejezőbb mozgást. Az ő koreográfiája igazán mozdulatokba öntött zene.

Ezt az újdonságot is igen nagy gondossággal és nagyszerű bőkezűséggel hozta színre az Operaház. A bevezető melodramát szépen mondja el Palló Imre, a darab főszerepeit pedig pompásan játsszák meg Bordy Bella, Kőszegi Ferenc és Szalay Karola. A többiek sem maradnak el mögöttük. A szép díszleteket Fülöp Zoltán tervezte, a darabot Brada Rezső tanította be és Rékai András rendezte. Fleischer Antal kongeniális vezénylese tel-jes mértékben juttatja érvényre Dohnányi muzsikájának minden szépségét. A közönség mind a két újdonságot igen melegen fogadta és tapsaival sokszor a függöny elé szólította a szereplőket.

Az előadást előkelő közönség hallgatta végig, amelynek soraiban Gömbös Gyula miniszterelnökkel és feleségével az élén, politikai, társadalmi és művészeti életünk igen sok kiválósága jelent meg. A kormányzó maga fél nyolc után néhány perccel érkezett a színházba s amikor feleségével együtt bevonult a páholyba, a közönség felállással és zúgó tapsviharral fogadta. A zenekar azután eljátszotta a Himnuszt, majd Jencs Árpád dr., a Magyar Nemzeti Diákszövetség választmányi tagja tolmácsolta a kormányzónak az ifúság hódolatát, és köszöntötte őt névünnepe alkalmából. Ezután a budapesti egye-temi énekkarok Vaszy Viktor karigazgató avatott vezénylete mellett Lányi Viktornak, A magyar nyelv című, Ábrányi Emil költeményére írt férfikari ódáját adta elő. A finom szövéssé, ötletes kidolgozású és nagy igényű férfikart kiválóan szólaltatta meg az együttes. Előadása után melegen ünnepelte a közönség az egyetemi énekkarokat, Vaszy Viktorral együtt. Ezután került sor a két újdonságra, amelyeknek a bemutatását tetszéssel fogadták a jelenlevők.

Dietl Fedor: A Sylvia felújítása⁴³

Delibes mitológiai balettjét újíttotta fel szerdán este az Operaház. A táncköltemény és a pantomim általános népszerűségének mai korszakában a közönség olyan nagyfokú érdeklődéssel kíséri az újjá varázsolt balett különböző alkotásait, hogy az kétségkívül új lendületet ad a koreográfia fejlődésének.

Az Operaház vendég balettmestere, Jan Trojanowski⁴⁴ óvatosan nyúlt a feladathoz, amelyet a Sylvia új beállítása jelentett. Mindazok, akik talán azt remélték, hogy Diana bájos nimfája és a fekete vadász legutóbb Tatán, szabadtéri előadásban látott tánckölteményében nem csupán Delibes romantikusan szép zenéjét, hanem a modern mozdulatművészet fantasztikus arányú újításait élvezhetik, bizonyára csalódtak. Trojanowski a maga teljességében igyekezett átmenteni a régi táncstílus

tisztes hagyományait. Nem kedveskedett artista mutatványokkal, de a maga egyszerűségében színpadra varázsolta a görög regék mesevilágának egy szépséges fejezetét.

Legnagyobb értékű ezen felül a rég nem látott balett felújításának egy új magyar tánctehetség bemutatkozása volt. A címszereplő Ottrubay⁴⁵ Melinda operaházi szereplése iskolapéldája annak, hogy a nagy múltú, előkelő magyar családok szakítottak a régi előítéletekkel, amelyek szerint gyermekeiket még akkor sem engedik színpadra, ha azok kivételes tehetséggel és adottsággal rendelkeznek. Vitéz dr. Ottrubay Dezső törvényszéki tanácselnök bájos fiatal leánya ígéző jelenség. Üde fiatalsága – a művésznő mindössze 16 esztendő – arcvonásainak szinte átszellemült szépsége, a természetes báj, amely minden színpadi megnyilatkozását kíséri, olyan eszközök, amelyek egyszeriben meghódították a közönséget. Ottrubay Melinda mindezen kívül ösztönös tánctehetség! Ritka ígéret, aki tovább fejlődve bizonyára ragyogó sikereket érhet el a táncművészet terén, mert technikában, dologbéli készségben, kecsességben és hajlékonyságban már is elsajátította mindazt, amit alig néhány esztendő alatt megtanulni lehet. Első nagy szerepében történt bemutatkozását tüntető elismerés kísérte, amely most az egyszer nem csak hódító fiatalságának, hanem ízlése, szinte lehiggadt és mégis mélyen átértzett alakításának volt betudható.

Nagy elismerés illette a tánckar kitűnő művésztagjait is, a szép Hidas Hedviget, Fábry Erzsébetet, Brada Rezsőt, ezt a fáradhatatlanul lelkes táncművészt és koreográfust, aki valósággal lelke volt a tánckar együttesének a szerelmes szívű pásztor szerepében. Megérdemelten osztoztak a sikerben Vécsey Ella bárónő és Bordy Bella, a közönségnek egyébként is kedvencei. Kivált a rabszolganők remek együtteséből Vera Ilona és Horváth Erzsébet briliáns tánc-kettőse. Kőszegi Ferenc még a fekete vadász egyébként ellenszenves szerepében is rokonszenves tudott lenni. Az együttesben figyelemreméltó tehetségnek mutatkozott a bájos Kálmán Etelka is, aki egyébként rövidesen Svájcban vendégszerepel.

⁴³ Nemzeti Újság, 1935. november 21.

⁴⁴ Jan Trojanowski (Trojanoff, Trojanov) lengyel táncos, balettmester. Az Operaház számára a Sylviát koreografálta meg 1935-ben. Magán balettiskolájában sokan tanultak.

⁴⁵ Ottrubay Melinda (1921-) Kiváló klasszikus balerina az 1930-as évek közepétől. Később hg. Esterházy Pál felesége.

Oláh Gusztáv képzelete színes díszletekkel, pompás jelmezekkel frissítette fel a Sylvia új előadását. Különösen sikerült a III. felvonásbeli nagy Bacchus-jelenet, valamint a pásztorok felvonulásának bukolikus táncképei. Kevésbé sikerült a második kép befejező jelenete, ahol a zsinórpadlásról alálebegő Amor és a kettéhasadt sziklafal apró fonákságai hátrányosan befolyásolták a felvonás képszerúségét. A gépek és technikai segédeszközök minden mitológiai jelenet kiváló ellentétei! Ezt a hibát viszont megfelelő fényhatással könnyen kiküszöbölheti az Operaház gondos vezetősége.

A felújítást Kenessey Jenő karmester vezényelte nagy gonddal, lelkiismeretesen. A Sylvia repríze előtt Mascagni melodramája, a Parasztbecsület került előadásra, s a főszerepekben Huszka Rózsi és Pilinszky Zsigmond művészetében gyönyörködhetett az ünnepi jellegű est hálás közönsége.

Haits Géza: Az önző óriás **Hubay-bemutató és Radnai-repríz az Operában**⁴⁶

A magyar balettre még nem nagy jövő vár. Várakozás ez, mely a levegőben van, észrevétlenül hangulatot teremt és hívőket szerez. Operaházunk helyes úton jár, amikor nem elégszik meg külföldi művek átvételével, hanem teret enged magyar szerzőknek, sarkallva őket, hogy fantáziájukat kiéljék a legmaibb művészet, a megújított tánc területén. Magyar szerzők minél több és értékesebb táncjátékaira van szükség, hogy erőre kapjon, kifejlődjék, s a világ legjobb balett-társulatainak méltó versenytársa lehessen operaházunk kitűnő táncosokból álló balett-együttese. Operaházi díszlettervezőink olyan ragyogó tehetségek, mint ifj. Oláh Gusztáv és Fülöp Zoltán. Hogy mit jelent a hatáskeltésnél a stílusos, gyönyörű keret, mennyire lényeges kifejező eszköze a mozgás néma költészetének a színpadi díszlet és jelmez, hogy a megértésnek milyen nélkülözhetetlen segítőtársa, tehát nem csupán holt dekoráció, megmutatta az a nagy siker is, amellyel a közönség az Operabarátok Egyesületének rendezésében bemutatott Hubay-táncjátékot és Radnai felújított Infánsnőjét fogadta.

Hubay Jenő, zenei életünk világhírű doyenje, bécsi nagy sikerei után mutatkozott be a budapesti operaházban, mint balettszerző, legújabb alkotásával, Az önző óriással. A mestert megihlették Wilde Oszkár búbajos meséjének zeneiséggel telített szimbólumai és azok a gazdag lehetőségek, amelyek táncjáték keretében a színpadra varázsolhatják a mesében rejlő mély igazság finomságait. A tavaszt jelképező üde gyermeki kacaj és mosoly nem tudja felmelegíteni a kérges szívű, önző óriást. Amikor Szende Ferenc kitűnő alakításában, torzonborz fekete szakállával, a ridegséget és hajthatatlanságot érzékeltető lassú, iromba járásával először jelenik meg az önző óriás a színen, egy intésre riadtan szerte rebbennek a kertjében önfeledt örömmel játszadozó gyermekek. A pompázó tavasz fényben úszó derűjét köd és havas eső zimankós képe váltja föl. Brada Rezső a koreográfia készítője, kitűnő részletmunkát végzett és különösen pompás leleménnyel oldotta meg a jelképesített hóesés és ködképződés táncát. Az önző óriás megöregszik az

⁴⁶ Színház, 1936. február.

örökös télben és végül is elfogja a tavasz utáni sóvárgás. A műszaki személyzet valóságos csodát visz véghez, amikor mintegy varázsütésre virágba borítja a vigasztalan, kopasz fákat. Benépesül a kert ismét gyermekekkel, az önző óriás most már nem zavarja őket. Előbb csak mozdulatlanul szemléli hancúrozásukat, majd vágyakozva lassan közibük vegyül. Csillagfényű virágok nyílnak egyszerre a fákon, meglátja a szeretet érző sebét és az önző óriás megismeri az élet végső célját, az örök tavasz boldogságát.

Hubay Jenő finom zenei csipkefátylat sző a meseképre, ragyogó hangszerelő művészettel dolgozva fel gazdagon áradó melódiáit, s ott, ahol érzése szerint, az énekhang még kifejezőbbé teszi a cselekményt, a színpalak mögött alkalmazott kóruossal jön a mesejáték segítségére, sőt, az önző óriás nagy megtérésénél megszólaltatja néma szereplőjét is, hogy teret engedjen a szövegíróknak: Mohácsi Jenőnek és Márkus Lászlónak, akik Wilde Oszkár mesekölteményét szerencsés kézzel írták át. Fleischer Antal a mű szelleméhez híven tanította be és vezényelte a gázsikerű bemutatót.

Meglepetésül szolgált a tizennyolc évvel ezelőtt bemutatott Radnai-repríz, Az infánsnő születésnapja, mely az operaház tragikusan elhunyt igazgatójának legsikerültebb alkotása. Radnai maga dolgozta át az ugyancsak Wilde Oszkár meséjéből vett témát és lendületes, friss ötletektől duzzadó, hangulatos zenét komponált hozzá. A Pazar kiállítású balett koreográfiáját Cieplinski Jan készítette, ezúttal kitűnően. A felújítás legnagyobb eseménye Harangozó Gyula szenzációs alakítása volt. Mint tánckomikus, párját ritkító tehetség. A partitúra új színekkel is bővült, néhány, annak idején kihagyott betétszámmal, köztük a pezsgő ritmusú cigánytáncsal, melyet Szalay Karola járt el tüzes temperamentummal. A teljes balett működött közre, és Ferencsik János vezényelte a zenekart, lendületesen.

S. Z.: Forradalom a balettben⁴⁷

Húszfilléreket vonnak le az operaházi táncosnők gázsijából és kétszázötven pengővel emelik Szalay Karola gázsiját, kétszáz pengővel a lengyel balettmesterét – Sérelmek az operaházi új szerződések körül

A színház, az Opera az egyéni kiválóságok fejlődésének tere. Éppen ezért érthető az Operaház intézkedése, amely az általános leépítési tendencia ellenére jutalmazza az érdemeket és gázsit emel.

Nem tévedés: nem építettek le, hanem ellenkezőleg: gázsit emeltek. A balett ebben pedig nagy sérelmét látja. Valóságos palotaforradalom van a balettban, ahol szőke-barna leányfejek összebújva „konspirálnak”. Kiderült ugyanis, hogy míg a balett tagjainak 1 pengő 40 filléres fellépti díjait 1 pengő 20 fillérré mérsékelte a mindenható szanalás, addig a balett favorizált kedvencének, Szalay Karolának gázsiját havonta 250 pengővel emelték, mindenféle hivatalos rendelet ellenére.

De ezt a kedves és kitűnő táncosnőnek még elnézték volna, de hogy az ő rováskura egy lengyel balettmestert hozzanak, óriási gázsival, az már túl megy a lecsillapodott

⁴⁷ Hétfői Napló, 1930. október 5.

operisták érzékenységének és teherbírásának határain. Cieplinski balettmester fizetése ugyanis pontosan 700 pengővel több havonta, mint amennyi a most nyugdíjba küldött Brada Ede gázsija volt. Az Operában nagy felháborodással tárgyalják ezt a tényt, amelyet szembe állítanak Szende Ferenc esetével. A kitűnő énekes 3600 pengős gázsiját ugyanis 1200 pengőre redukálta le a költségvetés erőszaka. De ezen kívül más kirívó eseteket is tárgyalnak az operisták. Így például Tihanyi Vilmának 2400 pengős gázsija helyett csak 900 pengőt ajánlott fel Radnai igazgató.

De még ennél is fájóbb Ney Bernát magánénekes gázsi-redukciója. Ennek a kitűnő énekesnek, akire nagy szerepeket bízunk, eddig 200 pengő volt a havi gázsija, ezentúl 150 pengő lesz. Roubal Vilmosnak, az Opera régi karigazgatójának 1400 pengős gázsijából 700 pengő lett. Toronyi Gyulának 500 pengőjéből 200 pengő lett és az Operaház régi, érdemes karmesterének, Pető Imrének havi fizetését 500 pengőről szintén 200 pengőre redukálták.

Dehát vannak személyi kivételek is és az Operaházban nem érvényesül teljesen a falanszter-rendszer a fizetés-leszállításban. Legalább is a balettban nem, ahol a kis egzisztenciájú balerinák húsz filléréiből fizetik ki egy másik balerina – mindenesetre jogos – fizetésemelését.

K. F.: Látogatás a „nagybeteg” Szalay Karolánál, „aki miatt” elmaradt A csodálatos mandarin⁴⁸

Kegyetlen szél fúj a Svábhegyen. Eltűnt a hó, a síelők vidám lármája helyett márciusi fagy fogadja az embert. Aztán egy épület, ahová azok menekülnek, akik távol akarnak lenni a főváros lármájától. A lépcsőházban nesztelenül: fehér köpenyes alakok, orvos, ápolónő, szóval az ember betegnek érezheti magát, ha egészséges is.

Kíváncsian várjuk a hallban a táncművésznőt, aki furcsa események központjába került. Miatta maradt el a szezon egyik legérdekesebbnek ígérkező premierje, Bartók Béla és Lengyel Menyhért táncjátéka, A csodálatos mandarin, amelynek főszerepében lépett volna fel.

Jön. Csinos, elegáns fiatal táncosnő, a legjobb kritikákkal és eddig is sok sikerrel. Úgynevezett ígéret, akiből váratlanul nevezetes személy lett.

– Kezét csókolom! Hát még él...?

– Persze! Még csak nem is fekszem...

– Úgy? Ez az a nagy betegség, amely miatt elhalasztanak a magyar királyi Operában egy premiert?

Elpirul.

– De kérem... Én beteg vagyok. Lázam van!

– Igazán?

– 37.5

⁴⁸ Az Est, 1931. március 28. – A csodálatos mandarint a hatóságok betiltották erkölcsstelen témája miatt.

- Mitől?
 - Légcsőhurutom van.
 - Hiszen ez énekesek betegsége!
 - Látom, hogy nem igen hisz nekem. Elmondom tehát, hogy mi történt! Hétfőn a házi főpróba után félájultan mentem haza a fáradtságtól. Én minden vasárnap délután három balettben játszom, minden darabban benne vagyok. Rettenetesen kifáradtam, ami hétfőn már katasztrofálisan jelentkezett, idegesség és kimerültség formájában...
 - Úgy tudom, hogy ezt máskor a nyári hónapokban pihenik ki az operaházi tagok...
 - Radnai igazgató úr erre pihenni küldött. Egy hónapig pihenni fogok.
 - Igaz-e, hogy a röntgen-vizsgálat eredménytelen volt?
 - Igaz.
 - Szóval kimerült, semmi több?
 - Igen.
 - Szép. Sokan irigylik, amiért ilyen kimerültséggel egy hónapi pihenőhöz jutott.
 - Tudom.
 - Azt is tudja, hogy mi lesz A csodálatos mandarinnal?
 - Igen. Ha felgyógyultam, eltáncolom.
 - Ki mondta?
 - Az igazgató.
 - Vasárnap még nem panaszkodott kimerültségről?
 - Nem, de hétfőre megváltozott minden. Beteg vagyok!
 - Szívesen táncolta el szerepét?
 - Boldogan... Higgye el, én nem tehetek semmiről. Én akaratlanul központjába kerültem ezeknek az eseményeknek a betegségem miatt.
- Furcsán hangzik ez a mondat. Megbetegítették a táncosnőt. Öt kilót fogyott az utóbbi fél évben.
- Elhiszi tehát? – kérdezi. Majd csodálkozva néz. Megértjük.
- Kint hajladoznak a kopasz fák. Szél korbácsolja a fogaskerekű villamost. Este benézünk az Operaházba.
- Meglátogattam Szalay Karolát, – említjük meg valakinek.
 - Jó neki,- feleli rezignáltan az operaházi tag. Államköltségen nyaral....

K. F.: Balerina 1936

Hogy él az Operaház 80 táncosnője⁴⁹

Ballettpatkánynak nevezték valamikor az Operaház kezdő táncosnőit, balerina-növendékeit. Ez az elnevezés ma már kiment a divatból, pedig az Operaház harmadik emeleti balett-termében nem változott a helyzet legalább húsz év óta. A kép ugyanaz, csak a lányok mások. Ebben a teremben mindig fiatal és üde táncosnők szedték ritmusra lábaikat és most is fiatalok táncolnak.

⁴⁹ Az Est, 1936-

Már a földszinten is hallani, hogy milyen fiatalok dolgoznak ott fönn a harmadik emeleten. Olyan a zsvaj, hogy még a hangolóterem zaján is túltesz. A harmadik emeleti folyosóról zúg le a zsvaj, a békebeli aranyifjúság elérhetetlen folyosójáról, ahonnan száz meg száz kíváncsi gavallért és szerelmezt kergetett el annak idején a néhai portás, Csepke bácsi pipaszára.

Lábak, bokák

Indiánok nem táncolnak olyan hévvel, mint ezek a kislányok. Nyolcvan van. A hatalmas terem olyan, mint a hangyaboly. Piros, sárga, lila, zöld, téglaszínű ruhák. Csupa láb, mindenütt láb, végtelen sorokban. A bokák tömege szédületesen kavargó, mint egy féktelen rulett. Dobognak, lihegnek a leányok, csacsognak, ciripelnek, énekelnek, sikongnak. A balett halhatatlan festőjének, a francia Degas képei kelnek itt életre. Az egész, amit látunk, forró, lüktető élet, nyolcvan ifjú élet: egészség és szépség.

Rangsor

A balett-irodalom fejedelme, a mester néhány perces szünetet engedélyez. Ezalatt beszélgetünk a lányokkal. Kiderül, hogy szüleik a legkülönbözőbb foglalkozású emberek: orvos, ügyvéd, festőművész, állami tisztviselő, nyugdíjas MÁV- alkalmazott, rendőr, postás van közöttük. A lányok közül sokan laknak a külvárosban és a környéken és naponta négyszer teszik meg az utat az Operaházba. Az Operaházban négy szóló-táncosnő van, huszonnégy kartáncosnő, tíz ösztöndíjas növendék és körülbelül negyvenkét kis növendék. A huszonnégy kartáncosnő négy quadrille-ba van beosztva: első, második, harmadik és negyedik quadrille. Szigorú a rangsor és sokat kell dolgozni, míg a balerina egy kategóriával előbbre jut.

– Mennyi a munkaidő naponta? – kérdezzük.

– Van nap, hogy 8-10 óra hosszat próbálunk – hangzik a válasz. Ezen kívül minden előadásban, amelyben balett van, szerepelni kell. Sőt, kötelesek vagyunk statisztálni is.

Gázi

Nem könnyű az élete mostanában a balerinának, mert a költségvetési keret nagyon szűkre szabta a táncosnők fizetését. A negyedik quadrille-ban táncoló balerina 120 pengő fizetést kap, míg az első quadrille-beli fizetése 180 pengő. Húszévi szolgálat után nyugdíjba mehet a balerina. Persze a legtöbb mint kis növendék már nyolc-tíz éves korában tagja lesz az Operaház balettkarának és kb. harminc éves, amikor nyugdíjazzák. Nemrég ment nyugdíjba például az operaházi balett egyik „békebeli” tagja: a tehetséges Haar Eszti. Húsz esztendeig táncolt az Operaház színpadán, azokban az időkben, amikor Nirschy Emília, Pallay Anna és Ptasinszky Pepi volt a prímabalerina.

Szabad férjhez menni

Az elmúlt operaházi rezsim idejében sokszor szó volt arról, hogy az Operaház megtiltotta a balett tagjainak a férjhez menést. Ilyen tilalomról most nem tudnak az Operaházban: aki talál magának férjet, azt senki se beszéli le, hogy letelepedjék a saját családi tűzhelye mellé.

– Valamikor minden esztendőben esett egy-egy esküvő – mesélte nekünk a balett egyik öreg tagja.

– Most már nincs annyi férjjelölt a láthatáron. Megszűnt a romantika. Szezelemből és romantikából nem igen vesznek el balerínát, legfeljebb a biztos fix fizetésért vennének el bennünket. Mi pedig, azt hiszem, vagyunk olyan szépek, hogy jó partira számíthatunk....

(A dokumentumokat közléteszi: Gara Márk)

A NYOLC BOLDOGSÁG MISZTÉRIUM

BEMUTATÁSRA KERÜLT ELŐSZÖR BUDA-
PESTEN A VÁROSMAJORI EGYHÁZKÖZSÉG
VALLÁSOS MATINÉJÁN A BELVÁROSI
SZÍNHÁZBAN, 1926. DECEMBER 12.-ÉN A
VÁROSMAJORI JÉZUS SZÍVE TEMPLOM
MEGNAGYOBBÍTÁSÁNAK JAVÁRA.

VÖRÖSMARTY-NYOMDA, SZÉKESFEHÉRVÁR.

A Nyolc Boldogság Misztérium¹

Szövegét és orcheogrammját írta: Dr. Dienes Valéria.

Prológ

A lélek nem önként hullott le a rögre,
A lelket az Isten lehelte a földre
S a lélek rajzolta, mintáztatta magát,
Formálta, készítette lusta „anyag”-át
Átjárta, sodorta, nyeste, újraszülte,
Önmagát kereste, várta, megkerülte,
Életet formázott, történelmet gyártott,
Elesett és győzött, szeretett és ártott.

Az anyag lerázta, százszor meggyötörte,
A lélek visszanyúlt és igába törte,
Ezer dús szándékát mélyen belefonta
S a tisztult anyagra Isten arcát nyomta...
Így termett az ethos. Győzedelmes élet,
Melyet az anyagból kicsiholt a lélek,
S ami az anyagban belőle megmaradt,
Művészetnek hívják széles ez ég alatt...

Régi messze lelkek miránk leszállottak,
Nagy múltak méhéből ígyen tanítottak
Holt századok nyelvén: „Mivelhog az élet
Istenkézből ömlött, s újra Istené lett,
Útja a *Morális*, Isten tudománya,
A művészet pedig szolgáló leánya.
Nem elég a szépség vizét rejtve inni
Hanem örvendezve oltárra kell vinni.

Ne sírjuk, hogy testen lelkünk mennyit veszített,
Hanem szenteljük meg lélekkel a testet,
Ne ijedjünk tőle, hogy majd lelket gázol,
Mert ha minden élő anyagot lerázol,
Bosszút áll a tétlen, szolgálóból urad lesz,

¹ A középkor vallásos misztériumainak őse a liturgikus dráma, mely a templomban játszódott le, s az egyházi szertartásnak volt része. A misztérium virágzásának kora a XV. és XVI. század, melyben e színpadi vállalkozás a tiszta vallásosság céljait szolgálta az egyház védelme alatt. A jelen misztérium nem külső megvalósításában, hanem céljában és intenciójában folytatja a középkor e nagy vallás-művészeti mozgalmát. A vallásos élmények művészi konkretizálásával akarja szolgálni a ma egyre tágabb körben ébredő és a vallásos közönyösséget mind szélesebb vonalon támadó komoly lelki igényeket

Léted tengelyére marasztó sarat tesz,
Fegyverezd le másképp: erkölcsi szépséggel,
S összefonja híven kezedet az éggel.

Mi a szót elérve, kongó földiséget
Elfeledni jöttünk: mennyei mesgyéket
Akarunk most járni istenszók nyomában,
Keresni a lelket szűzi otthonában.
Nem régi emberek, nem bibliás múltak,
Nem is vaskos régi könyvekből tanultak,
Nem iniciálék, nem is zsidó ősök,
Nem is középkori vallásos regősök,—
Lélekszimbólumok akarunk mi lenni,
Testünkkel a szellem szolgálatát tenni
Új földön építeni Krisztus-királyságot,
Megkeresztelni a mozdulATORSZÁGOT!

Énekkar

(Bárdos L.)

Látván pedig Jézus a sereget, fölméne a hegyre és
miután leült, hozzája járulának az ő tanítványai.
És megnyitván száját, tanítá őket... (Máté 5. 1–2)

I.

A Lélek pedig csak azért jött a világra,
hogy megtanítsa az örök boldogságra.
A test pedig szentelt lélekháznak készült,
Istenkézzel gyúrták, örvendésre épült,

jaj, de örvendését százszor elvesztette,
mert együgyű lomhán csak magát kereste.
Istenét feledte, ösztönét hajszolta,
lélekkincsét úton útfélen kiszórta.

Mi most hozunk neki élő igazságot,
megtanítván híven a nyolc boldogságot.
Kérem, figyeljenek hát a lélekszóra,
örömből ez lesz az első leckeóra.

A lelki szegénység gyermekajak hangja,
olyan, mint a tiszta hajnalok harangja.
A lelki szegénység szent együgyűsége,
a legmélyebb elmék tüzes bölcsessége.

A lelki szegénység nem az ostobáké,
hanem napsugaras szűz gyermekszobáké.
Boldogságos szentség nélküle nincs itten,
így imádkozott itt lenn a gyermekisten.

Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyeknek országa

Istenem, szeretlek, és nem tudom, ki vagy,
kívánlak, és nem tudom, miért,
megtöltöd napjaimat és éjszaka
beléd ömlik az öntudatlanságom.
Nem ismerlek – és te vagy a mindenem,
nem láthatlak – és te vagy a Napom,
nem érinthetlek – és te vagy az erőm,
mintha nem volnál – és egész létem te vagy.
Mondd, rám nézel, Uram?
És látod amint szívem, e vak virágkehely
fehérre tárja szirmát és téged keres?
Mindig várlak, – pedig itt vagy velem.
Mindig enyém vagy – és sohasem elég.
Jaj, mikor jelenlétedbe öltöztetsz engem,
tudom, hogy elvesző semmid vagyok,
együgyű, ámuló semmid
s mert tudatlan vágyódássá fogytam előtted,
rám koronázod a mennyországot.

Énekkar

Őskeresztény dallam. Demény feldolg.

Corde patris genitus,
manens in principio
quaerens quod perierat
parentis imperio.
Venit ad nos humilis
ab axe sidereo

Az Atya szívéből szár-
mazott s e szívben maradt.
Az Atya parancsára keres-
ni jött ami elveszett.
Közénk jött, az égnek ten-
gelyén leszállt az alázatos,

quem castis visceribus
nuntiante angelo
virgo mater edidit,
Benedicamus domino.

akit az angyal jelentése
szerint szűzi testéből Mária
a földre tett.
Áldjuk az Urat!

II.

Szelídség a drága lélekfonó érték,
szellemországban sem azonosan mérték.
Szelídség lelkünknek nem bezárt virága,
hanem az együttlét szentelt boldogsága.

Gyermeket ölelni, anyánkhoz simulni,
mohás alázattal engedést tanulni,
parancsolni hittel, feddeni a csókkal,
hajló átadást termelni néma szókkal.

Szelídség az embermentésnek alfája,
szocializmusok győző omegája,
szelídség az élet kozmikus zenéje,
minden szeretetnek karácsonyi éje.

Szelídség az élő vizeknek forrása,
tisztító, lendítő, édes újulása.
Mindezeket nektek most úgy magyarázzuk,
hogy a szeretetet magunkra mintázzuk.

Megmutatni, hogy a Szelíd engedelmes,
így tanította ezt nekünk a Türelmes,
aki a Barlangból a Keresztbe hágott –
hallgassátok ezt a félénk imádságot.

Boldogok a szelídek, mert ők bírják a földet

Vigyázz, ujjad bársony legyen,
ha formálva lélekre nyúl.
És akaratod, fényes szíromhullás,
melynek szálló pontja vonz
És szavad, mint a rétnék selyme,
sziklaszívekre takarjon virágos gyepet
és simításától kinőjön a repkény

kiszáradt lélektörzseken.
És parancsod, mint ölelő hajnali szél,
mely tisztítón bújva jár
a lélek sűrűjének zeg-zugos résein.
És jöttöd mint a napkelti harmathullás,
kérésed mint a reggeli madárszó
erőszakod mint élő selyemköntös,
mely forrón a testre nő
s a test azt hiszi, ő adta vonalát.
Ha győzni akarsz, hajtsd meg a fejed,
ha uralkodni vágyol, térdepelj,
ha embertestben Isten akarsz lenni,
szelíden szolgálj örökké
és lábaidhoz gördül ajándékul
a föld.

Énekkar

Karácsonyi népének. Demény feldolg.

Énekeljük el karácsony szent dalát,
Magasztaljuk őt, Istennek szent fiát.
Íme leszállt a mennybeli király
Mennyből a király, ki Istennek fia.

III.

Testvérek, a sírás szentelt lélektorna,
testvérek, a sírás kívül sem egyforma,
ez fojtogatottan, titkon nyeli könnyét,
annak szeme ontja barázdás özönjét.
Hát belül, a szívnek titokzatos mélyén
hányféle a sírás a gyötrelmek éjén!
Láttál már sírókat? ez vergődik, szenved,
amaz a végzések szent kezének enged.
Ez jajgat, lázadoz, telve panasz-szóval,
amaz áldoz édes, mély lélekadóval.
Ez pusztá kínlódás, a lélek fekélye,
az odaadások imádságos éje.
Itt emészt a múltad, kínoz az igazság,
ott visz lélekszántó mennyei vigasság.

És ha hálás szívvel viseled a harcot,
Isten tenyerébe temeted az arcod,
könnyhullásod leszen szíved áldomása,
tisztuló lelkeknek ilyen a sírása.
Valahol sírnak így, édes vigalomban.
Tudod, hol, testvér? A purgatóriumban.
Ne rettegjünk hát a sírok könnyes árnyán,
hajoljunk ki most a másvilág párkányán,
tanuljunk meg sírni a szent könnyezőktől,
békés, boldogságos, gyászdalos mezőktől.
S bízva biztasson az, hogy a földi élet,
tisztaságos, győző öröklétbe mélyed,
itt szórjuk a magot, ott nő a vetésünk,
mert hogy a halálunk égi születésünk.

Boldogok, akik sírnak, mert megvigasztaltatnak.

Ne félj a könnytől,
omló árama tisztít,
mért szabódol, ha szenvedést kínál az élet?
Ha sírsz, lélek öntözi földed,
ha sírsz, Isten szántja a lelked,
ha sírsz, eleven lesz a talajod röge
és emberarcot fordít feléd,
mert könnyedtől megtudta létét
és azt, hogy a nappal rokon.
Ne félj a könnytől,
gördülő gyémántját szeresd,
ösvényeden aki végigmegy utánad
kincseknek szedi tarsolyába
és áld majd tégedet,
a gyémánthullatót.
Ne félj a könnytől,
valaki rád néz, míg halkán pergeted,
valaki némán sír veled,
valaki megölel és karjába olvadsz
valaki rád hajol és tekintetébe fűlsz,
valaki körülvesz, megjár
sírásod szent lesz és hófehér
és nem fáj, mert ölelnek érte,
és jó neked sírni, ha rád borúl
a tárt karú Vigasztalás.

Énekkar

J. Gallus, XVI. sz. *Ecce quomodo*.

Ecce quomodo moritur iustus	Íme hogyan hal meg az igaz, nem veszi senki sem szívére. Az igaz férfiak el- pusztulnak és nem gondol
Et nemo percipit corde	vele senki sem. A gonosz
Viri iusti tolluntur	elvitte az igazat. És béke az
Et nemo considerat.	ő emlékezete és Sion az ő
A facie iniquitatis	lakása.
Sublatus est iustus	
Et erit in pace memoria eius	
et in Sion habitatio eius.	

IV.

Szomjúság a szívnek titkos hőmérője,
emberi lelkeknek örök Ismerője,
mélyesztette belénk emésztő imának
fegyverül a szívnek, szolgál a *má*-nak.

Hogy olthatatlanul a lélek kutasson
s a *má*-val szorgosan holnapra mutasson,
azért ma itt e szent telhetetlenséget
ajkatokhoz visszük megízlelés végett.

Nincsen a léleknek nagyobb boldogsága,
mint az istenvárás örök szomjúsága,
amivel nem lehet sohasem betelni
s Isten arcán vélünk önmagunkra lelni.

Jaj neked, ha egyszer elég vagy magadnak,
jaj azoknak akik mindent visszaadnak,
nem kérnek, nem várnak, nem sírnak örökké,
leesnek halottá, visszahullnak röggé.

Nem mentetek soha e dús lélekbozóthoz?
Jöjjetek most velünk a nagy Szomjazóhoz,
Aki a keresztről elsusogta nekünk,
hogy a szomjúsággal égi útra lépünk.

Aki istenszívre öltött embertestet,
szomjazó ajakkal tűrte a keresztet,

akarta szerette, ölelte igáját,
véres csókkal festé gyalázata fáját,
aki könnyeiben mosta a világot
s boldogságnak mondta a szent szomjúságot.

**Boldogok, akik éheznek és szomjúhozják az igazságot,
mert ők megítéltetnek**

Szeresd a szomjúságot,
mert irányt mutat
és lelked tikkadása így öröm.
Jaj annak, aki lélektöltötten
nem kérezkedik tovább!
Oh, telhetetlen örök aranypohár,
igazság,
jaj annak, aki ízlelt
és nem maradt szomjas örökre!
És boldog az, ki sivatagos léte homokján
égő ajakkal, gyötrődve lehull
és kérve kér:
Uram, merre a kelyhed?
Uram, szomjas maradtam,
megjártam a föld örömének széles sarkait
és futva ittam unszoló tömeggel
bódító italt,
de szomjas maradtam,
mert nem volt ott
az igazi pohár,
Nálad van, Uram?

Szeresd a szomjúságot
mert lankadásod, e tévedt keresés,
csak álnok látszat, és megvan a Pohár,
hús aranyvizének fogyhatatlan üdeségét
nevető arccal ígéri
az örökkévalóság.

Énekkar

M. Haydn. *Tenebrae factae sunt.*

Tenebrae factae sunt cum
crucifixissent Jesum Judei. Et
circa horam nonam exclamavit
Jesus voce magna: Deus meus,
ut quid me derelinquisti?– Et
inclinato capite emisit spiritum.
Exclamans Jesus magna voce
ait: Deus in manus tuas com-
mendo animam meam.- Et in-
clinato capite emisit spiritum.

Sötétség lón, mikor a zsidók
megfeszítették Jézust. És kilenc
óra tájban felkiáltott Jézus: Én
Istenem, mért hagytál el engem?
És Jézus nagy szóval mondá:
Istenem, kezeidbe ajánlom lelke-
met.–És lehajtván fejét, kiadá
lelkét.

V.

Próbáltatok-e már szenvedőt ölelni?
Jártatok a nyomor mellfojtó tanyáin?
Tudjátok mint kell a lelket felövezni,
Hogy mosolyt növeessen a gyötrelmek fáin?

Hallgattatok már a földnek jajongását?
Ezt a szörnyű kórust, létünk véres alját,
Melynek szívettépő félelmes zsongását
Síró planétákról az Istenig hallják?

Emlékeztek, hogy az Istenember itt lenn
Az irgalmat forrón reánk parancsolta?
Én vagyok a beteg, nyomorult, mezítlen,
Engemet gyógyítottok, szerettek – dalolta,

És a Szó kiáradt, élő vizek hordták,
Megjárta a földet az Isten fiával.
Csíráztatott, termelt, irtották, taposták,
És mindent betöltött szent *Szimpátiával*.

Ez lett a nagy Végzó: Szentelt együttérzés
Megjárta a földet, fellehelt az égre,
Mindent egybeöntött, meghalt minden kérdés,
Lépcső nőtt a szívből fel az Istenségre.

Ezt a lélekláncot hozzuk most elétek,
Szívről-szívre ömlő szentelt orvosságot,
Kapaszkodó, védő, áldott egyezséget
Akarunk belőle kiontani rátok.

Hogy ma senki itten maga ne maradjon,
Hogy ma itt mindenki ölelje testvérét,
Mindenki szeressen, kínáljon és adjon,
Érte – aki értünk elhullatta vérét.

Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek.

Szeresd a gyöngét, a lehulltat,
A könnyes szívet, a lehajtott fejet,
szeresd azt, aki takartan szenved
és arcán sírások barázdája torzul,
szeresd és takarj rá bízó lelket a tiédből...
Vágd fel palástod és osztogasd,
jaj sokan sírnak,
sokan várnak reád,
szeresd azt, ami fáj,
tarts a sebek fölé gyógyító kezet,
sebzett lelkekre teríts mentő imát,
és öleld meg, aki panaszhang nélkül
tépetten vánszorog feléd.
De ne hidd, hogy adtál, míg lelked osztod,
mert magad lettél százszor gazdagabb,
és ne tudd bőségedet
a lélekkálák aranyfokain
míg kezed segítve lefelé tárul,
arcod, szemed meg tartson felfelé.
Tudod, hogy Napok járnak odafenn?
Akiknek te vagy a gyöngye, a hullott,
a sebzett, a könnyező?
Oh, jaj neked, ha nem tudod,
és nem könyörögsz mély alázkodással,
hogy a Napok Napja
palástja foszlányát borítsa reád...

Énekkar

Perti XVIII. sz. *Inter vestibulum.*

Inter vestibulum et al-
tare plorabunt sacerdotes
ministri domini dicentes:
Parce Domine, parce po-
pulo tuo et ne desheredi
tatem tuam in opprobrium.

Az előcsarnok és az ol-
tár között sírnak majd a
papok, isten szolgálói, mond-
ván: Kegyelmezz Uram,
kegyelmezz a te népednek
és ne add át őt a szégyen-
kezésnek.

VI.

Jöjjetek most velünk az égi mezőkre
Hol emlékek járnak szűzi valóságot,
Igaz álmok várnak szent ébredezőkre
Kik most pillantják meg az örök Országot.

Jöjjetek megtudni, mi a látás titka,
Mi fényből merítnek az örök halmokon
Tiszta szem a földön hogy miért oly ritka
S a látás a szívvel hogy miért oly rokon.

Akiben homályok, porfellegek járnak
Akinek világa lidércfényes pára,
Abban istenarcra hasztalanul várnak,
Lelke fénytelenül mered önmagára.

Tudod, hogy a szem is úgy tör át a légen
Ha felhőtlenül kék az atmoszférája?
Lelkednek is kristály-kékség kell az égen,
Szemed csak úgy lát, ha szíved az arája.

Hogy ezt megértsetek, hozunk egy szentképet,
Azét, ki szívében egy volt a kereszttel
Aki szűzfehéren planétánkra lépett,
Idejött Leánynak, istenhordó testtel.

Hozzuk és köszöntjük, kinek szíve vére
Hajnalszínre festé a ködös világot
S míg anyakarokkal borult Istenére,
Testté vált ima volt, szeretett, – és látott...

Boldogok a tisztaszívűek, mert ők meglátják az Istent

Ismered a kristályt?
az omló vízesést, a félénk harmatot?
láttad az égnek napjárta színét?
Egy sem olyan tiszta, mint a lélek
ha fényforrására visszanéz
és ámulva szól: ez én vagyok.
És hallgat mint a szótlan tengerszemek,
ha rájuk néz az ég
s a vízbe istenarcot rajzol
a napszínű felhő.
És hallgat mint a fehér hegyorom
ha gyopárkoszorúsan, mint jegyeslány
várja kedvesét, –
a Végtelen az ő szerelmes!...
A tiszta lélek földet nem illetve jár
és lát és mélyed és válaszol,
mert nincsen egyedül soha,
szerelmesen,
szent okába merülten
sajnálja, hogy külön léte van
és énekel: oh én forrásom,
tüntess el engem önmagadban...

Énekkar

Josquin de Prés XV. sz. *Ave vera virginitas*

Ave vera Virginitas
Immaculata castitas
Cuius purificatio
Nostra fuit purgatio

Üdvözlégy igaz szüzes-
ség, szeplőtelenység, érin-
tetlenség, kinek tisztasága
a mi megtisztulásunk.

Ave cuius nativitas
Nostra fuit solemnitas
Ut lucifer lux oriens
Verum solem praeveniens.

Üdvözlégy, kinek szüle-
tése volt a mi ünnepségünk,
ki jöttél mint az igazi na-
pot megelőző ébredő fény-
hordó világosság.

Ave preclara omnibus
Angelicis virtutibus

Üdvözlégy, ki angyali
erényeiddel felülmúlsz min-,

Cuius fuit assumptio
Nostra glorificatio
lélsünk.

deneket, akinek mennybe-
menetele a mimegdicsőü-

VII

Áldott sziklabarlang decemberi éje...
Halk anyasikoltás, ... pici gyermekajkak
Sápadt mécsvilágot köszöntő zenéje...

Becsillog az éjjel. Künn futnak az árnyak,
Kihasadt a felleg ólmos mennyezetje,
A fűvön pásztorok, alvó nyájak várnak.

Leszakad a résen egy darab mennyország,
Felragyog az éjféli szürke ónruhája,
Pásztorok a ködök hús álmát alusszák.

Dicsőség az égben – zúgja be a léget,
Testbe szállt az Isten, oszlik a föld átka
Kiöntötték rá az élő békességet.

Angyalajkak egyszer szóltak földi dallal,
Egyszer énekeltek a föld emberének
Hasadt égből hulló tüzes diadallal.

Egy égi szavunk van: *az embernek béke.*
Mennyei üzenet, istenajkú gyermek
Szótlan mosolyának égi öröksége.

És mikor kezünket most egymásba tesszük,
Egymásba fonódunk szent metaforául
Lelkünk mélyén ezt a békehangot lessük.

És amikor zengő hozsannás ajakkal
Köszöntjük a Krisztust, aki halni indul
S kísérik susogó szent pálmagallyakkal,–

Ezt az áldott békét lengetjük felétek,
Beleöltöztvén a karácsonyi szóba:
Békesség, békesség a föld emberének!

Boldogok a békességesek, mert Isten fiainak hívatnak

A béke a végtelen erő,
mely tiszta fővennyé mossa lelkedet,
hogy tenyésszen benne a bőséges élet,
a gyümölcsosztó, telhetetlen élet,
mely öt kenyérből ezreknek adhat
többet, mint elég.

A béke a lélekjáró összhang
üde himnuszok egymásba hajlása,
fehér oszlopokra futó
sötétlombú füzér.

A béke a mindenre ömlő jóság,
szentelt tűrés, tűzálló akarat.

A béke az istenvárás,
és kúszás az Úrnak léptenyomán,
a béke a lélekétség,
létednek frigyszekrényre,
hol, ki hasztalan kerestél lankadottan,
most megtalálsz énedet,
a béke az Isten lelke,
kölcsonkapod, mint atyáét a gyermek
és odaadod érte
magadat.

Énekkar

Bárdos: *Ingrediente*

Ingrediente Domino in sanctam
civitatem Hebreorum pueri, re-
surrectionem pronuntiantes, cum
ramis palmarum: Hosanna, ho-
sanna clamabant in excelsis.
Cumque audisset populus quod
Jesus veniret Ierusalem, ex-
ierunt obviam ei. Cum ramis pal-
marum: Hosanna, hosanna, cla-
mabant in excelsis.

Bemenvén az Úr a szent vá-
rosba a zsidók az élet feltáma-
dását hirdetve, pálmaágakkal Ho-
zsannát kiáltanak. Meghallván a
nép, hogy Jézus Jeruzsálembé jő,
elébe mentek pálmaágakkal és
kiáltanak: Hozsanna a magasságban.

VIII.

Igaz ügyért élni súlyos mártíromság,
Igazság a lélek kemény rabtartója,
Koronája Krisztus, törzse a Háromság.

Aki egyszer beállt e vérző igába,
Belefogódzott e tüzes ölelésbe,
Odaadott mindent, szabódni hiába.

Átfon az igazság, e forró szerelmes,
Vállal érte mindent – és ha ronggyá tépnek,
Mosolyogsz...odakinn azt mondják: türelmes.

Te pedig boldog vagy vérednek hullásán
Mert tiéd az Ország, ömlő életcsepped
Zenét pereg lelked véres virulásán...

Azért most felhagyunk a metaforával,
Erre nincsen jelkép, nincsen szimbólumszó
Hozzuk *Azt*, ki kiszállt a bűn ostorával.

Lélekfosztó harcra...századok nagy éjén
Frissen átszüremlő, vérző tüzes képet, –
A Nagy Üldözöttet gyötrelmei mélyén...

Ki, hogy sohse várjunk idelent hiában
S az ember örökké *Rajta* mérje lelkét,
Itt maradt közöttünk a szent Hostiában.

Emberajkat vár az Embernek Szülötte,
Átölelt bennünket ma hajnali csókkal,
Míg mi könnyes szemmel térdeltünk előtte.

Égő istenszeme ott virraszt fölötted...
Jertek köszöntsük őt édes gyermekszókkal,
Szeressük, szeressük a Nagy Üldözöttet!

Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért,
mert övék a mennyeknek országa

Ha igazadért bántanak, testvér,
tartsd oda lelked az ostor elé,
mert megszentel a gúny
és sugárfoltokká gyullad
a rád feccsent szitok,
csak szeresd és akard.
Oh, szeresd a sértő, a sebző beszédet,
ha lelked pitvarán csúfosan szennyez
és te tiszta vagy a rád sugárzó
öröklét szeme mélyén!
Tűrő lelkeden át
angyalénekké verődik a gyalázás
és megkeresi Istent,
mint a legszebb dalod.
Szeresd az űzetést, a forró ellenállást
mely nem öl, hanem lelket fakaszt,
élted gyöngé fáját őserdővé dúsítja,
ha életverten magasra emeled fejed
és vérző arccal felmosolyogsz az égre
– Megvásároltalak!

Énekkar

Liszt: Ave verum

Ave verum corpus Christi
natum de Maria Virgine
vere passum immolatum
in cruce pro homine
cuius latus perforatum
fundit aquam cum sanguine
esto nobis pregustatum
mortis in examine. Amen.

Üdvözlégy Krisztusnak
valóságos teste, aki szűz
Máriától születettél, a keresz-
ten az emberért szenvedtél
és feláldoztattál és átvert
oldalad vért és vizet bocsá-
tott, hadd ízleljünk tégedet
a halálnak nagy vizsgálatán. Amen.

Énekkar

(Bárdos L.)

És lőn mikor elvégezte Jézus ez igéket, csodálkoznak a seregek
az ő tudományán: mert úgy tanította őket, mint aki hatalommal bír
és nem mint az írástudók és farizeusok. (Máté 7, 28–29.)

A nyolc boldogságról

Dr. Prohászka Ottokár ő kegyelmességének, A Nyolc Boldogság misztérium első előadása előtt mondott beszéde.

Mélyen tisztelt közönség!

Valami egészen újszerű dolog, hogy mi itt a görög mozdulatművészet vonalaival be akarjuk futtatni az evangélium egyik legkedvesebb és legjellegzetesebb színhelyét, és hogy az orkesztika művészetével akarunk hódolni a nyolc boldogság hegyének.

A Szentírásban van más hegy is, amely szentebb és fölségebb minden hegynél, de ott a művészet is sír és sírva hódol. Ott az ünnep éjben folyik és nem látható. Ott mindenki érez, de mimikája nincs. Ez a Kálvária hegye, mely páratlan, és semmi más hegygel össze nem hasonlítható. Nem úgy a nyolc boldogság hegye, mely bármennyire magaslik is ki minden szellemi magasság fölé, éppen alkotánál fogva párját hívogatja, mely az arábiai sivatagban emeli éles körvonalait ég felé. Ez a Sínai-hegy.

A nyolc boldogság hegye szemben áll a Sínai-heggyel. Hegy hegygel, lélek lélekkel szemben. Mind a kettőn az etikának, egyikén az ószövetségi, másikon az újszövetségi ethosnak szelleme ömlik el.

Az ószövetségi hegy a parancs, a törvény, a szigorú akarás, a törhetetlen érvényesülni akarásnak a hegye. Az is ethos, az is etika, hiszen a rideg törvényt kiemelni, azt tisztelni óriási nagy etika és ugyancsak a nagy akarást átvenni, ha szolgálzívvel is, bizonyára ethos. Ez az ethos oly kemény, mint a Sínai-hegy maga, melyet gránitsziklák alkotnak. Minden éles rajta, az ormok, a kúpok, még a bástyák is. Ez a hegy a sivatagban áll, mint Isten trónja, és szőnyegként eléje van terítve a sivatagnak sárga homokja. E rideg szőnyegen, e kemény hegy előtt kuporognak vad népek, pusztai szemita törzsek, műveletlen és elfajult embertípusok, melyeknek dereka hajlani nem tud, törni nem akar. Pedig nekik vagy engedelmeskedniök, vagy törniök kell, úgy hozza azt magával a törvény szelleme. Ez a törvény a nagy akarat, melynek megfelel a hódolat, az a felsőbb akarat, a „muszáj”, „muszáj”: ez egy sivatagos bár, de minden esetre tiszteletre méltó etikai atmoszféra.

Hála Istennek azonban, hogy az alacsonyabb ethosnál, vagy mondjuk, az ethosnak alsó lépcsőjén megállás nincs. A másik hegyre vezet át, mely tavaszi szépségében, anemónák koszorújában, a Libanon cédrusainak illatában állva int nekünk. Ez a másik hegy is az ethika magaslata, itt is felsőbb akarat jön felénk, de az az akarat nem kemény törvény, hanem vonzó s bátorító kézfogás. Ez az akarat nem nyom le, hanem fölcsókol, meghódít és magával ragad. Itt is szerepel egy felsőbb kényszerűség, de nem kívülről, hanem belülről hat ránk: itt is kell valamit, és többet, és sokat, s kimondhatatlant tennünk és tűrnünk, de ez a „kell” az eszményé s az isteni akaratnak akaratunkkal való párosulása. Ennek a kell-akaratnak nem érzi meg senki a nagy hajlító, hogy ne mondjam, gerinctörő hatalmát. Nincs vaskeze, hanem kertész keze van. Semmi sincsen benne, ami ijeszt. Nincs a homlokán felhő, fekete. Nincs a szemében villám. Nincs lábai alatt földrengés. Hanem van igézet, bűvészet, bűvölet, elragadtatott lelkesedés. Ez más ethos. Ez az evangélium ethosa.

Az evangéliumban azt mondja Krisztus: Én nem jöttem a törvényt eltörölni, én a Sínai-hegyet nem akarom lehordani, én a gránitokból nem akarok, mint a bazalt Ság hegyéből teszik, kövezetkockákat faragni. Maradjon a Sínai-hegy kemény hegynek, én így is akarom a törvényét betölteni. De hogyan teszem azt? Igézettel. Én a törvény lelkét, az ethost öntöm ki rá, én a törvényt akarom felsőbb lelkiséggel átíratni. Akarom, hogy akik akarnak, azoknak nem hogy muszáj akarni, de készséggel akarjanak, akarjanak lelkesülve, akarjanak szárnyalva, s akkor fognak így akarni, ha a belső ember telik el erkölcsi jóssággal s az erkölcsi szépnek szeretetével. Erre tanít minket Máté evangéliumában a hegyi beszéd: „Hallottátok, hogy mondatott a régieknek: ne ölj... én pedig mondom nektek, hogy mindenki, aki atyjafiára haragszik, méltó az ítéletre.” Nem hogy ne öljetek s vérrrel kezeteiket be ne mocskoljátok, hanem ne is haragudjatok, mert hisz a haragból villan ki a gyűlölet s a tőr. Hallottátok, hogy mondatott a régieknek: Ne paráználkodjál: én pedig mondom nektek, de még a szemetek tekintete is szűzi legyen: mert ki asszonyra veti a szemét, hogy megkívánja, az már paráználkodott. Én nem mondom nektek, hogy ne lopj. Természetes, hogy ne lopj, hanem én azt mondom nektek, hogy aki elviszi a gúnyátokat, adjátok annak oda még a palástotokat is, abban az értelemben, hogy az erőszak az erőszakot le nem győzheti, hanem rossz a rosszat, bosszú a bosszút hívja. Győzelmes hatalom csak az igazi jó lehet. Nem mondom, hogy ne hazudjatok, hanem beszéljete az őszinteségnek azzal az igézetével, mely nem szorul bizonyítgatásra, még kevésbé esküre. Ne esküdjete, hogy igazatok van, de a beszédetek az legyen, hogy igen vagy nem, ami azon alul vagy felül van, az nem az igazságtól van...

Mélyen tisztelt hölgyeim és uraim!

Ez már nem is tenger, nem a gyantás fenyőerdők, hanem az égnek a lehellete, mely szenteket s hősöket nevel s mindnyájunkat fölfelé vonz. Ez az eszményiségnek szeretete, mely lelkünket fölmelegíti s kényszer s terror nélkül hódolni s áldozni visz. A fizikában is azok a legnagyobb erők, melyeknek szava nem a dörgés, hanem a némaság. Így beszél a napsugár, így vonz a föld: nem hogy nem szólnak, de bár kegyelmükből vagyunk és élünk, puha, melegkező minden érintésük. A legeszményibb ethos is ilyen, s azért a nyolc boldogság hegyén, a legeszményibb erkölcsi érzésről az Úr maga nem azt mondja, hogy az parancs vagy törvény: még csak azt sem mondja, hogy kötelesség, hanem azt, hogy *boldogság*.

Ez aztán a levegő, mikor az ethos boldogság! Mikor az ethika vágy és öröm! Mikor nincs arról szó, hogy *kell* valamit tennem, hanem azt érzem, hogy az erkölcsi jó visz, ragad engem. Ez a legfölségesebb, legtisztultabb, leggyőzedelmesebb etikának a temperamentuma, azt mondhatnám, ez a nyolc boldogság hegyének lelki világa.

Oh Istenem, segítsenek orkesztika és minden művészet az emberiséggel megértetni azt a nagy fölséget, amely e nyolc boldogságban rejlik, amely nem nyolc törvénynek, nem nyolc parancsnak, – a tízparancsolat az törvény és parancs, – de nyolc boldogságnak hegyéről való.

Azt gondolom, tisztelt közönség, hogy aki ezt megérti, annak lesz fogalma az evangéliumról, aki pedig nem érti, az voltaképpen akármilyen exegézissel, bibliamagyarázattal dolgozik, az végre is mankókon jár, s a hegyre nem ér. Evangéliumot érteni

intuíció, inspiráció, lendület, öröm, lelkesülés nélkül egyáltalán nem lehet. És azt úgy hinni, hogy boldogok a lelki szegények, s a szelídek, s akik sírnak, s akik az igazságot szomjazták, s akik üldözést szenvednek, stb., ahhoz nem elég az értelem vezetése alatt álló erényesség, ahhoz több kell, kell ethikai genialitás, mely a Szentlélek sugallatainak organuma.

Vegyük sorba néhányukat. Boldogok a lelki szegények. Kik azok a szegények, s miben szegények? Akik szegények gögben, önteltségben, fennhéjázó gondolkodásban, s akik üresek maguktól. Boldogok, kik nincsenek tele földdel, világgal, testtel, vérrel. Boldogok, kik üresek maguktól, saját gondolataiktól, saját ösztöneiktől, a világ bölcsességétől, csúrt-csavart filozófiáktól és akiknek tárva van a szívük és egész lelki felvevő képességük az isteni behatásokra. A lelki szegények nem az észben szegények, nem a műveltségben, nem is pénzben szegények, hanem szegények mindabban, ami Istentől elválaszt. A lelki szegénység az a nagy kapacitás, hogy az eget befogadják. Lelki szegények, akik nem ölelnek világot, hanem ölelésre tárt karokkal és lélekkel mennek Isten felé.

Assisi Szent Ferenc, a nagy lelki szegény, nem azért szegény, mert kopott volt a gúnyája, hanem mert mindentől elfordulva, s lelket áhítozva tartott az Isten országa felé. Minél teljesebben vetkőződik ki az ember abból, amit a természet, az okoskodás, s a számítás adhat neki, annál rátermettebb, s ráképesítettebb a Szentlélek iránti gazdagságra.

Boldogok a szelídek. Imperium, jog nem szelídség, szovjet-terror nem szelídség, mexikói alkotmány nem szelídség, – de nem is tartósak. A szovjeté nem lesz a világ, és Mexikó sem fogja a helyét megtartani. Hiszen a világháborúban győztesek is a népszövetség, vagyis a testvériség után esengenek. Azt koldulja most mindenki, és nem bírja megtalálni, mert nem a harc, nem a gyűlölet, nem a gyilok, nem a merő jog bírhatja a földet, hanem csak a testvériség, mely más szóval szelídség. Boldogok a testvérek, mert övék még a föld is, nem boldogok a nem testvérek, mert ők a földet is elveszítik, elveszítik Oroszországot, Mexikót, elveszítik a nyugat-európai kultúrát.

Boldogok, akik sírnak, akik könnyeket hullatnak. Ha a boldogsághoz csak sírni kellene, akkor boldogsággal lenne tele a világ, de boldogságot csak bizonyos könnyek teremtenek meg. Könnyek, melyek a lelket, lelki javak elvesztését siratják, – könnyek, melyek Krisztus szemében gyöngyök, mert visszahozzák a megsiratott javakat. Ezek azt a vigaszt adják meg nekünk, hogy könnyes szemmel is remélhetjük amit elvesztettünk, sőt, hogy a bánat által megtermékenyített talajon a megtisztult lélek nagyobb érdemében lesz részünk.

Így mehetnék tovább, végig a többi boldogságon, de nem akarom önöket fárasztani. (Halljuk, halljuk.) Nekem elég, hogy önök ennek a nagy hegynek, a szent hegynek a leheletét megérezzék.

Annak fölemlítésével zárom beszédemet, amit egy Pesten járt hindu bölcs, Puran Sing mondott. Azt mondta, hogy a nyugat-európai civilizációnak szerinte legértékesebb irodalmi műve a Szentírás és hogy a legfölségesebb drámai jelenet benne a bűnös nő, aki-ről Krisztus azt mondja, hogy az dobjon rá csak követ, aki maga nem bűnös, a legszebb ethika, s a legfölségesebb költemény pedig a nyolc boldogság.

Mélyen tisztelt közönség!

De kár, hogy az a nyugat-európai többre becsüli a Szentírásnál Shakespeare-t, Tolsztojt, többre becsüli sok más költőnk művét, mint a Szentírást s annak ethikai legszebb kinyilatkoztatását, a hegyi beszédet. A hegyi beszéd iránt nincs olyan érzéke, s talán azért, mert vannak nagyjaink közül, akik szintén nem értették. Shakespeare nagyszerű dramatikusként és jellemeknek, s az emberi sors tragikumának fölséges bemutatója, de nem tudja megmondani, hogy merre menjünk, nem mutatja meg pozitívan az utat. Tolsztoj is iparkodik mindenütt motívumával az erkölcsöt párosítani, de ez mind olyan nehézkes, hogy mindenütt a nagy munkának, a nagy küszködésnek verejtékszagát érezzük. Nem így a nyolc boldogság evangéliuma...

Menjünk a nagy és szép úton. Menjünk a nyolc boldogság útján fölfelé, hol a törvény megszűnik, mert Szent Pál szerint az igaznak nincs törvénye. Az igaznak csak lelkesülése van. Az igaznak nincs törvénye, vagyis iga a nyakán, de van fölséges Krisztusa, akibe szerelmesek lettünk és mennél tovább megyünk, annál jobban érezzük, hogy az ő terhe könnyű és igája édes, és hogy nem kell mást tenni, mint nagyon, nagyon szeretni őt s a lelket, akkor azt is legyőzzük, ami kegyetlennek látszik, még a sorsot is, amely tragikumával is dicsőségbe emel.

Aki e magaslatra felkerül, annak nagy miséje van, szent vasárnapja van. És én úgy akartam önöket a Szentírás e hegyei között elvezetni, hogy megérezzék, hogy ma szent nap van, s hogy e színház padjai közt is átvonult az Isten.

(Percekig tartó taps és éljenzés.)

(A dokumentumokat közléteszi: Fuchs Livia)

A

SZENT IMRE

MISZTÉRIUM

MOZDULATDRÁMA

SZÖVEGKÖNYVE

Írta:
Dr. DIENES VALÉRIA

1931.
MADÁCH NYOMDA

A Szociális Misszió Társulat Ifjúsági csoportjának

SZENT IMRE ÜNNEPE

1931 évi február hó 1-én vasárnap 11 órakor a
VÁROSI SZÍNHÁZBAN

MŰSOR

AVE MARIA GRATIA PLENA. Középkori pajzsos anagramm-játék.

Előadják a budapesti cserkészcsapatok tagjai. Vezényel: Bogányi László.

2. BEVEZETŐ BESZÉD. Tartja: Vértesi Frigyes egyetemi tanár.

3. SZENT IMRE MISZTÉRIUM

Mozdulatdráma hét orchémában.- Írta: Dr. Dienes Valéria

Zenéjét régi magyar, gregorián és bizánci dallamokból összeállította és vegyeskarokra feldolgozta: Bárdos Lajos. Rendezi: gróf Zichy Géza Lipót.

Előadják: Dr. Dienes Valéria Orkesztikai Iskolájának művészei és mozdulatkórusai.

A vokális zenekíséretet szolgáltatja: a budai St Cecilia Kórus és a Dominikánus énekkar.
Karnagy: Bárdos Lajos.

A mozdulatkórusok betanításában segítettek:

Klár Klára, Viráag Ilona okleveles mozdulatművészek,

Booth Beáta, Fehér Margit, Láng Mária, Pottyondy Zsófia, Tömöry Sári a teoretikus osztály növendékei.

A kosztümöket tervezte és azok előállítását vezette: Zechmeister Ida iparművésznő.

A misztérium személyei:

Imre herceg	Dienes Gedeon
Nikéfora, Imre jegyese	Zichy Sitta grófnő
Imre őrangyala	Tömöry Sári
Nikéfora őrangyala	Boóth Beáta
Szűz Mária jelenés	Csiszér Ágnes
Apró szentek	Csonka Irénke
Romancsek Annuska	
István király	Zechmeister D.
Gizella királyné	Paulinyi Eletta
Ildikó, pogány jósnő	Viraág Ilona
Gyöngyvér, Enikő, a megölt	Kováts Antónia
Ajtony leányai	Zichy Erzsébet grófnő
Hajnal, Gyöngyvér barátnője	Kunwald Beáta
Nikéfora barátnői	Pottyondy Zsófia
Fehér Margit	
Enikő barátnői	Farkas Klárika
Hoffmann Erzsébet	
Láng Mária	
Bojta, pogány vitéz	Bogányi László
Főangyalok	Gadányi Margit
Csulyok Margit	

Liliomos szentek:

Kümmel Magda
Krupa Ilona
Beszinger Erzsike
Reichardt Kata
Szentey Mancsi
Horváth Erzsi
Csernák Júlia
Benkő Margit
Ráthy Mária

Tóth Margit
Szily Ilonka
Morva Mária
Bencsik Júlia
Ágoston Gizella
Amaczi Mária
Pechlóf Mária
Szmethanovics Magda
Varga Márta

Szász Lujza
Hegyesi Mária
Hesz Margit
Káca Judith
Varga Marika
Koszoru Józsa
Bayer Margit
Németh Mária

Szerzetesek:

Fray János
Haintz Rudolf
Rozanits Lajos
ifj. Veress András
Veszprémi Lóránt
Etlényi László
Folly Gyula
Visnyovszky László

Győrfy Endre
Szabó László
Márton György
Sepsy János
Szkalka József
Tanczer István
Tóth József

Vrabely Béla
Vermes Róbert
Litványi László
Gramantik Endre
br. Dreschler Béla
Veress Endre
Felsmann László

Keresztény harcosok:

Bobovniczky Pál
Szabó László

ifj. Fáy Dezső
Kovács Ernő

Szoják József

Nászkíséret:

Piazza Anna
Szecskő Ilonka

Pintér Margit
Marosi Ferenc

Vas Jenő
Punek Gyula

Szent Imre Misztérium

I. A KÜLDETÉS.

Első orchéma. A pogányok.

Szín: Hegyvidék tövében erdei tisztás. A pogányok rejtett áldozóhelye. Jobbról elől a szent fa. Balról hátrább és magasabban a pogány áldozati oltár. Holdvilágos éjjel.

1. Egyenként surrannak be a pogány lányok a szent fa köré. Félnek István király haragjától, aki megtiltotta a pogány áldozatokat. De félnek a szent fa bosszújától is, titokban jönnek hódolni varázserejének. Ildikó, a jósnő mágikus mozdulatokkal közelít feljükk és maga köré gyűjti a törzsfők leányait. Jövendő nekik. A lányserég archaikus mozdulatokkal hódol a szent fának és énekli az élet dicséretét. A férfiak máglyát raknak a tűzáldozathoz, fellobog a láng és a táltosok komor imája végig hangzik a völgyeken.
2. Ildikó a máglyához megy, belebámul a tűzbe és olvassa az ország jövődjét.

3. Szilaj futással érkeznek a megölt pogány lázadónak, Ajtonynak lányai: Gyöngyvér és Enikő. Gyöngyvér szenvedélyes áldozati tánccal köszön a szent fának. Enikő, aki titokban már az új hit híve, elhúzódik tőle, elrejtőzik, köntöséből

1. *Az élet dicsérete.*
Virágos a szent fa
Győzelmet jelent, ha
Illata a földre száll.
Hajladozó gallya
Zöldleveles alja
Azt susogja: nincs halál.
Örökös az élet
Mint a lomb, ha éled
Él a forrás habja,
Él a rét patakja,
Tűzben, vízben, fűben, fában,
Ezer fényes nagy csodában
Száll az élet szerteszáll
Száll az élet szerteszáll.

2. *A táltosok imája.*
Hadur
tehozzád esdünk,
Hadur,
kereszt a vesztünk,
Hadur,
tiéd a máglya,
hogy kardod kardunk áldja!
Hadur,
egeknek, földnek tartója
erős karodra
várunk.

3. *Turáni induló.*
„Mi vagyunk a rónán járók
Soha napján meg nem állók
Lég fiai röpké rárók
Messze mezőn szerteszállók
Huj! Huj! Huj!
Sok csodát az égen látunk

kivonja keresztjét és imába merül.
Ildikónak azt beszélük a lángok,
hogy a pogányság veszedelme nem
az agg István, hanem az ifjú trón-
váraó Imre, és Hadur Bojta vitézt
szemelte ki Imre elveszejtésére s
a pogányság megmentésére.

4. A pogány liturgia kiszélesül, a
lányok hódoló tánca a táltosok má-
giás mozdulataiba vegyül. Gyöngy-
vér keresi Enikőt. Hajnal megmu-
tatja neki Enikő rejtekhelyét. Kö-
zelednek az imádkozó lányhoz, ki-
lesik titkát és elszörnyednek a gyer-
mektől, ki apja gyilkosaihoz pár-
tolt. Ildikó Gyöngyvér hez fut és
értésére adja, hogy az ősvalláson
ejtett gyalázatot csak az mossa le,
ha Gyöngyvér saját kezével pusz-
títja el a pogányság veszedelmét,
Imre Herceget. Bojta vitéz, a po-
gány vezér, tört ad Gyöngyvér ke-
zébe. Ildikó varázslattal próbálja
Enikőt visszahódítani az őshitnek,
Enikő a babonától undorodva, he-
vesen eltaszítja Ildikót.

Sok arany csodát imádunk
Kútfejeknél törvényt látunk
Isten napja süti hátunk
Huj! Huj! Huj!
Kőházakkal, vértés haddal
Mit törődünk Napnyugattal
Zabolátlan akarattal
Virradunk mi virradattal.
Huj! Huj! Huj!
Babits.

4. *Pogány áldozat.*
Hadur!
Virágos a szent fa
Győzelmet jelent, ha
Illata a földre száll
Hadur!
Hajladozó gallya
Zöld levele alja
Azt susogja, nincs halál.
Hadur!
tehozzád esdünk!
Hadur!
kereszt a vesztünk!
Hadur!
Örökös az élet,
Mint a lomb, ha éled
Él a forrás habja
Él a rét patakja
Hadur,
egeknek földnek tartója
erős karodra várunk
Hadur!
Tűzben, vízben, fűben, fában
Ezer fényes nagy csodában
Száll az élet
szerteszáll.
Hadur!
Száll az élet
szerteszáll!
Hadur!

Második orchéma. Imre fogadalma.

Szín: Keresztény sátoortábor. Jobbról fenn Imre sátra. Balról az előtérben nagy fakereszt. Középen magasan elfüggönyözött sátoortemplom.

1. Reggeli harangszó. A szinten átvonulnak matutinumot éneklő szerzetesek. Imre kilép sátrából és a kereszt elé térdel reggeli imára.

1. *Szerzetesek matutinuma.*
Aeterne rerum Conditor
Noctem diemque qui regis
Et temporum das tempora.
Ut alleves fastidium.
Surgamus ergo strenue
Gallus iacentes excitat
Et sommolentos increpat
Gallus negantes arguit
Deo Patri sit gloria
Eiusque soli Filio
Cum Spiritu Paraclito
Nunc et per omne saeculum.
Amen.

(Régi latin énekszöveg)

2. Mennyei hangok szólítják Imrét s őrangyala áll előtte. Kézenfogva a templomba vezeti. Az oltáron a lilomos Szűz Mária életnagyságú képe.

2. Égi szózat.
Isten edénye,
Szent szemefénye
Imádkozzál ma, Imre Úr!
Országod népe
Jaj, széjjeltépve!
Imádkozzál ma Imre Úr!
Pogányság árka
Romlása, átka
Imádkozzál ma Imre Úr!
Isten rád nézett,
Ma megigézett,
Imádkozzál hát Imre úr!
Lelked avatja
Nagy áldozatra,
Imádkozzál hát Imre Úr!
Élted virága
Néped váltsága
Lészen örökre, Imre Úr!

3. Imre leborul az oltár előtt,
földi rendeltetését kérdezi az Úrtól,
mert megértette, hogy az égi hí-
vásban isteni szándék szól hozzá.
Imája angyalkórusral népesíti be
a templomot.

4. Az angyalok Imre lelkével uni-
sonoban dicsérik a Szűzet és köny-
nyörögnek, hogy az ég királynője
válaszoljon Imre imájára.

3. *Imre imája.*
Emberszívem megretten,
Égi hangok felettem,
Boldogasszony.
Álom-e vagy küldetés?
Lelkemnek e föld kevés.
Boldogasszony,
Boldogasszony!
Angyalkórus szólított,
Bennem szent vágyat szított,
Boldogasszony.
Mondd, e földtől elhíván,
Isten tőlem mit kíván,
Boldogasszony
Boldogasszony!
Szúzi hamva kezednek,
Frigyszekrénye lelkednek,
Boldogasszony.
Nyissa nékem meg ma itt
Égi titkok kapuit,
Boldogasszony,
Boldogasszony!

4. *Angyalok imája.*
Ó dicsőséges
Ó ékességes
Mint a csillag fényes
Úrnőnk, anyánk vagy
Drága szép erényes.
Harc lobogója
Vígóság folyója
Szűz virág bimbója
Égi gyönyörnek
Vagy Te kincstartója
Hajnal nyílása.
Isten virága
Nagydicső sugára
Adj világosságot
Imre Úr szavára!
(Pázmány szövegéből)

5. Az oltárkép megéled, a Szűz kilép, Imre fölé hajol és átnyújtja neki liliomát. Ez a világosság Imre Úr szavára. Imre megérti a szimbólumot és felajánlja az Úr akaratának teljesítését nemzete megtéréseért. A Szűz megáldja a lelki erősség ifjú hőst, aki most elindul a nemzetmentő útra, melyen földi hatalmának, szerelmének és életének feláldozásával megváltja országát.

5. *Az ég válasza.*
Ave vera virginitas
Immaculata castitas
Cuius purificatio
Nostra fuit purgatio.
Ave cuius nativitas
Nostra fuit solemnitas
Ut lucifer lux oriens
Verum solem praeveniens.
Ave praeclara omnibus
Angelicis virtutibus
Cuius fuit assumptio
Nostra glorificatio.
(Josquin de Prés)

6. *Imre fogadalma.*
Isten edénye,
Szent szemefénye
Rövid a harcod, Imre Úr!
Fiatal élted
Most elígérted
Tied a pálma, Imre Úr!
Véredből néped
Hős nemzetséged
Nem léssen néked, Imre Úr!
Szűzek királya
Isten mátkája
Maradsz örökre, Imre Úr!

(Függöny.)

Harmadik orchéma. Imre keresztsodája.

Szín: A pogányok titkos áldozóhelye.

1. A pogány áldozat tovább foly a titkos berekben. A szent fa körül hódoló lánykoszorú bokrétaikká szóródnak és utánozzák a hervadást.

1. *A hervadás éneke.*
Hervadoz a szent fa
pusztulást jelent, ha
Hulló szirma földre száll
Virágtalan gallya
Megtaposott alja

Emlegeti a halált
Elfárad az élet,
Lankad is, ha éled,
Elapad a habja
Szárad a patakja
Tűzben, vízben, fűben, fában
Ezer fényes nagy csodában
Leskelődik a halál.

2. Enikő érzi, hogy el kell szakadnia övéitől. Gyöngyvér és Hajnal hevesen bántalmazzák. Enikő menekülni próbál s e pillanatban jelenik meg Imre herceg, kit égi küldetése a pogány berek felé vezérelt. Enikő kitépi magát társai közül és Imrénél keres menedéket, ki védelmébe fogadja és közeledik a megrémült leányok felé.

3. Gyöngyvér esztelen vakmerőséggel szembetámadja Imrét, aki pusztá tekintetével lefegyverzi a vad leányt. Bojta izgatottan figyel a jelenetet, míg vitézei Hadur fegyvertáncát járják, s amint Imre a vissza húzódó Gyöngyvértől Enikő felé fordul, indulatos korholja a leányt, s a máglya elé lódtítja gyávaságáért. A vitézek felfigyelnek, megpillantják Imrét és diadalordítással törnének feléje, de Bojta egyedül akar szembeszállni. Viszatereli őket, lándzsájával támad, de Imre magasra emelt kardkeresztje előtt vitézeivel együtt a földre roskad. Imre tüzesre gyúlt karddal vonul át a magával tehetetlenül fetrengő pogányságon.

2. *A táltosok imája.*

Hadur,
Tehozzád esdünk!
Hadur,
Kereszt a vesztünk!
Hadur,
tiéd a máglya,
Hogy kardod kardunk áldja.
Hadur,
Egeknek, földnek tartója
Erős karodra várunk!

3. *Fegyvertánc és keresztcsoda.*

Férfikar
„Kőházakkal, vértés haddal
Mit törődünk Napnyugattal
Zabolátlan akarattal
Virradunk mi virradattal.
Huj! Huj! Huj!
Így élünk mi népet fosztván
Földjeinket fel nem osztván
Széles üngünk szelet uszván
Riadunk a rémes pusztán.
Huj! Huj! Huj!
Rajta széllel, zivatarral
Haj! szabin az onugorral
Hajrá hét törzs hét magyarral...”
(Babits)
(Az ének a borzalom ordításába
fúl, melyet a kereszt győzelmének
égi harsonaszava vált fel diadalmas
mennyei állelujával)

II. A TELJESEDÉS

Negyedik orchéma. Nikéfora látomása.

(Zenéje régi bizánci dallamokból.)

Szín: A görög császári palota előtt.

1. Nikéforát, a görög császá leányát, a hold ünnepére várják társai a palota előtt. Ősi szokás szerint táncdalokkal köszöntik az éjszakát. Nikéfora kilép, a lányok hódolattal fogadják, s a királylány táncukba elegyednek. Mozdulataikat titokzatos jövendőmondó ősi dallamok kísérik.

1. *A hold ünnepe.*
Álmodj e tiszta éjen
hajnali misét.
Fellegek szava
dalolja most jövendő
királyi ara.
Hold fényezi ablakod,
szellemek dala
száll a légen, Isten ajka,
üzente,
hogy kiválasztotta szívedet,
szűzi ifjú jegyesének
jelölt az ég.

Messze táj
vár reád,
így akarják Odaát.
Pogány ősök harcos sarja
gyűlt meg a Kárpátok
zöldellő tövén.
Szent királya tiszta hitre
hajlított a acélkarral a lelküket,
keresztet oltva népibe.
Alkonyodó élet napja
pirosan búcsúzik,
int az ég, ha menni kell.
Alkonyának örömfája
daljás fia.
Ó örvendj, várnak ott a fényes ormú
bércek alatt.
Nikéfora, arcod havát
nem törli el az ég!
Lányos lelkedet
nem érik földi ujjak
és vállad ölelő karoktól szüzen
köszönti majd az örök Fényt,

2. Nikéfora előtt hirtelen megnyílnak eddig láthatatlan kárpitok. A lányok összeesnek, Nikéfora szoborrá merevülten ámul a képre.

István király át akarja adni az ország almáját fiának, Imrének.

3. Imre őrangyala eltereli István kezét s az országalmát a fölöttük megjelenő Szűz Mária felé nyújtja, ki azt átveszi és felajánlja az Úrnak.

Földi nászod égi zálog marad
a tiszta lányság szent igézete,
mellyel a bőségesebb életre vársz,
Ó Nikéfora,
az Úr keze megjelölt tégedet.

2. *A látomás.*

Égi hang,
Emericus,
a perc most betelt,
ma vár az Ég!
Sorsod nagy vállalás,
áldozatod készen,
oltáron szűz életed!
István király hangja.
Áldott földem virága,
népem istenadta ékessége, te,
országom szent jelvényét
íme vedd!
Lassul az életem árja,
jön felém csendesen
az elmúlás.
Légy te folytatásom itt.
Ifjú törzs vagy,
ágazz be széles boltokat.
Hadd távozzam el békén,
tiszta kézre bízván földemet.

3. Égi hangok.

Más az Úr parancsa!
Országod szent jelvényét
az égi Kisasszony
hótiszta szent kezébe tedd!
Ifjú sarjad
éltét elajándékozta már,
az Isten hívta őt.
Boldog lélekvirradás!
Népedet őrzi örökre
a Mennyei Asszonya,
mirrhaillatos,
fényes Asszonya.
Országodnak édesanyja lesz.

Nikéfora őrangyala kilép a látomásból és Nikéforát Imréhez vezet. Az őrangyalok egymásba teszik a jegyesek kezét, István király áldóan terjeszti följük karjait.

4. Égi szüzek jönnek és liliomot hoznak. Az ifjak vezetője Imre, a lányok vezetője Nikéfora őrangyalának adja liliomát s az őrangyalok a két liliomot a jegyeseknek nyújtják. Imre és Nikéfora térdreborulva ajánlják fel a liliomos áldozatot.

Nézd a szűzi mátkát!
Őrangyala szívéen
indul
örök végzetének
égi szándékra nyiladozó
kapuja felé.
Idelenn csak elindul az élet,
odafenn
vár a megvalósulás,
a lélek földi múltja
ott csak álmodás.
Csak az Isten rajzol
örök utat
a föld homlokán.
Ó jöjj, ékes ara,
lelki nászra hív ma,
Imre herceg tiszta alakja.
Tedd kezébe gyermekkezedet
s öleld át végzeted.
Beteljesedett!
Lelkek útját Isten méri,
ma kettőért
földre nyúlt az Ég!

4. *Szentek kara.*
Siessetek, az Úrnak ma ünnepe van
Széles mennyeknek boltozatiban
Istenszóra válaszolt az ember akarátja
Énekeljete ma boldogan.
Ha Isten üzen, az örök elgondolás,
A teljesítés embervállalás,
Aki egyszer meghallotta Isten sugallatját
Annak lelke csupa átadás.
Ti áldott jegyesek, ma tietek az ég
Nektek dalol a fényes mindenség
Azért jöttünk liljomosan holdsugaras éjjel,
Hogy ma győzzön emberen az Ég!

(Függöny.)

Ötödik *orchéma*. Liliomos nász.

Szín: a székesfehérvári bazilika.

1. Imre és Nikéfora az oltár előtt fogadják a főpap áldását. A házastársak kilépnek a templomból. A kárpit behúzódik mögöttük.

2. Imre és Nikéfora egyedül maradnak. Liliomos angyalkák repesnek elő mindenfelől és megtöltik a házat. Énekelve köszöntik a szüzesség ifjú hőseit.

1. *Nászinduló.*

Ó dicsőséges Asszonyság
Nagyszépen fénylő tisztaság
Kit illet mennybe boldogság
És égben, földön méltóság.
Dicsőség Szentek Szentinek
Ki alkotója mindennek
Atya, Fiú, Szentléleknek
Örökkön élő Istennek.
(Régi népének)

2. *Liliomos angyalkák kara.*

Az Úr szava
Szívetek egybefűzte,
A lelketek
Virágos násza ez,
ÖrüljeteK,
Mert nagyobb élet vár ott,
Hol nászotok fogant.
Az ég
Az ég
Az ég dalol ma itt alatt,
E liliomok
Az Isten üzenetje
A Szentlélek
Sziromesője ez,
Daloljatok,
Mert koronátok készen
Az égi Szűz szívéen,
Ott vár
Ott vár
A szeretet, az égi fény.
ÖrüljeteK,
Múló e földi álom,
Az emberszív
Istennek született,
SiesseteK.
Ez angyalkoszorúkba,

A szent jegyeseket angyalkoszorúikba hívják és áhítatosan ünnepe-
lik a tisztaság nászát azokkal, akik
a nagyobb örömet választották.
Imre és Nikéfora koszorúikba ve-
gyülnek és együtt örvendeznek a
köréjük szállott éggel.

Hajnali harangszó. Az angyalkák
térdeplőikhez vezetik a jegyeseket,
azután pillanatok alatt eltűnnek.

3. Behallatszik a szerzetesek
éneke. Imre és Nikéfora imába mé-
lyedve térdelnek, mikor reggeli kö-
szöntésre belép István király és
Gizella királyné a kísérettel.

A jegyések vállairól leemelik a
mennyezős fehér palástot s Niké-
fora kék, Imre bíbor palásstal indul
a templomba reggeli imára.
A kíséret mély megindulással követi
a lilimos élettársakat.

Mert ünnepelni hív
Az Úr,
Az Úr,
Az örvendező Istenszív.
Énekeljük el a tisztaság dalát
Magasztaljuk őt, jó István Úr fiát
Imre leszállt, a Szentlélek reá leszállt
Mennyben lesz király jó István Úr fia.
Istenkéz vezette hozzá ez arát
Megnyitotta nekik az ég ajtaját
Isten ölelte őket most egy lélekké
Mennyei örömmel szívük megtölté.
Örvendezni küldött minket övelük
Hogy legyünk ő égi szent dicséretük.
Imre leszállt, a mennyország ide
leszállt,
Mennyben lesz király jó István Úr fia.

Ti boldogok
Éltetek legyen áldott,
Maholnap már
Az Isten hazahív,
Az elválás
Csak rövid percek járma,
Az égi otthon vár,
Ma vár,
Ma vár,
A fény az örök napsugár.

3. *Hajnali köszöntés.*
Szerzetesek kara.
Aeterne rerum Conditor
Noctem diemque qui regis
Et temporum das tempora
Ut allaves fastidium.
Surgamus ergo strenue
Gallus iacendi excitat
Et sommolentos increpat
Gallus iacentes arguit.
Deo Patri sit gloria
Eiusque soli Filio

Et Spiritu Paraclito
Nunc et per omne saeculum,
Amen.
(Orgonaszó)

(Függöny)

Hatodik orchéma. A keresztrablás és Imre halála.

Szín: A pogányok rejtett áldozóhelye.

1. Ildikó titkos jelekkel hívja a pogányokat Hadur parancsának teljesítésére, melyet mágiájával olvasott a tűzből. »Vesztünk a kereszt! El kell rabolni a keresztet. Ha megégetjük, visszatér Hadur hatalma az ősvallás diadala. « Lányok osontak férfiak lopóznak az éjszaka védelme alatt Gyöngyvér tüzes táncsal bátorítja a férfiakat, akik fegyvertáncuk áldozati dalával vonulnak a hegyormon álló kereszt felé. A lányok láncot fonnak a szent fától a keresztig, hogy a varázslat utolérje az új hit szimbólumát. A jósnő mágikus táncot jár Hadur segítségéért.

2. A férfiak megérkeznek a kereszt tövébe s a táltosok imájára megássák, ingatják, végre diadalmasan kiemelik a keresztet. Ildikó és Gyöngyvér táncsal kísérik munkájukat.

1. *Hívogató.*
Férfiak: Huj! Huj! Huj!
Lányok: Hajahajahaj!
Férfiak: Huj! Huj! Huj!
Lányok: Hajahajahaj!
Férfiak: „Mi vagyunk a rónán járók,
Soha napján meg nem állók,
Lég fiai röpke rárók,
Messze mezőn szerte szállók.
(Babits)
Lányok: Mi vagyunk a pusztá népe,
Asszonyunk a szépek szépe,
Palotánk az égbolt kéke,
Mécseünk a hold nagy képe.
Férfiak: Így élünk mi népet fosztván.
Földjeinket fel nem velük
Széles üngünk szelet úszván,
Riadunk a rémes pusztán.
Lányok:
Így élünk mi éjek éjén,
Dalolunk a vén hold fényén,
Mihelyest az égbolt mélyén
Felbukott a pusztá szélén.

2. *A táltosok imája.*
Hadur,
Tehozzád esdünk,
Hadur! Kereszt a vesztünk,
Hadur! Ma kész a máglya,
Keresztet vár a lángja.

3. A pogány férfiak viszik a keresztet a máglya felé. A lányok megrettenve, rossz sejtelemmel osonnak vissza a szent fához. A jósnő bizalmat önt beléjük s a lángok lobogását utánzó mozdulatokkal maga körül egyesíti őket.

4. A pogányok máglyára teszik a keresztet. A láng fellobog, a táltosok imát énekelnek. A lányok nagy tűztánccal kísérik az áldozatot, a tűzkúp csúcán Ildikó, a jósnő. A lobogás fokozódik. Enikő keresztül fut a színen és a lángoló kereszt láttára lelkendezve siet a keresztényekért. Visszajövet önkívületében a máglya tűzébe rohan. A vitézek megborznak, rendjük felbomlik, Imre és a keresztetek beléptére Bojta céloz és talál. Imre megsebesülésének pillanatában a máglya lelohad, a lányok tűztánca összemlik, a szent fa kettéhasad.

Hadur! Egeknek földnek tartója
Erős karodra várunk.

3. *Sirató ének.*
Könnyezik a szent fa
Bánatot jelent, ha
Harmata a földre száll.
Kopaszodó gallya
Bús avaros alja
Sírva mondja: van halál
Elomlik az élet
Hasztalan kíméled
Porladoz a habja
Uttalan patakja
Tűzben, vízben, fűben, fában,
Ezer fényes nagy csodában
Diadalmas a halál.
Diadalmas a halál.

4. *Keresztégetés.*
Hadur!
Tehozzád esdünk!
Hadur,
Kereszt a veszünk!
Kőházakkal vértess haddal
Mit törődünk Napnyugattal,
Zabolátlan akarattal
Virradunk mi virradattal.”
Hadur! Ma kész a máglya
Keresztet vár a lángja.
Így élünk mi népet fosztván
Földjeinket fel nem osztván
Széles üngünk szelet úszván
Riadunk a rémes pusztán.
Hadur! Egeknek földnek tartója
Erős karodra várunk.
Rajta széllal zivatarral
Haj! szabir az onugorral
Hajrá hét törzs hét magyarral...
(Mennydörgés. Csend.)

5. Imrét vitézei támogatják. Hal-
doklásában megáldja népét és égi
látomásban gyönyörködő átszelle-
mült arccal hal meg.

5. Égi szózat.
Isten edénye
Szent szemefénye
Tiéd a pálma, Imre Úr!
Földi keresztet
Most befejeztet
Köszöntünk téged, Imre Úr!
Szent fogadásod
Kora sírt ásott
Néked a földön, Imre Úr!
Ne könnyezz érte
Jobbért cserélte
Élted az Isten, Imre Úr!
Te leszel nekünk
Örök testvérünk
Köszöntünk téged, Imre Úr!
Örök országot
Hatalmasságot
Mi adunk néked, Imre Úr!
Szűzek királya
Isten mátkája
Maradsz örökre, Imre Úr!

6. Lassan eszmél az új világra s
az új életre a levert pogányság. A
lányok egyenkint élednek s hosszú
menetben vonulnak a szent holt-
teste felé.

6. *A megtérés.*
Tied ez az ország,
Hajlott fővel hozzák
Tetemedhez híveid,
Mert ma felnyitottad,
Véren vásároltad
Magyarjaid szíveit
Ezt az Úr akarta
Bőséges malasztja
Koronáz ma téged itt.

(Színváltozás függöny nélkül.)

Hetedik orchéma. Imre megdicsőülése.

Szín: A fellegek között. Előtérben a föld.

1. Imrét őrangyala vezeti a mindenség úttalan terein. Két főangyal köszönti őket. Üdvözlő angyalsor sugárzik elébük mindenfelől.

2. Felhallatszik a földiek éneke. István király imádkozik fához. Gizella és Nikéfora gyászolják Imrét. Megtért magyar ifjak és leányok csatlakoznak hozzájuk.

1. *Angyali köszöntés.*
Isten edénye
Szent szemefénye
Köszöntünk téged, Imre Úr!
Földi kereszted
Most befejezted,
Tied a pálma, Imre Úr!
Ma lettél nekünk
Örök testvérünk
Köszöntünk téged, Imre Úr!
Szent fogadásod
Kora sírt ásott
Néked a földön, Imre Úr!
Ne könnyezz érte
Jobbért cserélte,
Élted az Isten, Imre Úr!

2. *Földiek imája.*
Szent Imre herceg,
Magyarország éke,
Szűztiszta élet
Legszebb példaképe
Harcoló ifjak
Biztos menedéke,
Könyörögj értünk,
Gyöngy volt a lelked,
Tiszta mind a sírig,
Mint liliomszál,
Mely csak egyszer nyílik,
Szép csillag voltál,
Mely csak égre illik,
Könyörögj értünk.
Szent Imre herceg,
Magyar ifjak pajzsa,
A veszélyt tőlünk
Kardod távol tartsa,
Ne engedj minket
Kísértésbe, bajba.

3. Az angyalkórus fölött megjelenik Szűz Mária, az égi sereg hódol. Az őrangyal Imre kezébe adja a liliomot s Imre átnyújtja a Szűznek sértetlenül megőrzött tisztasága szimbólumát. Az angyalok glóriát énekelnek és Imre menyegzőjének liliomos angyalkái jönnek ünnepelni a lelki erősség hőjét. Fogadalmának angyalai mennyei kapukat, kupolákat, eljegyzésének szentjei ünneplő koszorúkat formálnak.

4. Imre könyörög nemzetéért, az ég és a föld vele imádkozik a szentek lélekegységében. Mennyből szállott tiszta Bárány, Oh, ne hagyd el minket árván! Mennyből szállott tiszta Bárány, Megváltottad véred árán. Ó, ne hagyd el Imre népét, Imre árva nemzetségét...

5. A Szűz Imre lilomát az I. főangyal kezébe adja s a II. főangyaltól átvett liliomos koronával Imrét megkoronázza.

6. Az angyalok a liturgikus béke-mozdulattal köszöntik egymást s a mennyben örömműnnp van. István király a földön megpillantja fia égi koronáztatását. A látomás átterjed a szerzetesekre és az imádkozó tömegre s a föld együtt örvend az éggel a nemzetmentő szentnek minden időkre szóló dicsőségén.

3. *Hazatérés.*
Magyarok fénye!
Könyörögj értünk!
Dicsőség az égi Úrnak,
Nagyok közt a Legnagyobbznak,
Ő a létnek koronája,
Bőségosztó szent királya.
Békesség a föld fiának,
Fáradt léptű vándorának,
Ki a békét földre hozta,
Jézus volt az égi posta.

4. *Litánia.*
Mennyből szállott tiszta Bárány,
Megváltottál véred árán!

5. *Glória.*
Mert te szent vagy Egymagadban,
Úr vagy felhőcsarnokodban
Mert te Úr vagy, ó te ékes,
Szentháromság, ó, Fölséges,
Út, Igazság, égi Élet,
Atya, Fiú és Szentlélek,
Amen. Amen. Amen.

6. *Örömműnnp.*
Isten edénye
Szent szemefénye
Tekints a földre, Imre Úr!
Ah, hol vagy magyarok
Tündöklő csillaga?...
Szűzi szívedben
Szeretetedben
Mienk a néped, Imre Úr!
Légy áldott,

Légy áldott,
Légy áldott!
Isten edénye
Szent szemefénye,
Légy áldott, Imre Úr!

(Vége.)

(A dokumentumokat közléteszi: Fuchs Livia)

A katolikus nagygyűlés programjával kapcsolatosan
1932 október hó 16-án, vasárnap este 7 órakor
a Zeneművészeti Főiskola nagytermében a
Katholikus Leányok Országos Szövetsége által a
székesfehérvári

OTTOKÁR EMLÉKTEMPLOM

javára rendezett Szent Erzsébet misztérium-előadás.

RÓZSÁK SZENTJE

Szövegkönyv

MŰSOR:

Bevezető beszéd P. BANGHA BÉLA

RÓZSÁK SZENTJE

Szent Erzsébet misztérium. Szimbolikus mozdulatjáték

12 orchemában.

Szövegét és orcheogrammját írta: Dr. DIENES VALÉRIA

Zenéjét egykorú dallamok felhasználásával szerzette:
KERÉNYI GYÖRGY

Az orchemákat alakítják az ORKESZTIKAI ISKOLA művészei
és mozdulatkórusai

A kísérő énekkarokat előadja a BUDAI SZENT CECÍLIA KÓRUS

Vezényel: BÁRDOS LAJOS

Az orgonánál: LASKÓ EMIL

SZEMÉLYEK:

A Jóság
A Gonosz
Erzsébet

Lajos

Erzsébet gyermekei
Herrmann
Zsófia
Erzsébet őrangyala
Ágnes, Lajos testvére
Erzsébet barátnői
Guda
Isentrud

D. Mirkovszky Mária
Rózsa Magda
Németh Andrea
Zamaróczy Mária
J. Viraág Ilona
Cellár Aga
Dienes Gedeon

Cellár Aga
Zamaróczy Mária
Csiszér Ágnes
Sternischa Elfrede

Fülep Magda
Csurgay Marie-Henriette

Mozdulatkórusok:

A játszótársak A gyermekkórus
A gyermek-angyalok
A Jóság Erői B) kórus
A Gonosz Erői A) kórus

A szegények C) kórus
Az udvarhölgyek C) kórus
Az apoteozis angyalai C) kórus
A keresztes vitézek A fiú-kórus

A kórusok fellépő tagjai:

A gyermekkórus

Csurgay Marie-Henriette, Dravetczky Györgyike, Filep Ditta, Filep Magda, Jámbor Ildikó, Kellermann Évi, Kellényi Juditka, Kollet Magda, Kósa Ilike, Lessko Klárrika, Németh Babika, Schneider Mária, Sternischa Elfrede, Zamaróczy Mária.

Az A) kórus:

Bedő Lia, Hoffmann Erzsike, Kunwald Beáta, Piufsich Lenke, Rózsa Magda, Telbisz Mária, Tömöry Sári.

A B) kórus:

Boér Edith, Köry Hildegard, Papp Ildikó, Paul Vera, Paulusz Emi, Pogány Anna Mária, Quirini Ilonka, Szabó Piroska, Szilágyi Margit, Véghely Ilona.

A C) kórus:

Beihofner Irén, Borbándy Piroska, Brunner Irén, Dörfler Ilona, Csukás Albina, Kiss

Irén, Kéry Irén, Kuglics Magda, Kwitschala Erzsébet, Láng Margit, Prekop Júlia, Witt Piroska, Závodni Erzsé, Závodni Margit, Zsuppán Aranka.

Fiúkórus:

Frecskay István, István Emil, Kajnár József, Steffen István, Winter Károly.

ISTEN ÚTJÁN

I. ORCHEMA

ELŐJÁTÉK

A jók dala

I.

1. A *Jóság* átveszi az ég ajándékát és a földnek adja. A föld a maga legjobbját nyújtja a *Jóság* kezéből az égnek.

Adunk az Úrnak
csendes imádást,
vegyünk kezéből
mennyei áldást,
mert Ő teremtett
s adja, hogy éljünk,
hogy Benne higyjünk
s benne reméljünk.

2. A Gonosz behívja társait.
Gyűlöli valamennyit és mind gyűlölik egymást.

II.

3. A *Jóság* szembevezeti Erőit a Gonosszal
s a Gonosz támadása visszapattan a *Jóság*
láthatatlan védőfaláról.

A föld alázatában áldva tekint rád,
Örök, hatalmas Úr!
És ujjad nyomdokában látja a mintát,
hová léte simul.
Ha bús arcára egyszer
rámosolyognál,
talán vidulna
újra tört ajaka,
és titkos élte Benned el soh'se
múlna,
el nem múlna soha.

4. A Jóság Erőivel elfoglalja a világot. A Gonosz kúszva átfonja őket és szembeszáll.

5. A Jóság Erői harmóniát, vonzalmat, kapcsolódást élnek. A Gonosz erői kuszált emberszörnyeteggé kovácsolódnak.

6. A Gonosz harcra hívja a Jóságot.

III.

Adjunk az Úrnak....

II. ORCHEMA

LÁZAD A NYOMOR

7. A Gonosz az Úr ellen lázítja a nyomor tövisei közt vergődő lelkeket. Maga köré gyűjti és lobogó gyűlöletet szít bennük az ég ellen.

Lázadó ének

Oh, hol rejtőzöl ég Ura?
Ajtódnál a nyomor számonkéri
tőled az életet.
Mért alkottad sírásra kongó
lelkünket?
Hol tartod a fényt?
Bőségöntő tenyered
mért takarja el tőlünk kincseit?
Mért vagy nekünk fellegeten,
Merre szórod fényességed?
végtelen szemedből?
Szívekre várunk, s hasztalan,
reánk nem fonódnak hű karok,
irgalmas kezek nem nyílnak,
nem hajol ránk
résztvevő testvér.
Oh, tán meg se vagy!
Oh, mondd, ha mégis volnál, hol
pihensz?
Elfeledtél, messze vagy
és hagysz az éjben
s bennünk mindent elborít
a Sötétség Hatalma!

8. Az Őrangyal bevezeti Erzsébet ragyogó gyermekalakját. A mennyei érintésre a szegények lázadó lelke megtelik bizalommal és könyörög az Úrhoz. A Gonosz földreroskad az égi erővel szemben.

Köszöntő ének

Ki az, ki jó az éjben?
Fényes gyermekarc!
Válaszolt az Úr!
Mi bűnös lelkeinknek
mentő angyalul
messze földről érkezett
ékes idegen. Ősmagyarország életfája
hajtotta,
hogy ültessük várunk kertibe.
Szomjazva vártuk őt,
ki nyomorunkat enyhíteni jó.

III. ORCHEMA

KÖZJÁTÉK

A jók dala

9. A Gonosz beékeli magát a Jóság istenkereső munkájába és zavarni próbálja a lélek emelkedését.

A föld alázatában...

IV. ORCHEMA

A GYERMEK ELHIVATÁSA

Erzsébet dala

10. A wartburgi vár kertjében Erzsébet és Lajos játszótársai mulatnak.

Istenem adj nekem
Csengő dalt ajakamra,
Hadd köszöntlek
Énekes imában.

Hadd legyek gyermeked,
Add kezéd kis kezembe
És vezess el
Lelkem csarnokában.

Napsugárban
Járass engem szüntelen,
Ez a szív, ez a kéz
A tiéd mindörökre,
Árva lelkem,
Néked adtam régen.

Elfeledni
Nem tudom az Arcodat,
Szívemben láttalak,
Megmaradsz éltem őre,
Van lakásod
Mindörökre nálam.

11. Erzsébet imába merülten jó, észreveszi társait, közeledik, de a gyermekek Ágnes példájára hidegen és ellenségesen fogadják.

12. Erzsébet egyedül marad és imában keres vigasztalást. Guda és Isentrud szeretettel ölelik át.

13. Lajos keresi Erzsébetet. A gyermekek hódolattal köszönnek. Lajos Erzsébethez fut és nagy bensőséggel vonja magához.

14. Lajos játszani hívja Erzsébetet, a gyermekek velük tartanak.

Lajos dala

Testvérke, hol vagy?
Kereslek.
Mindennél jobban
Szeretlek.
Enyém leszel,
Isten adott át szívemnek,
Enyém maradsz,
Szívemben adlak Istennek.

Gyere fussunk, száll a labda,
Messze-messze száll.
Aki dobta és aki kapta,
Egymásra talál.
Lala lallalla
Lala lallalla
A vígság Isten nyelve,
Az öröm égi szó.

15. Harangszó hív esti imára, Lajos
távozásra inti a gyermekeket s
Erzsébettel imába merülnek.

16. A gyermekek imája lehívja az eget
a földre. Erzsébet őrangyala szeretettel
karolja át őket. Kis angyalok szálingóznak
előbb egyenkint, majd csoportokban, s
égi rózsafonatokkal veszik körül őket.

17. A gyermekek az angyalkák közé ele-
gyednek és az Őrangyal Erzsébetnek az
égbe vezető utat mutatja.

Angyaljárás

Halkan, halkan szól az estharang,
Csendesüljön el a szél
Mert az ima útra kél.

Jertek, jertek, Isten karja vár,
Ébredjenek a dalok,
Lejöttek az angyalok.
Halkan, halkan, halkan lépjeteK,
ÖrvendjeteK emberek,
Isten jár itt közteteK.

Az elhivatás éneke

Ó gyermekek, fehér szívetek
Az Úr tenyerén pihen.
Ő rátok néz és áldott a kéz
Mely szívet ölel szíven.
Ő messze földnek bájos virága,
Nagy Magyarország tépett kis ága,
Örvendjen hű szíved.

Mert szentjének választott téged az
Úr,
Ma karját és szívét kitarja feléd,
És országa, karja és szíve tiéd.

Áldott ígélet, istenigézet
Tölti be lelkedet,
Égi malasztal szíven marasztal
Örökre tégedet
Őrangyalodnak fényes kezébe
Égi rózsáért vette cserébe
Szent gyermekedet,
Mert szentjének választott téged az
Úr.

V. ORCHEMA

KÖZJÁTÉK

A jók dala.

18. A jók lélekközösségével szemben a Gonosz a világ négy sarkán akarja megerősíteni hatalmát. A jók szeretetkapcsolatai közé beékelni próbálja erőit, de azok bensőségét nem tudja legyőzni, s őrt állva marad a Tér sarkain.

Adjunk az Úrnak....

VI. ORCHEMA

A RÓZSACSODA

Könyörgő ének

I.

19. A szegények Erzsébetért sóhajtanak, sírva hívják segítségül.

Ó jer, te égi asszony,
mi órangyalunk,
hozd a lelkedet!
Ajtódnál hív a nyomor
szomjas alakja.
Ó jöjj, hozd a lelkedet
s bőséges kezed!
Elgyötörve éltünk fája,
Te öntözd,
és szórjad rá napsugaradat!
Testi-lelki éhünk, szomjunk
árja arcodat,
várja kegyes arcodat.

20. Erzsébet jó és a feléje táruló karokat vigasztaló öleléssel fogadja. Mindenkihez van szeretetszava, szeretetajándéka, s amerre lépve indul, mosolygás fakad a szenvedők ajkán.

II.

Hű testvérünk kérve-kérünk,
mondd el az Úrnak,
lelkünknek mi fáj.

Szertehull a reménységünk,
sorsunk megkésétt,
nincsen álmunk soha,
jöttöd az egyetlen csoda.
Nincsen nekünk üdvösségünk,
mert szívünket
tövis tépi, szaggatja szét,
igavonás minden léptünk,
e bús földtekén,
ó, szíved bőségéből
ismét adj nekünk.

III.

Mert te vagy a vigasztaló, lélekölelő,
mi nagyasszonyunk,
mert benned Isten éled, a te ajakad
minden fájdalomnak
szent orvossága marad
testi-lelki éhünk-szomjunk
téged áhít, mert te vagy a szeretet,
kit Isten a csillagokban ígért
minékünk,
Ó, te fényességünk, minden
reménységünk
Maradj velünk.

21. Lajos váratlanul jó. Egy szegény

riadtan akarja figyelmeztetni Erzsébetet.

Lajos szigorúan visszainti.

22. Lajos megérinti Erzsébetet, aki férje
láttára összeressen: zavartan menti könyö-
rületének áldozatos tetté és alamizsnáit

rózsáknak nevezi. Az Úr teljesedésbe viszi
ajka szavát és Lajos a csoda láttára térdre
borul. A szegények allelujás örömmel szedik
a csodatermelte égi rózsákat.

A rózsacsoda strófái

Lajos: Hol jársz itt, én jó hitvesem?
Mi sápasztja arcodat.
Mért reszketsz előttem e hűs
hajnalon?

Mit cselekszel itt?
Mit rejt fényes köntösöd?

Erzsébet: Ó ne ítélj meg, én Uram,
Ezek Isten gyermekei.
Vigasztaltam bús, elárvult
lelküket.

Lajos: Mit rejt köntösöd?

Erzsébet: Rózsát hoztam jó Uram!

Szegények: Rózsát! Az Úr

akarta így!
Szent az ajkad szűz
szava.
Szent az élted, rózsás
lelkek hajnala.
Szent a te imád,
Az Úrnak lelke szállt le
rád
Alleluja!

Vége az első résznek.

II. HAZAFELÉ.

VII. ORCHEMA.

ELŐJÁTÉK.

A jók dala

23. A Jók a gonoszok ellen vívott harcban zárt körré egyesülnek. A lélekegység e fokozását leküzdendő, a Gonosz körülkémléli a kört és annak megszakadásakor beleszivárogtatja társait, egy pillanatra diadalmasnak érezve magát. A fölötte újrazáruló kör azonban elviselhetetlen és Erőivel menekül, körülkúszva a Jóság áhitatkörét, melynek erejével szemben tehetetlenül terül el seregével a földön.

1. A föld alázatában...
2. Adjunk az Úrnak...
3. A föld alázatában...

VIII. ORCHEMA

ELSZAKADTAN

Keresztesek dala

24. A keresztes hadak vezérei komoly indulójuk hangjaira bevonulnak. Lajos lelkesíti őket.

Dallal kérek bátorságot
Istenemtől, kit imádok.
Elbúcsúztam gyermekimtől,

25. Erzsébetet, ki férjét három napi járőföldre elkísérte, udvarhölgyei bevezetik a búcsúszóra. A vezérek imát énekelnek és hűségi fogadalmat tesznek. Erzsébet nem tud elválni férjétől.

26. Erzsébet megretten. Lajos hirtelen elbocsátja karjaiból és vitézeivel indul. Az udvarhölgyek átveszik az összeroskadó fejedelemnőt. A távozó keresztesek dala elhalkul.

Minden hű szeretteimtől,
Lábadhoz tettem éltem,
Esküszóval így ígértem.
Kardot vettem új szerszámul
És a Házadat hazámul.
Otthon sír imát családom
És én szent hívásod áldom,
Mennék érted száz halálba,
Szíved ott is megtalálna.

Keresztesek imája

Jézus Krisztus!
Arcodat fordítsd felénk.
Földi házadat
visszanyerni indulunk
a nevedért,
szent Urunk!
Te vagy reménységünk,
árva szívünk
feléd sóhajt haza.
Ó, adj ereinkbe lángot,
hogy áldással járjunk.
Ó, vezess!
Kormányozd utunkat.

Keresztesek indulója

Hívott az Úr:
Az Isten földje vár!
Kelet felé
Kitárul a láthatár
És akiben
fel nem lobogott a szó,
Isten lovagjává nem avatható.
Kiben tüzel a szeretet,
Kiben az Isten arca él,
az ég hivatottja,
az fegyvert fog és útra kél,
felszabadítja
Meváltónk házát.

IX. ORCHEMA

KÖZJÁTÉK

27. A Jóság Erői elszakadtak egymástól és réseiken beszűrődik a Gonosz. A Jóság nem

képes újrafonni az eltépett egységet s a Gonosz erői egyre diadalmasabban tombolnak roskadó ellenfeleik felett, ki a magukra hagyottságban egyenkint lehullanak. A Gonosz ujjongva hagyja ott a letiport Jóságot.

Adjunk az Úrnak...

(A dallamot megszakítja s végre nyomja a gonoszok pokoli hangzavara.)

X. ORCHEMA

KIŰZÖTTEN

Erzsébet panasza

28. Erzsébet várából méltatlanul kitalizottan, egyedül marad gyermekeivel.

Erzsébet: Ó, szélszaggatta nagy éj!
Burkold be gyászodba
lelkem,
hullasd özvegységem
fátylát reám,
takard be árvaságom.

Kar: Az Úr akarta így!
Szándéka szent,
Minden Övé idelent!

Erzsébet: Elvesztettem élttem
csillagát,
Elhagyott lelkem társa,
angyala,
áldott arca többé nem
hajol rám,
hős karjával nem támogat
engem.

Kar: Az Úr akarta így!

29. Erzsébet a szegényekhez fordul hajlékért, segítségért, de

Erzsébet: Testvéri szívek oh
fogadjatok be ma,
Hajlékot vár kiűzötten
hívetek,

azok ridegen elutasítják.

Minden kincsem
szétosztottam,
adatok hát,
koldusként állok ma
elétek.

Kar: Az Úr akarta így....

30. Az esti harangszó. Felcsendül
a gyermekkori mennyei dal. Lajos
égi jelenésben száll le vigasztalni
az elhagyottat. A gyermekeknek
angyalok hoznak mennyei virág-
füzéreket. A hajléktalan fejedelemnő
gyermkeivel Te Deum-ot énekel.

Halkan, halkan...
Ó, gyermekek...
Mert szentjének választott...
Te Deum Laudamus.

XI. ORCHEMA

KÖRJÁTÉK

31. A Gonosz és erői vad diadalban törnek
elő a végleges győzelemre. A Jóság és erői
emelkedni kezdenek és kapcsolódnak
egymáshoz, megtalálják belső egységüket
s végleg letiporják a gonoszt.

A jók dala II.
A föld alázatában.

XII. ORCHEMA

HAZATÉRÉS

A Jók dalai

32. Erzsébet haldoklik. Őrangyala támo-
gatja, védi. A Jóság a Gonosszal utolsó
küzdelmét vívja a szentnek lelkéért. A
Gonosz véglegesen bukik, s Erzsébet
megdicsőülten lép át örökkévalóságába.

Adjunk az Úrnak...
A föld alázatában...

Diadalének

33. Erzsébetet őrangyala és életének

Színarannyá olvad a pára

Jósága felemelik a ravatalról. Angyalok
köszöntik életszentségét.

tündökölve,
úszik a felhő szárnya
vérszínű ég taván.
Földre száll az aranymadár,
tűzfehéren
reszket a röpte árnya
ormaink homlokán.
Lélek izzik, szándék lángol
béna felleg
tűnik a láthatárról,
tárul a menny ablaka.
Harmatoznak aranyködök,
istenálmok
némán teljesülnek,
az ég leköltözött.

Álomarcok testet öltnek,
tűnt homályra
mélytűzű századoknak
lángoló létre gyúl
Isten arca ránk borul,
térde támaszt,
karja újra épít,
szíve otthonunk.

VÉGE

(A dokumentumokat közzéteszi: Fuchs Livia)

HÓFEHÉRKE

MOZDULATJÁTÉK VERSES SZÖVEGGEL ÉS ZENÉVEL.

Írta: Dr. DIENES VALÉRIA

SZEMÉLYEK:

Hófehérke	1. törpe	4. hófehely
Édesanya	2. törpe	5. hófehely
Élet Angyala	3. törpe	6. hófehely
Halál Angyala	4. törpe	Mesemondó
Király	5. törpe	
Mostoha	6. törpe	
Vadász	7. törpe	
Hiúság	1. vércsepp	
Holló	2. vércsepp	
1. galamb	3. vércsepp	
2. galamb	1. hófehely	
Királyfi	2. hófehely	
Kék madárka	3. hófehely	

I. KÉP

Szín. Királyasszony szobája. Királyasszony ül az ablaknál és pici ruhát varr. Kitekint az ablakon és elgondolkozik. Mesemondó a színen kívül, elől, a nézők felől balra emelvényen ül és versben mesél.

Tű, tű, pici tű
Királyasszony keze jár,
Tű, tű, pici tű,
Királyasszony kire vár?
A kis ruha vajh kié?
Aki eljő, hát azé.
Királyasszony kire vár?
Szorgalmas keze jár.

Sötét akkordok hangzanak, királyasszony nyugtalannak látszik.

Kár, kár, csúnya kár,
Királyasszony mire vár?
Holló szárnya suhog, csattog,
Az ablakon csőre kattog.

Holló meglátszik az ablak előtt. A következő sorok alatt beröppen a szobába.

Kár, kár, kopkopkop!
Ablakomon ki kopog?
Felpattan az ablakszárny,
Holló szállott a párkányra.

Vörös fényben beszállt a holló és táncolja a balsors táncát. Zene:

Jaj! Jaj! Mit akarsz?
Királyasszony szíve retten,
Pici tűvel, jaj, ijedten,
Ahogy varrna sebesebben,
Hó ujjából vért fakaszt.

Királyasszony a szúrástól felszisszen s a következő szöveg alatt elgurulnak a pici piros ruhás vércseppek.

Száll, száll, száll a hó,

Hat kis hópehely száll be és a vércsepecskékhez csatlakozva táncot járnak a holló körül.

Száll, száll, száll a jó
Holló hangja károgó,
Három pici vércsepp támad
Díszül a kis hóruhának
Szálló hóval, pelyhes hóval,
Hollóval a károgóval
Három vércsepp táncra kel.
Királyasszony nézi, nézi,
E sok szépség megigézi
S szíve vágya így felel:

A tánc tovább foly[ik]. A szöveg szerint előbb a vércseppek, majd a hópehelyek, végül a holló közeledik a királynéhoz.

Vér, vér, piros vér,
Pirosajkú lányomér
Cseppentél a hóruhára,
Nagy örömnék vér az ára.

Hó, hó, tiszta hó,
Fehéarcú lányomér
Szállingóztál itt köröttem,
Míg a kis ruhát öltöttem.

Holló, holló, károgó,
Ébenhajú lányomér
Szállottál a palotára,
Királyasszony ablakára.

Királyné feláll, elhagyja munkahelyét, felmegy a trónra, kiterjeszti karjait és így imádkozik:

Orgonaszó. Egek Ura, ki most hallasz,
Semmi kérést nem sokallasz,
Teremts nékem gyermeklelket,
Öltöztess rá szűzi testet,
Fehéarcút mint e hó,
Pirosajkút mint e vér,
Ébenhajút mint e szárnyak,
Karom s ajkam reá várnak!

A szín elhomályosul, míg a királyasszony trónján kiterjesztett karokkal áll. Szélzúgás. Holló, vércseppek, hópolyhek eltűnnek a színpadról.

Reflektorfényben lép be az Élet Angyala és pici babát hoz a királyasszonynak, s a trónuson átadja neki. Királyasszony leszáll a gyermekkel a karján, arcán boldogság. Pici angyalkák surrannak be és körültáncolják, integetve a pici baba felé. Azután az Élet Angyala köré csoportosulnak, Holló bevezeti a királyt, aki átveszi Királyasszony karjáról a gyermeket.

Gyászzene. Az ellenkező oldalon belép a Halál Angyala feketében, de egészen az Élet Angyalával egyformán öltözve. Megáll a Királyasszony mögött. Lassan átkarolja, karjaiban Királyasszony egyre élettelenebbé válik, Halálangyal vállára hajtja fejét, az a kerevetre lefekteti, s míg az lehunyja szemét és mozdulatlaná válik, Halálangyal merően nézi. Király eközben az Élet Angyalával a gyermekben gyönyörködik, s nem veszi észre Királyasszony haldoklását. Életangyal a trónra viszi a gyermeket, s a kis angyalokkal körülötte marad, a király pedig fájdalommal borul felesége holttestére.

Két csoport: öröm és gyász csoportja: születés, halál.

II. KÉP

Mesemondó a függöny előtt.

Hófehérke árván maradt
Évek sora haladt, haladt,
Király papa sírta, bánta,
Hogy anyátlan a kislánya.
Tanácsolták is a vének,
Hozzon mamát Fehérkének,
Egyet gondolt, kettőt lépett,
Hozott is egy nagyon szépet,
Meg is kérte, el is vette,
Trónusára felültette.

Függöny szétnyílik, látható az előbbi szín a trónussal és a meghalt Királyasszony helyével. Zene. Udvarhölgyek és apródok bevonulnak. Király jön. Karján a feltűnően és kihívóan szép mostoha. Király leülteti most őt a Királyasszony megüresedett helyére. Udvarhölgyek és apródok hódoló mozdulatai. Mostoha gögösen fogadja az ünneplést. Kegyesen bólogat a hódolóknak.

Esküvőről jönnek éppen
Nagy bokréta a kezében
Aranyfürtű büszke szépség,
Bámulta sok kandi népség,

Szíve titkos gondolatja:
Jő az udvar hódolatra.

Fehérke is futna hozzá,
Kezét, arcát megcsókolná,
De rossz szemmel néz ám rája:
Látszik, hogy csak mostohája.

Király papa csak őt nézi,
Mosolyával úgy igézi,
Hófehérke, hogy mit mivel
Nem is tudja, nem is bánja,
Mintha nem is volna lánya
Kit most hű dadája hív el.
S rejti szíve dobogását,
Hófehérke zokogását.

A jelenet lejátszódik. H[ófehérke] sírva el. Két komorna és két gyerek belép. Leveszik a menyasszonyi fátyolt, koszorút: új palástot adnak. Király elbúcsúzik. Mostoha nézegeti magát, gyönyörködik magában, szépeleg, illeg-billeg a nagy tükör körül, affektál magának, mutogatja szépségét.

Hiúság, egy kis agyoncicomázott gonosz tündér, cigánykerékkel a színen terem és talpra pattan a mostoha előtt, elébe tartja a varáztükröt, mely megmondja, ki a legszebb a világon. Mostoha megszólítja a tükröt:

Kis tükörkém kérlek szépen,
Varázsszóval mondd meg nekem,
Trónuson vagy kolduságon
Ki a legszebb e világon.

Hiúság tündére a tükör mögül felel:

Eddig, ha így hozzám szóltál,
Világon a legszebb voltál,
De most, hasztalan sírsz érte:
Mégis szebb a Hófehérke.

Mostoha és a Hiúság táncduója.

A Mostoha dűhtánca és a Hiúság csúfondáros kacagó tánca, melyben mimikailag megmutatja a Mostohának, hogy meg kell öletnie Hófehérkét, aztán egye meg a tüdejét és a máját, s olyan szép lesz, mint Hófehérke volt.

Mostoha behívat egy vadászt és mimikailag elmagyarázza neki, mit kell tennie. Azu-

tán hívhatja H[ófehérke], akit bevezet a dajkája. Hiúság odatartja H[ófehérke] elé a tükröt, de ő nem akar belenézni. H[ófehérke] és a vadász elmennek. A dajka sírva távozik.

Függöny.

III. KÉP

Mesemondó a függöny előtt.

Hófehérkét mostohája megöletni küldte,
Kegyetlenebb szándékkal még nem volt anyaszülte,
Nagy sírásra görbült szegény Hófehérke ajka,
Még a vadász kemény szíve is megesett rajta.

Jelenet a függöny előtt. A mondott jelenet lejátszódik.

Kiértek az erdőszélre, Hófehérke látta,
Mint tűnik a messzeségbe édesapja háza,
Sötét erdő komor fái ijesztően néztek,
Lenn a fűben picic tücskök csendesesen zenéltek.
Vadászember átkarolta Hófehérke testét,
Szegény kislány igazán csak most érezte vesztét.

Hófehérke elfut. A vadász utána, s újra megragadja.

Mikor a kés nagy pengéjén megtört a hold fénye,
Megismerte, hogy ez volna az utolsó éje.

Hófehérke térdre esik és imára kulcsolja kezét.

Anyám, anyám, édesanyám,
Sikoltott a lányka,
Nem volt még az ilyen kérés
Sohasem hiába.

Megjelenik Királyasszony szelleme és H[ófehérke] őrangyala.

Vadász karját megbénítja
Édesanya lelke,
Őrangyala karjában már
Hófehérke teste.

Hófehérke alétan őrangyala karjaiban, aki elföldeli H[ófehérké] –t. Vadász kábultan néz körül, Holló beröppen és a vadásznak irányt mutat. Az felvonja íját, elpattantja, kifut a zsákmányért, visszajön a lelőtt állat tüdejével és májával, hazasiet. Hófehérke magához tér őrangyala karjaiban. Két kis galamb kézen- fogja, s elindulnak. Őrangyal eltűnik.

Függöny.

IV. KÉP

Mesemondó a függöny előtt.

Kis, kis, kicsi ház,
A nagy erdőn mit csinálsz?
Nincs, nincs senki bent,
Törpe népe messze ment.

Mély, mély hegygödör,
Vizek útja, földvödör,
Döng, bong kincstanya,
Hegyek gyomra, földhaza.

Víg, víg törpenép,
Rögről-rögre mélybe lép,
Túr, fúr, kincset ás,
Munka után itt tanyáz.

Függöny szétnyílik.

Szín. A törpék kis házának belseje. A háttérben hét ki ágy. A középben hosszú asztalka, alacsony hét kis terítékkal. Az ajtó halkán nyílik. Hófehérke óvatosan lép be. Kémlelve néz körül. A vers tartalmát megjátssza.

Jaj de szép! Jaj de szép!
Merre jár e kurta nép?
Jaj de jó! Jaj de jó!
E kis ház nekem való.

Kis pohár, kis kanál,
Minden jóval megkínál.
Pici tányér, villa, kés...
Itt az ebéd mindig kész?

Hét kis ágy, szép kis ágy,
Aki megpihenni vágy,
Itt a jó kis takaró,
Ez meg éppen rám való.

Mikor végigpróbálgatta a kis evőeszközöket, megkóstolgatta a kis kosztot, ami az asztalon volt, belefekszik a középső kis ágyba, s ott elalszik. Csendes altató zene. Egyszerre pergő víg dallam. Ritmikus léptekkel jönnek a törpék. Vígan jönnek, örömtáncot járnak.

Kop, kop, döng a hegy,
Pici akna merre megy?
Törpe járja, törpe vájja,
Arany, ezüst nevet rája,
Kop, kop, döng a hegy.

Csörr, csörr, hull a kő,
Titkos kincset elfödő,
Gyémánt fénye szemre bukkan,
Kicsi bányász meg se mukkan,
Csörr, csörr, hull a kő.

Sú, sű, jó a szél,
Hegyek toroka mit beszél?
Azt mondja a szél szavára:
Elég volt a munka mára,
Sú, sű, jó a szél.

Jó, jó estebéd,
Vacsorázni törpe nép!
Aki dolgát jól végezte,
Eszik, alszik minden este,
Jó, jó, estebéd.

A tánc végével gyanútlanul mennek kis asztaluk köré és enni akarnak, azonban minde-nik látja, itt valaki járt, míg távol voltak, és gyors tempóban vetik fel a kis kérdéseket:

Ki ült az én helyemen?
Ki evett a tányérkámból?
Ki kóstolta kenyerem?
Ki evett az én kásámból?
Ki szúrt az én villácskámmal?
Ki bánt az én pohárkámmal?

Kis szünet, az a törpe, akinek a középső helyet kellene elfoglalni, meglátja helye mögött, hogy kis ágya nem üres.

Ki alszik az ágyacskámban?

A törpék mind otthagyják helyüket és kis lámpásaikkal odagyűlnek a középső kis ágyban alvó Hófehérke köré.

A törpék Csend-tánca.

Pszt! Pszt! Csendesen,
Törpe népség csend legyen!
Jaj de szép az, aki alszik,
Lélekezete alig hallszik,
Pszt! Pszt! Csend legyen!

Sz, sz, sz, csendes ez a ház,
Sz, sz, sz, törpe nép vigyáz,
Jaj de szépen szundikál,
Huncut, aki zajt csinál.
Sz, sz, sz, csendes ez a ház.

Törpék asztalukhoz ülnek és zenére ritmikusan megvacsoráznak, egyszerre esznek, nyelnek, harapnak, isznak, szájat törölnék, köszönnek, aludni mennek, s akinek ágyában Hófehérke, az lefekszik az ágy elé a földre. Behúzzák a kis függönyeiket és a kép elhomályosul. Halk zenére Hófehérke fölött megjelennek az őrangyal és az édesanya szelleme.

Hajnalodik. Jelenések eltűnnek. Törpék ébrednek. Zenére egyszerre nyitják kis függönyeiket, dörgölik szemüket, ritmusra ásítanak, nyújtózkodnak, kilépnek az ágyacskákból, a középső is talpra áll, s csoportosulva a kis ágy köré, ahol Hófehérke alszik, kis lámpáikkal, csákányukkal felszerelve várják Hófehérke ébredését. Hófehérke felébred, mozdul, ásít, ijedten néz körül.

Kik vagytok ti, gyerekek?
Jaj de félek tőletek!
Lámpa, csákány, kalapács,
Tán itt mindenki kovács?
Mik vagytok, kis emberek?
Jaj de félek tőletek!

Hát te ki vagy, kisleány?
Törpe itt ez, mindahány,
Nappal vígan dolgozik,
Éjjel szépen aluszik.

Dehogy bántunk tégedet,
Eltartunk, mint gyermeket.

Jó, jó, estebéd,
Vacsorázni törpe nép!
Aki dolgát jól végezte,
Eszik, alszik minden este,
Jó, jó estebéd.

Leülnek a hosszú asztalka körül a zene ritmusa szerint, leülés közben gyors egymásutánban hangzanak ezek a kérdések:

Ki ült az én helyemen?
Ki evett a tányérkámból?
Ki kóstolta kenyerem?
Ki evett az én kásámból?
Ki szúrt az én villácskámmal?
Ki ivott a pohárkámból?

szünet

Ki alszik az ágyacskámban?

Erre a szóra a kis törpék felugrálnak és mind az alvó Hófehérke köré csoportosulnak. Kis lámpáikkal rávilágítanak, de intik egymást, hogy fel ne ébresszék a kis alvót.
Csend-tánc.

Pszt! Pszt! Csendesen!
Törpe népség, csend legyen!
Jaj de szép az, aki alszik,
Lélekezete alig hallszik...
Pszt! Pszt! Csend legyen!

Kis lámpáikkal körbejárnak és lerakják sorban.

Sz, sz, sz, csendes ez a ház
Sz, sz, sz, törpe nép vigyáz
Jaj de szépen szundikál,
Huncut, aki zajt csinál,
Sz, sz, sz, csendes ez a ház.

A törpék visszamennek az asztalhoz vacsorázni.

Csendes vacsora,
Jó az éjszaka,
Hosszú útról jött talán,
Aludj, aludj, kisleány.

Szótlanul esznek. Zene ritmusára esznek, isznak, rágnak, szájat törölnek, felkelnek, köszönnek, aludni mennek, mindenik egyszerre bújik kis ágyába a függöny mögé, akinek pedig ágyában Hófehérke alszik, az lefekszik a földre. A szín elsötétül és egy pillanatra meglátszik Hófehérke fölött az őrangyala és édesanyja szelleme. A kis óra a középső ágy felett elszalad a 9-től a 7-esig. Halkan kezdődő és felerősödő ébresztő zene szólal meg. A törpék ennek ritmusára ébrednek. Mindent egyszerre tesznek. A függöny mögül arc ki, függöny elhúzása, ülés az ágyon, szemdörzsölés, ásítás, felállás, nyújtózás, ruhaigazítás lámpafelszedés, Hófehérke körül csoport, várják ébredését.

Pirosan világít be a hajnal. Hófehérke ébredzik, felül a kis ágyban, és ijedten néz körül.

Kik vagytok ti, gyerekek?
Jaj de félek tőletek!
Lámpa, csákány, kalapács,
Tán itt mindenki kovács?
Mik vagytok, kis emberek?
Nagyon félek tőletek.

Hát te ki vagy, kisleány?
Törpe itt ez, mindahány,
Nappal vígan dolgozik,
Éjjel szépen aluszik.
Dehogy bántunk tégedet,
Eltartunk, mint gyermeket.

Hófehérke kilép az ágyacskából, előreszalad és vidáman játssza meg a strófát:

Nem lesz benne károtok,
Rendben lesz a házotok,
Nem kell venni cselédet,
Mégfőzöm az ebédet,
Rendben lesz a házotok,
Itt maradok nálotok,
Kosztot, szállást adtok érte:
Én vagyok a Hófehérke.

A kis törpék kezét adják Hófehérkének, és megegyeznek vele a mondottakban. Körültáncolják Hófehérkét, aki maga a középben örömtáncot jár velük.

Most, most elmegyünk,
Vigyázatosak legyünk,
Hófehérke bezárkózzál,
Senkivel se barátkozzál.
Most, most elmegyünk.

Itt, itt, itt a ház,
Hófehérke jól vigyázz,
Ellenségek járnak erre,
Ki ne mozdulj ám semerre,
Itt, itt, itt a ház!

Kop, kop döng a hegy,
Pici akna merre megy?
Törpe járja, törpe vájja,
Arany, ezüst nevet rája,
Kop, kop döng a hegy!

A törpék elvonulnak, Hófehérke egyedül marad, rendezkedik, asztalt szed, ágyat bont és vet, minden mozdulata belekomponálva a zenébe.

Függöny.

V. KÉP

A Mostoha toalettszatalánál ül, ékesíti magát mindenféle szépítőszerszerrel. Hiúság ott guggol egy sarokban, kezében a varázstükrök. Amint a Mostoha egyre jobban és jobban szépeleg a tükör előtt, Hiúság előbújik, egyre nagyobbra nő, aztán odatartja a varázstükröt a Mostoha elé.

Mostoha: Én tükörkém, édesem,
Ki a legszebb, mondd nekem.

Hiúság: Királyasszony, édesem,
Nagyon tetszel énnekem,
Szépséged világra szólna,
Ha fehérke szebb nem volna,
Ott lakik az erdő mélyén,
Hét hegyen túl, hét törpénél.

Hiúság uszítja és gondolatot nyújt neki, miképpen veszítse el Hófehérkét.

Semmi kétség, elemészted,
Mihelyt hiúságod késztet,
Ezt a láncot tedd nyakára,
Jó keményen, nem kímélve,
S nem szabadul tőled élve.

Hiúság kimegy, behozza a kopott öregasszonyruhát, kosarat, árukat, és Mostoha pár pillanattal alatt magára ölti az álruhát, s Hiúság bátorításával jókedvűen, bosszúállóan útnak indul.

Függöny.

Mesemondó a függöny előtt.

Királyasszony messze indul,
Hét erdőn át, hét hegyen túl,
Tüske tépi rossz ruháját,
Tövis vérzi kényes lábát,
Munka, fájás, mindegy néki,
Csak hívságos vágyát félti.
Hegyen, völgyön nem hiába,
Viszi föl-le gonosz lába,
Kárörvendve, forrva lázad...
Látja is már a kis házat.

Függöny szétnyílik.

VI. KÉP

Hófehérke a törpék kis házában ül az ablaknál és fehérneműt foltoz. Aztán feláll és lisztet készít a holnapi kenyérsütéshez. Mikor elkészült, örömeiben táncol, hogy jól megy a munkája. Az ajtón erős kopogás hallatszik.

Durr, durr, döng az ajtó,
Hej, haj, telt szakajtó,
Kár, kár, jó a holló.
Csinn, csinn, szerszám, olló
Hajdís, nyaklánc ezer féle,
Öregasszony házal véle.

Holló besurran és körültáncolja a szobát, Hófehérke rémületére, aztán eltűnik. Mostoha belép, kínálgatja portékáját.

Kár, kár, jó a Holló,
Szép kisasszony, nézd e lánc,
Ehhez nincsen ám hasonló,
Kár, kár, szép az ára,
Ideillik a nyakára!

Öregasszony ráteszi a láncot, Hófehérke nyakán jól megszorítja.

Hadd tegyem rád, addsa lelkem,
Nem láttalak soha szebben,
Tiéd a lánc, látod? látod?
Elhoztam benn a halálot!

Hófehérke összeesik.

Itt fekszel most meglakoltan,
Próbálj hát szebb lenni holtan.

Az alélt Hófehérke körül Mostoha, Hiúság és Holló gyűlölet-táncot járnak és eltűnnek.

Kop, kop, döng a hegy,
Pici akna merre megy?
Törpe járja, törpe vájja,
Arany, ezüst nevet rája,
Kop, kop, döng a hegy.

Hopp, hopp, itt vagyunk,
Tenger kincset itt hozunk,
kicsi házunk hű őrzője,
Kis otthonunk királynője,
Hopp, hopp, itt vagyunk.

Vidáman jöttek és sorakoztak befelé, de megrémülnek, amint megpillantják a földön elterült Hófehérkét. Körülveszik, rávilágítanak kis lámpáikkal. Panaszos mimikával.

Jaj, jaj, jajjjajjaj,
Kis házunkon szörnyű baj!
Jaj mi érte? Jaj mi érte?
Itt fekszik a Hófehérke!
Jaj, jaj, jajjjajjaj!
Kis házunkon szörnyű baj!

Egyik kis törpe megszólítja szomszédját, s biztatja, menjen oda, nyúljon hozzá Hófehérkéhez, az oda is megy, felemeli Hófehérke karját, de az élettelenül hanyatlik vissza a következő sorok alatt.

Fogd meg, hátha él?
Nem jó törpe, aki fél,...
Jajjaj, nem mozog!
Törpe népség, sír, zokog
Jajjaj, nem mozog!

Míg a törpék tehetetlenül sírnak, beröppen két kis fehér galamb és Hófehérke nyakán kioldják a láncot. Hófehérke azonnal életre kel, felugrik és rámosolyog a kis siratókra. Örömtánc.

Hopp, hopp, mégis él!
Törpe népség táncra kél:
Örülj pajtás, ne vess rája,
Persze, itt járt mostohája!
Hopp, hopp, mégis él!

Függöny.

VII. KÉP

Függöny előtt.

Mostoha és Hiúság betáncolnak a tükörrel. Hiúság a Mostoha elé tartja a varázstükröt, s az szépelegve és győzelme biztos tudatában teszi fel a kérdést.

Kis tükörkém, kérlek szépen
Varázsszóval mondd meg nekem,
Királysorban, kolduságon,
Ki a legszebb a világon.

Hiúság csúfondárosan válaszol a tükör mögül.

Eddig ha így hozzám szóltál,
Világon a legszebb voltál,
De most hasztalan sírsz érte,
Mégis szebb a Hófehérke.

Hiúság kacagva mutatja, hogy Hófehérke magához tért. Új tervet kovácsolnak, Hiúság hoz be egy másik álruhát, fésűs táskákat és egy ragyogó aranyfésűt.

Ha e fésűt nedvesíted,
Hajába jól bemeríted,
Beakasztod, megszorítod,
Haját jól ráfodorítod,
Nincs ki mentse, nincs ki védje,
Végzete már utolérte.

Mindketten kárörvendve készülődnek. Mostoha gyorsan felölti a második álruhát és elsietnek.

Függöny szét.

Hófehérke vígan mos a kicsi teknő előtt. Közben táncol egyet-kettőt és újra mos. Pici harisnyákat emel ki a vízből.

Locs, locs, tiszta víz,
Kettő, három, kilenc, tíz,
Mire este hazatérnek,
Kimosom a tizennégyet,
Locs, locs, tiszta víz.

Locs, locs, aki mos,
Annak keze szappanos,
Vígan nótáz annak szája,
Aki pici népét várja,
Locs, locs, aki mos.

Az előbbi jelenet nagyobb intenzitással ismétlődik. A Holló kerengése gyorsabb, rosszakaróbb, a döngetés erősebb, az egész történet hevesebb.

Durr, durr, döng az ajtó,
Hej, haj, telt szakajtó,
Kár, kár, ...csúf madár, te
A minap is itt voltál te,
Hesse, hesse, nincsen ajtó!

Mostoha elváltoztatott hangon beszél, más ruhában, más árukkal.

Csinn, csinn, itt vagyok,
Aranyfésűket hozok,
Szép kisasszony, néked szántam,
Szép hajadba beleszántom,
Csinn, csinn, itt vagyok.
Hadd tegyem rád, jöszte lelkem,
Nem láttalak soha szebben,
Itt a fésű, látod? látod?
Elhoztam benn a halálod!

Mostoha benyomja a fésűt Hófehérke hajába, aki tántorog és összeesik.

Itt fekszel most meglakoltan,
Próbálj hát szebb lenni holtan.

Rövidebb, de ujjongóbb diadaltánc: Holló, Hiúság, Mostoha. Távolról hallatszik a törpék indulója.

Kop, kop, döng a hegy,
Pici akna merre megy?
Törpe járja, törpe vájja,
Arany, ezüst nevet rája,
Kop, kop, döng a hegy.

Belépnek. Hopp, hopp, itt vagyunk,
Tenger kincset itt hozunk,
Aki dolgát jól végezte,
Eszik, alszik minden este,
Hopp, hopp, itt vagyunk.

Megpillantják Hófehérkét.
Jaj, jaj, jajjajjaj!
Kis házunkon szörnyű baj!
Jaj, mi érte? jaj mi érte?
Itt fekszik a Hófehérke,
Jaj, jaj, jajjajjaj!
Kis szívünkben szörnyű baj!

Ismét odaküld egy másik törpe egy másikat, mert maga nem mer hozzányúlni.

Fogd meg, hátha él!
Nem jó törpe, aki fél!

Hófehérke keze érintésre lehanyatlik.

Jajaj, nem mozog,
Törpe népség sír, zokog,
Jajaj, nem mozog!

Két kis galamb körülrepdesi a fekvő Hófehérkét és kiveszik hajából az aranyfésűt, s azt messze elhajítják. Hófehérke felpattan a földről és a kis törpék boldogan üdvözlnek.

Hopp, hopp, mégis él!
Törpe népség tánkra kél,
Örül pajtás, neved rája,
Persze itt járt mostohája, ...
Hopp, hopp, mégis él!?

Rövid örömtánc, az előbbi motívumokkal, csak hogy fokozott tempóban és dinamikával.

IX. KÉP. Függöny előtt.

Mostoha érkezik, ledobja álruháit, szembeszalad vele a Hiúság és odatartja a tükört.

Kis tükörkém, kérlek szépen,
Varázsszóval mondd meg nékem,
Trónuson vagy kolduságon,
Ki a legszebb e világon.

Eddig ha így hozzám szóltál,
Világon a legszebb voltál,
De most összetörhetsz érte,
Mégis szebb a Hófehérke!

Hiúság el. Harmadik és legrongyosabb álruhát hoz, nagy almás kosárral, kivesz belőle egyet és azt magasba felmutatja, s a Mostohának nyújtja.

Ez aztán a piros alma!
Ennek van ám nagy hatalma!
Egyik fele piros kéreg,
Másik fele gyilkos méreg.
Vágjad ketté, s add neki,

Mérges felét megeszi,
Odahull eléd a földre,
S ott pusztul el mindörökre.

Függöny szét.

Hófehérke vígan vasal. Pici ingeket hajtogat össze. Aztán fújja, szítja, lóbálja a vasat.

Ég, ég, ég a szén,
Pici vasban piros fény,
Szikra villog, szikra pattan,
Jaj az arcom majd kicsattan!
Ég, ég, ég a szén!

Fújd, fújd, majd kigyúl,
Minden kis láng kiújul,
Hogy kimostam szép fehérre,
Kis törpéim örömére!

Fújd, fújd, majd kigyúl.

Jár, jár, jár a vas,
Hófehérke szorgalmas,
Tűzről pattant kis kezében,
Hét parányi ingecskeben
Jár, jár, jár a vas.

Holló beröppenése most már egészen véstjósító és gyors, heves kerengéssel röpködi be a szobát. Hófehérke ijedten kiejti a vasat kezéből.

Durr, durr, döng az ajtó,
Hej, haj, telt szakajtó,
Kár, kár, itt a Holló,
Fésű, nyaklánc, szerszám, olló.

Hess, hess, csúf madár te,
A minap is itt voltál te,
Hess, hess, nincsen ajtó!
De boszorkányt küld a sátán,
Almáskosár van a hátán.

Mostoha nagy alázatosan, hízelegve közeledik.

Szép kisasszony, a bizalmát,
Vesse rám csak, ezt az almát
Királyfi is kérte tőlem,
Tán rosszat gondol felőlem?
Azt a piros szép orcáját,
Orcájának szép almáját
Hadd lássam csak? Ha megenné,
Bizony százszor megköszönné.

Hófehérke már nagyon nyugtalan. Fél a vénasszonytól és tolja őt kifelé.

Nem kell semmi, rút banya,
Nyitva a ház ajtaja,
Mész ki innen? Nincsen szállás!
Nekem megárt a vásárlás,
Hisz már kétszer majd megholtam
Mikor boltodba markoltam.

Mostoha sértődötten és bosszúállóan válaszol.

Hát ha semmit nem veszel,
Engem pedig kiteszel,
Adok egy kis ajándékot,
S hagyjuk abba a játékot.

Mostoha gyönyörű piros almát vesz elő, késsel elfelezi, beleharap, s jóízűen eszi, másik felét odaadja Hófehérkének. Hófehérke megszédül, és összeesik.

Itt fekszel most meglakoltan,
Próbálj hát szebb lenni holtan.

A káröröm tánca. Heves, erős mimikájú trió. Holló, Hiúság és Mostoha. Diadalmasan el. Kívülről hallatszik a törpék szokott indulója, kopognak a kis csizmák, míg be nem nyitják az ajtót.

Kop, kop, döng a hegy,
Pici akna merre megy?
Törpe járja, törpe vájja,
Arany, ezüst nevet rája.
Kop, kop, döng a hegy.

Hopp, hopp, itt vagyunk,
Tenger kincset itt hozunk,
Kicsi házunk hű őrzője,
Kis otthonunk királynője,
Hopp, hopp, itt vagyunk!

Megpillantják Hófehérkét, körülveszik, sírnak.

Jaj, jaj, jajjjaj!
Kis házunkon szörnyű baj!
Jaj mi érte? jaj mi érte?
Itt fekszik a Hófehérke!
Jaj, jaj, jajjjaj!
Kis szívünkön szörnyű baj!

Egy harmadik kis törpe löki most meg a szomszédját, hogy próbáljon odamenni Hófehérkéhez.

Fogd meg, hátha él?
Nem jó törpe, aki fél.

A felemelt kar lehanyatlik.

Jajjaj! Nem mozog,
Törpe népség sír, zokog,
Jajjaj! Nem mozog!

Kis galambok nem jönnek segíteni. Holló és Hiúság ravatalt hoznak be. Törpék ráeme-lik Hófehérkét. Két kis galamb behoz egy üvegekoporsó-fedelet és ráteszik Hófehérkére. Sírás.

Az Élet Angyala a kis koporsó lábához ül sírva. A Halál Angyala győzelmesen áll Hófehérke fejénél. Törpék könyörögnek a Halál Angyalának.

Add, add, add ide!
Hideg már a kis keze,
Ébenhaja feketéllik,
Rózsarca úgy fehérlik...
Add, add, add ide!

Galambok ráborulnak.
Nézd, nézd, jaj de szép!
Szegény kicsi törpe nép

Minden kincsét adná érte,
Ha éledne Hófehérke,
Nézd, nézd, jaj de szép!

Holló körülkerengi a koporsót.

Lám, lám, én tudom,
Láttam ott a félúton,
Szállt a szélben a ruhája,
Itt járt nála mostohája.
Lám, lám, én tudom.

Holló vállvonogatva nézi Hófehérkét, a többiek mind siratják.

Jajjaj, mind sírunk,
Nem eszünk és nem iszunk,
Évek járnak, évek szállnak,
Kicsi törpék vénre válnak,
Jajjaj, mind sírunk!

XIII. KÉP

Függöny előtt

Mostoha hazaér. Ledobálja álruháját, újra fejedelmi díszben áll és Hiúság örömpresve hozza a tükröt.

Kis tükörkém, édesem,
Ki a legszebb, mondd nekem!

Hiúság táncol, hódol a Mostohának, aki hódító szépségében boldogan néz a tükrébe:

Királysorban, kolduságon
Legszebb vagy a nagy világon.

Diadaltánc. Kettős a Hiúsággal.

Függöny szét.

XIV. KÉP

Törpék házacskájának belseje. Hófehérke az üvegekoporsóban, körülötte a kis törpék sírva. Életangyal arcát eltakarva, fejét karjára hajtva gyászol Hófehérke lábánál, Halálangyal kiterjesztett szárnyakkal és karokkal

Hófehérke fejénél áll. Két kis galamb egymásra borulva, egymás vállára hajtott fejjel szomorkodik. Holló kitárt szárnyal lebeg a kép felett.

Mesemondó folytatja a szöveget.

Hét kis törpe bús házában
Hófehérke nincs magában,
Hét kis törpe, hegyszülötte,
Ott sírdogál körülötte,
Életangyal ott siratja,
Várában meg édesatyja,
Halálangyal őrzi testét,
Két kis galamb sírja vesztét.
Néha, néha egy kis törpe
Körüljárja körbe, körbe
Ráfénylik a kis lámpása,
Hogy szépséges arcát lássa.

Halk gyászzené szól, és a kép mint álló kórus válaszol a hangokra.

Szállnak az évek,
Fognak a vének,
Vár nagy időket,
Tünedezőket,
Erdei kis ház,
Mit telemintáz
Zöld mohaszóttas..
Szállnak az évek,
Fognak a vének.

Hófehérke teste fölött megjelenik a Királyasszony szelleme és Hófehérke őrangyala, fehér reflektorfényben. Ebben a pillanatban messziről kúrthang szólal meg, és három ízben hívást kürtöl, egyre közeledve.

Belép a királyfi, apródjai kísérik. Megáll a színpad közepén és még nem látja Hófehérkét.

Jöttem a hajnal szárnyán,
Jártam a földet árván,

Vártam az én kis párom,
Hasztalanul még várom,
Messze az erdőt járom,
Hol van az én kis párom?

Megpillantja Hófehérkét:

Alszik az én kis párom?

Kis törpék kara sírva válaszol.

Meghalt, meghalt, bár aludnék,
Sírni, sírni dehogy tudnék,
Meghalt, meghalt ezer éve
Üvegkoporsóba téve.
Kis törpéi itt virrasztjuk,
Galambokkal így siratjuk.

Királyfi a koporsó fölé borul.

Megismertem, hazavárom,
Ez a kislány az én párom,
Akár meghalt, akár éled,
Bánatom mind szerteszéled,
Élve, halva enyém léssen,
Dús palotám várja készen.

A kis törpék körülállják a Királyfit.

Hét kis törpe, kis barátim,
Jöjjetek el velem,
Lakásotok palotámnak
Legszebb tornya léssen.
Ott alszik majd Hófehérke
Nem váltok el tőle,
Országomnak holtában is
Kincse lesz belőle.

Királyasszony szelleme eltűnik, őrangyal leszáll a kis koporsóhoz és mikor a kis törpék vállaikra akarják venni Hófehérkét, ő a karjával játszva felemeli, s a törpék alig visznek súlyt.

Jó, jó, elmegyünk
Vállainkra felveszünk,
Hófehérke, kis leányunk,
Hercegeddel egy a vágyunk,
Jó, jó, elmegyünk.

Felemelik a ravatalt és indulnak vele kifelé. Életangyal feláll és lábai felől halad, Halálangyal kezd gyengülni, de még pár lépést tesz utána.

Fogd, fogd, indulunk,
Mind csak egyet gondolunk,
Hófehérke szép arcára
Süssön rá a nap sugára,
Fogd, fogd, indulunk,
Ropp! ! !...

Őrangyal elbocsátja a koporsót és áldólag terjeszti följe karjait, a kis törpék megérik a súlyt és megzökkennek miatta, védekeznének, de a koporsó lecsúszik vállaikról, felpattan a födele és a két kis galamb diadalmasan emeli ki a felnyílt koporsóból a Hófehérke torkából kiszökkent almacsutkát, mialatt Hófehérke kilendül koporsójából.

Hófehérke kilendül koporsójából, általános öröm, Életangyal karjaiba veszi, Halálangyal elszáll. Életangyal átadja Hófehérkét a Királyfinak. Őrangyal eltűnik, a kis törpék vígan ugrálják körül a boldog jegyespárt, akik elindulnak a színpad mélyén a második függöny mögött már előre elkészített fényes trónterem felé.

Mesemondó

Mennek már az esküvőre
Díszes palotába,
Öltöztetik Hófehérkét
Aranyos ruhába,
Kis törpék de vígan vannak,
Szólnak a harangok,
Hófehérke örömről
Búgnak a galambok.

Mostoha jó.

Egy, csak egy szív nyugtalan ma,
Nem is tudja, hogy van,
Hófehérke mostohája
Öregszik a gondban.
Hiúsága görnyedezik,
Hasztalan az ének,
Úgy emészti szerencséje
Hófehérkének.

Hiúság utoljára hozza a tükröt. Mostoha szomorúan, roskadozva kérdez.

Tükröm, tükröm, kicsi tükröm,
Mondd mégegyszer nékem,
Ki a legszebb a világon,
Földön és az égen?

Hiúság válaszol:

Királyasszony hasztalan már
Erről minden nóta,
Nagy dolgok és nagy újságok
Történtek azóta,
Szépségedet elmossa az
Idők óceánja,
Hófehérkét megmentette
Országunk királya.

Befut egy kis törpe.

Készülnek is, Királyasszony
Már a menyegzőre,
Meghívta a Hófehérke
Fényes esküvőre,
Azt üzeni, nem haragszik,
Megbocsátott néked,
Tárt karokkal vár téged, ha
Mebántad vétke.

Menyegzős nép körülveszi Hófehérkét és a Királyfit. Mostoha felé Hófehérke kedvesen int, de mikor az megpillantja a szépséges párt, térdei megrogynak és Hiúság éles törével leszúrja Halálangyal. Holló és Hiúság elviszik a gonosz asszony holttestét és a menyegzős tánc megkezdődik.

Kit hiúság visz a bűnre,
Hiúság lesz gyilkosa,
Így pusztult el rút bűnében
Ez a gonosz Mostoha.

Függöny.

*(A dokumentumokat közzéteszi: Fuchs Lívia)**

* A Dienes Valéria orchémák szövegeinek közzététele az OSZMI Táncarchívuma hagyatéki gyűjteményének 1. számú, Dienes Valéria-hagyatékában fellelhető dokumentumokon, illetve műsorfüzeteken alapul.

Iratok a táncművészképzés történetéhez, 1946–1950.

A hazai művészettörténeti, tánctörténeti, politikatörténeti és neveléstörténeti kutatások az intézményes színpadi táncművészeti oktatás történetével eddig csak felületesen és érintőlegesen foglalkoztak. A táncos képzés első szakasza (1833–1884) az alapozás és kísérletezések időszaka. A második szakasz (1884–1950) az Operaház megnyitásától az operai balettiskola bezárásáig tart, ez a kétirányú, korlátos intézményesülés időszaka. Ennek lényege a nem nyilvános és a nyilvános táncoktatás elkülönülése. A nem nyilvános táncoktatás 1884-től az 1907-ig a belügyminiszter, ezután a vallás- és közoktatásügyi miniszter felügyelete alatt álló Operaházban, mint belső utánpótlás-nevelés élt tovább, a Nemzeti Színházról átvett saját balettiskolával. A nyilvános táncoktatás ezzel szemben a belügyminiszter felügyelete alatt bontakozott ki és erősödött meg. Erről az első (1896-os számú) BM-rendelet 1897-ben jelent meg.

A táncos képzés harmadik szakaszának (1945–1950) sajátossága a második szakasszal fennálló időbeli átfedés: e szakasz eseményei ugyanis minőségileg térnek el az előző periódus történéseitől. A második világháborút követő fél évtizedet nemcsak az események felgyorsulása, hanem a műfaji kibontakozás, a szervezeti sokszínűség, az újszerű kezdeményezések, a kísérletek és kudarcok jellemezték. Ennek az ellentmondásos periódusnak a jellemzésére közlünk a továbbiakban néhány levéltári dokumentumot. A válogatáskor tudatosan arra törekedtünk, hogy nagy formátumú és hétköznapi ügyek egyaránt megjelenjenek.

Az első dokumentum Szentpál Olga, Ortutay Zsuzsa és Rabinovszky Máriusz javaslata Táncművészeti Főiskola létrehozására, 1946-ból. A következő a Mozdulatkultúra Egyesület 1947-es javaslata Mozdulatművészeti Akadémia létrehozására. A harmadik blokkban egy, a Magyar Állami Operaház balettiskolájában, 1948-ban történt ún. „el-tanácsolás” (szakmai okból történő elbocsátás) folyamatáról kapunk képet. Végezetül az operaházi balettiskola és a Táncművészeti Iskola 1950-ben történt egyesítésével létrejött Állami Balett Intézet és a Magyar Állami Operaház közötti kezdeti feszültségekbe nyerünk betekintést.

Az 1945 utáni kísérletek és kezdeményezések nyomán a táncos képzés teret nyert a felsőoktatásban is. A hatalom azonban a műfajok között diszkriminált: tudatosan el-sorvasztotta a mozdulatművészetet, új alapokra helyezte a néptáncot, és szovjet minta szerint megerősítette a klasszikus balettet. Mindebben közvetlenül érvényesült a kommunista párt művészetpolitikája.

1.

Szentpál Olga, Ortutay Zsuzsa és Rabinovszky Máriusz javaslata Táncművészeti Főiskola létrehozására, 1946¹

A Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úrnak

Szentpál Olga²

(VII. Vilma királynő út 3.)

Ortutay Zsuzsa³

(VIII. Hornyánszky u. 1.)

Dr. Rabinovszky Máriusz⁴

(Vilma királynő út 3.)

kérvénye a Táncművészeti Főiskola felállítása tárgyában.

Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr!

Alulírottak tisztelettel javasoljuk – a mellékelt bővebb tervezetünk alapján – az Állami Táncművészképző Főiskola (*sic!*) felállítását.

A Főiskola magában foglalná – négyéves tanfolyamon – a balett, az új táncművészet és az operett szakot. A balett és az új táncművészeti szakon tagozatok létesülnének az előadóművészek, a tanerők és a koreográfusok és táncrendezők részére.

Szükségesnek tartjuk a táncművészetnek minden nyilvános iskolába való bevezetését a tornaoktatás kiegészítéseképpen. Szükségesnek tartjuk a táncművészeti körök létesítését az összes szabadidő szervezetekben.

Mihelyt lehetséges, kívánatosnak tartjuk a művészeti középiskolák mintájára vagy azok keretében táncművészeti középiskolák felállítását.

A Táncművészeti Főiskola felállítását indokolja:

1. a táncművészetre háruló fontos feladat a nemzeti kultúra szempontjából;
2. egy, a magyar népi táncon alapuló színpadi táncstílus kialakítása;
3. a ma még magasabb vezetés híján részben rendszertelen és tervszerűtlen táncművészeti oktatás színvonalának emelése;

¹ Eredeti gépirat. A dokumentum lelőhelye: Magyar Országos Levéltár XIX-I-1-i. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Művészeti Osztály iratai 1945–1949. Iktatószám: 42.435/1946. ápr. 6. A dokumentumokat szöveghűen, de a mai helyesírás szerint közöljük, a gépelési hibákat kijavítottuk. Kiemelések az eredetiben. Az előterjesztés sorsa az előadói ív alapján: 1946. április 9-én: „A beadványt illetékes elbírálás végett a Magyar Művészeti Tanácshoz megküldjük.” 1946. június 3-án: Osztályvezető úr úgy rendelkezett, hogy a beadvány házi használatra készült, tehát nem küldjük más intézményhez. a.a.”

² Szentpál Olga (1895–1968) mozgásművész, koreográfus, pedagógus, szakíró, Rabinovszky Máriusz felesége.

³ Ortutay Zsuzsa (Ortutay Gyuláné Kemény Zsuzsa, 1913–1982) táncosnő, előadó, szakíró, szerkesztő, politikus.

⁴ Rabinovszky Máriusz (1895–1953) művészettörténész, tánc-történész, tanár, Szentpál Olga férje.

4. a táncművészeti tanerőképzés, iskolák és szervezetek szükségletének kielégítése;
5. a teljesen hiányzó koreográfus- és táncrendező-képzés;
6. a népi táncok gyűjtésében való részvétel.

Mély tisztelettel:

Szentpál Olga
Ortutay Gyuláné
Dr. Rabinovszky Máriusz⁵

Budapest, 1946.IV.3.

Mellékelve: a Táncművészeti Főiskola felállítására vonatkozó bővebb javaslatunk

*

Javaslat a Táncművészeti Főiskola felállításáról

Benyújtják:

Szentpál Olga
Ortutay Zsuzsa
Dr. Rabinovszky Máriusz

I. A JELENLEGI HELYZET ÁTTEKINTÉSE

Amikor gondolatainkat egy felállítandó Táncművészeti Főiskola érdekében kifejtjük, abból a feltevésből indulunk ki, hogy elvben a tánc művészi létjogosultságáért vitába szállnunk nem kell. A táncművészet múlt századbeli dekadenciájával függ össze először is e művészet még ma is fogyatékos tekintélye, másodsor pedig a kapcsolatos fogalmak tisztázatlansága. A táncművészetnek az utolsó évtizedekben tapasztalható fellendülése teszi szükségessé a megfelelő főiskolai jellegű képzés rendszeresítését, és viszont a megfelelő főiskolai képzéstől várható a táncművészet további tetemes fellendülése.

Legelőször is igyekszünk a mi sajátos magyar körülményeink következtében uralkodó fogalomzavart eloszlatni, a határkérdések tisztázásával; el kell különítenünk a balett, a mozgásművészet, a sztep és az akrobatika, a népi tánc, az esztétikus torna területeit egymástól.

A balett problémája

A XVI–XVIII. században fokról fokra, a mindenkori korstílussal szerves kapcsolatban kialakult a „balett” névvel meghatározott színpadi táncstílus. Századokon át szerves és logikus összefüggés uralkodott nemcsak a balett és a korabeli színpadi művészet között,

⁵ Eredeti, saját kezű aláírások.

de a baletton belül is a technika, a stílus és a tartalom között. Egy sajátos, remekül kiépített technikán alapult a motivika, azaz bizonyos meghatározott számú motívumok gyűjteménye; a motívikán alapult a formatan: a meghatározott térformák és kompozíciók felépítése. Mindennek megfelelt a kifejezés sajátos volta, s ez megint a sajátos szellemi tartalmat tükrözte. E fejlődés utolsó fázisa a rokokó balett, rokokó technikával, motívikával, formatannal, kifejezéssel és tartalommal.

Az egyenes irányú fejlődés az 1800 körüli évtizedekben tört meg. Reformátorok sora igyekezett a balettot korszerűsíteni. Kb. száz éven át próbált a balett kimagyarázkodni a korról, (sic!) de azután a múlt század közepe óta letett erről az igyekezetről, elszakadt a kortól és mumifikálódott. Lényegében a rokokó balett stílusát őrizte meg az egész vonalon, bizonyos technikai virtuozitással (pl. a lábujjhegy-táncsal, spicceléssel) kiegészítve.

A balett reformja a XX. században következett be, elsősorban az orosz balett hatása alatt, de egyes jelentős változtatásoktól eltekintve, a tradicionális alapon.

Jelenleg a balett egy bizonyos hibriditás állapotában van. Alaptechnikája, ismétljük, szigorúan hagyományos, ahogyan a múlt század rendszerezői kodifikálták. (Az egyes technikai „iskolák” csak árnyalatokban térnek el egymástól.) Ennek a technikának megvan a megfelelő, szintén hagyományos és szigorúan megszabott motívum-anyaga és szintű megváltozott formatana. Ezen az alapon logikusan csak a jellegzetesen balett-stílusú, azaz lényegében késő-rokokó táncművészet épülhet fel.

A balett azonban érzi és tapasztalja, hogy ez az úgynevezett „klasszikus” tánc egymagában nem elegendő, és ezért kiegészíti önmagát a „karakter”-táncsal. A karaktertánc fogalma alá vonja mindazt, ami nem „klasszikus” alapú, tehát: bármilyen nemzeti táncot, a „klasszikus” motívikát felrobbantó pantomimikus táncot, a történelmi és egzotikus stílusra törekvő táncokat stb. Ezt az egész roppant heterogén „karakter”-anyagot azonban képtelen más alapon, mint a „klasszikus” tánc alapján felfogni és bekebelezni. A stíluszta késő-rokokó hagyomány mellett tehát a stílusban bizonytalan, alapjellegétől megfosztott „balettsítozott” karaktertáncot ápolja. És minél inkább kíván a balett kapcsolatot találni a jelenkorral, annál több gondot kénytelen a karaktertáncra fordítani, annál hibridebbé válik munkája. (Utalunk az I. sz. mellékletünkre, amely funkcionális alapon világítja meg e kérdést.) A klasszikus balett ugyanolyan kevésbé alkalmazza a karakter-táncok annyira különböző technikai előfeltételeit, mint amily kevésbé tudja és kívánja magát beleélni a karaktertáncok oly különféle művészi-lelki előfeltételeibe. Egy karakter-táncbeli feladatot egy klasszikus balett-táncos szükségképpen csak akkor tud kielégítően megoldani, ha elhagyja az ortodox klasszikus alapokat.

A balett helyzete Magyarországon

Balettoktatás ma két módon történik. Az Opera saját iskolájában neveli utánpótlását. Ezen kívül balettiskolák működnek, okleveles balett-tanítók vezetése alatt. Oklevelet az állami Táncanítóképző tanfolyam balett szakán nyernek. (E tanfolyam tudvalóan a Belügyminisztérium felügyelete alatt áll.)

A balettiskoláink növendékeinek kisebb része marad amatőr, míg nagyobb része a varieté-táncos pályára készül. A varieté-igények következtében balettiskoláink gyors lát-szateredményre, virtuozításra törekednek és elhanyagolják a balett oly igényteljes, lassú, minuciózus munkát igénylő megalapozását. A balettiskolák egyik fő kereseti forrása a varietészámok betanítása, természetesen az ott uralkodó ízlést kiszolgáló. Ezek a számok a művészi bírálatot rendszerint nem bírják ki.

Hangsúlyoznunk kell tehát, hogy balett-magániskoláinkban, az egy Nádasy-iskola⁶ kivételével, ahol a technikai képzés jóval alaposabb, de amely művészi szempontból szintén a varieté színvonalon mozog – nyomát sem találjuk annak az előkelő kultúrának, amely a külföldi híres balett-magániskolákat jellemzi.

A mozgásművészet problémája

Századunk első éveiben indultak meg azok a mozgalmak, amelyek a táncművészet megújítását éles oppozícióban a balettel keresték. Az első zászlóvivő Isadora Duncan⁷ volt. Ő és a többiek újra teljes értékű művészetté akarták emelni a táncot. A programhoz tartozott a lelki elmélyítés, a kapcsolat a korrallal, a szoros kapcsolat a zenével, minden affektáltság és minden sztereotipizmus elvetése, a spontaneitás, az egyéniség érvényesítése stb.

E mozgalmak összervedménye igen komplex, pozitív és negatív értelemben egyaránt mélyreható. Csak a legfontosabb mozzanatokra utalunk: 1. a mozgalom felgöngyölítette a táncművészet egész problematikáját; 2. a balett-ellenes oppozíció és az előlről kezdés elve miatt háttérbe szorult a technika; 3. mint ahogyan ezt a kulturális élet más területein is tapasztaljuk: az úttörés munkáját részben laikusok végezték; 4. a mozgalom aránylag széles tömegeket vont be a gyakorlati munkába; 5. ennek következtében elburjánzott a dilettantizmus; 6. a vezető egyéniségek az entellektüelek köréből kerültek ki: innen a mozgalom kapcsolata az aktuális művészeti áramlatokkal, az impresszionizmustól az expresszionizmuson és a szürrealizmuson át az új klassziciztikáig; innen kapcsolata a modern szociális és metafizikai problémákkal; 7. elmosódott azonban a határ a gimnasztika és esztétikus torna, valamint a művészi mozgás között. A műkedvelés különös jelentőséget nyert ugyanakkor, amikor a mozgalom bizonyos magas igényű törekvéseit csak a szellemi elit tudta befogadni.

A balett eleinte hűvös megvetéssel alig vett tudomást a forradalmi irányokról. Majd, mikor megérezte a veszélyt, ellentámadásba indult. A balett legfőbb és legmeggyőzőbb érve az új mozgalmak körében oly gyakran tapasztalható dilettantizmus volt. Közben a balett hol öntudatlanul, hol céltudatosan át próbálta venni a forradalom bizonyos vívmányait.

Az új mozgalom körében pedig az ellentámadás nyomán a következő tipikus reakció tapasztalható: 1. a kisebbség dogmatikusan megmerevedett kezdeti elveiben és gyakorlatában; 2. egyesek fejvesztetten megtértek a balett kebelébe; 3. egyesek – rendszerint nem eléggé alapos – balettel elegyítették az újat, s az eredmény egy kellemetlen keverék

⁶ Helyesen: Nádasy-iskola. Nádasy Ferenc (1893–1966) táncművész, balettmester 1936–49 között működött, Nádasy Balett Stúdió elnevezésű magániskolájáról van szó.

⁷ Isadora Duncan (1878–1927) amerikai táncosnő, pedagógus, a modern tánc egyik megalapítója.

lett; 4. néhányan rájöttek, hogy az új irányt nem csak elméletileg, hanem gyakorlatilag is mélyrehatóan meg kell alapozni.

E sorok aláírói részesei annak a munkaközösségnek, amely a maga számára ezt az utóbbi következtetést vonta le.

A mozgásművészet helyzete Magyarországon

Eredetileg (kb. 1918 óta) a „mozgásművészet” gyűjtőnévvel illetjük a balettel szembehe-lyezkedő új, művészi irányokat. Hogy nálunk Magyarországon a „mozgásművészet”(„-mozdulatművészet”) szó idővel oly különleges értelmezést nyert, annak a következő egé-zen sajátos oka van.

Egy 1927-ben kiadott belügyminiszteri rendelet⁸ a Testnevelési Főiskolát végzett tanerők érdekében mindenfajta művészi és nem művészi célkitűzésű mozgásrendszer ta-nítását a Testnevelési Főiskolát végzettek számára akarta kisajátítani. A rendelet taxatív-e felsorolta a Mensendieck,⁹ Lábán,¹⁰ Dalcroze,¹¹ Duncan stb. rendszereket. A rendelet által sújtott érdekeltek úgy védekeztek, hogy művészi célkitűzésekre hivatkoztak, ame-lyek elvben elválasztják őket a tornától. Így sikerült kivívni, hogy „mozdulatművészet” néven életlehetőséget szereztek és egy belügyminisztériumi záró tanfolyamon az újonnan kiképzettek magániskola nyitására jogosító oklevelet nyertek.¹²

Ennek az életmentési akciónak következménye volt, hogy az összes modern gyógy-gimnasztikák is – önmagukban többé-kevésbé jeles testegyenészeti, fogyasztó és ortopé-dikus gimnasztikák – „mozdulatművészet” néven futottak. Az elködösítés létérdek volt és sikerrel járt. A fikciót fenn kellett tartani és olyan tisztára művészi törekvésű iskolák, mint a Szentpál-iskola,¹³ egyazon kategóriába sorolódott, mint a tisztára higiénikus tö-rekvésű iskolák, pl. a Ritter-iskola.¹⁴ A zavart fokozta, hogy egyes gimnasztika-iskolák, (különösen a Madzsar-¹⁵ és a Kármán-iskola¹⁶) részben a látszat kedvéért, részben dilet-táns lelkesedésből, az ortopédia és a higiénikus gimnasztika mellett a művészi munkára is rávetették magukat és a forradalmi, előlről kezdő jellege miatt művészi szempontból amúgy is veszélyeztetett „mozdulatművészet”-et dilettantizmussal hatották át.

⁸ Helyesen: 1928-ban kiadott rendelet: a belügyminiszter 1928. évi 252.098 számú rendelete a nyilvános tornatanítás szabályozásáról.

⁹ Bess M. Mensendieck (1864–1957) német pedagógus, szakíró, a modern torna és testmozgás egyik meg-alapozója.

¹⁰ Lábán Rudolf (1879–1958) magyar származású táncos, koreográfus, táncelméleti szakíró, a róla elnevezett táncjelírás megalkotója.

¹¹ Émile Jacques Dalcroze (1865–1950) francia zenepedagógus, a ritmikus torna megalkotója.

¹² Vö.: a belügyminiszter 1929. évi 248.711 számú rendelete a Magyar Országos Táncmesterképző Tanfo-lyam szervezetének újabb megállapításáról.

¹³ Szentpál Olga 1919-ben megnyílt mozdulatművészeti magániskolája.

¹⁴ Káldor Györgyné dr. Ritter Mária mozdulatművészeti magániskolája.

¹⁵ Madzsar Alice (Madzsar Józsefné Jászi Alice, 1885–1935) pedagógus, koreográfus 1912-ben megnyílt mozdulatművészeti magániskolája.

¹⁶ Róna Imréné Kármán Erzsébet mozdulatművészeti magániskolája.

A belügyminiszter a „mozdulatművészképző” tanfolyamot a táncitanítóképző tanfolyamhoz függesztette, Róka Gyula¹⁷ vezetése alatt. Ez az eleinte hat hónapos, minden vonatkozásban nívótlan és merőben szakszerűtlen tanfolyam volt a súlyos ára a „mozdulat-művészet” fogalomkörébe gyömöszölt törekvések életlehetőségének. Gyakorlatilag az történt, hogy bizonyos iskolák – számszerűen 6-10 – a „tanerőképzés előkészítése” címen kétéves tanfolyamokat tartottak fenn; az e tanfolyamokat végzett növendékek kerültek az állami Róka-féle tanfolyamra (bizonyos protekciós eseteket kivéve, amikor egyesek minden előképzettség nélkül végezheték el a hat hónapos állami tanfolyamot). Idővel az állami tanfolyam egyre jobban túlsúlyra kívánt jutni, de az érdekeltek szívós ellenzése következtében csak a hat hónapos tanidőnek nyolc hónapra való bővítését érte el. Végül 1942 őszétől fogva az állam kisajátította a három évesre tágitott Róka-féle tanfolyam számára az egész mozdulatművészeti tanerőképzést.¹⁸

A felszabadulás után e sorok előterjesztői, másokkal egyetemben, a szakszerűség kivívásának érdekében oda igyekeztek hatni, hogy a művész-tanerők képzése szigorúan különválasztassék a nem tisztára művészi irányokétól. Ennek az igyekezetnek csak részleges eredménye lett. A kifejezetten gyógygimnasztikus irányokat elkülönítették és orvosi felügyelet alá helyezték. A táncművészeti törekvések számára megnyílni látszott a Színművészeti Akadémia táncszaka.¹⁹ A Belügyminisztérium azonban tovább is ragaszkodott a „mozdulatművész”-képzés fenntartásához, úgy, hogy egy hároméves tanfolyamot állított fel, most már a táncitanítóképzőtől függetlenül.²⁰ Ez a tanfolyam a hivatalos célkitűzések szerint olyan tanerőket hivatott nevelni, akik a modern, nagy értékű, esztétikus gimnasztikákban nyernek kiképzést, azonban ismét mozdulatművészet címen. A tanfolyam vezetősége, tudomásunk szerint, az eredeti hivatalos célkitűzéstől eltérően művészi célkitűzéseket állít előtérbe. Így, a fogalmak és a feladatkör tisztázatlansága folytán, a tanfolyamot az ott hagyományos dilettantizmus látszik veszélyeztetni.

Megjegyezzük végül, hogy a Szentpál-iskola és hozzá közel állók az iskolanyitási engedély elnyerése céljából „mozdulatművészeti”-nek kénytelenek magukat minősíteni, de hangsúlyozzák, hogy a mai „mozdulatművészet”-tel nem azonosíthatják magukat, és ezért „táncművészetinek” nevezik magukat.

Sztep és akrobatikus tánc

Itt az artistaképzés határterületén mozgunk.

A sztep angolszász és néger néptáncelemekből alakult ki színpadi táncműfajjává. Az akrobatika ősidők óta táncművészeti határműfaj.

¹⁷ Róka Gyula tanfolyam igazgatói tisztsége mellett – megszakításokkal – a Magyar Táncitanítók Országos Szövetségének is elnöke volt.

¹⁸ Vö.: a belügyminiszter 1942. évi 117.700 számú rendelete a tánc- és mozdulatitanítóképzés szabályozásáról szóló 162.000/1933. B.M. számú rendelet egyes rendelkezéseinek módosításáról, illetve kiegészítéséről.

¹⁹ Az Országos Magyar Színművészeti Akadémián 1945 szeptemberében indult meg a táncrendező képzés.

²⁰ Vö.: a belügyminiszter 156.100/1945. B. M. számú rendelete az Országos Mozdulatművészeti Tanítóképző Tanfolyam felállításáról.

Bár felmerülhet a gondolat, hogy nem válnék-e a varieté-táncnak (és így a népizés befolyásolásának) javára, ha a varieté a szűkebb értelemben vett színpadi táncművészet hatása alá kerülne, ezúttal eltekintünk e kérdés tárgyalásától.

Operettjeink tánca a sztep, bizonyos elemi balettel, mint kötőanyaggal keverten. Az akrobatika inkább csak a komikus és szubrett szerepkör képviselőinél jön tekintetbe. A sztep és az akrobatika művészi kapcsolata nem kizárt, de mai gyakorlatunkban igen laza. Megjegyezzük, hogy a Gyagilev-féle orosz balett²¹ a húszas években a férfiak táncába bizonyos mértékig befogadta az akrobatikát.

A népi tánc

Tudjuk, hogy a népi tánc funkciója eredetileg nem művészi, hanem mágikus volt; az idők folyamán vált többé-kevésbé művészi szórakozássá. Jelenleg az eredeti népi tánc szükségszerűen kivesző félben van; ugyanoly mértékben hal el a parasztság körében, mint amily mértékben maga a parasztság felszabadul régi szellemi, társadalmi és gazdasági kötöttségéből. Azonban kétségtelenül magában foglalja a népi lélek jellegzetes megnyilvánulásait.

A népi tánc a múltban időközönként mindig kihatott a magaskultúra táncaira és viszont (ugyanúgy, mint ahogy a népi zene és a népköltészet kihatott a magas zenére és költészetre és viszont). A népi tánc magába szívta az alászálló asszimilálható elemeket, és tovább élt és fejlődött. Ez a fejlődési folyamat azonban ilyen formában már lezárt.

A nemzeti kultúra eminens érdeke a népi tánc muzeális megőrzése egyfelől és magas művészi átminősítése, feldolgozása másfelől. A muzeális megmentés a film és táncírás útján történhetik. Viszont a nemzeti táncművészetnek épp oly értelemben lehet alapja és motorja, mint amily módon alapja és motorja pl. a népi zene Bartók és Kodály zeneművészetének.

A Gyöngyösbokréta²² vagy rokonjellegű törekvések minden rokonszenves voltak mellett elhibáztak, még pedig három okból. Először is, mert olyan néphagyományt akarnak megőrizni, sőt, felújítani, mely elvesztette hiedelemalapját és társadalmi funkcióját, tehát eleve életképtelen. Másodszor is, mert a népi táncot a maga eredeti mivoltában, de szerves összefüggéséből kiszakítottan akarja a színpadra átvinni, ahol értelmetlen, hamis és életképtelen, mert a színpadon hiányzik belőle a népi táncszokásokat indokló és szabályozó ősi rend és kötöttség, egyúttal a spontaneitás és rögtönzés eleme is, végül pedig, mert környezetéből kioldva a színpad terén megmásul. Harmadszor azért elhibázott a Gyöngyösbokréta-jellegű mozgalom, mert avatatlan kézzel nyúl a kényes táncanyaghoz, ahhoz hasonlóan, mint amikor kiérdemesült rajztanárokkal restauráltak középkori freskókat. Ahol a helyi Gyöngyösbokréta szervezői, lelkes kántortanítók és jegyzők, úgy vélték, hogy valamilyen hézagpótlásra szorult, ahol a formák nem elégtették ki ízlésüket, ott saját ítézőképességük és ízlésük szerint egészítették ki vagy módosították a hagyományt. (A hibaforrások felsorolását még folytathatnók.)

²¹ Szergej Pavlovics Gyagilev (1872–1929) orosz művészeti menedzser 1911-ben alakult Ballets Russes elnevezésű együttese.

²² Parasztsoportok tánc-, ének- és játékbemutatóit összefogó mozgalom, 1931–44 között évenkénti budapesti bemutatóval.

A népi táncok szó szerinti színpadi átvételére való törekvés Muharayéknál²³ is megmutatkozik, s ezt a mozzanatot egyébként rokonszenves munkájukban elhibázottnak tartjuk.

Magyar népi motívumok feldolgozását a balett a XIX. század eleje óta űzi. A kritikátlanul átvett, kiegészített és egészen külsőségesen felhasznált népi anyagból lett a balettosított „magyar tánc”, ahogy Operánkban a közelmúltig dívott, s részben még ma is kísért, a varietékben pedig szerte e világon látható.

A népi táncanyagnak művészi, színpadi táncná való átminősítésére az ukrán, de még inkább az orosz állami néptáncgyűttes szolgált ragyogó példával.²⁴ Ezeknek a csodálatos együtteseknek számunkra csak a nevük némileg félreérthető: nem néptáncot produkálnak, hanem kifejezetten művészi táncot, de népi alapon, és az előadók pompásan kiképzett és kizárólag művészetüknek élő hivatásos táncosok.

Az orosz példa a maga „abszolút” táncával követendő, de nem meríti ki a lehetőségeket. Például a Szentpál-táncsoport előadásán a magyar népi táncanyag más irányú, dramatizált feldolgozási kísérleteit mutatta be.²⁵ Ha lehetséges lesz ezeket vagy ehhez hasonló műveket jobb színpadon, alkalmasabb külső eszközökkel és válogatott táncos anyaggal bemutatni, akkor fog végleg eldőlni, mennyire utalnak e játékok járható útra.

A társastánc kérdése

A XVIII. századig a társastánc (szalontánc) és a művészi, színpadi tánc között szerves kapcsolat uralkodott. Ez a kapcsolat a XIX. század folyamán megszakadt.

A ma dívó társastáncnak (ragtime-táncok, keringő, tangó) csak a varieté és operett műfajjal van szerves kapcsolata, a magas igényű táncművészettel nincs. Éppen ezért a társastánc csak határterülete a táncművészeti komplexusnak.

Megjegyezzük, biztosra vesszük, hogy a távolabbi jövőben a laikus tömegek társastánca és a színpadi táncművészet között újra szerves kapcsolat fog kialakulni. Ennek előfeltétele azonban egy megnemesített tánckultúra általánossá válása. Erre a problémára a továbbiakban még kitérünk.

Társastáncok tanítására nálunk ma azok jogosultak, akik az Állami Táncitanítóképző Tanfolyamot végzik, a Belügyminisztérium felügyelete alatt. Idővel, meggyőződésünk szerint, a pedagógiának ez az ága is – a népnevelés eminens szempontjait figyelembe véve – a közoktatásügyi minisztérium hatáskörébe kell, hogy vonassanak, összhangban a táncművészeti képzéssel. (sic!) Egyelőre azonban a tánckultúra különösebb sérelme nélkül meghagyható jelenlegi keretei között.

²³ Muharay Elemér (1901–1960) színész, rendező, dramaturg, az 1945-ben általa alapított és róla elnevezett népi együttes vezetője.

²⁴ Utalás a Szovjetunió első hivatásos néptáncgyűttesére, az 1937-ben Igor Alekszandrovics Mojszejev (1906–2007) által alapított Mojszejev Együttesre.

²⁵ Pl. Magyar halottas (1936), Mária lányok (1938).

Esztétikus torna

A XX. század folyamán a testkultúra általános fellendülésével kapcsolatban egyre nagyobb jelentőséggel tettek szert azok a gimnasztikus irányok, amelyek fokozottabb mértékben vették figyelembe a mozgás lelki vonatkozásait: a ritmust, a mozgásharmóniát, az egyénibb jellegű kifejezést.

A gimnasztikának ez a tendenciája az egész világon kimutatható. Magától adódik, hogy bizonyos érintkezési felülete van az egyik oldalon a tisztára higiénikus gimnasztikával, a másik oldalon a művészi mozgással, a tánccal. Mégis a kettő között áll. Káros volna ezt az esztétikus gimnasztikát a más lelki előfeltételekből fakadó és más célnak megfelelő általános tornának alávetni, de ugyanolyan káros volna egy kalap alá vonni a művészi célkitűzésű tánccal. Különös jelentőséggel ez az esztétikus torna a gyermekek és a nők tömegtanításánál bír.

Fentebb kifejtettük, hogy nálunk az esztétikus torna jelenleg „mozdulatművészet”-néven van elkönyvelve. De meg kell állapítanunk, hogy a „mozdulatművészeti” állami tanfolyamon képviselve van olyan iskola is, (Berczik,²⁶ orkesztika),²⁷ amely részben vagy főleg művészi célokat tűz ki maga elé. Az ebből eredő homály és bizonytalanság szükségképpen a dilettantizmus veszélyét rejti magában.

Ugyanakkor azonban örvendetesnek tartjuk, hogy legújabbán a Testnevelési Főiskola felismerte a művészi irányú testkultúra fontosságát, s ebből a felismerésből új tantervben gyakorlati következtetéseket is levont.²⁸

II. A TÁNCMŰVÉSZETI KULTÚRA FELADATAI

A XIX. század táncművészeti dekadenciája óta kiment a köztudatból, hogy a táncművészet a múlt nagy kultúráiban az általános nevelés lényeges alkatrésze volt. És a táncművészet jövőjének döntő kérdése, sikerül-e a táncművészetet ismét a nemzeti kultúra alap-
elemévé tenni.

Nélkülözhetetlennek tartjuk a táncművészeti oktatás bevezetését az összes iskolákba és tömegnevelő intézményekbe. Ugyanakkor az oktatás alapanyagául egy, a magyar népi táncból származott mozgásrendszert tartunk alkalmazandónak. Ugyanúgy, mint a népzene és a népköltészet terén, a tánc terén is kimutathatók messzire elágazó nemzetközi hatások, a magyar népi táncnak mégis van egy bizonyos jellege, amely nagyjában megkülönböztethető minden más táncról. Ez a jelleg bizonyos kollektív lelki és testi tulajdonságokból származik szükségképpen, tehát ez a jelleg veendő ma is alapul. A múlt század magyar táncdivatja (melynek hatása alatt keletkeztek a „magyaros” társastáncok”) külsőségekben merített a népi táncból. Ma meg kell tanulnunk megragadni a lényegét. Nem

²⁶ Berczik Sára (1906–1999) mozdulatművész, koreográfus, pedagógus, utóbb művészi torna mesteredző 1932-ben alapított magániskolája.

²⁷ Dienes Valéria (Dienes Pálné Geiger Valéria, 1879–1978) táncművész, pedagógus, teoretikus, az általa orkesztikának elnevezett mozdulatrendszer kidolgozója 1914-ben alapított magániskolája.

²⁸ Utalás Szentpál Olga és Ortutay Zsuzsa kezdeményezésére, amelynek nyomán a Testnevelési Főiskolán 1947-ben megindult a táncnevelési szak.

állítjuk, hogy a lényeg ismeretét már a kezünkben tartjuk, de úgy véljük, hogy a probléma kulcsának birtokában vagyunk; ma már csak idő és a kutatómunka megfelelő szervezésének kérdése, hogy az eredményt konkretizálhassuk. (Utalunk II. sz. mellékletünkre.)

A táncművészeti kultúra terjesztését a következő módon tartjuk szükségesnek:

Óvodákban és elemi iskolákban az óvónók, ill. a tanítók és a tanítónők oktatnák a táncművészet gyermekszerű alapelemeit. Az óvodai és elemi iskolai tanerők megfelelő kiképzésüket az óvónő-, ill. tanítóképzőkben nyernék.

Középiskolákban egyelőre, amíg a megfelelő számú tanerő rendelkezésre nem áll, a táncművészeti munka a kötelező órákon kívül volna bevezetendő, a sportkörök és önképzőkörök mintájára, esetleg azok keretében. A tanerők a Táncművészeti Főiskolán kiképzett okleveles tanárok volnának. Négy-öt középiskola táncművészeti munkáját egy-egy tanerő vezethetné. A későbbi jövőre nézve a táncművészeti oktatás kötelezővé tételét tartjuk nélkülözhetetlennek. Ez a követelésünk ma talán túlzottnak tűnhetnék, de a következő szempontok teszik indokolttá:

1. a táncművészeti nevelés újabb lelki kapcsolatot teremt a népi kultúrával;
2. művészi élményt közvetít könnyen hozzád érhető, közvetlenül átélhető módon;
3. tág teret nyit egyfelől az öntevékenységnek és a fantázia termékeny irányításának, másfelől a kollektív élményeknek;
4. a zenei ritmussal való kapcsolatai révén harmonizálóan hat ki a lelki-testi összegyéniségre; (a ma szokványos zenés torna éppen zeneietlensége és gépies ritmusa következtében a cél elérésére alkalmatlan');
5. kitűnően alkalmas a szexualitás levezetésére;
6. iskolai ünnepélyeknek művészi tartalmat és jelentőséget kölcsönöz.

Úgy véljük, a táncművészeti nevelés nem arra hivatott, hogy a torna- és sportoktatást pótolja, hanem hogy kiegészítse.

Az összes szabadidő-szervezetekben bevezetendőnek tartjuk a táncművészeti munkát a középiskolákkal kapcsolatban kifejtett okokból. A munka irányítása a Táncművészeti Főiskolát végzett tanerők kezében volna, de a részletmunkát külön esti tanfolyamokon kiképzett amatőr tanerők vezethetnék.

III. A TÁNCMŰVÉSZETI FŐISKOLA FELADATKÖRE ÉS SZERVEZETE

A Táncművészeti Főiskola feladata előadóművészek, koreográfusok és rendezők, valamint pedagógusok képzése.

A döntő kérdés, szükség van-e magas művészi fokon kiképzett táncművészekre, koreográfusokra és pedagógusokra? El tudnak-e helyezkedni a végzettek, vagy pedig, mint életképtelen munkakörben kiképzettek, nem esnek-e a társadalom és az állam terhére? (sic!) E kérdésre részben már fentebb kifejezettekben adódik a válasz.

Miképpen helyezkedhetnek el előadóművészek?

Egy részük a vidéki és fővárosi színházakban kaphatnak majd alkalmazást, (sic!) s ezek az átlag táncosanyag roppant alacsony színvonalát emelhetik, színházi kultúránk javára.

Mihelyt a politikai, gazdasági és közlekedési helyzet lehetővé teszi, a meginduló nemzetközi forgalom táncművészeti együttesek alakítását fogja igényelni. Nyelvünk elszigeteltsége miatt a táncművészet különösen alkalmas volna arra, hogy színpadi kultúránkat nemzetközileg képviselje. Operánk együttese csak egy-egy ritka alkalommal indulhat művészi körútra, hivatása fővárosunkhoz köti, és együttese még így is nehezen győzi a nagy igénybevételt. Előbb-utóbb tehát meg fog alakulni az oroszi állami néptánc együttesnek megfelelő magyar szervezet is,²⁹ amely csak hivatásos táncművészek bevonásával válhatik versenyképessé, amit Muharayék némely tekintetben sikeres, de dilettáns kísérlete igazol.

Ezen kívül szükség lesz egy vagy több kamaraegyüttesre. A kamara-táncegyüttesek roppant előnye, hogy aránytalanul csekélyebb költségvetés mellett mozgékonyabb szervezésű és kisebb színpadokon is felléphet. A kisebb-nagyobb együttesek a fővárosban és vidéken adódó ünnepségeken, szabadtéri előadásokon közreműködhetnek és igénybe vehetők a drámai színházakban adódó táncos feladatok számára. A Főiskola végzettjeinek egy hányadát az operett és varieté műfaj szívná fel, ami e színpadoknak csak javára válhatnék.

Ami a koreográfusokat és rendezőket illeti, úgy utalunk arra, hogy e tekintetben egy Táncművészeti Főiskola híján nincs koreográfiai kiképző szervünk. Megfelelően képzett magyar koreográfus-gárda Operánk is érzi. A fokozódó tánckultúra egyre több rendezőt és koreográfust fog igényelni.

A tanerők elhelyezkedését fent vázolt tervünk megvalósítása biztosíthatná. Tanító- és óvónőképzeink, középiskoláink, szabadidő szervezeteink több tanerőt tudnának foglalkoztatni, mint amennyi a közel jövőben kiképezhető. A kiképzettek egy hányada végül is – miként a múltban – magániskolát nyithatna.

A magyar népi táncanyag

Gyűjtése és gyakorlati feldolgozása a táncművészet szempontjából a Táncművészeti Főiskola egyik külön fontos feladatköre. A népi táncgyűjtés ideális módon a Tudományegyetem³⁰ néprajzi szakának és a Zeneművészeti Főiskola érdeklődő hallgatóinak bevonásával közösen történhetné meg úgy, hogy megfelelő szemináriumi előképzés után, egy-egy táncos, néprajzos és zenész szállna ki egy-egy kijelölt vidékre, és gyűjtené az anyagot. E szempontból természetesen nélkülözhetetlen a táncírás ismerete. Megjegyezzük, a népi táncgyűjtés fő fogyatékosága eddig az volt, hogy vagy tudományosan nem képzett táncmesterek végezték, vagy pedig olyan néprajzosok, akik gyakran a táncművészet sajátos szempontjait nem ismerték.

A Táncművészeti Főiskola szervezete

A balett, az „új táncművészet”, és az operett szakot ölelné fel.

Legelőször is arra a kérdésre kell megfelelnünk, miért nem kívánjuk a táncművészeti tanmenet egyetemes egységesítését?

²⁹ Az állítás beigazolásához mindössze pár év kellett: a Honvéd Együttes először 1949. április 29-én lépett a közönség elé, az Állami Népi Együttest a kormány a 79/1951. (III.31.) M.T. számú rendelettel létesítette.

³⁰ A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemről van szó.

Az egységesítés – nézetünk szerint – csak az egyik, vagy másik szak rovására történhetnék. A legegyszerűbb az operett szak problémája, úgyhogy ezzel ezúttal nem is óhajtunk bővebben foglalkozni.

Ha az össz-táncművészeti képzés alapjául a balett rendszerét választanók, megfosztanók az új táncművészetet minden szabad fejlődés lehetőségétől. Kimutatható (s fent érintettük már e kérdést), hogy a balett számára az általa „karakter”-táncnak nevezett heterogén komplexus megemészthetetlen idegen anyag. A klasszikus balett egy pregnáns stílust képvisel kiválóan, de ez a stílus nem az egyetlen lehetséges és kívánatos. Továbbá: a balett nem alkalmas arra, hogy vele alapozzuk meg a tömegek tánc kultúráját.

Elvben mernők vállalni a felelősséget azért, hogy a balett ortodox formájának önálló szakon való tanítását teljesen mellőzzük, mindazon által a balett szak felállítását bizonyos gyakorlati okok teszik indokoltá. Ezek között nem utolsó sorban áll a verseny ösztökélő jelentősége. Meggyőződésünk egyébként, hogy az elkövetkező évtizedek folyamán a balett és az új táncművészet közötti távolság egyre jobban csökkenni fog, s a két irány idővel majd egyesülhet. E folyamat meggyorsítását elősegítené a Táncművészeti Főiskola felállítása.

IV. AZ ÚJ TÁNCMŰVÉSZETI SZAK TANTERVE

„Új táncművészet”-nek nevezzük, jobb elnevezés híján, törekvésünket. Ebbe az új táncművészetbe szervesen beletartozik a népi tánc elemeinek feldolgozása, amely feladatot ma a legidősebbeknek érezzük.

Az alábbiakban az új táncművészetben történő főiskolai képzés tantervét adjuk. A Főiskola balett szakára vonatkozó terv készítését a balett-szakemberekre tartozónak véljük. Megjegyezzük azonban, hogy szükségesnek tartanók az új táncművészet alapelemeinek megfelelő gyakorlati ismertetését a balett szakon is.

Tantervünk ismertetését megelőzően még egy igen fontos gyakorlati kérdésre kell utalnunk, melynek kielégítő megoldását csak a művészeti középiskolák mintájára felállítandó, vagy azok keretében megvalósítandó táncművészeti középiskola nyújthatja.

Nem fér hozzá kétség, hogy technikailag legmagasabb fokú igényeknek megfelelő főiskolai pedagógia előfeltétele a gyermekkorban kezdődő alapos táncművészeti oktatás. Ezt a célt ideálisan a tehetségeseknek művészeti középiskolákba való utalása oldaná meg. Amíg anyagi gátak a középiskolák felállítását megghiúsítják, addig – átmenetileg – a főiskolába való felvételt megfelelő, körültekintő és sokoldalú vizsgáláshoz kell kötni. E vizsgán a jelentkezők testi és lelki alkalmasságuk mellett előtanulmányaikról tennének tanúbizonyságot. Alapos előtanulmányoktól mindazonáltal két esetben tekinthetünk el: rendkívüli tehetség és rátermettség esetében, és olyanoknál, akik nem előadóművészi, hanem pedagógiai vagy koreográfusi pályára készülnek. Megjegyezzük, hogy tudomásunk szerint az orosz állami néptáncegyüttesek tagjai nem gyermekkoruktól fogva iskolázott elemekből regrutálódnak.

A táncművészeti középiskolára vonatkozó javaslatainkat megtennők, mihelyt e kérdés időszerűvé válnék és a többi művészeti középiskola szervezetét megismerhetnők.

A következőkben a Táncművészeti Főiskola új táncművészeti szakának tantervét ismertetjük.

A Főiskola új táncművészeti szaka felöleli: 1. az előadóművészi, 2. a pedagógusi, 3. a koreográfus- és rendezőképzést. Az első két évben a három tagozaton a kiképzés azonos, a differenciálódás a III. és IV. tanévben következik be. A tanórák áttekintését lásd a III. sz. mellékletünkön.

A tantárgyakat röviden a következőkben ismertetjük:

I. Tánctechnika

Az alpagyakorlatok a technikai képzés magvát alkotják. Felölelik azt az anyagot, aminek az analógiája a balettben az „exercise”-anyag. Alap-gyakorlataink nem állanak ellentétben a balettel, de egy felől lényegesen kibővítik azt, más felől kiküszöbölik azokat az elemeket, amelyek a par excellence balett-stílushoz vezetnek.

Hangsúlyozzuk, hogy rendszerünk minden európai tánc technikáját megalapozza, így a balettet is, úgyhogy a balett-technika különlegességeinek elsajátítása (pl. a spiccelés) a növendékeknek ezek után nem okozhat nehézséget.

Hogy a növendékek megismerkedjenek a szűkebb értelemben vett balettel is, a III. és IV. tanévben heti 3-3 órán át a balett tréningnek a mienkétől eltérő elemeiben nyernek oktatást.

II. Táncművészettan

A táncművészet első részstantárgya a motivika: a táncművészet kifejező anyagát ismerteti és gyakoroltatja. A különleges balettmotívumokkal a növendékek a III. és IV. tanévben ismerkednek meg, heti 3-3 órán.

Heti 2-2 óra jut ezen felül mind a négy tanévben a népi táncoknak, elsősorban a magyar, azután az egyéb európai népi motívumoknak. Megjegyzendő, hogy a balett gyakorlatába átment néptáncok (nemcsak a magyarok, de a többiek is) többé-kevésbé elvesztették eredeti jellegüket. Az autentikus külföldi anyag megszerzése külön feladat, amely idővel tanulmány-utakon megoldható.

A mimika arcjáték és pantomimikus mozgásgyakorlatokat tartalmaz. A rögtönzés kiegészíti a motivikát. Utóbbinál meghatározott, kész anyagot vesz át a hallgató, a rögtönzés a művészi élmények mozgásban való spontán megnyilatkozására nyújt alkalmat.

A koreográfia a táncművészeti kompozíciótan, a táncművészeti műfajok gyakorlati ismertetése, a kompozíciók szerkezeti felépítésére tanít.

III. Kiegészítő tárgyak

A legfontosabb kiegészítő tárgy valamennyi tanszakon a táncírás. Jelentősége alig becsülhető elég nagyra. Alapul a Lábán–Knust-féle³¹ táncírást vesszük, amelyet a gyakorlat már igazolt. A táncírással, a kérdés horderejére való tekintettel, külön foglalkozunk a II. sz. mellékleten.

³¹ Lábán Rudolf táncleíró rendszerének Albert Knust által továbbfejlesztett változata.

Az általános gimnasztika az első évben három, a többi évben egy-egy órán szerepel hetenként. Feladata főképpen az esetleg elhanyagolt izomcsoportok erősítése és mozgékonyítása.

A Dalcroze-ritmika a zenei kapcsolatok motorikus megalapozását és elmélyítését biztosítja.

Az utolsó évben maszk- és jelmezgyakorlatok ismertetnek meg a színpadi arcfestéssel, a drapírozással és a kosztümök felhasználásával a tánc szempontjából.

Az utolsó években heti két órán át a társastáncokkal és a sztep alapelemeivel is megismerkednek a növendékek.

Koreográfusok és színpadi rendezők számára, mint külön fő tárgy szerepel a III. és IV. tanévben a színpadismeret és a táncrendezés.

IV. Elméleti tárgyak

A társadalmi ismeretek a szükséges társadalomtudományi és politikai alapismereteket közvetítik.

Az általános műveltséget szolgálja a művelődéstörténet, amely magában foglalja a korismeret és – egységes szempontokból kiindulón – a vallás-, irodalom-, színpad-, zene-, és művészettörténet áttekintését. Ezzel párhuzamosan halad a tánc történet ismertetése. Az utolsó évben a táncesztétika a táncművészet műfaji meghatározásával és határkérdéseivel foglalkozik.

V. Elméleti és gyakorlati tárgyak pedagógusok számára

A tanerőképző tagozaton a következő tárgyakat tartjuk nélkülözhetetleneknek: a rendszerint, amely a táncművészet gyakorlatával kapcsolatos anyag rendszeres felosztását, analizését és értelmezését foglalja magában. – A módszerint a gyakorlati anyag alkalmazására, a tanterv előkészítésére és a tanórák felépítésére tanít. – A tanítás gyakorlat (sic!) az összes előkészítő ismeretek valóra váltása, önálló tanítás a szaktanár felügyelete mellett.

E tárgyakat kiegészíti az általános pedagógia, az anatómia és az élettan.

I. sz. melléklet

A SZENTPÁL-RENDSZER FUNKCIÓTANÁRÓL

Az alábbiakban dióhéjban ismertetjük rendszerünk funkciótanának néhány alapvető irányelvét és elemét. Természetesen csak a gyakorlati bemutatás tehetné e fejtegetéseket szemléletessé.

Bármely táncrendszer szükségképpen a ritmikai, plasztikai és dinamikai kategóriákon alapul. Minden művészi mozgás (valamint minden mozgás általában) időben zajlik le, térben foglal helyet és erőkifejtést igényel. Minden rendszernek meg van a maga – akár tudatosított, akár csak gyakorlatilag kialakult – ritmikája, plasztikája és dinamikája.

Rendszeres analitikus munkánk azonban arra irányult, megállapítható-e valamely törvényes, mélyebb összefüggés, amely szükségszerű összhang a ritmus, a plasztika és a dinamika között.

A ritmikai vonatkozások aránylag könnyen meghatározhatók. Egy-egy testrész mozdulata vagy mozdulatlansága egy bizonyos időt vesz igénybe, ami ugyan úgy meghatározható, mint a zenében egy-egy hang, vagy szünet tartama. A mozgásritmus a tartamjegységek egyidejűségéből és egymásutánjából adódik, csak úgy, mint a zenéé.

Valamivel nehezebb a plasztikai vonatkozások megragadása. Itt meg kell állapítani a mozgó és mozdulatlan testrészek helyét a környező térben, az irányát és a mozdulatok lefolyását, rajzát. A különböző irányú mozdulatok és helyzetek egymáshoz való viszonya határozza meg a tánc plasztikai természetét.

A legkényesebb, a leginkább tisztázásra szoruló probléma a dinamikai. A ritmikai és plasztikai vonatkozás a laikus által is megállapítható, úgyszólván a szemünk előtt bontakozik ki. A dinamika azonban az izmok feszítésén és lazításán múlik, a ruha és a bőr alatt zajlik le. Még is, semmi sem határozza meg egy tánc stílusát, jellegét, sajátos ízét annyira, mint a dinamika. Egy és ugyanazon, ritmikailag és plasztikailag meghatározott motívumot „szemmel láthatóan”, azaz látszólag ugyanúgy adja elő egy balett-táncos, egy Lábán-tanítvány, egy tornász, még is tökéletesen más és más a hatása. A dinamikán múlik, miért hat másképp ugyan az a néptáncmotívum egy tiroli paraszt, vagy egy kunsági legény talpa alatt, miért oly gyökeresen más a benyomás, amit egy spanyol és egy orosz táncos kelt.

Mindaddig, amíg valamely táncpraxis csak egyetlen stílust képvisel (pl. a hindu tánc, a klasszikus balett, az alföldi pásztortánc), addig a dinamikai vonatkozások rendszerezése nem nélkülözhetetlen. Mihelyt azonban a művészi program a különféle, gyakran egymástól élesen elütő kifejezés lehetőségeit igényli, tudatosítanunk kell a rejtett dinamikai sajátságokat is, a különböző izomcsoportok feszítésének és lazításának sajátos egyidejűségét és egymásutánját.

Analitikus munkánk eredményeként megállapítottuk, hogy a ritmikai, plasztikai és dinamikai folyamatban bizonyos határozott törvényszerűségek uralkodnak, hogy tér, idő és erő stílusonként változó viszonylatban állanak egymással. A ritmikailag, plasztikailag és dinamikailag összefüggő folyamatokat elneveztük „főfunkciók”-nak. Elvben nem korlátozható a főfunkciók száma. Azonban megállapítottuk, hogy gyakorlatban az európai tánc számára négy főfunkció jön tekintetbe.

Megállapításunkban – hangsúlyozzuk – nem a négy főfunkció dogmatikus megrögzítését tartjuk fontosnak, hanem a kimerítő ritmikai, plasztikai és dinamikai analízisen alapuló ritmikai, plasztikai és dinamikai szintézis elvét. A főfunkciók számát a további kutatás emelheti, vagy csökkentheti, de nem ez a lényeges. Lényeges azonban, hogy az analitikusan megalapozott szintézisen épüljön fel a táncos technika, motívika és stílustan.

Négy főfunkciónk jellemzését itt csak pár szóban vázoljuk.

„Emelt” főfunkció

Plasztikai ismérve a mozgásnak a test főtengelyéhez való igazodása, a síkszerűség, a raj-

zosság. Ritmikailag a mozgás pregnáns, éles jellege. Dinamikailag; az izomfeszültség csak akkora, amekkorát a testsúly indokol, de a végpontok (lábfej, kézfej) egy árnyalattal feszültebbek.

Az „emelt” típusélménye a magabiztosság, az öntudatosan korlátozott szabadság, a meghatározottság.

„Áramló” főfunkció

Plasztikai ismérve, hogy minden mozgása a mellkasból, ill. a medencéből indul ki és oda tér vissza, hullámszerűen. Ritmikailag a mozgás rubato-szerű, rapszodikushoz hajló. Dinamikailag a mozgás a centrumból indul ki és oda tér vissza, izomcsoportról izomcsoportra haladóan váltakozva feszül és lazul.

Az „áramló” típusélménye: a kiáradás, a túllendülés a saját határunkon, a végtelen keresése.

„Ellentétes” főfunkció

Plasztikai ismérve az asszimetria minden tengely viszonylatában, általában a soktengelyűség. Ritmikai sajátsága a bonyolultabb, szabálytalanabb vagy váltakozó ritmus; bizonyos esetekben a monotonitás. Dinamikai sajátsága az ellenerők egyidejű működése.

Az „ellentétes” típusélménye a küzdelmesség és disszonancia, akár csak árnyalatnyi fokon is.

„Egyenletes” főfunkció

Plasztikai ismérve: egyenlő mértékben érvényesíti a test egész felületét. Előnyben részesíti a szabályos, egyszerű szögviszonylatokat. Ritmikailag egyenletes, gépiességre hajlamos. Dinamikailag az erők teljesen egyforma elosztása jellemzi. Az „egyenletes” típusélménye: a lelki közöny, amivel akár nagyfokú akaratkoncentráció, akár teljes kikapcsolódás járulhat.

Egy-egy stílust nem szükségképpen egyetlen főfunkció jellemez, hanem vagy egy bizonyos funkció predominálása, vagy a funkciók keveredésének sajátos összefüggése.

A klasszikus balettre jellemző az emelt főfunkció, majdnem kizárólagosan. Újabban sok áramló és ellentétes elemet kevernek a balettbe, de nem mindig szerencsésen, nem organikusan, és ebben található meg a balett-stílus hibriditásának legmélyebb fizikai oka. Ezt a fizikai különleműséget természetesen a szellemi tájékozódás bizonytalansága határozza meg.

Megjegyezzük, hogy az „emelt” főfunkciónak nem a klasszikus balett az egyetlen stíluslehetősége, mert a balett az „emelt”-en belül is csak bizonyos jellegű mozgást és bizonyos dinamikai fokozatokat részesít előnyben.

Az 1920 körüli német Lábán-stílusra jellemző az áramló főfunkció. Ezt praktizálja, nem mindig szerencsésen, még ma is több „mozdulatművészeti” iskolánk. Ha a balett

veszélye az édeskés kicirkalmazottság és a túlhajtott levitáció, úgy ezek az irányok a lomhaság, a pontatlanság, a túlhajtott pátosz veszélyének vannak kitéve.

Az ellentétes főfunkció nyomja rá bélyegét – amennyire meg tudjuk állapítani – pl. a késő középkori táncra, vagy pedig több expresszionista törekvésre. A hindu táncban is vannak „ellentétes” elemek, de valószínűnek tartjuk, hogy alapos analízis megállapíthatná egy, a hindu táncot jellemző további főfunkciót. – A magyar népi táncok funkcionális sajátosságai vidékenként változók. Csak a funkcionális analízisben képzett kutatók fogják tudni megragadni e táncok kifejező sajátosságát, ami a motívumok egyszerű feljegyzésével és még oly költői szavakkal történő jellemzésével nem sikerülhet.

Gyakorlati, technikai munkánkat egy-egy emelt, áramló és ellentétes tréninggel (alapgyakorlat-sorral) alapozzuk meg. (Az „egyenletes” tréningre nincs szükség, mert azt a gimnasztika kellőképpen helyettesíti.) Első évben csak az emelt, a második évben az emelt mellett az áramló, a harmadik évben ezeken felül az ellentétes alapgyakorlatokat praktizáljuk. Tekintettel arra, hogy emelt alapgyakorlat-rendszerünk lényegében rokon a balett exercise-el, a rendszerünkben kiképzett növendékek nem kerülhetnek ellentétbe a balettel, mert a balett különleges technikai fortélyait és stílussajátosságait, a helyes megalapozás birtokában, könnyűszerrel elsajátíthatják (természetesen megfelelő gyakorló idő után.) A tipikus balett-„ízt” a mai praxisban az határozza meg, hogy a tiszta és kizárólagosan emelt funkciót a kar és a kéz mozgásában gyakran áramlóval elegyítik. „Karakter”-táncaikban viszont a más funkciókat igénylő mozgást is a fenti sztereotip funkció-keverék szűrőjén keresztül bocsátják.

II. sz. melléklet

A TÁNCÍRÁSRÓL

A Lábán–Knust rendszer alapján a táncírás ma már megoldottnak tekinthető. Jelentősége felmérhetetlen és alábbiakban csak néhány fontos hasznossági szempontra hívjuk fel a figyelmet.

1. A táncírás révén lehetővé válik minden tánckompozíció pontos lerögzítése. A kompozíciók tehát nem mehetnek feledésbe, megőrzésük nincs a csalóka emlékezetre bízva; táncírással feljegyzett koreográfiák bármikor, bárki által felújíthatók.

2. Jelenleg minden táncegyüttes és minden táncos az éppen rendelkezésére álló tánc-komponistához van kötve. Per analogiam: képzeljünk el egy zenekart vagy egy zenei szólistát, aki csak olyan zenei műveket adhat elő, amelyet alkalomról alkalomra a saját karmestere vagy ő maga komponál. A táncírás általánossá válása ezzel szemben lehetővé teszi, hogy a táncegyüttesek és táncosok a legkiválóbb koreográfusok szerzeményeit adhassák elő autentikus formában, akár évtizedek vagy évszázadok múltán is. Felesleges hangsúlyozni, mit jelenthet ez a táncművészet színvonalának emelése szempontjából.

3. A táncírás nélkülözhetetlen a néptánc-kutatás szempontjából. Nemcsak hogy olcsóbb és egyszerűbb rögzítési módszer a filmnél, de a film ugyanolyan kevésbé teszi nél-

különbözővé, mint ahogy a fonográf nem teszi különbözővé a kottaírást. A táncírás alapján könnyebben és pontosabban tanulhatók be a motívumok, mint a filmfelvétel alapján.

4. Külön pedagógiai haszna a táncírásnak, hogy a motívumok lejegyzése a táncost és a komponistát tisztázásra, precizításra kényszeríti. A táncírás élesíti és gyakorlottá teszi a szemet.

A Táncművészeti Főiskola feladata volna egy táncírás-tár felállítása; amíg a tánckompozíciók kiadása nem volna lehetséges, bárki lemásolhatná magának a kívánt kompozíciót.

Mellékelünk a szemléltetés végett néhány táncírás-példát.³²

III. sz. melléklet

AZ ÚJ TÁNCMŰVÉSZETI SZAK ÓRAREND TÁBLÁZATA

Tantárgy	Évfolyam								Csoportosítás	Összórászám
	I.	II.	III.			IV.				
			Elő	Tan	K-R	Elő	Tan	K-R		
Alaptréning	6	6	6	3	3	6	3	3	I-II;III-IV	12
Motivika	6	6	4	3	3	4	3	3	I;II;III-IV	18
Rögtönzés	2	2	2	-	-	2	-	-	I;II;III-IV	6
Balettréning	-	-	3	3	3	3	3	3	III;IV	3
Balettmotivika	-	-	3	3	3	3	3	3	III-IV	3
Népi táncok	2	2	2	2	2	2	2	2	I-IV	2
Koreográfia	-	-	-	-	-	-	-	4	IV	4
Mimika	-	2	2	2	-	2	-	-	II; III-IV	4
Gimnasztika	3	1	1	1	-	1	1	-	I; II-III	4
Dalcroze	2	2	-	-	-	-	-	-	I;II	4
Társastánc, sztep	-	-	-	-	-	2	-	2	IV	2
Táncírás	-	4	2	2	2	2	2	2	II;III-IV	8
Maszk és jelmez	-	-	-	-	-	2	-	2	IV	2
Tánc történet	2	2	2	2	2	-	-	-	I;II;III	6
Táncesztétika	-	-	-	-	-	1	1	1	IV	1
Művelődéstörténet	4	4	4	4	4	-	-	-	I;II-III	8
Társadalmi ism.	2	1	-	-	-	-	-	-	I;II	3
Társastánc, sztep ³³	-	-	-	-	-	2	-	2	IV	2

³² Az A/4 méretet némileg meghaladó, kézírással készített lapon három rajz található: „Áramló kibontó”, a Szentpál-rendszer egy rúdgyakorlata; a géderlakai Férc táncának alapmotívuma; „Grand jeté en tournant” balettmotívum.

³³ A táblázatban a „Társastánc, sztep” tantárgy tévesen kétszer szerepel.

Anatómia	-	-	-	2	-	-	-	-	III	2
Élettan	-	-	-	-	-	-	2	-	IV	2
Metodika	-	-	-	2	-	-	4	-	III;IV	6
Tanítás gyakorlat	-	-	-	2	-	-	3	-	III;IV	5
Pedagógia	-	-	-	-	-	-	2	-	IV	2
Rendszertan	-	1	1	1	1	-	-	-	II;III	2
Színpadai rendezés	-	-	-	-	4	-	-	5	III;IV	9
	30	33	32	32	31	32	29	32		120

Elő – előadói szak

Tan – tanerőképző szak

K –R – koreográfus és rendezői szak

A „csoportosítás” alatt megjelöljük, hogy az egyes tantárgyaknál mely évfolyamok taníthatók összevontan azonos órán. Ezen az alapon számítjuk az össz-óraszámot.

2.

A Mozdulatkultúra Egyesület javaslata Mozdulatművészeti Akadémia létrehozására, 1947³⁴

A MOZDULATMŰVÉSZETI AKADÉMIA TERVEZETE³⁵

I. Általános rendelkezések

1. Az intézmény címe: Mozdulatművészeti Akadémia (az alábbiakban Akadémia)

Székhelye: Budapest

Fenntartója: a Mozdulat Kultúra Egyesület.³⁶

Körpecsétje: köriratban Mozdulatművészeti Akadémia, középen a székhely.

2. Célja: hallgatóit rendszeres elméleti és gyakorlati oktatással előkészíteni a mozdulatművészeti, a mozdulatművészet szerzői és a mozdulatművészet rendezői életpályákra.

³⁴ Eredeti kérelemről készített hivatalos gépirat. A dokumentum lelőhelye: Magyar Országos Levéltár XIX-I-1-i. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Művészeti Osztály iratai 1945–1949. Iktatószám: 26.585/1946. Az irat sorsa az előadói ív alapján: „I. A Magyar Művészeti Tanácsnak. Az Országos Mozdulatművészeti Tanítóképzőtanfolyam és a Mozdulatkultúra Egyesületnek Mozdulatművészképző engedélyezése iránt a belügyminiszter úrhoz benyújtott kérelmét másolatban tárgyalás és véleményének szíves közlése végett visszakérőleg megküldöm. Kml.; II. A magyar belügyminiszternek H.sz. 604982/1946. B.M. Fenti számú átiratára tisztelettel értesítem Címet, hogy a Mozdulatkultúra Egyesület által tervbe vett Mozdulatművészképző felállításával kapcsolatban csak a kérdésben illetékes művészeti tanácsadó szervek véleményének birtokában lesz módomban állást foglalni. A beadvány másolatát jelen kelet és ügyszám alatt, véleményközlés céljából megküldtem a Magyar Művészeti Tanácsnak. Budapest, 1947. jan. 30. Kéry.”

³⁵ A dokumentumot szöveghűen, de a mai helyesírás szerint közöljük, a gépelési hibákat kijavítottuk.

³⁶ A Mozdulat-Kultúra Egyesületet a mozdulatművészeti magániskolák vezetői 1928. május 7-én érdekképviseleti célból alapították.

3. Helyisége: a szakelőadók iskola-helyiségei, továbbá a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya által kijelölt, illetőleg bérbe vett helyiség, vagy helyiségek.

4. Tanszakok: az Akadémia két szakra oszlik:

a) művészképző- és

b) szerző és rendező-képző szakra.

5. Tanulmányi idő: mindegyik tanszakon 4 év (négy), 10 hónapi szorgalmi idővel. A tanév szeptember 5. napjától a következő év június 5. napjáig tart, május-június havában csupán kötelező gyakorlati részvétellel az Akadémia, vagy a szakelőadók által rendezett előadásokon. Az 1946/47. és az 1947/48. tanévekben a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya az Akadémia igazgatójának javaslatára a tanévek tartamát ettől a rendelkezéstől is eltérően is megállapíthatja. (sic!) Egyidejűleg két tanszakot végezni nem lehet. Okleveles mozdulatművészeti tanító bármelyik tanszakot, a két tanszakot egyidejűleg is; a művészképzőt végzett hallgató a szerzői és rendezői tanszakot két év alatt végezheti.

6. Az Akadémia jövedelme: a hallgatók által befizetett tan- és vizsgadíjak és egyéb járulékok. Az Akadémia fenntartásával kapcsolatos minden költséget az Akadémia bevételeiből kell fedezni.

II. Az Akadémia szervezete

7. Felügyelet: az intézmény a magyar belügyminiszter és a magyar vallás- és közoktatásügyi miniszter közös főfelügyelete alatt áll.

8. Az Akadémia tisztviselő személyzete: az igazgatókból, szakelőadókból, előadókból és a titkár-pénztárosból áll. A tisztviselőket a szakelőadói kar és az igazgató együttes javaslatára a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya nevezi ki. Az igazgatót és a szakelőadókat a mozdulatművészet terén hosszabb idő óta eredményes művészi és pedagógiai munkát kifejtő szakemberek közül, a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya választás útján; az előadókat és a titkár-pénztárost a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya, a szakelőadói kar és az igazgató együttes javaslatára ugyancsak választással nevezi ki. A kinevezések jóváhagyás végett felterjesztendő a felügyelő hatósághoz. Az előadók kinevezése 4 évre szól, azonban a kinevezett, a szakelőadói kar és az igazgató együttes javaslata alapján, bármikor felmenthető. A kinevezett 4 év eltelte után újból kinevezhető. A tisztviselő személyzet díjazását, a felvételi vizsgadíjat, tandíjat és vizsgadíjat a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya állapítja meg, és a felügyelő hatóság hagyja jóvá. Az Akadémia tisztviselői csak a tanulmányi idő tartama alatt részesülhetnek javadalmazásban. A tisztviselő személyzet teendőit és a pénzkezelés módját a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya állapítja meg, és a felügyelő hatóság hagyja jóvá.

III. Jelentkezés felvételre

9. A jelentkezés módozatait az Akadémia igazgatója a tanév kezdete előtt egy hónappal hírlapi úton hirdeti meg. A hirdetésnek magában kell foglalnia a tanév kezdetét, idő-

tartamát, a felvétel feltételeit, a felvételi és a záróvizsga díját, a felvételi vizsga időpontját és végül a felvételi kérelmek benyújtásának határidejét.

10. A felvételt a hirdetményben meghatározott határidőig az Akadémia igazgatójához intézett írásbeli kérvénnyel, a felvételi vizsgadíj egyidejűleg lefizetése mellett kell kérni, annak megjelölésével, hogy a folyamodó melyik szakelőadónál kívánja tanulmányait végezni.

11. A kérelemhez csatolni kell a kérelmező:

- 1) születési anyakönyvi kivonatát,
- 2) magyar állampolgárságát igazoló bizonyítványát,
- 3) iskolai végzettségét igazoló bizonyítványát,
- 4) erkölcsi bizonyítványát,
- 5) előképzettségét igazoló okmányait.

12. Az Akadémiára csak magyar állampolgár vehető fel, és peddig:

- a) a művészkepző tanszakra, aki a 14-ik életévét betöltötte és 4 középiskolai végzettséggel rendelkezik,
- b) a szerzői és rendezői szakra, aki 18-ik életévét betöltötte és legalább érettségi végzettségnek megfelelő műveltséggel rendelkezik, ezen felül
- c) mindkét tanszakra a mozdulatművészeti előképzettségét igazolja.

13. A mozdulatművészeti előképzettség bármely, a mozdulatművészet nyilvános tanítására jogosult iskolájában, teljes óraszámában (heti 8 óra) két év alatt, félóra számban, (heti 4 óra), négy év alatt és negyedóra-számban (heti 2 óra) nyolc év alatt szerzhető meg.

IV. Felvételi vizsga

14. A felvétel tárgyában felvételi vizsga alapján a felvételi vizsgabizottság határoz. Tagjai: az Akadémia felügyelői, igazgatói, szakelőadói, továbbá a Mozdulat Kultúra Egyesület elnöke, vagy ügyvezető alelnöke, főtitkára és a bizottság jegyzője. Az elnöki tennivalókat az Akadémia felügyelői felváltva látják el. A bizottság jegyzőjét az Akadémia igazgatója jelöli ki. A vizsgáztatást az igazgató által kijelölt szakelőadó végzi. A felvételi vizsgabizottság a felvételi vizsgán a folyamodónak a választott szak művelésére való rátermettségét vizsgálja és a felvételtől végérvényesen egyhangúlag vagy szótöbbséggel határoz. Szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata dönt.

15. A felvételi vizsga anyaga az előképzettség során nyújtott tananyag, továbbá a szakelőadó által megadott zenedarab mozdulatművészeti rögtönzött megoldása; a szerző és rendezői szakon a fentiekben kívül legalább két mozdulatművészeti alkotás bemutatása.

V. Az Akadémia tanterve és fegyelmi szabályzata

16. Az Akadémia tantervét, valamint tan- és órarendjét, továbbá a hallgatók fegyelmi szabályzatát a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya az Akadémia igazgatójával együtt állítja össze és az Akadémia felügyelő hatósága hagyja jóvá. A tanterv összeállításánál fokozott gondot kell fordítani a magyar művészi szellem érvényesítésére, az elméleti tárgyak anyagának szorosán alkalmazkodni kell a gyakorlat követelményeihez.

VI. Évzáró vizsga

17. Az Akadémia egyes évfolyamait záróvizsga fejezi be. A záróvizsga díját legkésőbb a vizsga napjáig kell az Akadémia pénztárába befizetni. A záróvizsga-bizottság tagjai: az Akadémia felügyelői, igazgatói, szakelőadói, előadói, a Mozdulat Kultúra Egyesület elnöke, vagy ügyvezető alelnöke, főtitkára, a Színművészeti Akadémia, a Zeneművészeti Főiskola kiküldöttjei, és a bizottság jegyzője. Az elnöki teendőket az Akadémia felügyelői felváltva látják el. A bizottság jegyzője az Akadémia titkár-pénztárosa. Az évzáró vizsgán a hallgatók a tanév teljes anyagából vizsgáznak. Az előadók csak az általuk kérdezett tárgyra nézve vesznek részt a vizsga elfogadásában. Az évzáró vizsga sikeres letétele a következő évfolyamra való beiratkozásra jogosít. Sikertelen vizsga esetén a hallgató a következő tanév kezdete előtt javítóvizsgát tehet. Aki a javítóvizsgán sem felelt meg, évfolyam ismétlésre utasítandó.

VII. Minősítő vizsga

18. Az akadémiai tanulmányokat a negyedik év elvégzése után képesítővizsga zárja le, melynek időpontjáról a hallgatókat 1 hónappal előbb értesíteni kell. A képesítővizsgára csak az Akadémiát sikerrel végzett hallgatók bocsáthatók. A képesítővizsga díját legkésőbb a vizsgát megelőző napon kell az Akadémia pénztárába befizetni. A képesítő vizsga-bizottság megalakítására és a vizsga lefolytatására az évzáró vizsgára nézve megállapított rendelkezéseket kell alkalmazni. A képesítővizsga elméleti és gyakorlati részből áll. A gyakorlati vizsgát színpadon, nyilvánosság előtt kell tartani.

A gyakorlati vizsga anyaga:

- a) a művészképző tanszakon a szakelőadók és a szerző és a rendezőképző szak növendékei által alkotott és betanított mozdulatművészeti számokban való részvétel.
- b) a szerző- és rendező szakon önálló alkotások, szólószámok előadása, illetőleg csoportszámok betanítása és színpadi megrendezése a szerző, vizsgázó esetleges részvételével.

Sikertelen vizsga megismételhető, azonban legkorábban a legközelebbi tanév végén tartandó képesítő vizsga alkalmával. Ha a jelölt az ismétlő vizsgán nem felel meg, újabb vizsgára való bocsájtásáról a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya dönt. Az ismétlő vizsgán a jelöltet az összes tárgyból újból meg kell vizsgálni. A vizsga eredményéről részletes jegyzőkönyvet kell felvenni.

19. Aki a felvételi, évzáró, illetőleg képesítő vizsgán betegség, vagy egyéb rendkívüli körülmények miatt nem jelenhet meg, vizsgájának elhalasztását egy ízben kérheti. Ha a jelentkező az új vizsganapon sem jelent meg, újabb vizsganap kitűzését csak a vizsgadíj ismételt befizetése mellett kérheti.

VIII. Oklevél

A mozdulatművészet, illetőleg mozdulatművészet szerző és rendező oklevelet csak képesítő vizsga alapján lehet kiadni. Az oklevél szövegét az Akadémia felügyelő hatósága állapítja meg.

IX. Átmeneti rendelkezések

Azok az okleveles mozdulatművészeti tanítók, akik mint szerzők, a nyilvánosság előtt színpadon önálló előadást rendeztek, az 1946/47. és az 1947/48. tanévekben, egy éves tanfolyamon művészi és szerző-rendező oklevelet nyerhetnek. Ezek a jövőben az Akadémia szakelőadói mellett szakelőadó segédi minőségben kinevezésre ajánlhatók. Ugyancsak szakelőadó-segédi minőségben szerepelhetnek az Akadémián azok az okleveles mozdulatművészeti tanítók, akik a szakelőadók mellett idáig is ilyen minőségben szerepeltek. Utóbbiak az Akadémia elvégzése nélkül képesítő vizsgára bocsájthatók. A jogosultságot a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya bírálja el. Szerzett jogok, vagyis a mozdulatművészet művelése terén hosszabb idő óta eredményes és elismert művészi és pedagógiai munkásságuk alapján művészi, szerző-rendező oklevelet vizsga nélkül nyerhetnek és az Akadémia szakelőadóinak karába kinevezésre jelölhetők azok, akiknek szerzett jogát a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya megállapítja.

Elfogadta a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya, 1947. január hó 29-i ülésén.

Budapest, 1947. jan. 29.

Olvashatatlan aláírás s. k.
főtitkár

Olvashatatlan aláírás s. k.
ügyv. alelnök

P.H.

A hivatalos másolat hitelül:
(olvashatatlan aláírás)³⁷
irodavezető

(körpecsét: Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium)³⁸

³⁷ Eredeti, saját kezű olvashatatlan aláírás.

³⁸ Eredeti bélyegző lenyomat.

3.

Eltanácsolás a Magyar Állami Operaház balettiskolájában, 1948³⁹

539/1948. szám

Budapest

Sajnálattal értesítem, hogy mivel az 1947/48. tanévben a balettiskolában⁴⁰ megfelelő előmenetelt nem tanúsított, így a jövő évben nem áll módomban az iskolába felvenni.⁴¹
Budapest, 1948. június 24.

Tóth⁴²
igazgató

JEGYZŐKÖNYV

Felvétetett 1948. október 30-án a Magyar Állami Operaházban k. k. Molnár Éva, illetve törvényes képviselője, Molnár József apa által emelt panasz ügyében.
Jelen vannak: Dr. Szávost Tamásné titkár, Dr. Bíró Miklós jogtanácsos, Vermes Jenő az Üzemi Bizottság⁴³ elnöke.

Megjelent kiskorú Molnár Éva és édesapja, Molnár József és előadja a következőket:
Előadja, hogy 1948. június hó folyamán állítólag hivatalos értesítést kapott az Operaháztól gyermekem, hogy a balettiskolából kítették. Gyermekem 14 éves, és hat éve növendéke az Operaház balettiskolájának. A levelet nem kaptam kézhez, valószínűleg azért, mert a bejelentett lakcímről időközben máshová költöztünk, és a levél, mint megállapítást nyert, nem lett ajánlottan feladva, mert ez a kialakult gyakorlat.

Gyermekem a színi évad kezdetén, szeptember hó elején bejött az Operaházba és itt Horváth Margit⁴⁴ balettoktató-nő közölte velem, hogy már nem vagyok tagja a balettis-

³⁹ Az iratok lelőhelye: Magyar Országos Levéltár XXVI-I-3. Magyar Állami Operaház iratai. 4. doboz. Iktatószám: 539/1948. A dokumentumokat szöveghűen, de a mai helyesírás szerint közöljük, a gépelési hibákat kijavítottuk. Kiemelések az eredetiben.

⁴⁰ A balett írásmódja mindkét dokumentumban „ballet”, amelyet a közlés során mai helyesírás szerint átírtunk.

⁴¹ Az értesítést az iraton feltüntetett névsor szerint 15 növendéknek postázták, közte a „Molnár Éva, Budapest XIV. Hungária krt. 87/b. III. 8.” címre. A gépiratos jellemzés szerint: „Molnár Éva: Kicsi kövér alak, erkölcsi magatartása erősen kifogásolva az egész balettfelügyelőség és a balettmesteri kar által.”

⁴² Tóth Aladár operaházi igazgató saját kezű aláírása.

⁴³ Üzemi bizottság: 1945 után alakult, döntően kommunista és szociáldemokrata párttagokból álló intézmény- és vállalatirányító testület.

⁴⁴ Horváth Margit (1912–1991) táncosnő, balettmester, 1927–67 között az Operaház tagja.

kolának. (sic!) Gyermekem haza jött és nekem elmondta, mire gyermekemmel együtt bejöttünk az Operaházba, Nádasi Ferenc⁴⁵ balettmesterhez, és kérdést intéztem hozzá, hogy megfelelő e tényeknek gyermekem közlése, (sic!) és ha igen, mi az oka az elbocsájtásának. Megjegyzem, hogy leányom a felszabadulás óta magánművésznőként Nádasi iskolájának.⁴⁶ A fentieket kiigazítom oly módon, hogy nem nyomban jöttünk be az Operába Nádasihoz, hanem kb. szeptember végén. Ekkor azt mondta nekem Nádasi, hogy a gyermek nem felel meg a balettkola követelményeinek, de egyébként is erkölcsi kifogás van ellene. Én ezen a kijelentésen nagyon elcsodálkoztam, mert a gyermekem állandó felügyelet alatt áll. Még június hó folyamán felkerestem a balettmestert, aki éppen ellenkező véleményt adott leányomról, mert kijelentette, hogy a gyerek tehetséges és érdemes a gyermekekre áldozni. Ekkor én már három hónapja elmaradtam a magánórák díjaival, és mikor ezt szóvá tettem Nádasi előtt, megnyugtatóan, hogy ez nem baj, sőt, nincs kizárva az sem, hogy leányom ösztöndíjat kaphat. Még egyszer bejöttem az Operaházba érdeklődni, de akkor a titkár közölte velem, hogy a megadott vélemény szerint leányom nem felel meg.

Előadom még, hogy még tavaly, 1947. karácsony táján, mint utólag megtudtam, leányom a karóráját a színpadon átadta Raksányi Júlia⁴⁷ balettfelügyelőnek megőrzésre, mire visszajöttem a színpadról és kértem az órát, (sic!) azt a választ adta, hogy az óra elveszett. Később leányom több ízben is említette előtte, hogy mi van az órával, vagy nem válaszolt semmit, vagy kitérő választ adott.

Én most a színi évad elején, amikor megtudtam az óra ügyet, szóvá tettem a balettfelügyelő előtt, aki biztosított arról, hogy az órát meg fogja venni, mert valószínűleg rosszul kapcsolta rá a leányom az órát a karjára és onnan nyilván elvesztette.

Megjelent: az Operaház főtitkára: Mihály András.⁴⁸

Nádasi Ferenc, az Operaház balettmestere:

A jegyzőkönyv fenti tartalmának ismertetése után a következőket adja elő: Megfelel a tényeknek, hogy Molnár Éva, aki az Operaház balettkolájának növendéke volt, kb. 1945. óta az én magániskolámnak is növendéke, ahonnan folyó évi február-március folyamán maradt ki, emlékezetem szerint. Kimaradás oka valószínűleg az volt, hogy nem tudták a magániskola tandíját fizetni. Folyó évi június havában felkeresett Molnár József úr a magániskolámban, és közölte velem, hogy szeretné, ha a gyermekének egy magántáncot tanítanék be, (*innen másfél sor törölve*) de ez külön pénzbe kerül, mire azt a választ kaptam, hogy egyelőre pénzem nincs.

A tánc betanítását nem vállaltam. Akkor kérdezte tőlem Molnár József úr, hogy hogy vagyok megelégedve leánya előmenetelével. Azt a választ adtam, hogy táncképessége el-

⁴⁵ Nádasi Ferenc (1893–1966) táncművész, balettmester, 1937–62 között az Operaház tagja, 1937–50-ben a balettkola vezetője, 1960-61-ben balettigazgató.

⁴⁶ Nádasi Ferenc 1936–49 között működött, Nádasi Balett Stúdió elnevezésű magániskolájáról van szó.

⁴⁷ Raksányi Júlia táncosnő, balettfelügyelő, 1923–64 között az Operaház tagja.

⁴⁸ Mihály András (1917–1993) zeneszerző, karmester, 1946–86 között az Operaház tagja, 1948–49-ben főtitkára, 1978–86-ban igazgatója.

len kifogásom nincs, de ha nem fog megnőni és ilyen kövér marad, akkor nem sok jövőt jósolok neki. Június hó 20-a táján a táncvizsga eredményeként a balettiskolából elbocsájtottuk. A táncvizsgán a következők vettek részt: Tóth Aladár⁴⁹ igazgató, Oláh Gusztáv⁵⁰ főrendező, Harangozó Gyula⁵¹ balettmester, Dr. Szávost Tamásné titkár, Horváth Margit balettköztanító, Raksányi Júlia balettfelügyelő és esetleg még mások. A táncvizsga után többen bocsájtottak el a balettiskolából, mert az a vélemény alakult ki, hogy inkább most kell őket elbocsájtani őket, (*sic!*) ilyen fiatal korban, mert esetleg el tudnak más pályán helyezkedni.

Molnár úr engem felkeresett folyó évi szeptember közepe táján és megkérdezte tőlem, miért lett a leánya az iskolából elbocsájtva. Válaszom az volt, hogy a balettvizsga eredményeként az igazgatóság így döntött. Ekkor említette meg kérdés formájában: „hogyan ugye Önnek 320,- forintjával vagyok adós a magániskola tandíja fejében?” Közöltem vele, hogy ez nem lényeges. Erre eltávozott.

Nem felel meg a tényeknek, hogy én olyan kijelentést tettem volna előtte, hogy a leánya erkölcsi kifogás alá esik. Többet előadni nem tudok.

Mihály András főtitkár kérdésére előadom, hogy nálam tényleg panaszt tett a balettköztanító és a balettfelügyelő a kisleány erkölcsi magatartását illetően. Megjegyzem, hogy a június hó folyamán elbocsájtottak között Molnár Éván kívül még három olyan növendék van, akik a magániskolának tanítványai voltak.

Raksányi Júlia balettfelügyelő előadja a következőket:

Molnár Éva táncvizsgáján jelen voltam folyó évi június hó 20-a táján és emlékezem szerint a vizsgabizottságnál az a vélemény alakult ki, hogy nem nőtt meg eléggé, a figurája kissé alacsony és hogy kissé kövérebb, mint ami balett szempontból kívánatos volna. A gyermeket egyébként tehetségesnek tartjuk. Megfelel a tényeknek, hogy panaszt tettem nálam, hogy Molnár Évát fiúkkal látták csellengeni, a Mártonfiék és a takarítók is jöttek ezzel hozzám, és valószínűleg alap nélkül, de burkoltan, kisebb értékű holmikkal is összefüggésbe hozták az ő személyét. Az általános iskola⁵² tanítónője úgy szóban, mint írásban szóvá tette előttem, hogy a gyerek az iskolát mulasztja, viszont többen említették, hogy ugyanakkor a moziban, utcán látták. Így alakult ki róla egy olyan vélemény, amelyet most édesapja kifogás tárgyává tett.

Tavaly karácsonykor egy előadás alkalmával, amidőn gyors öltözés volt, a színpadon sietve, öltözés közben átadta nekem Molnár Éva a kis karóráját oly módon, hogy rákapcsolta a csuklómra, mert nem volt zsebem, ahova én azt eltehettem volna, és mert azzal nem mehetett volna be a színpadra. Jelenésük után odajött hozzám az óráért, és legnagyobb meglepetésemre állapítottam meg, hogy a nagy kapkodásban úgy látszik az

⁴⁹ Tóth Aladár (1898–1968) zenetörténész, zenekritikus, 1946–56 között az Operaház igazgatója.

⁵⁰ Oláh Gusztáv (1901–1956) rendező, díszlet- és jelmeztervező, 1921-től az Operaház tagja, 1930-tól szcenikai főfelügyelője.

⁵¹ Harangozó Gyula (1908–1974) táncművész, koreográfus, balettmester, 1928–70 között az Operaház tagja, 1950–60-ban a Balettegyes művészeti vezetője.

⁵² Az Operaház saját általános iskolájáról van szó.

óra a csuklómról leeshetett, és azt, bár mindenütt kerestük a színpadon, nem találtuk meg. Közöltem a kislánnyal, hogy bár én nem tehetek arról, hogy az óra elveszett, vállalom a felelősséget, küldje be az édesanyját és vagy megfizetem, vagy megveszem az órát. Miután édesanyja nem jött be, utóbb még egy vagy két ízben szóltam neki, de édesanyja nem jött be. Most is vállalom a felelősséget és megfizetem az órát, annak dacára, hogy hibás nem vagyok annak elvesztésében.⁵³

A kislány erkölcsi magatartásával kapcsolatban még előadom, a fent említett tényeket édesanyjával közöltem és több ízben való látogatásra hívtam fel a figyelmét azzal, hogy jobban érdeklődjön gyermeke életmenetele, magaviselete iránt.

Kiskorú Molnár Éva a következőket adja elő:

Megfelel a tényeknek Raksányi Júlia balettfelügyelő azon előadása, amit az órával kapcsolatban előadott, és tényleg figyelmeztetett engem, hogy pontosan járjak iskolába és én ezen figyelmeztetést aztán meg is fogadtam, és jártam az iskolába rendszeren. Júniusban az általános iskola vizsgáján nem vettem részt, az év közben történt mulasztásaim folytán, de pótoltam az anyagot, és augusztusban levizsgáztam.

Jegyzőkönyv lezárattott. A bizottság kialakult véleménye az, hogy a Molnár Éva ellen felmerült erkölcsi kifogások nem olyan mérvűek, amelyek indokolttá tették volna az iskolából való elbocsájtását. Javasolja tehát a bizottság – tekintettel arra a körülményre is, hogy az elbocsájtó levelet nem kapta kézhez, – hogy újabb balettvizsgára bocsájtassék Molnár Éva, és annak eredményétől tétessék függővé a balettiskolába való esetleges visszavétele.

Kmft.

Vermes Jenő
Dr. Bíró Miklós
Dr. Szávost Tamásné
Mihály András⁵⁴

⁵³ Az ügy e részének megoldására az iratok között fennmaradt a kézzel írott dokumentum: „Elismervény. A mai napon Raksányi Júlia balett felügyelőtől kislányom – Molnár Éva – elveszett karórájáért egy másik teljesen új karórát kielégítőképpen, kárpótlásként átvettem. Ezzel az ügyet befejezteknek tekintem és Raksányi Júliával szemben semmiféle igényt nem támasztok. Budapest, 1948. december 15. Molnár Józsefné”

⁵⁴ Saját kezű aláírások.

4.

Zavarok az Állami Balett Intézet és a Magyar Állami Operaház között, 1950⁵⁵

Népművelési Minisztérium
Művészoktatási Osztályának

Budapest

Feljegyzés

Az Állami Operaház és az Állami Balettintézet együttműködésének ügyében.

Az Állami Operaház vezetősége, helytelenül értelmezve az Állami Balettintézet szerepét, a közelmúltban sorozatos nehézségeket okozott az intézetnek. Szükségesnek láttam az Operaház vezetősége felé rámutatni erre. Az Operaház vezetőségéhez intézett levél másolatát mellékelve küldöm.

Lőrincz György⁵⁶
igazgató

Budapest, 1950. november hó 12.

Az Állami Operaház Főtitkárságának
Budapest

Az Állami Operaház és Balettintézet között felmerülő ügyekkel kapcsolatban az utóbbi időben sorozatosan tapasztaljuk a meg nem értést és elutasító magatartást, az Operaház vezetősége részéről. Meggyőződésünk az, hogy az Operaház vezetősége félreérti a Balettintézet szerepét és viszonyát az Operaházhoz. Le kell szögeznünk azt, hogy a Balettintézet nem egy „konkurrens” és „ellenséges” vállalat, hanem a Népművelési Minisztérium létesítménye, ami azt a célt szolgálja, hogy az Operaházat tehermentesítse és az Operaház számára kitűnő táncos kádereket neveljen. És ha ezt az Operaház vezetősége tudomásul veszi, remélhetőleg nem fog a jövőben annyi nehézséget gördíteni az intézet működése elé, mint ahogy azt a legutóbbi időben tette.

Néhány hét leforgása alatt következő esetekben merültek fel panaszok, az Operaház munkatársainak magatartásával szemben:

⁵⁵ Az iratok lelőhelye: Magyar Táncművészeti Főiskola Levéltára, Lőrincz György iratai. Jelentések ÁBI-I. 1949–1952. A dokumentumokat szöveghűen, de a mai helyesírás szerint közöljük, a gépelési hibákat kijavítottuk.

⁵⁶ Lőrincz György (1917–1996) táncművész, balettmester, koreográfus, 1949–50-ben a Táncművészeti Iskola, 1950–61-ben az Állami Balett Intézet alapító igazgatója, 1961–77 között a Magyar Állami Operaház balettigazgatója.

1.) A Balettintézet révén felszabadult az Operaháznak néhány helyisége. Így többek között a volt iskolai tanterem⁵⁷ is. A tanterem berendezését az intézet nem tudta elszállíttatni, mert még nem kapta meg a végleges helyet, ahová beköltözhet. Az Operaház felszólította az intézetet, hogy a berendezést azonnal szállíttassa el. Nem bírta és nem akarta megérteni, hogy nincs hová szállítani a berendezést. Az Operaház munkatársai kijelentették, hogy ha a berendezést nem szállíttatjuk el azonnal, azt az Operaházból ki fogják dobni. A berendezést elszállíttattuk a kínai követség házába, ahonnan napokon [belül] tovább kell szállítsuk az Eötvös utcába egy pincébe, ahonnan néhány hét múlva újra el kell szállítanunk, az iskola végleges helyére. Talán nem is szükséges említeni azt, hogy az intézetnek e felesleges szállításokra nincsen pénze. Vajon az Operaház valamelyik zugába nem lehetett volna azt a 9 drb. iskolapadot elraktározni még 2-3 hétig?

2./ A volt operai iskola irattárát az Operaház elküldte a kínai követség házába és az irattárt kosárban ott hagyta. Ezek az iratok most ott hevernek szanaszét. Az intézet iskolája jelenleg a Lovag utcai iskolában működik, ahol még egy szekrény sem áll rendelkezésükre, ahol a tanárok a jelenlegi évvel kapcsolatban felgyűlt iratokat tarthatnák. Az aktatáskában hordják az iskola iratait. Vajon olyan nagy nehézséget okozott volna az Operaháznak-e a kosárra való irat megőrzése még néhány hétig? (*sic!*)

3./ Az általános és középiskola igazgatónője és a szülői munkaközösség elnöke felkeresték az Operaház ü.b.⁵⁸ titkárát október 19-én azzal a kéréssel, hogy az Operaház vállalja el az iskola patronálását. Az üb. titkár elvtárs azzal küldte el az elvtársnőket, hogy majd választ ad a felkerésükre. Ez egy hónappal ezelőtt volt. Választ még nem kaptunk.

4./ Intézetünkben megalakult a DISZ⁵⁹ szervezet. Felkértük az Operaház DISZ-titkárát, hogy az intézet növendékeit irányítsa át az operaházi DISZ szervezetből az intézet DISZ szervezetéhez. E kérésünket megindokoltuk azzal, hogy a szóban forgó 25 gyerek nem az Operaház szerződött tagja, hanem az intézet növendéke és az intézet iskolájába járnak. E szervezeti megindoklásokon kívül azt az igen fontos szempontot is felhoztuk, hogy növendékeinknek nem tesz jót az operaházi balettkarral való állandó együttlét, egészségesebb, ha az intézet DISZ szervezetében végeznek mozgalmi munkát. Ez az intézet pedagógusainak véleménye, akik a növendékek szakmai és iskolai oktatását végzik. Ezen kívül az operai DISZ szervezet nem alkalmazkodhat a növendékek iskolai időbeosztásához. Az indokok dacára Zentai elvtárs, az Operaház DISZ-titkára kérésünket visszautasította.

5./ Az intézet kénytelen volt Tóth János 12 éves balett-növendéket 2 hétre letiltani a szereplésről. Ennek oka az, hogy Tóth János magatartása a növendék társaival és tanáraival szemben teljesen helytelen. Mint egy kis sztár hatalmaskodik és mindent megen-

⁵⁷ Az Operaház saját általános iskolájának helyiségéről van szó.

⁵⁸ Üzemi bizottság: 1945 után alakult, döntően kommunista és szociáldemokrata párttagokból álló intézmény- és vállalatirányító testület.

⁵⁹ DISZ: Dolgozó Ifjúság Szövetsége, a Magyar Dolgozók Pártja ifjúsági szervezete, alakult 1950. június 16–18-án, fennállt 1957-ig.

ged magának. A „kiváltságosak” és „sztárok” rendszere ellen pedagógiai elvünk szerint küzdünk. A letiltás idejét úgy választottuk meg, hogy a Diótörő előadása ne essen bele, mert Tóth János ebben a darabban nehezen nélkülözhető. Műsorváltás következtében a Diótörő előadása mégis műsorra került. Tóth János helyettesét csak színpadi próbával lehetett volna beállítani. Az Operaház főtitkára, Garai⁶⁰ elvtársnő egy véletlen találkozás alkalmával hangosan és udvariatlanul rendreutasította az intézet igazgatóját többek jelenlétében, és mikor az válaszolni akart, kijelentette, hogy nagyon sajnálja, de most nem ér rá meghallgatni.

A sorozatos visszautasítások és rendreutasítások, a mindennemű segítség elől való elzárkózás, a barátságtalanság és akadékoskodás, amely az Operaház vezetősége részéről a Balettintézet felé irányul, nagyon megnehezíti az amúgy is komoly, nagyon megnehezíti az amúgy is komoly nehézségekkel küzdő intézet munkáját.

Az intézet minden egyes tanára szívvel-lélekkel dolgozik azért, hogy kitűnő művészetet, szocialista művészeket neveljen az Operaház számára. Érthetetlen hát az Operaház vezetőségének magatartása.

Meg kell mondanunk még azt is, hogy a balettkar vezetői részéről jóindulatot tapasztalunk, és törekvést az együttműködésre.

Kérjük az Operaház vezetőségét, hogy jóindulattal akarjon együtt működni az intézet vezetőségével, mert az eddigi módon nem lehet tovább folytatni a munkát. Mi építeni akarunk és ahhoz kérünk segítséget, nevelni akarunk és ehhez kérünk támogatást. De ha az Operaház vezetősége nem képes segíteni és támogatni bennünket, legalább ne gáncsolja munkánkat.

Budapest, 1950. november hó 12.
(Lőrincz György)
igazgató

A dokumentumokat közléteszi: Bolvári-Takács Gábor

⁶⁰ Garai Imréné, 1949–52-ben az Operaház főtitkára.

TARTALOM

Előszó	5
Gyulai Mihály: Tánc jutalma (1681)	6
Szemelvények a Magyar Museumból (1792) és a Hasznos Mulatságokból (1817–1823)	40
Szemelvények a Brada-művészalbumból (1920–1936)	70
Dienes Valéria: A nyolc boldogság (1926)	103
Dienes Valéria: Szent Imre misztérium (1926)	124
Dienes Valéria: Rózsák szentje (1926)	144
Dienes Valéria: Hófehérke (1926)	158
Iratok a táncművészképzés történetéhez (1946–1950)	185